C. CORNELII TACITI

OPERA

EX RECENSIONE

GEORG. CHRIST. CROLLII

EDITIO SECUNDA

AUCTIOR ET EMENDATIOR

CURANTE

FRID. CHRIST. EXTER

VOLUMEN TERTIUM

BIPONTI

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS

CIƆIƆCCXCII.

C. CORNELII TACITI
HISTORIARUM
LIBRI SUPERSTITES.

GEORG. CHRIST. CROLLIUS

LECTORIBUS S. D.

H*ISTORIARUM libris XIV res ab excessu Neronis ad Domitiani diem usque, sive ab an. Chr. 69 ad an. 96 per octo & viginti annos gestas, Impp. Galba, Othone, Vitellio, Vespasiano, Tito & Domitiano, scripserat suorum temporum testis* TACITUS. *Quantam in illis per iniuriam temporum iacturam fecerint historia, & quae ex ea est sapientia, ex iis, quae de gravissimo & pulcherrimo opere supersunt, cum luctu intelligimus. Supersunt tantum quatuor libri priores integri, & prima quinti libri capita XXVI; quibus vix biennio gesta continentur. Ea vero ita enarravit, ut quamvis opus ipsa veritatis insignia ad unum habeat omnia, scriptio tamen seu ratio componendi & dicendi ipsa veri persecutione & naturae imitatione ad Epopoeae alicuius formam directa appareat.* Opus *est, ut ipse ait cap. II,* inopinum casibus, atrox proeliis, discors seditionibus, in ipsa pace saevum, *quo approbari voluit,* non *fuisse* curae Deis securitatem *rei Romanae, sed* ultionem. *Ipsam nimirum*

veritatem alto ſenſu exploratam, parique ratione diſpoſitam, ſplendide, neque tamen ſupra veri modum, imaginatus, ſub adſpectum cuncta ponit; ut vix dubitem, an illi, quod ad artem mentiſque & ingenii vim, ad rerum magnitudinem, & poteſtatem illam in mentes animoſque attinet, praeferri debeat ſive hiſtoricorum, ſive poëtarum epicorum ullus. Res Romana maxima valebat in orbem & ventura ſecula. Eam mens TACITI *de alto contemplata, ſcribendo in ſeriem perpetuam ordinavit: epiſodiis, quae vocant, diſtinxit aptiſſimis & pulcherrimis, quibus vel civitates, vel homines deſcribuntur, vel legum morumque origines explicantur, vel exempla conferuntur, triſtia melioribus compenſantur: Principum aliorumque inſignium hominum, qui partes in hiſtoria habent, ingenia moreſque nativis coloribus depinxit, ex iiſque induxit loquentes, haud ultra rerum modum: neque ea omiſit, quae* forte *fiunt, rebuſque & conſiliis hominum divinitus miſcentur. Ita narrando, modo docet monetque, modo in admirationem rapit, modo animos permovet* ſcriptorum maximus. *denique lectores facit ſuos: non de vulgo, aut ſervilia ingenia, quibus humanitatis & libertatis rectae ſtudium in Noſtro diſplicet, aut umbraticos homines, &, ſi Diis placet, grammaticos illos vel criticos; ſed qui ſapientiae cupiditatem ſermonis intelligentia coniungere docti ſunt. Quo autem melior ſcriptor noſter eſt digniorque, quo magiſtro multi utantur ad prudentiam & humanitatem, hoc magis in repurgando textu elaboravimus. Ita enim, poſt triumvirales emendandi curas* Rhenani, Lipſii *&* Pichenae, *ac* Ryckii *& I.* Gronovii *ſpicilegia ex Cod. Flor. & aliunde facta, paſſim affectus, miſere diſpunctus, Criticorum coniecturis contaminatus, praetereaque mendis, quibus celebrata illa clar.* Erneſtii *editio altera prae ceteris ſcatet, foedatus erat, ut novam cum* Codicis Florentini *maxime lectione & veſtigiis, a Pichena, Ryckio & I. Gronovio indicatis (ceteri enim ab eo profecti plerique degeneraſſe viſi ſunt) collationem*

desideraret. hinc adhibitis praestantissimis cuiusque aetatis editionibus, quarum nunc copia fruimur, interpretum scitiorum curis & consiliis, textum diligentius, quam credibile, restitutum & curatum damus, notis criticis, & aliis aliunde excerptis vel novis defendimus, illustramus. Neque vero placuit, rem ante Pich. *bene gestam denuo referre, & sic actum agere, aut lectoribus multifarios errores, mendaque l. Codicum secundariorum, l. editionum vetustiorum inutiliter post clar.* Ernestium, *qui eo labore operam consumsit, enumerando fastidium creare; sed ea tantum vel observare, quae post* Pichenam *bene gessere editores, vel altius repetere, quae* Lipsius, Pichena, *ceteri, reliquerant emendanda; cuius generis sunt, quae Hist. L. I, c. 1, 2, 19, 31, 51, 90; II, 4, 7, 18, 37, 49, 50, 63, 88, 93, 94, 98, 100; III, 3, 5, 6, 7, 13, 24, 26, 31, 34, 63, 65, 66, 69, 70, 72, 77, 83, 86; IV, 4, 5, 11, 12, 22, 26, 28, 42, 46, 56, 58, 70, 72; V, per totum, aliaque multa. Plura de nostris studiis dicere, religio est, ne quid praesumere velle videamur. Velim tamen, qui de iis existimare cupiunt, totum textum cum* Ernestiana *conferant editione, nos cum aliis audiant, homines esse meminerint, atque tum rem iudicent. Ceterum studia nostra & sociorum adhuc approbari viris doctrina & humanitate praestantibus, quid non laetemur? Iucundissimum vero nobis fuit, quod in commentariis rerum in literis novarum sub auspiciis Acad. Goetting. Scientiarum edi solitis, quidam (quod coniicimus) magnus vir, harumque literarum intelligentissimus existimator, de curis nostris in primum Annalium volumen collatis tulit iudicium. Nos dein etiam maius studium in auctore nostro posuimus. Diversis vero adhuc curis distracti socii horum studiorum cum varie laboraremus, contigit nobis, qui unam fere cum auctoribus ipsis recensendis edendisque rationem habere cupimus, ut duumviri honestissimi, Gustavus Adolphus* Hohlenfeld *& Io. Iac.* Embser, *Negotiatores socii Argentoratenses,*

ſuas rationes noſtris adiungerent, curaſque partiendo ſubvenirent: quorum ſingularem humanitatem hoc lubentius laudamus, quod parem deſideramus in multis, qui hodie literatorum nomen ſibi praetendunt, vim non habent; ac, veluti veſpae, laboribus noſtris inſidiantur, deque fructu induſtriae, quem adhuc ſperabamus, detrahere unice cupiunt.

Dabam in muſeo a. d. X Kalend. Octobr. an. CIƆIƆCCLXXVIIII.

C. CORNELII TACITI HISTORIARUM

LIBER PRIMUS

QUI

ANNALIUM XVII.

BREVIARIUM LIBRI.

Orditur, & quae in Hiſtoriarum toto opere dicenda, carptim proponit: ſtatum item tunc rei Romanae: Galbae ingenium, mores, gubernationem. Qui, audito motu Germanico, Piſonem Caeſarem adoptat. Id Othonem offendit, qui ſpe ſua lapſum animum ad utriuſque caedem appulit, & perficit, conciliatis ſibi praetorianis. Galba & Piſo trucidantur; idem T. Vinius. Otho in imperii ſede eſt. cui tamen aemulus ſtatim & hoſtis Vitellius exortus. De cauſis motae Germaniae, & in ea legionum. Vitellium Principem ſumunt. & iter in Italiam; duobus ducibus, Valente Fabio, & Alieno Caecina. Otho copias item duceſque parat. Recenſio provinciarum, quae penes utrumque Principem. Interea Roxolani Sarmatae Moeſiam irrupere: ſed repulſi, aut caeſi. Seditio Romae & tumultus praetorianorum ingens exortus: qui Senatum univerſum ad caedem depoſcunt, ut Othoni infidum. Otho aegre eos coërcet, & dona-

tivo mox placat. Idem classem instruit, mittitque in Galliam contra Vitellium. Denique ipse, omissa Urbe, in eum it. Gesta haec paucis mensibus,

IMP. SER. GALBA ET T. VINIO COSS.

I INITIUM mihi operis Ser. Galba iterum, T.
A. U. Vinius Consules erunt. Nam, post conditam Ur-
822 bem, octingentos & viginti prioris aevi annos
A. C. 69 multi auctores retulerunt, dum res populi Romani memorabantur, pari eloquentia ac libertate: postquam bellatum apud Actium, atque omnem potentiam ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere: simul veritas pluribus modis infracta; primum inscitia Reipublicae, ut alienae, mox libidine assentandi, aut rursus odio adversus dominantes. ita neutris cura posteritatis, inter infensos, vel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facile adverseris: obtrectatio & livor pronis auribus accipiuntur. quippe adulationi foedum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio, nec iniuria cogniti. dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longius provectam, non abnuerim; sed incorruptam fidem professis, nec amore quisquam, & sine odio dicendus est. Quod si vita suppeditet, principatum divi Nervae, & imperium Traiani, uberiorem securioremque materiam senectuti seposui: rara temporum felicitate, ubi sentire, quae velis, & quae sentias,

dicere licet. Opus aggredior inopinum caſibus, 2
atrox proeliis, diſcors ſeditionibus, ipſa etiam A. U.
pace ſaevum. Quatuor Principes ferro interemti. 822
Trina bella civilia, plura externa, ac plerumque
permixta. Proſperae in Oriente: adverſae in Oc-
cidente res. Turbatum Illyricum; Galliae nutan-
tes; perdomita Britannia, & ſtatim miſſa; coor-
tae in nos Sarmatarum ac Suevorum gentes; no-
bilitatus cladibus mutuis Dacus. Mota etiam pro-
pe Parthorum arma falſi Neronis ludibrio. Iam
vero Italia novis cladibus, vel poſt longam ſe-
culorum ſeriem repetitis, afflicta. Hauſtae aut
obrutae urbes, foecundiſſima Campaniae ora.
Urbs incendiis vaſtata, conſumtis antiquiſſimis
delubris, ipſo Capitolio civium manibus incen-
ſo. Pollutae caerimoniae. magna adulteria. ple-
num exſiliis mare. infecti caedibus ſcopuli. Atro-
cius in Urbe ſaevitum. Nobilitas, opes, omiſſi ge-
ſtique honores pro crimine: & ob virtutes cer-
tiſſimum exitium. Nec minus praemia delatorum
inviſa, quam ſcelera: cum alii Sacerdotia & Con-
ſulatus, ut ſpolia, adepti, Procurationes alii, &
interiorem potentiam, agerent verterent cuncta
odio & terrore. Corrupti in dominos ſervi, in
patronos liberti: & quibus deerat inimicus, per
amicos oppreſſi. Non tamen adeo virtutum ſte- 3
rile ſeculum, ut non & bona exempla prodide-
rit. Comitatae profugos liberos matres: ſecutae
maritos in exſilia coniuges: propinqui auden-
tes: conſtantes generi: contumax, etiam adver-
ſus tormenta, ſervorum fides: ſupremae claro-

A. U. rum virorum neceſſitates: ipſa neceſſitas fortiter
822 tolerata: & laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Praeter multiplices rerum humanarum caſus, coelo terraque prodigia, & fulminum monitus, & futurorum praeſagia, laeta, triſtia, ambigua, manifeſta. Nec enim unquam atrocioribus populi Romani cladibus, magiſve iuſtis indiciis approbatum eſt, non eſſe curae Deis ſecu-
4 ritatem noſtram, eſſe ultionem. Ceterum, antequam deſtinata componam, repetendum videtur, qualis ſtatus Urbis, quae mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid aegrum fuerit: ut non modo caſus eventuſque rerum, qui plerumque fortuiti ſunt, ſed ratio etiam cauſaeque noſcantur. Finis Neronis, ut laetus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum, non modo in Urbe apud Patres, aut populum, aut urbanum militem, ſed omnes legiones duceſque conciverat; evulgato imperii arcano, poſſe Principem alibi quam Romae fieri. Sed Patres laeti, uſurpata ſtatim libertate, licentius, ut erga Principem novum & abſentem: primores Equitum proximi gaudio Patrum: pars populi integra & magnis domibus annexa, clientes libertique damnatorum & exſulum, in ſpem erecti: plebs ſordida & circo ac theatris ſueta, ſimul deterrimi ſervorum, aut qui, adeſis bonis, per dedecus Ne-
5 ronis alebantur, maeſti & rumorum avidi. Miles urbanus longo Caeſarum ſacramento imbutus, & ad deſtituendum Neronem arte magis & impul-

ſu, quam ſuo ingenio traductus; poſtquam ne- A. U.
que dari donativum ſub nomine Galbae promiſ- 822
ſum, neque magnis meritis ac praemiis eundem
in pace, qui in bello, locum, praeventamque
gratiam intelligit, apud Principem a legionibus
factum; pronus ad novas res, ſcelere inſuper
Nymphidii Sabini praefecti, imperium ſibi mo-
lientis, agitatur. Et Nymphidius quidem in ipſo
conatu oppreſſus: ſed, quamvis capite defectio-
nis ablato, manebat pleriſque militum conſcien-
tia; nec deerant ſermones, *ſenium atque avari-
tiam Galbae* increpantium. Laudata olim & mili-
tari fama celebrata ſeveritas eius, angebat aſper-
nantes veterem diſciplinam, atque ita XIV an-
nis a Nerone aſſuefactos, ut haud minus vitia
Principum amarent, quam olim virtutes vere-
bantur. acceſſit Galbae vox, pro Republica ho-
neſta, ipſi anceps, *legi a ſe militem, non emi.* Nec
enim ad hanc formam cetera erant. Invalidum 6
ſenem T. Vinius, & Cornelius Laco, alter deter-
rimus mortalium, alter ignaviſſimus, odio flagi-
tiorum oneratum, contemtu inertiae deſtruebant.
Tardum Galbae iter & cruentum, interfectis Cin-
gonio Varrone, Conſule deſignato, & Petronio
Turpiliano, Conſulari. ille, ut Nymphidii ſo-
cius; hic, ut dux Neronis, inauditi atque inde-
fenſi, tanquam innocentes, perierant. Introitus
in Urbem, trucidatis tot millibus inermium mi-
litum, infauſtus omine, atque ipſis etiam, qui
occiderant, formidoloſus. Inducta legione Hi-
ſpana, remanente ea, quam e claſſe Nero con-

A. U. 822 ſcripſerat, plena Urbs exercitu inſolito. multi ad hoc numeri e Germania, ac Britannia, & Illyrico, quos idem Nero electos praemiſſoſque ad clauſtra Caſpiarum, & bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis coeptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum
7 aliquem prono favore, ita audenti parata. Forte congruerat, ut Clodii Macri & Fonteii Capitonis caedes nuntiarentur. Macrum, in Africa haud dubie turbantem, Trebonius Garucianus, Procurator, iuſſu Galbae; Capitonem in Germania, cum ſimilia coeptaret, Cornelius Aquinus & Fabius Valens, Legati legionum, interfecerant, antequam iuberentur. Fuere, qui crederent, Capitonem, ut avaritia & libidine foedum, ac maculoſum, ita cogitatione rerum novarum abſtinuiſſe: ſed a Legatis, bellum ſuadentibus, poſtquam impellere nequiverint, crimen ac dolum compoſitum ultro; & Galbam mobilitate ingenii, an, ne altius ſcrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobaſſe. Ceterum utraque caedes ſiniſtre accepta: & inviſo ſemel Principe, ſeu bene, ſeu male facta premunt. Iam afferebant venalia cuncta praepotentes liberti: ſervorum manus ſubitis avidae, & tanquam, apud ſenem, feſtinantes. eademque novae aulae mala, aeque gravia, non aeque excuſata. Ipſa aetas Galbae irriſui ac faſtidio erat aſſuetis iuventae Neronis, & Imperatores forma ac decore corporis (ut eſt mos vulgi) comparan-
8 tibus. Et hic quidem Romae, tanquam in tan-

ta multitudine, habitus animorum fuit. E pro- A. U.
vinciis, Hiſpaniae praeerat Cluvius Rufus, vir 822
facundus & pacis artibus, belli inexpertus. Gal-
liae, ſuper memoriam Vindicis, obligatae recen-
ti dono Romanae civitatis, & in poſterum tribu-
ti levamento. Proximae tamen Germanicis exer-
citibus Galliarum civitates, non eodem honore
habitae; quaedam etiam, finibus ademtis, pari
dolore commoda aliena ac ſuas iniurias metie-
bantur. Germanici exercitus, quod periculoſiſ-
ſimum in tantis viribus, ſolliciti & irati, ſuper-
bia recentis victoriae, & metu, tanquam alias par-
tes foviſſent, tarde a Nerone deſciverant. nec ſta-
tim pro Galba Verginius. an imperare voluiſſet,
dubium: delatum ei a milite imperium conve-
niebat. Fonteium Capitonem occiſum, etiam qui
queri non poterant, tamen indignabantur. Dux
deerat, abducto Verginio, per ſimulationem ami-
citiae: quem non remitti, atque etiam reum eſ-
ſe, tanquam ſuum crimen accipiebant. Superior 9
exercitus Legatum, Hordeonium Flaccum, ſper-
nebat, ſenecta ac debilitate pedum invalidum,
ſine conſtantia, ſine auctoritate. ne quieto qui-
dem milite, regimen; adeo furentes infirmitate
retinentis ultro accendebantur. Inferioris Germa-
niae legiones diutius ſine Conſulari fuere: donec,
miſſu Galbae, A. Vitellius aderat, Cenſoris Vi-
tellii ac ter. Conſulis filius. id ſatis videbatur. In
Britannico exercitu nihil irarum. Non ſane aliae
legiones, per omnes civilium bellorum motus,
innocentius egerunt: ſeu, quia procul & Ocea-

A. U. no diviſae; ſeu crebris expeditionibus doctae ho-
822 ſtem potius odiſſe. Quies & Illyrico: quamquam
excitae a Nerone legiones, dum in Italia cunctan-
tur, Verginium legationibus adiſſent. Sed longis
ſpatiis diſcreti exercitus, quod ſaluberrimum eſt
ad continendam militarem fidem, nec vitiis, nec
10 viribus miſcebantur. Oriens adhuc immotus. Sy-
riam & quatuor legiones obtinebat Licinius Mu-
cianus, vir ſecundis adverſiſque iuxta famoſus.
Inſignes amicitias iuvenis ambitioſe coluerat. mox,
attritis opibus, lubrico ſtatu, ſuſpecta etiam Clau-
dii iracundia, in ſecretum Aſiae repoſitus, tam
prope ab exſule fuit, quam poſtea a Principe.
Luxuria, induſtria, comitate, arrogantia, malis
boniſque artibus mixtus. nimiae voluptates, cum
vacaret; quoties expedierat, magnae virtutes:
palam laudes; ſecreta male audiebant. Sed apud
ſubiectos, apud proximos, apud collegas, variis
illecebris potens; & cui expeditius fuerit, tra-
dere imperium, quam obtinere. Bellum Iudai-
cum Flavius Veſpaſianus (ducem eum Nero de-
legerat) tribus legionibus adminiſtrabat. Nec Ve-
ſpaſiano adverſus Galbam votum aut animus.
Quippe Titum, filium, ad venerationem cul-
tumque eius miſerat, ut ſuo loco memorabimus.
Occulta lege fati & oſtentis ac reſponſis deſtina-
tum Veſpaſiano liberiſque eius imperium, poſt
11 fortunam credidimus. Aegyptum copiaſque, qui-
bus coërceretur, iam inde a divo Auguſto, Equi-
tes Romani obtinent, loco regum. Ita viſum ex-
pedire, provinciam aditu difficilem, annonae foe-

cundam, ſuperſtitione ac laſcivia diſcordem & A. U.
mobilem, inſciam legum, ignaram magiſtratuum, 822
domi retinere. Regebat tum Tiberius Alexander,
eiuſdem nationis. Africa, ac legiones in ea, in-
terfecto Clodio Macro, contenta qualicunque
Principe poſt experimentum domini minoris.
Duae Mauretaniae, Rhaetia, Noricum, Thracia,
& quae aliae Procuratoribus cohibentur, ut cui-
que exercitui vicinae, ita in favorem aut odium
contactu valentiorum agebantur. Inermes pro-
vinciae, atque ipſa in primis Italia, cuicunque
ſervitio expoſita, in pretium belli ceſſurae erant.
Hic fuit rerum Romanarum ſtatus, cum Ser. Gal-
ba iterum, Titus Vinius, Conſules, inchoavere
annum, ſibi ultimum, Reipublicae prope ſu-
premum. Paucis poſt Kalend. Ianuarias diebus, 12
Pompeii Propinqui, Procuratoris, e Belgica lite- A. U.
rae afferuntur; *ſuperioris Germaniae legiones, ru-* 823 A. C.
pta ſacramenti reverentia, Imperatorem alium flagi- 70
*tare, & Senatui ac populo Romano arbitrium eligen-
di permittere.* quo ſeditio mollius acciperetur. Ma-
turavit ea res conſilium Galbae, iam pridem de
adoptione ſecum & cum proximis agitantis. Non
ſane crebrior tota civitate ſermo per illos men-
ſes fuerat: primum licentia ac libidine talia lo-
quendi, dein feſſa iam aetate Galbae. Paucis iu-
dicium, aut Reipublicae amor: multi occulta ſpe,
prout quis amicus, vel cliens, hunc vel illum
ambitionis rumoribus deſtinabant; etiam in T.
Vinii odium; qui in dies quanto potentior, eo-
dem actu inviſior erat. Quippe hiantes, in ma-

A. U. gna fortuna, amicorum cupiditates ipſa Galbae
823 facilitas intendebat; cum apud infirmum & cre-
dulum, minore metu, & maiore praemio pec-
13 caretur. Potentia principatus diviſa in T. Vinium,
Conſulem, & Cornelium Laconem, praetorii
Praefectum. Nec minor gratia Icelo, Galbae li-
berto, quem anulis donatum, equeſtri nomine
Martianum vocitabant. Hi diſcordes, & rebus mi-
noribus ſibi quiſque tendentes, circa conſilium
eligendi ſucceſſoris in duas factiones ſcindeban-
tur. Vinius pro M. Othone: Laco atque Icelus
conſenſu non tam unum aliquem fovebant,
quam alium. Neque erat Galbae ignota Othonis
ac T. Vinii amicitia; & rumoribus nihil ſilentio
tranſmittentium, (quia Vinio vidua filia, caelebs
Otho) gener ac ſocer deſtinabantur. Credo &
Reipublicae curam ſubiſſe, fruſtra a Nerone trans-
latae, ſi apud Othonem relinqueretur. namque
Otho pueritiam incurioſe, adoleſcentiam petu-
lanter egerat, gratùs Neroni, aemulatione luxus.
eoque iam Poppaeam Sabinam, principale ſcor-
tum, ut apud conſcium libidinum, depoſuerat,
donec Octaviam uxorem àmoliretur: mox ſu-
ſpectum in eadem Poppaea in provinciam Luſi-
taniam, ſpecie legationis, ſepoſuit. Otho, co-
miter adminiſtrata provincia, primus in partes
tranſgreſſus, nec ſegnis, &, donec bellum fuit,
inter praeſentes ſplendidiſſimus, ſpem adoptio-
nis, ſtatim conceptam, acrius in dies rapiebat:
faventibus pleriſque militum; prona in eum au-
14 la Neronis, ut ſimilem. Sed Galba, poſt nuntios

Germanicae seditionis, quamquam nihil adhuc A. U.
de Vitellio certum, anxius, quonam exercituum 823
vis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperii transigit. adhibitoque, super Vinium ac Laconem, Mario Celso, Consule designato, ac Ducennio Gemino, Praefecto Urbis, pauca praefatus de sua senectute, *Pisonem Licinianum arcessi* iubet; seu propria electione, sive, ut quidam crediderunt, Lacone instante, cui apud Rubellium Plautum exercita cum Pisone amicitia. sed callide, ut ignotum, fovebat: & prospera de Pisone fama consilio eius fidem addiderat. Piso, M. Crasso & Scribonia genitus, nobilis utrinque, vultu habituque moris antiqui: & aestimatione recta severus, deterius interpretantibus tristior habebatur. ea pars morum eius, quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat. Igitur Gal- 15
ba, apprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur: *Si te privatus lege curiata apud Pontifices, ut moris est, adoptarem; & mihi egregium erat, Cnei Pompeii & M. Crassi subolem in penates meos adsciscere, & tibi insigne, Sulpiciae ac Lutatiae decora nobilitati tuae adiecisse. Nunc me, Deorum hominumque consensu ad imperium vocatum, praeclara indoles tua & amor patriae impulit, ut principatum, de quo maiores nostri armis certabant, bello adeptus, quiescenti offeram; exemplo divi Augusti, qui sororis filium, Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremo Tiberium Neronem, privignum, in proximo sibi fastigio collocavit. Sed*

A. U. Augustus in domo successorem quaesivit: ego, in Re-
823 publica. non, quia propinquos aut socios belli non ha-
beam; sed neque ipse imperium ambitione accepi: &
iudicii mei documentum sint, non meae tantum ne-
cessitudines, quas tibi postposui, sed & tuae. Est tibi
frater pari nobilitate, natu maior, dignus hac for-
tuna, nisi tu potior esses. Ea aetas tua, quae cupi-
ditates adolescentiae iam effugerit: ea vita, in qua
nihil praeteritum excusandum habeas: fortunam ad-
huc tantum adversam tulisti. Secundae res acriori-
bus stimulis animos explorant: quia miseriae toleran-
tur, felicitate corrumpimur. Fidem, libertatem, ami-
citiam, praecipua humani animi bona, tu quidem ea-
dem constantia retinebis. sed alii per obsequium im-
minuent: irrumpet adulatio, blanditiae, pessimum ve-
ri affectus venenum; sua cuique utilitas. Etiam ego,
ac tu, simplicissime inter nos hodie loquimur: ceteri
libentius cum fortuna nostra, quam nobiscum. Nam
suadere Principi, quod oporteat, multi laboris: as-
sentatio erga Principem quemcunque sine affectu per-
16 agitur. Si immensum imperii corpus stare ac librari
sine rectore posset: dignus eram, a quo Respublica
inciperet. Nunc eo necessitatis iam pridem ventum est,
ut nec mea senectus conferre plus populo Romano
possit, quam bonum successorem; nec tua plus iuven-
ta, quam bonum Principem. Sub Tiberio, & Caio, &
Claudio, unius familiae quasi hereditas fuimus: lo-
co libertatis erit, quod eligi coepimus. Et finita Iu-
liorum Claudiorumque domo, optimum quemque ado-
ptio inveniet. Nam generari & nasci a Principibus,
fortuitum, nec ultra aestimatur: adoptandi iudicium

integrum; & . ſi velis eligere. conſenſu monſtratur. A. U. 823
Sit ante oculos Nero. quem. longa Caeſarum ſerie tumentem. non Vindex cum inermi provincia. aut ego cum una legione. ſed ſua immanitas. ſua luxuria. cervicibus publicis depulere. neque erat adhuc damnati Principis exemplum. Nos bello & ab aeſtimantibus adſciti. cum invidia. quamvis egregii. erimus. Ne tamen territus fueris. ſi duae legiones in hoc concuſſi orbis motu nondum quieſcunt. Ne ipſe quidem ad ſecuras res acceſſi: &. audita adoptione. deſinam videri ſenex; quod nunc mihi unum obiicitur. Nero a peſſimo quoque ſemper deſiderabitur: mihi ac tibi providendum eſt. ne etiam a bonis deſideretur. Monere diutius. neque temporis huius: & impletum eſt omne conſilium. ſi te bene elegi. Utiliſſimuſque idem ac breviſſimus bonarum malarumque rerum delectus eſt. cogitare. quid aut volueris ſub alio Principe. aut nolueris. Neque enim hic. ut in ceteris gentibus. quae regnantur. certa dominorum domus. & ceteri ſervi: ſed imperaturus es hominibus. qui nec totam ſervitutem pati poſſunt. nec totam libertatem. Et Galba quidem haec ac talia, tanquam Principem faceret; ceteri tanquam cum facto loquebantur.
17 Piſonem ferunt, ſtatim intuentibus, & mox coniectis in eum omnium oculis, nullum turbati aut exſultantis animi motum prodidiſſe. Sermo erga patrem Imperatoremque reverens, de ſe moderatus: nihil in vultu habituque mutatum; quaſi imperare poſſet magis, quam vellet. Conſultatum inde, *pro roſtris. an in Senatu. an in caſtris adoptio nuncuparetur. Iri in caſtra* placuit. *ho-*

A. U. *norificum id militibus fore. quorum favorem, ut lar-*
823 *gitione & ambitu male acquiri, ita per bonas artes haud ſpernendum.* Circumſteterat interim palatium publica exſpectatio, magni ſecreti impatiens: & male coërcitam famam ſupprimentes augebant.

18 Quartum Idus Ianuarias, foedum imbribus diem tonitrua & fulgura & coeleſtes minae ultra ſolitum turbaverant. Obſervatum id antiquitus comitiis dirimendis, non terruit Galbam, quo minus in caſtra pergeret, contemtorem talium, ut fortuitorum; ſeu, quae fato manent, quamvis ſignificata, non vitantur. Apud frequentem militum concionem, imperatoria brevitate, adoptari a ſe Piſonem, more divi Auguſti & exemplo militari, quo vir virum legeret, pronuntiat. Ac ne diſſimulata ſeditio in maius crederetur, ultro aſſeverat, *quartam & duodeviceſimam legiones, paucis ſeditionis auctoribus, non ultra verba ac voces erraſſe; & brevi in officio fore.* Nec ullum orationi aut lenocinium addit, aut pretium. Tribuni tamen, Centurioneſque, & proximi militum, grata audito reſpondent: per çeteros maeſtitia ac ſilentium, tanquam uſurpatam etiam in pace donativi neceſſitatem bello perdidiſſent. Conſtat, potuiſſe conciliari animos quantulacunque parci ſenis liberalitate. nocuit antiquus rigor & nimia ſeveritas; cui iam pares non ſumus.

19 Inde apud Senatum non comtior Galbae, non longior, quam apud militem, ſermo: Piſonis comis oratio. Et Patrum favor aderat: multi voluntate, effuſius; qui noluerant, medie; at plu-

rimi obvio obſequio, privatas ſpes agitantes, ſi- A. U. ne publica cura. Nec aliud ſequenti quatriduo 823 (quod medium inter adoptionem & caedem fuit) dictum a Piſone in publico, factumve. Crebrioribus in dies Germanicae defectionis nuntiis, & facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cum triſtia ſunt, cenſuerant Patres, mittendos ad Germanicum exercitum legatos: agitatum ſecreto, num & Piſo proficiſceretur, maiore praetextu, illi auctoritatem Senatus, hic dignationem Caeſaris laturus. Placebat & Laconem, praetorii Praefectum, ſimul mitti. Is conſilio interceſſit. Legati quoque (nam Senatus electionem Galbae permiſerat) foeda inconſtantia nominati, excuſati, ſubſtituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quemque metus vel ſpes impulerat. Proxima pecuniae cura: & cuncta ſcrutantibus iuſtiſſimum viſum eſt, inde repeti, unde inopiae cauſa erat. Bis & vicies millies ſeſtertium donationibus Nero effuderat. Appellari ſingulos iuſſit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. at illis vix decumae ſuper portiones erant, iiſdem erga aliena ſumtibus, quibus ſua prodegerant; cum rapaciſſimo cuique ac perditiſſimo, non agri, aut foenus, ſed ſola inſtrumenta vitiorum manerent. Exactioni XXX Equites Romani praepoſiti: novum officii genus, & ambitu ac numero oneroſum. ubique haſta & ſector; & inquieta Urbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quod tam pauperes forent, quibus donaſſet Nero, quam quibus abſtuliſſet.

A. U. Exauctorati per eos dies Tribuni, e praetorio
823 Antonius Taurus & Antonius Naſo; ex urbanis cohortibus Aemilius Pacenſis; e vigiliis Iulius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, ſed metus initium: tanquam per artem & formidinem
21 ſinguli pellerentur, omnibus ſuſpectis. Interea Othonem, cui, compoſitis rebus, nulla ſpes, omne in turbido conſilium, multa ſimul exſtimulabant: luxuria, etiam Principi onerosa; inopia, vix privato toleranda; in Galbam ira, in Piſonem invidia. fingebat & metum, quo magis concupiſceret. *Praegravem ſe Neroni fuiſſe. nec Luſitaniam rurſus, & alterius exſilii honorem exſpectandum: ſuſpectum ſemper inviſumque dominantibus, qui proximus deſtinaretur. nocuiſſe id ſibi apud ſenem Principem: magis nociturum apud iuvenem, ingenio trucem, & longo exſilio efferatum. occidi Othonem poſſe. Proinde agendum audendumque, dum Galbae auctoritas fluxa, Piſonis nondum coaluiſſet. opportunos magnis conatibus tranſitus rerum: nec cunctatione opus, ubi perniciosior ſit quies, quam temeritas. mortem omnibus ex natura aequalem, oblivione apud poſteros vel gloria diſtingui. Ac ſi nocentem innocentemque idem exitus maneat, acrioris viri eſſe.*
22 *merito perire.* Non erat Othonis mollis & corpori ſimilis animus. Et intimi libertorum ſervorumque, corruptius, quam in privata domo, habiti, aulam Neronis, & luxus, adulteria, matrimonia, ceteraſque regnorum libidines, avido talium, ſi auderet, ut ſua oſtentantes; quieſcenti ut aliena exprobrabant; urgentibus etiam Mathematicis,

dum *novos motus, & clarum Othoni annum, obſer-* A. U.
vatione ſiderum, affirmant. genus hominum poten- 823
tibus infidum, ſperantibus fallax, quod in civi-
tate noſtra & vetabitur ſemper, & retinebitur.
Multos ſecreta Poppaeae Mathematicos, peſſi-
mum principalis matrimonii inſtrumentum, ha-
buerant: e quibus Ptolemaeus, Othoni in Hi-
ſpania comes, cum *ſuperfuturum eum Neroni* pro-
miſiſſet, poſtquam ex eventu fides, coniectura
iam & rumore ſenium Galbae & iuventam Otho-
nis computantium, perſuaſerat, *fore, ut in im-
perium adſciſceretur.* Sed Otho, tanquam peritia
& monitu fatorum praedicta, accipiebat, cupi-
dine ingenii humani, libentius obſcura creden-
di. nec deerat Ptolemaeus, iam & ſceleris inſtin-
ctor; ad quod facillime ab eiuſmodi voto tranſi-
tur. Sed ſceleris cogitatio incertum an repens: 23
ſtudia militum iam pridem, ſpe ſucceſſionis, aut
paratu facinoris, affectaverat: in itinere, in agmi-
ne, in ſtationibus, vetuſtiſſimum quemque mi-
litum nomine vocans, ac, memoria Neroniani
comitatus, *contubernales* appellando: alios agno-
ſcere, quoſdam requirere, & pecunia aut gratia
iuvare: inferendo ſaepius querelas, & ambiguos
de Galba ſermones, quaeque alia turbamenta
vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum,
duritia imperii, atrocius accipiebantur; cum,
Campaniae lacus & Achaiae urbes claſſibus adire
ſoliti, Pirenaeum & Alpes & immenſa viarum
ſpatia aegre ſub armis eniterentur. Flagrantibus 24
iam militum animis velut faces addiderat Mevius

A. U. Pudens, e proximis Tigellini. is mobilissimum
823 quemque ingenio, aut pecuniae indigum, & in
novas cupiditates praecipitem alliciendo, eo pau-
latim progressus est, ut, per speciem convivii,
quoties Galba apud Othonem epularetur, cohor-
ti excubias agenti viritim centenos numos divi-
deret. quam velut publicam largitionem Otho
secretioribus apud singulos praemiis intendebat:
adeo animosus corruptor, ut Cocceio Proculo,
speculatori, de parte finium cum vicino ambi-
genti, universum vicini agrum, sua pecunia em-
tum, dono dederit: per socordiam Praefecti,
25 quem nota pariter & occulta fallebant. Sed tum
e libertis Onomastum futuro sceleri praefecit, a
quo Barbium Proculum, Tesserarium speculato-
rum, & Veturium, Optionem eorundem, per-
ductos, postquam vario sermone callidos auda-
cesque cognovit, pretio & promissis onerat, da-
ta pecunia ad pertentandos plurium animos. Sus-
cepere duo manipulares imperium populi Ro-
mani transferendum; & transtulerunt. In con-
scientiam facinoris pauci adsciti, suspensos ce-
terorum animos diversis artibus stimulant: pri-
mores militum, per beneficia Nymphidii ut su-
spectos: vulgus & ceteros, ira & desperatione
dilati toties donativi. erant, quos memoria Ne-
ronis ac desiderium prioris licentiae accende-
ret. in commune omnes metu mutandae mili-
26 tiae exterrebantur. Infecit ea tabes legionum
quoque & auxiliorum motas iam mentes, post-
quam vulgatum erat, labare Germanici exer-

citus fidem. adeoque parata apud malos ſedi- A. U.
tio, etiam apud integros diſſimulatio, fuit, ut 823
poſtero Iduum dierum, redeuntem a coena O-
thonem rapturi fuerint, niſi incerta noctis, &
tota Urbe ſparſa militum caſtra, nec facilem in-
ter temulentos conſenſum, timuiſſent: non Rei-
publicae cura, quam foedare Principis ſui ſan-
guine ſobrii parabant; ſed ne per tenebras, ut
quiſque Pannonici vel Germanici exercitus mi-
litibus oblatus eſſet, ignorantibus pleriſque, pro
Othone deſtinaretur. Multa erumpentis ſeditio-
nis indicia per conſcios oppreſſa: quaedam apud
Galbae aures praefectus Laco eluſit, ignarus mi-
litarium animorum, conſiliique quamvis egregii,
quod non ipſe afferret, inimicus, & adverſus pe-
ritos pervicax. XVIII Kalend. Febr. ſacrificanti 27
pro aede Apollinis Galbae haruſpex Umbricius
*triſtia exta, & inſtantes inſidias, ac domeſticum
hoſtem* praedicit; audiente Othone, (nam pro-
ximus adſtiterat) idque, ut laetum e contrario,
& ſuis cogitationibus proſperum, interpretante.
Nec multo poſt libertus Onomaſtus nuntiat, *ex-
ſpectari eum ab architecto & redemtoribus:* quae ſi-
gnificatio coëuntium iam militum & paratae con-
iurationis convenerat. Otho, *cauſam digreſſus* re-
quirentibus, cum, *emi ſibi praedia vetuſtate ſuſpe-
cta, eoque prius exploranda*, finxiſſet, innixus li-
berto, per Tiberianam domum, in Velabrum,
inde ad Miliarium aureum, ſub aedem Saturni,
pergit. Ibi tres & viginti ſpeculatores conſaluta-
tum *Imperatorem*, ac paucitate ſalutantium tre-

A. U. pidum, & ſellae feſtinanter impoſitum, ſtrictis
823 mucronibus rapiunt. Totidem ferme milites in
itinere aggregantur: alii conſcientia, plerique mi-
raculo; pars clamore & gaudio, pars ſilentio,
28 animum ex eventu ſumturi. Stationem in caſtris
agebat Iulius Martialis, Tribunus. Is, magnitudi-
ne ſubiti ſceleris, an corrupta latius caſtra, ac,
ſi contra tenderet, exitium metuens, praebuit
pleriſque ſuſpicionem conſcientiae. Antepoſuere
ceteri quoque Tribuni Centurioneſque praeſen-
tia dubiis & honeſtis. Iſque habitus animorum
fuit, ut peſſimum facinus auderent pauci, plu-
29 res vellent, omnes paterentur. Ignarus interim
Galba, & ſacris intentus, fatigabat alieni iam im-
perii Deos: cum affertur rumor, *rapi in caſtra,
incertum quem Senatorem:* mox, *Othonem eſſe, qui
raperetur.* ſimul ex tota Urbe, ut quiſque obvius
fuerat, alii formidine augentes, quidam minora
vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur
conſultantibus placuit, *praetentari animum cohor-
tis, quae in palatio ſtationem agebat; nec per ipſum
Galbam, cuius integra auctoritas maioribus remediis
ſervabatur.* Piſo pro gradibus domus vocatos in
hunc modum allocutus eſt: *Sextus dies agitur,
commilitones, ex quo, ignarus futuri, & ſive optan-
dum hoc nomen, ſive timendum erat, Caeſar adſci-
tus ſum. Quo domus noſtrae, aut Reipublicae fatum,
in veſtra manu poſitum eſt; non, quia meo nomine
triſtiorem caſum paveam (ut qui adverſas res exper-
tus, cum maxime diſcam, ne ſecundas quidem mi-
nus diſcriminis habere); patris, & Senatus, & ipſius*

imperii vicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse A. U.
est, aut, quod aeque apud bonos miserum est, occi- 823
dere. Solatium proximi motus habebamus incruentam Urbem, & res sine discordia translatas: provisum adoptione videbatur, ut ne post Galbam quidem bello locus esset. Nihil arrogabo mihi nobilitatis aut mo- 30
destiae. Neque enim relatu virtutum in comparatione Othonis opus est. vitia, quibus solis gloriatur, evertere imperium, etiam cum amicum Imperatoris ageret. habitune & incessu, an illo muliebri ornatu, mereretur imperium? Falluntur, quibus luxuria speciem liberalitatis imponit. Perdere iste sciet, donare nesciet. stupra nunc & comissationes & feminarum coetus volvit animo. haec principatus praemia putat, quorum libidio ac voluptas penes ipsum sit, rubor ac dedecus penes omnes. Nemo enim unquam imperium, flagitio quaesitum, bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani, me Galba, consentientibus vobis, Caesarem dixit. Si Respublica & Senatus & populus vacua nomina sunt: vestra, commilitones, interest, ne Imperatorem pessimi faciant. Legionum seditio adversum duces suos audita est aliquando: vestra fides famaque illaesa ad hunc diem mansit. & Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. Minus XXX transfugae & desertores, quos Centurionem aut Tribunum sibi eligentes nemo ferret, imperium assignabunt? Admittitis exemplum? & quiescendo commune crimen facitis? Transcendet haec licentia in provincias: & ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt. Nec est plus, quod pro caede Principis, quam quod innocentibus datur: sed per-

A. U. *inde a nobis donativum ob fidem, quam ab aliis pro*
823 *facinore accipietis.* Dilapſis ſpeculatoribus, cetera
31 cohors, non aſpernata concionantem, ut turbi-
dis rebus evenit, in orbem agi, ſed inconſulto
adhuc conſilio; pars agitans, quod poſtea credi-
tum eſt, inſidiis & ſimulatione. miſſus & Celſus
Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipſania in
porticu tendentes. praeceptum Amulio Sereno &
Domitio Sabino, primipilaribus, *ut Germanicos
milites e Libertatis atrio arceſſerent.* Legioni claſ-
ſicae diffidebatur, infeſtae ob caedem commili-
tonum, quos primo ſtatim introitu trucidaverat
Galba. Pergunt etiam in caſtra praetorianorum
Tribuni, Cetrius Severus, Subrius Dexter, Pom-
peius Longinus; ſi incipiens adhuc, & necdum
adulta ſeditio, melioribus conſiliis flecteretur.
Tribunorum Subrium & Cetrium milites adorti
minis, Longinum manibus coërcent exarmant-
que; quia non ordine militiae, ſed e Galbae ami-
cis, fidus Principi ſuo, & deſciſcentibus ſuſpe-
ctior erat. Legio claſſica, nihil cunctata, praeto-
rianis adiungitur. Illyrici exercitus electi Celſum
infeſtis pilis proturbant. Germanica vexilla diu
nutavere; invalidis adhuc corporibus & placatis
animis, quod eos, a Nerone Alexandriam prae-
miſſos, atque inde rurſus longa navigatione ae-
32 gros, impenſiore cura Galba refovebat. Univerſa
iam plebs palatium implebat, mixtis ſervitiis,
& diſſono clamore, *caedem Othonis & coniurato-
rum exitium* poſcentium, ut ſi in circo ac theatro
ludicrum aliquod poſtularent. neque illis iudi-

cium aut veritas; quippe eodem die diversa pari certamine postulaturis: sed tradito more, quemcunque Principem adulandi, licentia acclamationum, & studiis inanibus. Interim Galbam duae sententiae distinebant: T. Vinius, *manendum intra domum, opponenda servitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos* censebat: *daret malorum poenitentiae, daret bonorum consensui spatium: scelera impetu, bona consilia mora valescere. Denique, eundi ultro si ratio sit, eandem mox facultatem: regressus, si poeniteat, in aliena potestate. Festinandum* ceteris videbatur, *antequam cresceret invalida adhuc coniuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros illatus, cunctatione nunc & segnitia terentium tempus, imitari Principem discat. Non exspectandum, ut, compositis castris, forum invadat, &, prospectante Galba, Capitolium adeat: dum egregius Imperator, cum fortibus amicis, ianua ac limine tenus domum cludit, obsidionem nimirum toleraturus. Et praeclarum in servis auxilium, si consensus tantae multitudinis, &, quae plurimum valet, prima indignatio languescat. Proinde intuta, quae indecora: vel, si cadere necesse sit, occurrendum discrimini. Id Othoni invidiosus, & ipsis honestum.* Repugnantem huic sententiae Vinium Laco minaciter invasit, stimulante Icelo; privati odii pertinacia, in publicum exitium. Nec diutius Galba cunctatus speciosiora suadentibus accessit. Praemissus tamen in castra Piso, ut iuvenis magno nomine, recenti favore, & infensus T. Vinio; seu quia erat, seu quia irati

A. U. 823

33

34

A. U. ita volebant; & facilius de odio creditur. Vix
823 dum egreſſo Piſone, *occiſum in caſtris Othonem*, vagus primum & incertus rumor: mox, ut in magnis mendaciis, *interfuiſſe ſe* quidam *& vidiſſe* affirmabant, credula fama, inter gaudentes & incurioſos. Multi arbitrabantur, compoſitum auctumque rumorem, mixtis iam Othonianis, qui, ad evocandum Galbam, laeta falſo vulgaverint.

35 Tum vero non populus tantum & imperita plebs in plauſus & immodica ſtudia, ſed Equitum plerique ac Senatorum, poſito metu incauti, refractis palatii foribus, ruere intus, ac ſe Galbae oſtentare, *praereptam ſibi ultionem* querentes. Ignaviſſimus quiſque, &, ut res docuit, in periculo non auſurus, nimii verbis, linguae feroces: nemo ſcire, & omnes affirmare; donec inopia veri & conſenſu errantium victus, ſumto thorace, Galba, irruenti turbae neque aetate neque corpore ſiſtens, ſella levaretur. Obvius in palatio Iulius Atticus, ſpeculator, cruentum gladium oſtentans, *occiſum a ſe Othonem*, exclamavit: & Galba, *Commilito*, inquit, *quis iuſſit?* inſigni animo ad coërcendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adverſus blandientes incorruptus.

36 Haud dubiae iam in caſtris omnium mentes: tantuſque ardor, ut, non contenti agmine & corporibus, in ſuggeſtu, in quo paulo ante aurea Galbae ſtatua fuerat, medium inter ſigna Othonem vexillis circumdarent. Nec Tribunis aut Centurionibus adeundi locus: gregarius miles *caveri* inſuper *praepoſitos* iubebat. Strepere

cuncta clamoribus & tumultu & exhortatione A. U. mutua, non tanquam in populo ac plebe, va- 823 riis segni adulatione vocibus; sed, ut quemque affluentium militum adspexerant, prensare manibus, complecti armis, collocare iuxta, praeire sacramentum, modo Imperatorem militibus, modo Imperatori milites commendare. Nec deerat Otho: protendens manus, adorare vulgum, iacere oscula, & omnia serviliter pro dominatione. Postquam universa classicorum legio sacramentum eius accepit, fidens viribus, &, quos adhuc singulos exstimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo castrorum ita coepit: *Quis ad vos processerim, commilitones, dicere* 37 *non possum: quia nec privatum me vocare sustineo, Princeps a vobis nominatus; nec Principem, alio imperante. Vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur, Imperatorem populi Romani in castris, an hostem habeatis. Auditisne, ut poena mea & supplicium vestrum simul postulentur? adeo manifestum est, neque perire nos, neque salvos esse, nisi una, posse. Et, cuius lenitatis est Galba, iam fortasse promisit, ut qui, nullo exposcente, tot millia innocentissimorum militum trucidaverit. Horror animum subit, quoties recordor feralem introitum, & hanc solam Galbae victoriam, cum, in oculis Urbis, decumari deditos iuberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auspiciis Urbem ingressus, quam gloriam ad principatum attulit, nisi occisi Obultronii Sabini & Cornelii Marcelli in Hispania, Betui Chilonis in Gallia, Fonteii Capitonis in Germania,*

A. U. *Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Turpiliani*
823 *in Urbe, Nymphidii in castris? Quae usquam provincia, quae castra sunt, nisi cruenta & maculata? aut, ut ipse praedicat, emendata & correcta? Nam quae alii scelera, hic remedia vocat: dum falsis nominibus, severitatem pro saevitia, parsimoniam pro avaritia, supplicia & contumelias vestras disciplinam appellat. Septem a Neronis fine menses sunt, & iam plus rapuit Icelus, quam quod Polycleti & Vatinii & Elii paraverunt. Minore avaritia ac licentia grassatus esset T. Vinius, si ipse imperasset: nunc & subiectos nos habuit, tanquam suos, & viles, ut alienos. Una illa domus sufficit donativo, quod vobis nun-*
38 *quam datur, & cotidie exprobratur. Ac ne qua saltem in successore Galbae spes esset, arcessit ab exsilio, quem tristitia & avaritia sui simillimum iudicabat. Vidistis, commilitones, notabili tempestate etiam Deos infaustam adoptionem adversantes. Idem Senatus, idem populi Romani animus est. Vestra virtus exspectatur, apud quos omne honestis consiliis robur, & sine quibus, quamvis egregia, invalida sunt. Non ad bellum vos, nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum sunt. Nec una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet. Cum vos adspexerit, cum signum meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet. Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari, nisi peractum.* Aperire deinde armamentarium iussit. rapta statim arma, sine more & ordine militiae, ut praetorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur: miscentur auxiliaribus, galeis scutis-

que. Nullo Tribunorum Centurionumve adhor- A. U.
tante, ſibi quiſque dux & inſtigator; & praeci- 823
puum peſſimorum incitamentum, quod boni
maerebant. Iam exterritus Piſo fremitu crebre- 39
ſcentis ſeditionis, & vocibus in Urbem uſque re-
ſonantibus, egreſſum interim Galbam, & foro
appropinquantem, aſſecutus erat: iam Marius
Celſus haud laeta retulerat: cum alii, *in palatium
redire*, alii, *Capitolium petere*, plerique, *roſtra oc-
cupanda*, cenſerent; plures tantum ſententiis alio-
rum contradicerent; utque evenit in conſiliis in-
felicibus, optima viderentur, quorum tempus
effugerat. Agitaſſe Laco, ignaro Galba, de occi-
dendo T. Vinio dicitur, ſive ut poena eius ani-
mos militum mulceret, ſeu conſcium Othonis
credebat, ad poſtremum vel odio. haeſitatio-
nem attulit tempus ac locus, quia, initio caedis
orto, difficilis modus: & turbavere conſilium tre-
pidi nuntii, ac proximorum diffugia, languenti-
bus omnium ſtudiis, qui primo alacres fidem at-
que animum oſtentaverant. Agebatur huc illuc 40
Galba, vario turbae fluctuantis impulſu, com-
pletis undique baſilicis ac templis; lugubri adſpe-
ctu. neque populi, aut plebis ulla vox, ſed atto-
niti vultus, & converſae ad omnia aures. non
tumultus, non quies: quale magni metus & ma-
gnae irae ſilentium eſt. Othoni tamen, *armari
plebem*, nuntiabatur. *Ire praecipites, & occupare
pericula* iubet. Igitur milites Romani, quaſi Vo-
logeſen aut Pacorum avito Arſacidarum ſolio de-
pulſuri, ac non Imperatorem ſuum, inermem &

A. U. 823 senem, trucidare pergerent, disiecta plebe, proculcato Senatu, truces armis, rapidis equis, forum irrumpunt. nec illos Capitolii adspectus, & imminentium templorum religio, & priores & futuri Principes terruere, quo minus facerent
41 scelus, cuius ultor est, quisquis successit. Viso cominus armatorum agmine, vexillarius comitatae Galbam cohortis (*Atilium Vergilionem fuisse* tradunt) dereptam Galbae imaginem solo afflixit. Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi forum, destricta adversus dubitantes tela. Iuxta Curtii lacum, trepidatione ferentium, Galba proiectus e sella ac provolutus est. Extremam eius vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere. Alii, suppliciter interrogasse, *quid mali meruisset? paucos dies exsolvendo donativo* deprecatum: plures, obtulisse ultro percussoribus iugulum, *agerent ac ferirent, si id e Republica videretur.* non interfuit occidentium, quid diceret. De percussore non satis constat. quidam *Terentium Evocatum*, alii *Lecanium*: crebrior fama tradidit *Camurium, XV legionis militem, impresso gladio, iugulum eius hausisse.* Ceteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) foede laniavere: pleraque vulnera, feritate & saevitia, trunco iam cor-
42 pori adiecta. Titum inde Vinium invasere. de quo & ipso ambigitur, consumseritne vocem eius instans metus, an proclamaverit, *non esse ab Othone mandatum, ut occideretur.* Quod seu finxit formidine, seu conscientia coniurationis

confeſſus eſt: huc potius eius vita famaque in- A. U.
clinat, ut conſcius ſceleris fuerit, cuius cauſa 823
erat. Ante aedem divi Iulii iacuit, primo ictu
in poplitem, mox ab Iulio Caro, legionario mi-
lite, utrumque latus tranſverberatus. Inſignem 43
illa die virum Sempronium Denſum aetas noſtra
vidit. Centurio is praetoriae cohortis, a Galba
cuſtodiae Piſonis additus, ſtricto pugione occur-
rens armatis, & ſcelus exprobrans, ac modo ma-
nu, modo voce, vertendo in ſe percuſſores,
quamquam vulnerato Piſoni effugium dedit. Pi-
ſo in aedem Veſtae pervaſit, exceptuſque miſe-
ricordia publici ſervi, & contubernio eius abdi-
tus, non religione, nec caerimoniis, ſed late-
bra, imminens exitium differebat: cum advene-
re, miſſu Othonis, nominatim in caedem eius
ardentes, Sulpicius Florus, e Britannicis cohor-
tibus, nuper a Galba civitate donatus, & Sta-
tius Murcus, ſpeculator: a quibus protractus Pi-
ſo, in foribus templi trucidatur. Nullam caedem 44
Otho maiore laetitia excepiſſe, nullum caput
tam inſatiabilibus oculis perluſtraſſe dicitur: ſeu
tum primum levata omni ſollicitudine mens va-
care gaudio coeperat; ſeu recordatio maieſtatis
in Galba, amicitiae in T. Vinio, quamvis im-
mitem animum imagine triſti confuderat: Piſo-
nis, ut inimici & aemuli, caede laetari, ius faſ-
que credebat. Praefixa contis capita geſtabantur,
inter ſigna cohortium, iuxta aquilam legionis:
certatim oſtentantibus cruentas manus, qui oc-
ciderant, qui interfuerant, qui vere, qui falſo,

A. U. ut pulchrum & memorabile facinus, iactabant.
823 Plures quam CXX libellos praemia expoſcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius poſtea invenit: *omneſque conquiri & interfici* iuſſit; non honore Galbae, ſed, tradito Principibus more, munimentum ad praeſens,
45 in poſterum ultionem. Alium crederes Senatum, alium populum. ruere cuncti in caſtra, anteire proximos, certare cum praecurrentibus, increpare Galbam, laudare militum iudicium, exoſculari Othonis manum: quantoque magis falſa erant, quae fiebant, tanto plura facere. Nec aſpernabatur ſingulos Otho, avidum & minacem militum animum voce vultuque temperans. Marium Celſum, Conſulem deſignatum, & Galbae uſque in extremas res amicum fidumque, ad ſupplicium expoſtulabant, induſtriae eius innocentiaeque, quaſi malis artibus, infenſi. Caedis & praedarum initium, & optimo cuique perniciem quaeri, apparebat. ſed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum ſcelus: iubere iam poterat. Ita, ſimulatione irae, *vinciri* iuſſum, & *maiores poenas daturum* affirmans, praeſenti
46 exitio ſubtraxit. Omnia deinde arbitrio militum acta. Praetorii praefectos ſibi ipſi legere: Plotium Firmum, e manipularibus quondam, tum vigilibus praepoſitum, &, incolumi adhuc Galba, partes Othonis ſecutum. adiungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis, ſuſpectus conſilia eius foviſſe. Urbi Flavium Sabinum praefecere, iudicium Neronis ſecuti, ſub quo

eandem curam obtinuerat: plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. Flagitatum, *ut vacationes, praestari Centurionibus solitae, remitterentur.* Namque gregarius miles, ut tributum annuum, pendebat quartam. Pars manipuli sparsa per commeatus, aut in ipsis castris vaga, dum mercedem Centurioni exsolveret: neque modum oneris quisquam, neque genus quaestus pensi habebat: per latrocinia & raptus, aut servilibus ministeriis, militare otium redimebant. tum locupletissimus quisque miles labore ac saevitia fatigari, donec vacationem emeret; ubi sumtibus exhaustus, socordia insuper elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro strenuo, in manipulum redibat: ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia corrupti, ad seditiones & discordias, & ad extremum in bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione Centurionum animos averteret, *fiscum suum vacationes annuas exsoluturum,* promisit: rem haud dubie utilem, & a bonis postea Principibus, perpetuitate disciplinae firmatam. Laco praefectus, tanquam in insulam seponeretur, ab evocato, quem ad caedem eius Otho praemiserat, confossus: in Martianum Icelum, ut in libertinum, palam animadversum. Exacto per scelera die, novissimum malorum fuit laetitia. Vocat Senatum Praetor urbanus: certant adulationibus ceteri magistratus: accurrunt Patres: decernitur Othoni *tribunicia potestas, & nomen Augusti, & omnes Principum honores;* annitentibus cunctis abolere

A. U. 823

47

A. U. convicia ac probra, quae promiscue iacta haesisse animo eius, nemo sensit. omisisset offensas, an
823 distulisset, brevitate imperii in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro, per stragem iacentium, in Capitolium, atque inde in Palatium vectus, concedi corpora sepulturae, cremarique permisit. Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, T. Vinium Crispina filia composuere, quaesitis redemtisque capitibus, quae venalia interfectores
48 servaverant. Piso unum & tricesimum aetatis annum explebat, fama meliore, quam fortuna. Fratres eius, Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant. Ipse diu exsul, quatriduo Caesar, properata adoptione ad hoc tantum maiori fratri praelatus est, ut prior occideretur. T. Vinius LVII annos variis moribus egit. Pater illi e praetoria familia, maternus avus e proscriptis. Prima militia infamis. Legatum Calvisium Sabinum habuerat: cuius uxor, mala cupidine visendi situm castrorum, per noctem militari habitu ingressa, cum vigilias & cetera militiae munia eadem lascivia tentasset, in ipsis principiis stuprum passa: & criminis huius reus T. Vinius arguebatur. Igitur iussu C. Caesaris oneratus catenis: mox, mutatione temporum, dimissus, cursu honorum inoffenso, legioni post praeturam praepositus probatusque: servili deinceps probro respersus est, tanquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus: & Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus ministrari iussit. Sed Vinius Proconsulatu Galliam Narbonensem severe integreque rexit. mox Galbae

amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, A. U.
promtus, &, prout animum intendisset, pravus 823
aut industrius, eadem vi. Testamentum T. Vinii,
magnitudine opum, irritum: Pisonis supremam
voluntatem paupertas firmavit. Galbae corpus, 49
diu neglectum & licentia tenebrarum plurimis ludibriis
vexatum, dispensator Argius, e prioribus
servis, humili sepultura, in privatis eius hortis,
contexit. caput, per lixas calonesque suffixum
laceratumque, ante Patrobii tumulum (libertus
is Neronis punitus a Galba fuerat) postera
demum die repertum, & cremato iam corpori
admixtum est. Hunc exitum habuit Ser. Galba,
tribus & septuaginta annis, quinque Principes
prospera fortuna emensus; & alieno imperio
felicior, quam suo. Vetus in familia nobilitas,
magnae opes: ipsi medium ingenium, magis
extra vitia, quam cum virtutibus. famae nec
incuriosus, nec venditator: pecuniae alienae non
appetens, suae parcus, publicae avarus: amicorum
libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine
reprehensione patiens; si mali forent, usque ad
culpam ignarus. sed claritas natalium & metus
temporum obtentui, ut, quod segnitia erat, sapientia
vocaretur. Dum vigebat aetas, militari
laude apud Germanias floruit: pro Consule Africam
moderate; iam senior, citeriorem Hispaniam
pari iustitia continuit. Maior privato visus, dum
privatus fuit, & omnium consensu capax imperii,
nisi imperasset. Trepidam Urbem, ac simul 50
atrocitatem recentis sceleris, simul veteres Otho-

A. U. nis mores paventem, novus inſuper *de Vitellio*
823 nuntius exterruit, ante caedem Galbae ſuppreſſus, ut, tantum ſuperioris Germaniae exercitum deſciviſſe, crederetur. Tum *duos, omnium mortalium impudicitia, ignavia, luxuria deterrimos, velut ad perdendum imperium fataliter electos,* non Senatus modo & Eques, quîs aliqua pars & cura Reipublicae, ſed vulgus quoque palam maerere. Nec iam recentia ſaevae pacis exempla, ſed repetita bellorum civilium memoria: *captam toties ſuis exercitibus Urbem, vaſtitatem Italiae, direptiones provinciarum, Pharſaliam, Philippos, & Peruſiam ac Mutinam,* nota publicarum cladium nomina, loquebantur. *Prope everſum orbem, etiam cum de principatu inter bonos certaretur. ſed manſiſſe C. Iulio, manſiſſe Caeſare Auguſto victore, imperium; manſuram fuiſſe, ſub Pompeio Brutoque, Rempublicam. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros? utraſque impias preces, utraque deteſtanda vota: inter duos, quorum bello ſolum id ſcires, deteriorem fore, qui viciſſet.* Erant, qui Veſpaſianum, & arma Orientis augurarentur. &, ut potior utroque Veſpaſianus, ita bellum aliud, atque alias clades horrebant. Et ambigua de Veſpaſiano fama; ſoluſque omnium ante ſe

51 Principum in melius mutatus eſt. Nunc initia cauſaſque motus Vitelliani expediam. Caeſo cum omnibus copiis Iulio Vindice, ferox praeda gloriaque exercitus, ut cui ſine labore ac periculo ditiſſimi belli victoria eveniſſet, expeditionem & facilia praemia quam ſtipendia malebat. Diu in-

fructuoſam & aſperam militiam toleraverant, in- A. U.
genio loci coelique, & ſeveritate diſciplinae; 823
quam, in pace inexorabilem, diſcordiae civium reſolvunt, paratis utrinque corruptoribus, & perfidia impunita. viri, arma, equi, ad uſum & ad decus, ſupererant: ſed ante bellum, centurias tantum ſuas turmaſque noverant; exercitus finibus provinciarum diſcernebantur. tum adverſus Vindicem contractae legiones, ſeque & Gallias expertae, quaerere rurſus arma, novaſque diſcordias: nec *ſocios*, ut olim, ſed *hoſtes*, & *victos* vocabant. Nec deerat pars Galliarum, quae Rhenum accolit, eaſdem partes ſecuta, ac tum acerrima inſtigatrix adverſus *Galbianos*. hoc enim nomen, faſtidito Vindice, indiderant. Igitur Sequanis Aeduiſque, ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infenſi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauſerunt animo: ſuper avaritiam & arrogantiam, praecipua validiorum vitia, contumacia Gallorum irritati; qui *remiſſam ſibi a Galba quartam tributorum partem*, & *publice damnatos in ignominiam exercitus* iactabant. acceſſit callide vulgatum, temere creditum, *decumari legiones*, & *promtiſſimum quemque Centurionum dimitti*. Undique atroces nuntii: ſiniſtra ex Urbe fama: infenſa Lugdunenſis colonia, & pertinaci pro Nerone fide, foecunda rumoribus. ſed plurima ad fingendum credendumque materies in ipſis caſtris, odio, metu, &, ubi vires ſuas reſpexerant, ſecuritate. Sub ipſas ſuperioris anni Kalendas Decem- 52

A. U. 823 bres Aulus Vitellius, inferiorem Germaniam ingreſſus, hiberna legionum cum cura adierat. redditi pleriſque ordines, remiſſa ignominia, allevatae notae: plura ambitione, quaedam iudicio. in quibus ſordem & avaritiam Fonteii Capitonis, adimendis aſſignandiſve militiae ordinibus, integre mutaverat. nec conſularis Legati menſura, ſed in maius omnia accipiebantur. Et Vitellius apud ſeveros humilis. id comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod ſine modo, ſine iudicio donaret ſua, largiretur aliena: ſimul aviditate imperandi. ipſa vitia pro virtutibus interpretabantur multi in utroque exercitu, ſicut modeſti quietique, ita mali & ſtrenui. Sed profuſa cupidine & inſigni temeritate, Legati legionum, Alienus Caecina & Fabius Valens: e quibus Valens, infenſus Galbae, tanquam detectam a ſe Verginii cunctationem, oppreſſa Capitonis conſilia, ingrate tuliſſet, inſtigare Vitellium, *ardorem militum* oſtentans. *Ipſum celebri ubique fama: nullam in Flacco Hordeonio moram: affore Britanniam: ſecutura Germanorum auxilia: male fidas provincias: precarium ſeni imperium, & brevi tranſiturum. panderet modo ſinum, & venienti fortunae occurreret. Merito dubitaſſe Verginium, equeſtri familia, ignoto patre: imparem, ſi recepiſſet imperium: tutum, ſi recuſaſſet. Vitellio tres patris Conſulatus, Cenſuram, collegium Caeſaris, & imponere iam pridem Imperatoris dignationem, & auferre privati ſecuritatem.* Quatiebatur his ſegne ingenium, ut
53 concupiſceret magis, quam ut ſperaret. At in

ſuperiore Germania, Caecina, decora iuventa, A. U.
corpore ingens, animi immodicus, ſcito ſermo- 823
ne, erecto inceſſu, ſtudia militum illexerat. Hunc
iuvenem Galba, Quaeſtorem in Baetica, impigre
in partes ſuas tranſgreſſum, legioni praepoſuit:
mox compertum, publicam pecuniam avertiſſe,
ut peculatorem flagitari iuſſit. Caecina aegre paſ-
ſus, miſcere cuncta, & privata vulnera Reipu-
blicae malis operire ſtatuit. Nec deerant in exer-
citu ſemina diſcordiae: quod & bello adverſus
Vindicem univerſus affuerat, nec, niſi occiſo
Nerone, translatus in Galbam, atque in eo ipſo
ſacramento vexillis inferioris Germaniae praeven-
tus erat. Et Treveri ac Lingones, quaſque alias
civitates atrocibus edictis aut damno finium Gal-
ba perculerat, hibernis legionum propius miſcen-
tur. Unde ſeditioſa colloquia, & inter paganos
corruptior miles, & in Verginium favor, cui-
cunque alii profuturus. Miſerat civitas Lingo- 54
num, vetere inſtituto, dona legionibus, dextras,
hoſpitii inſigne. Legati eorum, in ſqualorem mae-
ſtitiamque compoſiti, per principia, per contu-
bernia, modo *ſuas iniurias*, modo *civitatum vici-
narum praemia*, &, ubi pronis militum auribus
accipiebantur, *ipſius exercitus pericula & contume-
lias* conquerentes, accendebant animos. Nec pro-
cul ſeditione aberant, cum Hordeonius Flaccus
abire legatos, utque occultior digreſſus eſſet, *nocte
caſtris excedere* iubet. Inde atrox rumor, affirman-
tibus pleriſque, *interfectos; ac, niſi ipſi conſule-
rent, fore, ut acerrimi militum, & praeſentia con-*

A. U. *questi, per tenebras & inscitiam ceterorum occideren-*
823 *tur.* Obstringuntur inter se tacito foedere legio-
nes. Adsciscitur auxiliorum miles; primo suspe-
ctus, tanquam, circumdatis cohortibus alisque,
impetus in legiones pararetur; mox eadem acrius
volvens: faciliore inter malos consensu ad bel-
55 lum, quam in pace ad concordiam. Inferioris
tamen Germaniae legiones solemni Kalend. Ia-
nuariarum sacramento pro Galba adactae, multa
cunctatione, & raris primorum ordinum voci-
bus; ceteri silentio proximi cuiusque audaciam
exspectantes: insita mortalibus natura, propere
sequi, quae piget inchoare. Sed ipsis legionibus
inerat diversitas animorum. Primani, quintani-
que turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbae ima-
gines iecerint: quintadecima ac sextadecima le-
giones, nihil ultra fremitum & minas ausae, ini-
tium erumpendi circumspectabant. At in supe-
riori, quarta ac duodevicesima legiones, iisdem
hibernis tendentes, ipso Kalend. Ianuariarum die,
dirumpunt imagines Galbae: quarta legio prom-
tius, duodevicesima cunctanter, mox consensu.
Ac ne reverentiam imperii exuere viderentur,
Senatus populique Romani obliterata iam nomi-
na sacramento advocabant: nullo Legatorum Tri-
bunorumve pro Galba nitente; quibusdam, ut
in tumultu, notabilius turbantibus. Non tamen
quisquam in modum concionis, aut suggestu lo-
cutus. neque enim erat adhuc, cui imputaretur.
56 Spectator flagitii Hordeonius Flaccus, consularis
Legatus, aderat, non compescere ruentes, non

retinere dubios, non cohortari bonos ausus; sed A. U.
segnis, pavidus, & socordia innocens. Quatuor 823
Centuriones duodevicesimae legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbae imagines, impetu militum abrepti vinctique. Nec cuiquam ultra fides, aut memoria prioris sacramenti; sed, quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere. Nocte, quae Kal. Ianuarias secuta est, in coloniam Agrippinensem aquilifer quartae legionis epulanti Vitellio nuntiat, *quartam & duodevicesimam legiones. proiectis Galbae imaginibus, in Senatus & populi Romani verba iurasse.* Id sacramentum inane visum. *occupari nutantem fortunam, & offerri Principem*, placuit. Missi a Vitellio ad legiones Legatosque, qui, *descivisse a Galba superiorem exercitum*, nuntiarent: *proinde aut bellandum adversus descis centes, aut si concordia & pax placeat, faciendum Imperatorem: & minore discrimine sumi Principem, quam quaeri.*
57 Proxima legionis primae hiberna erant, & promtissimus e Legatis Fabius Valens. Is die proximo coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis auxiliariorumque ingressus, *Imperatorem* Vitellium consalutavit. Secutae ingenti certamine eiusdem provinciae legiones: & superior exercitus, speciosis Senatus populique Romani nominibus relictis, III Non. Ianuarias Vitellio accessit. scires illum priore biduo non penes Rempublicam fuisse. Ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones aequabant, *auxilia, equos, arma,*

A. U. *pecunias* offerentes, ut quisque corpore, opibus,
823 ingenio validus. Nec principes modo coloniarum
aut castrorum, quibus praesentia ex affluenti, &
parta victoria magnae spes; sed manipuli quo-
que & gregarius miles viatica sua, & balteos pha-
lerasque, insignia armorum argento decora, lo-
co pecuniae tradebant, instinctu, & impetu, &
58 avaritia. Igitur, laudata militum alacritate, Vi-
tellius, ministeria principatus, per libertos agi
solita, in Equites Romanos disponit: vacationes
Centurionibus ex fisco numerat: saevitiam mi-
litum, plerosque ad poenam exposcentium, sae-
pius approbat, partim simulatione vinculorum
frustratur. Pompeius Propinquus, Procurator Bel-
gicae, statim interfectus. Iulium Burdonem, Ger-
manicae classis Praefectum, astu subtraxit. Exar-
serat in eum iracundia exercitus, tanquam cri-
men ac mox insidias Fonteio Capitoni struxisset.
Grata erat memoria Capitonis: & apud saevien-
tes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo,
licebat. Ita in custodia habitus: & post victoriam
demum, stratis iam militum odiis, dimissus est.
Interim, ut piaculum, obiicitur Centurio Cri-
spinus, qui se sanguine Capitonis cruentaverat:
eoque & postulantibus manifestior, & punienti
59 vilior fuit. Iulius deinde Civilis periculo exem-
tus, praepotens inter Batavos, ne supplicio eius
ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lin-
gonum octo Batavorum cohortes, quartaedeci-
mae legionis auxilia, tum discordia temporum
a legione digressae; prout inclinassent, grande

momentum, ſociae aut adverſae. Nonium, Dona- A. U.
tium, Romilium, Calpurnium, Centuriones, de 823
quibus ſupra retulimus, occidi iuſſit, damnatos fidei crimine, graviſſimo inter deſciſcentes. Acceſſere partibus Valerius Aſiaticus, Belgicae provinciae Legatus, quem mox Vitellius generum adſcivit: & Iunius Blaeſus, Lugdunenſis Galliae rector, cum Italica legione & ala Taurina, Lugduni tendentibus. nec in Rhaeticis copiis mora, quo minus
ſtatim adiungerentur. Ne in Britannia quidem 60
dubitatum. Praeerat Trebellius Maximus, per avaritiam ac ſordes contemtus exercitui inviſuſque. accendebat odium eius Roſcius Caelius, Legatus vicesimae legionis, olim diſcors; ſed occaſione civilium armorum atrocius proruperat. Trebellius *ſeditionem, & confuſum ordinem diſciplinae* Caelio; *ſpoliatas & inopes legiones* Caelius Trebellio obiectabat: cum interim foedis Legatorum certaminibus modeſtia exercitus corrupta; eoque diſcordiae ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus, & aggregantibus ſe Caelio cohortibus aliſque, deſertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. quies provinciae, quamquam remoto Conſulari, manſit. rexere Legati legionum, pares iure, Caelius audendo poten-
tior. Adiuncto Britannico exercitu, ingens viri- 61
bus opibuſque Vitellius, duos duces, duo itinera bello deſtinavit. Fabius Valens *allicere, vel, ſi abnuerent, vaſtare Gallias, & Cottianis Alpibus Italiam irrumpere;* Caecina *propiore tranſitu, Peninis iugis degredi* iuſſus. Valenti inferioris exercitus

A. U. electi, cum aquila quintae legionis, & cohorti-
823 bus alisque, ad XL millia armatorum data: XXX millia Caecina e superiore Germania ducebat, quorum robur, legio una, prima & vicesima, fuit. addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mo-
62 le belli secuturus. Mira inter exercitum Imperatoremque diversitas. Instare miles, arma poscere, *dum Galliae trepident. dum Hispaniae cunctentur. non obstare hiemem, neque ignavae pacis moras. invadendam Italiam. occupandam Urbem. nihil in discordiis civilibus festinatione tutius; ubi facto magis, quam consulto, opus esset.* Torpebat Vitellius, & fortunam principatus inerti luxu ac prodigis epulis praesumebat, medio diei temulentus, & sagina gravis: cum tamen ardor & vis militum ultro ducis munia implebat, ut si adesset Imperator, & strenuis vel ignavis spem metumque adderet. Instructi intentique *signum profectionis* exposcunt. Nomen *Germanici* Vitellio statim additum: *Caesarem* se appellari etiam victor prohibuit. Laetum augurium Fabio Valenti, exercituique, quem in bellum agebat, ipso profectionis die, aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viae praevolavit: longumque per spatium is gaudentium militum clamor, ea quies interritae alitis fuit, ut haud dubium magnae & prosperae rei
63 omen acciperetur. Et Treveros quidem, ut socios, securi adiere. Divoduri (Mediomatricorum id oppidum est) quamquam omni comitate exceptos subitus pavor exterruit, raptis repente

armis ad caedem innoxiae civitatis: non ob prae- A. U.
dam, aut ſpoliandi cupidine, ſed furore & rabie, 823
& cauſis incertis, eoque difficilioribus remediis;
donec precibus ducis mitigati, ab excidio civi-
tatis temperavere. caeſa tamen ad quatuor mil-
lia hominum. Iſque terror Gallias invaſit, ut ve-
nienti mox agmini univerſae civitates cum ma-
giſtratibus & precibus occurrerent, ſtratis per vias
pueris feminiſque; quaeque alia placamenta ho-
ſtilis irae, non quidem in bello, ſed pro pace
tendebantur. Nuntium de caede Galbae & im- 64
perio Othonis, Fabius Valens in civitate Leuco-
rum accepit. Nec militum animus in gaudium
aut formidinem permotus: bellum volvebat. Gal-
lis cunctatio exemta; & in Othonem ac Vitel-
lium odium par, ex Vitellio & metus. Proxima
Lingonum civitas erat, fida partibus. benigne
excepti, modeſtia certavere: ſed brevis laeti-
tia fuit, cohortium intemperie, quas, a legione
quartadecima, ut ſupra memoravimus, digreſ-
ſas, exercitui ſuo Fabius Valens adiunxerat. Iur-
gia primum: mox rixa inter Batavos & legio-
narios. Dum his aut illis ſtudia militum aggre-
gantur, prope in proelium exarſere; ni Valens,
animadverſione paucorum, oblitos iam Batavos
imperii admonuiſſet. Fruſtra adverſus Aeduos
quaeſita belli cauſa. iuſſi *pecuniam atque arma de-
ferre*, gratuitos inſuper commeatus praebuere:
quod Aedui formidine, Lugdunenſes gaudio fe-
cere. Sed legio Italica & ala Taurina abductae.
Cohortem duodeviceſimam Lugduni, ſolitis ſibi

A. U. hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens, Le-
823 gatus Italicae legionis, quamquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit. ſecretis eum criminationibus infamaverat Fabius, ignarum, & quo incautior deciperetur, palam
65 laudatum. Veterem inter Lugdunenſes Viennenſesque diſcordiam proximum bellum accenderat. multae invicem clades, crebrius infeſtiuſque, quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunenſium, occaſione irae, in fiſcum verterat: multus contra in Viennenſes honor. unde aemulatio, & invidia, & uno amne diſcretis, connexum odium. Igitur Lugdunenſes exſtimulare ſingulos militum, & in everſionem Viennenſium impellere, *obſeſſam ab illis coloniam ſuam. adiutos Vindicis conatus. conſcriptas nuper legiones in praeſidium Galbae* referendo; & ubi cauſas odiorum praetenderant, magnitudinem praedae oſtendebant. Nec iam ſecreta exhortatio, ſed publicae preces: *Irent ultores. exſcinderent ſedem Gallici belli. cuncta illic externa & hoſtilia: ſe coloniam Romanam. & partem exercitus. & proſperarum adverſarumque rerum ſocios. ſi fortuna contra daret. iratis ne relinqueren-*
66 *tur.* His & pluribus in eundem modum perpulerant, ut ne Legati quidem, ac duces partium, reſtingui poſſe iracundiam exercitus arbitrarentur: cum haud ignari diſcriminis ſui Viennenſes, velamenta & infulas praeferentes, ubi agmen inceſſerat, arma, genua, veſtigia prenſando, flexere militum animos. Addidit Valens trecenos

ſingulis militibus ſeſtertios. tum vetuſtas digni- A. U.
taſque coloniae valuit; & verba Fabii, ſalutem 823
incolumitatemque Viennenſium commendantis, aequis auribus accepta. publice tamen armis mulctati, privatis & promiſcuis copiis iuvere militem. Sed fama conſtans fuit, *ipſum Valentem magna pecunia emtum.* Is diu ſordidus, repente dives, mutationem fortunae male tegebat, accenſis egeſtate longa cupidinibus immoderatus, & inopi iuventa, ſenex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum & Vocontiorum ductus exercitus: ipſa itinerum ſpatia & ſtativorum mutationes venditante duce, foedis pactionibus adverſus poſſeſſores agrorum & magiſtratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum eſt) faces admoverit, donec pecunia mitigaretur. quoties pecuniae materia deeſſet, ſtupris & adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes perventum. Plus praedae ac ſanguinis 67
Caecina hauſit. Irritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens, olim armis viriſque, mox memoria nominis clara, de caede Galbae ignari, & Vitellii imperium abnuentes. Initium bello fuit avaritia ac feſtinatio unaetviceſimae legionis. rapuerant pecuniam, miſſam in ſtipendium caſtelli, quod olim Helvetii ſuis militibus ac ſtipendiis tuebantur. aegre id paſſi Helvetii, interceptis epiſtolis, quae nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, Centurionem & quoſdam militum in cuſtodia retinebant. Caecina, belli avidus, proximam quamque

A. U. culpam, antequam poeniteret, ultum ibat. mo-
823 ta propere caſtra. vaſtati agri. direptus, longa
pace in modum municipii exſtructus, locus,
amoeno ſalubrium aquarum uſu frequens. miſſi
ad Rhaetica auxilia nuntii, ut verſos in legio-
68 nem Helvetios a tergo aggrederentur. Illi, an-
te diſcrimen feroces, in periculo pavidi, quam-
quam primo tumultu Claudium Severum du-
cem legerant, non arma noſcere, non ordines
ſequi, non in unum conſulere. exitioſum adver-
ſus veteranos proelium: intuta obſidio, dilapſis
vetuſtate moenibus. hinc Caecina cum valido
exercitu; inde Rhaeticae alae cohorteſque, &
ipſorum Rhaetorum iuventus, ſueta armis, &
more militiae exercita: undique populatio &
caedes: ipſi in medio vagi, abiectis armis, ma-
gna pars ſaucii, aut palantes, in montem Vo-
cetium perfugere. Ac ſtatim, immiſſa cohorte
Thracum, depulſi, &, conſectantibus Germanis
Rhaetiſque, per ſilvas atque in ipſis latebris tru-
cidati. multa hominum millia caeſa, multa ſub
corona venumdata. Cumque, dirutis omnibus,
Aventicum, gentis caput, iuſto agmine petere-
tur; miſſi, qui dederent civitatem: & deditio
accepta. In Iulium Alpinum, e principibus, ut
concitorem belli, Caecina animadvertit: ceteros
69 veniae vel ſaevitiae Vitellii reliquit. Haud facile
dictu eſt, legati Helvetiorum minus placabilem
Imperatorem, an militem invenerint. *civitatis ex-
cidium* poſcunt, tela ac manus in ora legatorum
intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis

temperabat: cum Claudius Coffus, unus ex legatis, notae facundiae, fed dicendi artem apta trepidatione occultans, atque eo validior, militis animum mitigavit. ut eft mox vulgus mutabile fubitis, & tam pronum in mifericordiam, quam immodicum faevitia fuerat; effufis lacrimis, & meliora conftantius poftulando, impunitatem falutemque civitati impetravere. Caecina paucos in Helvetiis moratus dies, dum fententiae Vitellii certior fieret, fimul tranfitum Alpium parans, laetum ex Italia nuntium accipit, *alam Silianam, circa Padum agentem, facramento Vitellii acceffiffe.* Proconfulem Vitellium Siliani in Africa habuerant; mox a Nerone, ut in Aegyptum praemitterentur, exciti, & ob bellum Vindicis revocati; ac tum in Italia manentes, inftinctu Decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obftricti, robur adventantium legionum, & famam Germanici exercitus attollebant, tranfiere in partes: & ut donum aliquod novo Principi, firmiffima Tranfpadanae regionis municipia, Mediolanum ac Novariam, & Eporediam ac Vercellas, adiunxere. id Caecinae per ipfos compertum. Et quia praefidio alae unius latiffima pars Italiae defendi nequibat, praemiffis Gallorum, Lufitanorum, Britannorumque cohortibus, & Germanorum vexillis, cum ala Petrina, ipfe paululum cunctatus, num Rhaeticis iugis in Noricum flecteret, adverfus Petronium, [urbi] Procuratorem, qui, concitis auxiliis, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed

A. U. 823

70

A. U. metu, ne amitteret praemissas iam cohortes alasque,
823 simul reputans, plus gloriae retenta Italia, &, ubicunque certatum foret, Noricos in cetera victoriae praemia cessuros, Penino subsignanum militem itinere, & grave legionum
71 agmen hibernis adhuc Alpibus traduxit. Otho interim, contra spem omnium, non deliciis, neque desidia torpescere. dilatae voluptates, dissimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperii composita. eoque plus formidinis afferebant falsae virtutes, & vitia reditura. Marium Celsum, Consulem designatum, per speciem vinculorum saevitiae militum subtractum, acciri in Capitolium iubet. clementiae titulus e viro claro & partibus inviso petebatur. Celsus, constanter servatae erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit. nec Otho, quasi ignosceret, sed, ne hostis metueretur, conciliationes adhiberet, statim inter intimos amicos habuit, & mox bello inter duces delegit. mansitque Celso, velut fataliter, etiam pro Othone fides integra & infelix. Laeta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celsi salus, ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus, cui
72 irascebantur. Par inde exsultatio disparibus caussis consecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus, obscuris parentibus, foeda pueritia, impudica senecta, praefecturam vigilum & praetorii, & alia praemia virtutum, quia velocius erat vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam, & virilia scelera exercuit, corru-

pto ad omne facinus Nerone; quaedam ignaro A. U. aufus, ac poftremo eiufdem defertor ac proditor. 823 Unde non alium pertinacius ad poenam flagitavere, diverfo affectu, quibus odium Neronis inerat, & quibus defiderium. Apud Galbam T. Vinii potentia defenfus, praetexentis, *fervatam ab eo filiam.* & haud dubie fervaverat, non clementia, (quippe tot interfectis,) fed effugium in futurum. quia peffimus quifque, diffidentia praefentium mutationem pavens, adverfus publicum odium privatam gratiam praeparat, unde nulla innocentiae cura, fed vices impunitatis. Eo infenfior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinii invidia, concurrere e tota Urbe in palatium ac fora; &, ubi plurima vulgi licentia, in Circum ac theatra effufi, feditiofis vocibus obftrepere: donec Tigellinus, accepto apud Sinueffanas aquas fupremae neceffitatis nuntio, inter ftupra concubinarum & ofcula, & deformes moras, fectis novacula faucibus, infamem vitam foedavit etiam exitu fero & inhonefto. Per idem 73 tempus expoftulata ad fupplicium Calvia Crifpinilla, variis fruftrationibus, & adverfa diffimulantis Principis fama, periculo exemta eft: magiftra libidinum Neronis, tranfgreffa in Africam ad inftigandum in arma Clodium Macrum, famem populo Romano haud obfcure molita, totius poftea civitatis gratiam obtinuit, confulari matrimonio fubnixa, & apud Galbam, Othonem, Vitellium illaefa: mox potens pecunia, & orbitate, quae bonis malifque temporibus iuxta

74 A. U. 823 valent. Crebrae interim, & muliebribus blandimentis infectae, ab Othone ad Vitellium epiſtolae, offerebant *pecuniam & gratiam, & quemcunque quietis locum prodigae vitae legiſſet.* Paria Vitellius oſtentabat; primo mollius, ſtulta utrinque & indecora ſimulatione; mox, quaſi rixantes, *ſtupra* & *flagitia* invicem obiectavere; neuter falſo. Otho, revocatis, quos Galba miſerat, legatis, rurſus alios ad utrumque Germanicum exercitum, & ad legionem Italicam, eaſque, quae Lugduni agebant, copias, ſpecie Senatus miſit. Legati apud Vitellium remanſere, promtius, quam ut retenti viderentur: praetoriani, quos per ſimulationem officii legatis Otho adiunxerat, remiſſi, antequam legionibus miſcerentur. addit epiſtolas Fabius Valens, nomine Germanici exercitus, ad praetorias & urbanas cohortes, *de viribus partium* magnificas, & *concordiam* offerentes. increpabat ultro, *quod tanto ante traditum Vitellio imperium ad Othonem vertiſſent.* Ita promiſſis ſimul ac minis tentabantur, ut *bello impares, in pace nihil amiſſuri.* neque ideo praetorianorum

75 fides mutata. Sed inſidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in Urbem miſſi. utriſque fruſtra fuit: Vitellianis impune, per tantam hominum multitudinem, mutua ignorantia fallentibus: Othoniani, novitate vultus, omnibus invicem ignaris, prodebantur. Vitellius literas ad Titianum, fratrem Othonis, compoſuit, *exitium ipſi filioque eius* minitans, *ni incolumes ſibi mater ac liberi ſervarentur.* Et ſtetit domus

utraque: ſub Othone, incertum an metu: Vi- A. U.
tellius victor clementiae gloriam tulit. Primus 823
Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, *iu-* 76
raſſe in eum Dalmatiae ac Pannoniae & Moeſiae legiones. Idem ex Hiſpania allatum: laudatuſque per edictum Cluvius Rufus: & ſtatim cognitum eſt, converſam ad Vitellium Hiſpaniam. Ne Aquitania quidem, quamquam a Iulio Cordo in verba Othonis obſtricta, diu manſit. nuſquam fides, aut amor: metu ac neceſſitate huc illuc mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonenſem ad Vitellium vertit, facili tranſitu ad proximos & validiores. Longinquae provinciae, & quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant: non partium ſtudio; ſed erat grande momentum in nomine Urbis ac praetexto Senatus, & occupaverat animos prior auditus. Iudaicum exercitum Veſpaſianus, Syriae legiones Mucianus ſacramento Othonis adegere. Simul Aegyptus omneſque verſae in Orientem provinciae nomine eius tenebantur. Idem Africae obſequium, initio a Carthagine orto. Neque exſpectata Vipſtani Aproniani, Proconſulis, auctoritate, Creſcens, Neronis libertus, (nam & hi malis temporibus partem ſe Reipublicae faciunt,) epulum plebi, ob laetitiam recentis imperii, obtulerat; & populus pleraque ſine modo feſtinavit. Carthaginem ceterae civitates ſecutae. Sic diſtractis exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capeſſendam principatus fortunam bello
opus erat. Otho, ut in multa pace, munia im- 77

A. U. perii obibat; quaedam ex dignitate Reipublicae,
823 pléraque contra decus ex praeſenti uſu properando. Conſul cum Titiano fratre in Kalend. Martias ipſe: proximos menſes Verginio deſtinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum. Iungitur Verginio Poppaeus Vopiſcus, praetextu veteris amicitiae; plerique, Viennenſium honori datum, interpretabantur. Ceteri Conſulatus ex deſtinatione Neronis aut Galbae manſere: Caelio ac Flavio Sabinis, in Iulias; Arrio Antonino & Mario Celſo, in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor interceſſit. Sed Otho Pontificatus Auguratuſque honoratis iam ſenibus cumulum dignitatis addidit: & recens ab exſilio reverſos nobiles adoleſcentulos avitis ac paternis ſacerdotiis, in ſolatium, recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blaeſo, Sevino Pomptino ſenatorius locus. repetundarum criminibus, ſub Claudio ac Nerone, ceciderant: placuit ignoſcentibus, verſo nomine, quod avaritia fuerat, videri maieſtatem, cuius tum odio etiam bonae leges per-
78 ibant. Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum animos aggreſſus: Hiſpalienſibus & Emeritenſibus familiarum adiectiones, Lingonibus univerſis civitatem Romanam, provinciae Baeticae Maurorum civitates dono dedit. nova iura Cappadociae, nova Africae, oſtenta magis, quam manſura. Inter quae, neceſſitate praeſentium rerum & inſtantibus curis excuſata, ne tum quidem immemor amorum, ſtatuas Poppaeae per Senatuſconſultum repoſuit. creditus eſt etiam de

celebranda Neronis memoria agitavisse, spe vul- A. U.
gum alliciendi. & fuere, qui imagines Neronis 823
proponerent. Atque etiam Othoni quibusdam
diebus populus & miles, tanquam nobilitatem
ac decus adstruerent, NERONI OTHONI acclama-
vit. ipse in suspenso tenuit, vetandi metu, vel
agnoscendi pudore. Conversis ad civile bellum 79
animis, externa sine cura habebantur. Eo auden-
tius Roxolani, Sarmatica gens, priore hieme cae-
sis duabus cohortibus, magna spe ad Moesiam ir-
ruperant: novem millia equitum, ferociora suc-
cessu & praedae magis quam pugnae intenta. Igi-
tur vagos & incuriosos tertia legio, adiunctis au-
xiliis, repente invasit. apud Romanos omnia proe-
lio apta: Sarmatae, dispersi cupidine praedae, aut
graves onere sarcinarum, & lubrico itinerum ad-
emta equorum pernicitate, velut vincti caede-
bantur. Namque mirum dictu, ut sit omnis Sar-
matarum virtus velut extra ipsos. nihil ad pede-
strem pugnam tam ignavum: ubi per turmas ad-
venere, vix ulla acies obstiterit. Sed tum humi-
do die, & soluto gelu, neque conti, neque gla-
dii, quos praelongos utraque manu regunt, usui;
lapsantibus equis, & cataphractarum pondere. id
principibus & nobilissimo cuique tegmen, ferreis
laminis, aut praeduro corio consertum; ut ad-
versus ictus impenetrabile, ita impetu hostium
provolutis inhabile ad resurgendum. simul alti-
tudine & mollitia nivis hauriebantur. Romanus
miles facili lorica & missili pilo aut lanceis assul-
tans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sar-

A. U. matam (neque enim defendi ſcuto mos eſt) co-
823 minus fodiebat: donec pauci, qui proelio ſu-
perfuerant, paludibus abderentur. ibi ſaevitia hie-
mis & vi vulnerum abſumti. Poſtquam id Ro-
mae compertum, M. Aponius, Moeſiam obti-
nens, triumphali ſtatua, Fulvius Aurelius, & Iu-
lianus Titius, ac Numiſius Lupus, Legati legio-
num, conſularibus ornamentis donantur: lae-
to Othone, & gloriam in ſe trahente, *tanquam*
& ipſe felix bello, & ſuis ducibus ſuiſque exerciti-
80 *bus Rempublicam auxiſſet.* Parvo interim initio,
unde nihil timebatur, orta ſeditio prope Urbi
excidio fuit. Septimam decimam cohortem e co-
lonia Oſtienſi in Urbem acciri Otho iuſſerat: ar-
mandae eius cura Vario Criſpino, Tribuno e
praetorianis, data. Is, quo magis vacuus, quie-
tis caſtris, iuſſa exſequeretur, vehicula cohortis
incipiente nocte onerari, aperto armamentario,
iubet: tempus in ſuſpicionem, cauſa in crimen,
affectatio quietis in tumultum evaluit: & viſa in-
ter temulentos arma cupidinem ſui movere. Fre-
mit miles, & Tribunos Centurioneſque *proditio-*
nis arguit; *tanquam familiae Senatorum ad perni-*
ciem Othonis armarentur: pars ignari, & vino gra-
ves: peſſimus quiſque in occaſionem praedarum:
vulgus, ut mos eſt, cuiuſcunque motus novi cu-
pidum. & obſequia meliorum nox abſtulerat. re-
ſiſtentem ſeditioni Tribunum & ſeveriſſimos Cen-
turionum obtruncant. rapta arma, nudati gladii,
81 inſidentes equis Urbem ac palatium petunt. Erat
Othoni celebre convivium, primoribus feminis

virisque: qui trepidi, fortuitusne militum furor, A. U.
an dolus Imperatoris, manere ac deprehendi, an 823
fugere & dispergi, periculosius foret, modo constantiam simulare, modo formidine detegi, simul Othonis vultum intueri. utque evenit, inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. Sed haud secus discrimine Senatus, quam suo, territus; & Praefectos praetorii ad mitigandas militum iras statim miserat; & *abire propere omnes e convivio* iussit. Tum vero passim magistratus, proiectis insignibus, vitata comitum & servorum frequentia, senes feminaeque, per tenebras, diversa Urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, &, ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivere. Mili- 82
tum impetus ne foribus quidem palatii coërcitus, quo minus convivium irrumperent, *ostendi sibi Othonem* expostulantes: vulnerato Iulio Martiale, Tribuno, & Vitellio Saturnino, Praefecto legionis, dum ruentibus obsistunt. Undique arma & minae, modo in Centuriones Tribunosque, modo in Senatum universum; lymphatis caeco pavore animis, &, quia neminem unum destinare irae poterant, licentiam in omnes poscentibus: donec Otho, contra decus imperii, thoro insistens, precibus & lacrimis aegre cohibuit: redieruntque in castra inviti, neque innocentes. Postera die, velut capta Urbe, clausae domus; rarus per vias populus; maesta plebs; deiecti in terram militum vultus, ac plus tristitiae, quam poenitentiae. Manipulatim allocuti sunt

A. U. Licinius Proculus & Plotius Firmus, Praefecti,
823 ex suo quisque ingenio, mitius aut horridius. Finis sermonis in eo, ut quina millia numûm singulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus: atque illum Tribuni Centurionesque circumsistunt, abiectis militiae insignibus, *otium & salutem* flagitantes. Sensit invidiam miles, & compositus in obsequium, *auctores sedi-*
83 *tionis ad supplicium* ultro postulabat. Otho, quamquam turbidis rebus, & diversis militum animis, cum optimus quisque *remedium praesentis licentiae* posceret, vulgus & plures seditionibus & ambitioso imperio laeti per turbas & raptus facilius ad civile bellum impellerentur: simul reputans, non posse principatum, scelere quaesitum, subita modestia & prisca gravitate retineri; sed discrimine Urbis & periculo Senatus anxius; postremo ita disseruit: *Neque ut affectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones, neque ut animum ad virtutem cohortarer; (utraque enim egregie supersunt) sed veni postulaturus a vobis temperamentum vestrae fortitudinis, & erga me modum caritatis. Tumultus proximi initium, non cupiditate vel odio, quae multos exercitus in discordiam egere, ac ne detrectatione quidem, aut formidine periculorum, nimia pietas vestra acrius quam consideratius excitavit. Nam saepe honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Imus ad bellum. num omnes nuntios palam audiri, omnia consilia cunctis praesentibus tractari, ratio rerum aut occasionum velocitas patitur? tam nescire quaedam mi-*

lites, quam scire oportet. Ita se ducum auctoritas, A. U.
sic rigor disciplinae habet, ut multa etiam Centurio- 823
nes Tribunosque tantum iuberi expediat. Si, ubi iu-
beántur, quaerere singulis liceat; pereunte obsequio
etiam imperium intercidit. An & illic nocte intempe-
sta rapientur arma? unus alterve perditus ac temu-
lentus (neque enim plures consternatione proxima in-
sanisse crediderim) Centurionis ac Tribuni sanguine
manus imbuet? Imperatoris sui tentorium irrumpet?
Vos quidem istud pro me: sed in discursu ac tene- 84
bris & rerum omnium confusione patefieri occasio
etiam adversus me potest. Si Vitellio, & satellitibus
eius, eligendi facultas detur, quem nobis animum,
quas mentes imprecentur? quid aliud, quam seditio-
nem & discordiam, optabunt? ne miles Centurioni, ne
Centurio Tribuno obsequatur: hinc confusi, pedites
equitesque, in exitium ruamus. Parendo potius, com-
militiones, quam imperia ducum sciscitando, res mi-
litares continentur: & fortissimus in ipso discrimine
exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. Vobis
arma & animus sit: mihi consilium & virtutis ve-
strae regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, duo-
rum poena erit: ceteri abolete memoriam foedissimae
noctis. Nec illas adversus Senatum voces ullus un-
quam exercitus audiat. caput imperii & decora omnium
provinciarum, ad poenam vocare, non hercle illi,
quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani au-
deant. Ulline Italiae alumni, & Romana vere iuven-
tus, ad sanguinem & caedem deposcerent ordinem,
cuius splendore & gloria sordes & obscuritatem Vi-
tellianarum partium perstringimus? Nationes aliquas

A. U. *occupavit Vitellius; imaginem quandam exercitus ha-*
823 *bet: Senatus nobiſcum eſt. Sic fit, ut hinc Reſpubli-*
ca, inde hoſtes Reipublicae conſtiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus & tectis & congeſtu lapidum ſtare creditis? Muta iſta & inanima intercidere ac reparari, promiſcua ſunt: aeternitas rerum, & pax gentium, & mea cum veſtra ſalus, incolumitate Senatus firmatur. Hunc auſpicato a parente & conditore urbis noſtrae inſtitutum, & a regibus uſque ad Principes continuum & immortalem, ſicut a maioribus accepimus, ſic poſteris tradamus. Nam ut ex vobis Senatores, ita ex Senatoribus Prin-
85 *cipes naſcuntur.* Ea oratio ad perſtringendos mulcendoſque militum animos, & ſeveritatis modus, (neque enim in plures, quam in duos, animadverti iuſſerat) grate accepta: compoſitique ad praeſens, qui coërceri non poterant. Non tamen quies Urbi redierat: ſtrepitus telorum, & facies belli erat; militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita ſparſis per domos, occulto habitu, & maligna cura in omnes, quos nobilitas, aut opes, aut aliqua inſignis claritudo rumoribus obiecerat. Vitellianos quoque milites veniſſe in Urbem, ad ſtudia partium noſcenda, plerique credebant. Unde plena omnia ſuſpicionum, & vix ſecreta domuum ſine formidine. Sed plurimum trepidationis in publico. ut quemque nuntium fama attuliſſet, animum vultumque converſi, ne diffidere dubiis, ac parum gaudere proſperis viderentur. Coacto vero in curiam Senatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax ſilentium,

ne ſuſpecta libertas: & privato Othoni nuper, at- A. U.
que eadem dicenti, nota adulatio. Igitur verſare 823
ſententias, & huc atque illuc torquere, *hoſtem & parricidam* Vitellium vocantes: providentiſſimus quiſque vulgaribus conviciis; quidam vera probra iacere, in clamore tamen, & ubi plurimae voces, aut tumultu verborum ſibi ipſi obſtrepentes.
Prodigia inſuper terrebant, diverſis auctoribus 86
vulgata. *In veſtibulo Capitolii omiſſas habenas bigae. cui Victoria inſtiterat: erupiſſe cella Iunonis maiorem humana ſpeciem: ſtatuam divi Iulii. in inſula Tiberini amnis, ſereno & immoto die. ab Occidente in Orientem converſam: prolocutum in Etruria bovem: inſolitos animalium partus:* & plura alia, rudibus ſeculis etiam in pace obſervata, quae nunc tantum in metu audiuntur. Sed praecipuus, & cum praeſenti exitio, etiam futuri pavor, ſubita inundatione Tiberis: qui immenſo auctu, proruto ponte ſublicio, ac ſtrage obſtantis molis refuſus, non modo iacentia & plana Urbis loca, ſed ſecura huiuſmodi caſuum implevit. rapti e publico plerique, plures in tabernis & cubilibus intercepti. fames in vulgus, inopia quaeſtus, & penuria alimentorum. corrupta ſtagnantibus aquis inſularum fundamenta; dein, remeante flumine, dilapſa. Utque primum vacuus a periculo animus fuit, id ipſum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius & via Flaminia, iter belli, eſſet obſtructum, a fortuitis vel naturalibus cauſis, in prodigium & omen imminentium cladium vertebatur.
Otho, 87
luſtrata Urbe, & expenſis belli conſiliis, quando

A. U. Peninae Cottiaeque Alpes, & ceteri Galliarum
823 aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Nar-
bonenſem Galliam aggredi ſtatuit, claſſe valida
& partibus fida; quod reliquos caeſorum ad pon-
tem Milvium, & ſaevitia Galbae in cuſtodiam ha-
bitos, in numeros legionis compoſuerat; facta &
ceteris ſpe honoratioris in poſterum militiae. ad-
didit claſſi urbanas cohortes & pleroſque e prae-
torianis, vires & robur exercitus; atque ipſis du-
cibus conſilium & cuſtodes. Summa expeditionis
Antonio Novello, Suedio Clementi, primipila-
ribus, Aemilio Pacenſi, cui ademtum a Galba
tribunatum reddiderat, permiſſa. Curam navium
Oſcus libertus retinebat, ad obſervandam hone-
ſtiorum fidem comitatus. Peditum equitumque
copiis Suetonius Paullinus, Marius Celſus, An-
nius Gallus, rectores deſtinati. Sed plurima fides
Licinio Proculo, praetorii Praefecto. is urbanae
militiae impiger, bellorum inſolens, auctorita-
tem Paullini, vigorem Celſi, maturitatem Galli,
ut cuique erat, criminando, quod facillimum fa-
ctu eſt, pravus & callidus, bonos & modeſtos an-
88 teibat. Sepoſitus per eos dies Cornelius Dolabella
in coloniam Aquinatem, neque arta cuſtodia,
neque obſcura: nullum ob crimen, ſed vetuſto
nomine, & propinquitate Galbae monſtratus.
Multos e magiſtratibus, magnam Conſularium
partem, Otho, non participes aut miniſtros bel-
lo, ſed comitum ſpecie, ſecum expedire iubet:
in quîs & L. Vitellium, eodem quo ceteros cul-
tu, nec ut Imperatoris fratrem, nec ut hoſtis. Igi-

tur mota Urbis cura: nullus ordo metu aut peri- A. U.
culo vacuus. primores Senatus aetate invalidi & 823
longa pace deſides, ſegnis & oblita bellorum no-
bilitas, ignarus militiae Eques, quanto magis oc-
cultare & abdere pavorem nitebantur, manifeſtius
pavidi. Nec deerant e contrario, qui ambitione
ſtolida, conſpicua arma, inſignes equos, quidam
luxurioſos apparatus conviviorum, & irritamenta
libidinum, ut inſtrumenta belli, mercarentur.
Sapientibus quietis & Reipublicae cura: leviſſi-
mus quiſque, & futuri improvidus, ſpe vana tu-
mens: multi afflicta fide in pace, ac turbatis re-
bus alacres, & per incerta tutiſſimi. Sed vulgus, 89
& magnitudine nimia communium curarum ex-
pers populus, ſentire paulatim belli mala, con-
verſa in militum uſum omni pecunia, intentis
alimentorum pretiis: quae, motu Vindicis, haud
perinde plebem attriverant; ſecura tum Urbe, &
provinciali bello, quod inter legiones Galliaſque
velut externum fuit. Nam ex quo divus Augu-
ſtus res Caeſarum compoſuit, procul, & in unius
ſollicitudinem aut decus, populus Romanus bel-
laverat. Sub Tiberio & Caio, tantum pacis adver-
ſa republica pertinuere. Scriboniani contra Clau-
dium incepta ſimul audita, & coërcita. Nero nun-
tiis magis & rumoribus, quam armis depulſus.
Tum legiones claſſeſque, &, quod raro alias, prae-
torianus urbanuſque miles, in aciem deducti: O-
riens Occidenſque, & quidquid utrinque virium
eſt, a tergo: ſi ducibus aliis bellatum foret, lon-
go bello materia. Fuere, qui proficiſcenti Othoni

A. U. moras *religionemque nondum conditorum ancilium*
823 afferrent. Aspernatus est omnem cunctationem, ut Neroni quoque exitiosam: & Caecina, iam Al-
90 pes transgressus, exstimulabat. Pridie Idus Mart. commendata Patribus Republica, reliquias Neronianarum sectionum, nondum in fiscum conversas, revocatis ab exsilio concessit: iustissimum donum, & in speciem magnificum, sed, festinata iam pridem exactione, usu sterile. Mox vocata concione, *maiestatem Urbis & consensum populi ac Senatus pro se* attollens, adversum Vitellianas partes modeste disseruit: *inscitiam potius legionum, quam audaciam* increpans; nulla Vitellii mentione: sive ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis, sibi metuens, contumeliis in Vitellium abstinuit; quando, ut in consiliis militiae Suetonio Paullino & Mario Celso, ita in rebus urbanis Galerii Trachali ingenio & oratione uti credebatur. & erant, qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre, & ad implendas aures latum & sonans. Clamor vocesque vulgi, ex more adulandi, nimiae & falsae. quasi Dictatorem Caesarem, aut Imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant: nec metu, aut amore; sed ex libidine servitii, ut in familiis: privata cuique stimulatio, & vile iam decus publicum. Profectus Otho, quietem Urbis curasque imperii Salvio Titiano fratri permisit.

C. CORNELII TACITI
HISTORIARUM
LIBER SECUNDUS
QUI
ANNALIUM XVIII.

BREVIARIUM LIBRI.

Titus Vespasianus Romam missus ad gratulandum Galbae; caede eius audita, substitit. Paphiam Venerem adit, & de futuris eam consulit. Laeta omnia & magna accipit. Ad patrem redit. qui belli consilia agitat; sed bellum ipsum in occasionem differt. Falsus Nero detegitur, & capitur. Othonis copiae, & duces; & classis eius in Galliam Narbonensem irruptio. In Corsica motus aliquis temeritate Procuratoris. Caecina Italiam intrat, Placentiam oppugnat, sed cum infamia & strage repulsus. Insidias paulo post Othonianis locat, sed eae quoque in ipsum vertere. Valens Ticinum venit. seditio ibi in eum militum. Qua composita, Caecinae rapido agmine iungitur. Otho, eo nuntio accepto, de summa belli deliberat, trahi id melius, an fortunam experiri praestaret. Postremum pessimumque consilium praefert. Ita haud procul Bedriaco pugnatum. victi Othoniani: non tamen fracti. Sed Otho, aversus a consiliis belli, mortem ele-

git. quam tam fortiter exsequitur, quam Noster facunde narrat. Post mortem eius, seditio militum & impetus in Verginium. Senatorum etiam periculum, falso quodam nuntio. Albinus in Africa victus, & eae provinciae Vitellio adiunctae. Quid in Italia Vitellius egerit, & legiones cohortesque victas quomodo distraxerit: non sine acri tumultu apud Ticinum. At in Syria Vespasianus & Mucianus serio iam de bello deliberant. Huius egregia ad illum oratio: qua persuasus Vespasianus imperium suscipit. legiones in nomen eius iurant. praeterque Orientales, Moesici & Pannonii etiam transeunt in partes. Vitellius interea magno & minaci agmine Urbem intrat. Popularia multa usurpat. Consilia item eius paratusque de bello. Gesta eodem anno, Consulibus tamen aliis suffectis.

I STRUEBAT iam fortuna, in diversa parte ter-
A. U. rarum, initia causasque imperio, quod varia for-
823 te laetum Reipublicae, aut atrox, ipsis Princi-
A. C. pibus prosperum, aut exitio fuit. Titus Vespasia-
70 nus e Iudaea, incolumi adhuc Galba, missus a patre, causam profectionis, *officium erga Principem, & maturam petendis honoribus iuventam* ferebat. Sed vulgus fingendi avidum disperserat, *accitum in adoptionem.* materia sermonibus, senium & orbitas Principis, & intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. Augebat famam ipsius Titi ingenium, quantaecunque fortunae capax, decor oris cum quadam maiestate, prosperae Vespasiani res, praesaga responsa, &, inclinatis ad credendum animis, loco omnium etiam fortuita. Ubi Corinthi, Achaiae

urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbae, & aderant, qui arma Vitellii, bellumque affirmarent; anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrinque perlustrat. *Si pergeret in Urbem; nullam officii gratiam, in alterius honorem suscepti: ac se Vitellio, sive Othoni, obsidem fore. Sin rediret, offensam haud dubiam victoris: sed incerta adhuc victoria, & concedente in partes patre, filium excusatum. Sin Vespasianus Rempublicam susciperet, obliviscendum offensarum de bello agitantibus.* His ac talibus inter spem metumque iactatum, spes vicit. Fuere, qui *accensum desiderio Berenices reginae, vertisse iter* crederent. Neque abhorrebat a Berenice iuvenilis animus: sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. laetam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris imperio moderatior. Igitur oram Achaiae & Asiae, ac laeva maris praetervectus, Rhodum & Cyprum insulas, inde Syriam audentioribus spatiis petebat. Atque illum cupido incessit, adeundi visendique templum Paphiae Veneris, inclitum per indigenas advenasque. Haud fuerit longum, initia religionis, templi situm, formam Deae, (neque enim alibi sic habetur,) paucis disserere. *Conditorem templi regem Aerian* vetus memoria, quidam *ipsius Deae nomen id* perhibent. Fama recentior tradit, *a Cinyra sacratum templum, Deamque ipsam, conceptam mari, huc appulsam. Sed scientiam artemque haruspicum accitam; & Cilicem Tamiram intulisse: atque ita pactum, ut familiae utriusque posteri caerimoniis praesiderent.* Mox, ne ho-

A. U. 823

2

3

A. U. 823 nore nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa, quam intulerant, scientia hospites cessere: tantum Cinyrades sacerdos consulitur. Hostiae, ut quisque vovit; sed mares deliguntur. certissima fides haedorum fibris. Sanguinem arae offundere vetitum: precibus & igne puro altaria adolentur; nec ullis imbribus, quamquam in aperto, madescunt. Simulacrum Deae non effigie humana: continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum, metae modo, exsurgens. & ratio in obscuro.
4 Titus, spectata opulentia donisque regum, quaeque alia laetum antiquitatibus Graecorum genus incertae vetustati affingit, *de navigatione* primum consuluit. postquam *pandi viam, & mare prosperum* accepit, de se per ambages interrogat, caesis compluribus hostiis. Sostratus (sacerdotis id nomen erat) ubi laeta & congruentia exta, magnisque consultis annuere Deam videt, pauca in praesens & solita respondens; petito secreto, futura aperit. Titus, aucto animo, ad patrem pervectus, suspensis provinciarum & exercituum mentibus, ingens rerum fiducia accessit. Profligaverat bellum Iudaicum Vespasianus; oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis & arduo opere, ob ingenium montis, & pervicaciam superstitionis, quam quo satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. Tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitae bello: quatuor Mucianus obtinebat in pace; sed aemulatio & proximi exercitus gloria repulerat se-

gnitiam: quantumque illis roboris diſcrimina & A. U.
labor, tantum his vigoris addiderat integra quies, 823
ſed inexperti belli labore. auxilia utrique cohor-
tium alarumque, & claſſes regeſque, ac nomen
diſpari fama celebre. Veſpaſianus, acer militiae, 5
anteire agmen, locum caſtris capere, noctu diu-
que conſilio, ac, ſi res poſceret, manu hoſtibus
obniti, cibo fortuito, veſte habituque vix a gre-
gario milite diſcrepans: prorſus, ſi avaritia abeſ-
ſet, antiquis ducibus par. Mucianum e contra-
rio magnificentia & opes, & cuncta privatum mo-
dum ſupergreſſa, extollebant: aptior ſermoni,
diſpoſitu proviſuque civilium rerum peritus.
egregium principatus temperamentum, ſi, demtis
utriuſque vitiis, ſolae virtutes miſcerentur. Ce-
terum hic Syriae, ille Iudaeae praepoſitus, vi-
cinis provinciarum adminiſtrationibus, invidia
diſcordes, exitu demum Neronis, poſitis odiis,
in medium conſuluere, primum per amicos:
dein, praecipua concordiae fides, Titus prava
certamina communi utilitate aboleverat, natura
atque arte compoſitus alliciendis etiam Muciani
moribus. Tribuni Centurioneſque, & vulgus mi-
litum, induſtria, licentia, per virtutes, per vo-
luptates, ut cuique ingenium, adſciſcebantur.
Antequam Titus adventaret, ſacramentum Otho- 6
nis acceperat uterque exercitus, praecipitibus,
ut aſſolet, nuntiis, & tarda mole civilis belli,
quod longa concordia quietus Oriens tunc pri-
mum parabat. Namque olim validiſſima inter ſe
civium arma, in Italia Galliave, viribus Occi-

A. U. dentis coepta. Et Pompeio, Caſſio, Bruto, An-
823 tonio, quos omnes trans mare ſecutum eſt civile bellum, haud proſperi exitus fuerant: auditique ſaepius in Syria Iudaeaque Caeſares, quam inſpecti. Nulla ſeditio legionum: tantum adverſus Parthos minae, vario eventu. Et proximo civili bello, turbatis aliis, inconcuſſa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox, ut *Othonem ac Vitellium ſceleſtis armis res Romanas raptum ire*, vulgatum eſt, ne penes ceteros imperii praemia, penes ipſos tantum ſervitii neceſſitas eſſet, fremere miles, & vires ſuas circumſpicere. Septem legiones ſtatim, & cum ingentibus auxiliis Syria Iudaeaque: inde continua Aegyptus, duaeque legiones: hinc Cappadocia Pontuſque, & quidquid caſtrorum Armeniis praetenditur. Aſia & ceterae provinciae, nec virorum inopes, & pecuniae opulentae. quantum inſularum mari cingitur, & parando interim bello ſecundum, tutumque
7 ipſum mare. Non fallebat duces impetus militum; ſed, bellantibus aliis, placuit *exſpectari belli exitum. victores victoſque nunquam ſolida fide coaleſcere. nec referre, Vitellium an Othonem ſuperſtitem fortuna faceret. rebus ſecundis etiam egregios duces inſoleſcere: diſcordiam his, ignaviam, luxuriem; & ſuiſmet vitiis alterum bello, alterum victoria periturum.* Igitur arma in occaſionem diſtulere Veſpaſianus Mucianuſque. iam perlaetari miles in mixtis conſiliis: optimus quiſque amore Reipublicae: multos dulcedo praedarum ſtimulabat; alios ambiguae domi res. ita boni mali-

que cauſis diverſis, ſtudio pari, bellum omnes A. U.
cupiebant. Sub idem tempus Achaia atque Aſia 823
falſo exterritae, velut Nero adventaret: vario ſu- 8
per exitu eius rumore, eoque pluribus vivere
eum fingentibus credentibuſque. Ceterorum ca-
ſus conatuſque in contextu operis dicemus. Tunc
ſervus e Ponto, ſive, ut alii tradidere, liberti-
nus ex Italia, citharae & cantus peritus, (unde
illi, ſuper ſimilitudinem oris, propior ad fal-
lendum fides,) adiunctis deſertoribus, quos ino-
pia vagos ingentibus promiſſis corruperat, mare
ingreditur: ac vi tempeſtatum Cythnum inſulam
detruſus, & militum quoſdam ex Oriente com-
meantium adſcivit, vel abnuentes interfici iuſſit;
&, ſpoliatis negotiatoribus, mancipiorum valen-
tiſſimum quemque armavit. Centurionemque Si-
ſennam, dextras, concordiae inſignia, Syriaci
exercitus nomine ad praetorianos ferentem, va-
riis artibus aggreſſus eſt; donec Siſenna, clam re-
licta inſula, trepidus & vim metuens aufugeret.
inde late terror, multis ad celebritatem nominis
erectis, rerum novarum cupidine, & odio prae-
ſentium. Gliſcentem in dies famam fors diſcuſſit. 9
Galatiam ac Pamphyliam, provincias, Calpurnio
Aſprenati regendas Galba permiſerat. datae e claſ-
ſe Miſenenſi duae triremes ad proſequendum
eum, quibus Cythnum inſulam tenuit, nec de-
fuere, qui Trierarchos nomine Neronis accirent.
Is in maeſtitiam compoſitus, &, *fidem ſuorum quon-
dam militum* invocans, *ut eum in Syria aut Aegypto
ſiſterent*. orabat. Trierarchi, ſeu nutantes, ſeu do-

A. U. lo, *alloquendos sibi milites, & paratis omnium ani-*
823 *mis reversuros.* firmaverunt. sed Asprenati cuncta
ex fide nuntiata: cuius cohortatione expugnata
navis, & interfectus, quisquis ille erat. Corpus,
insigne oculis, comaque, & torvitate vultus, in
10 Asiam, atque inde Romam pervectum est. In ci-
vitate discordi, &, ob crebras Principum muta-
tiones, inter libertatem ac licentiam incerta, par-
vae quoque res magnis motibus agebantur. Vi-
bius Crispus, pecunia, potentia, ingenio inter
claros magis, quam inter bonos, Annium Fau-
stum, equestris ordinis, qui temporibus Neronis
delationes factitaverat, ad cognitionem Senatus
vocabat. Nam recens, Galbae principatu, cen-
suerant Patres, *ut accusatorum causae noscerentur.*
id Senatusconsultum varie iactatum, &, prout
potens vel inops reus inciderat, infirmum aut va-
lidum, retinebatur. Ad hocce terroris & propria
vi Crispus incubuerat, delatorem fratris sui per-
vertere: traxeratque magnam Senatus partem,
ut *indefensum & inauditum dedi ad exitium* postu-
larent. Contra apud alios nihil aeque reo prode-
rat, quam nimia potentia accusatoris: *dari tem-
pus, edi crimina, quamvis invisum ac nocentem, mo-
re tamen audiendum.* censebant. Et valuere primo;
dilataque in paucos dies cognitio: mox damna-
tus est Faustus; nequaquam eo assensu civitatis,
quem pessimis moribus meruerat. quippe ipsum
Crispum easdem accusationes cum praemio exer-
cuisse meminerant: nec poena criminis, sed ul-
11 tor displicebat. Laeta interim Othoni principia

belli, motis ad imperium eius e Dalmatia Pannoniaque exercitibus. fuere quatuor legiones: e quibus bina millia praemissa; ipsae modicis intervallis sequebantur: septima a Galba conscripta; veteranae, undecima ac tertiadecima; & praecipua fama quartadecumani, rebellione Britanniae compressa. addiderat gloriam Nero, eligendo, ut potissimos: unde longa illis erga Neronem fides, & erecta in Othonem studia; sed quo plus virium ac roboris, e fiducia tarditas inerat. Agmen legionum alae cohortesque praeveniebant. Ex ipsa Urbe haud spernenda manus, quinque praetoriae cohortes, & equitum vexilla cum legione prima: ac deforme insuper auxilium, duo millia gladiatorum; sed per civilia arma etiam severis ducibus usurpatum. his copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna ad occupandas Padi ripas praemissus: quoniam prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso iam Alpes Caecina, quem sisti intra Gallias posse speraverat. Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora, cum ceteris praetoriis cohortibus, veterani e praetorio, classicorum ingens numerus. Nec illi segne aut corruptum luxu iter; sed lorica ferrea usus est, & ante signa pedester, horridus, incomtus, famaeque dissimilis.

A. U. 823

12 Blandiebatur coeptis fortuna, possessa per mare & naves maiore Italiae parte, penitus usque ad initium maritimarum Alpium. quibus tentandis, aggrediendaeque provinciae Narbonensi, Suedium Clementem, Antonium Novellum, Aemilium

A. U. Pacenſem duces dederat. Sed Pacenſis per licen-
823 tiam militum vinctus: Antonio Novello nulla au-
ctoritas: Suedius Clemens ambitioſo imperio re-
gebat, ut adverſus modeſtiam diſciplinae corru-
ptus, ita proeliorum avidus. Non Italia adiri, nec
loca ſedeſque patriae videbantur: tanquam ex-
terna litora, & urbes hoſtium, urere, vaſtare,
rapere; eo atrocius, quod nihil uſquam provi-
ſum adverſum metus. pleni agri, apertae domus,
occurſantes domini iuxta coniuges & liberos, ſe-
curitate pacis, & belli malo circumveniebantur.
Maritimas tum Alpes tenebat Procurator Marius
Maturus. Is, concita gente, (nec deeſt iuventus)
arcere provinciae finibus Othonianos intendit.
Sed primo impetu caeſi disiectique montani; ut
quibus, temere collectis, non caſtra, non ducem
noſcitantibus, neque in victoria decus eſſet, ne-
13 que in fuga flagitium. Irritatus eo proelio Otho-
nis miles, vertit iras in municipium Albium In-
temelium. quippe in acie nihil praedae: inopes
agreſtes, & vilia arma: nec capi poterant, pernix
genus, & gnari locorum. ſed calamitatibus inſon-
tium expleta avaritia. Auxit invidiam praeclaro
exemplo femina Ligus, quae filio abdito, cum
ſimul pecuniam occultari milites credidiſſent,
eoque per cruciatus interrogarent, *ubi filium oc-
culeret?* uterum oſtendens, *latere* reſpondit. Nec
ullis deinde terroribus, aut morte, conſtantiam
14 vocis egregiae mutavit. *Imminere provinciae Nar-
bonenſi, in verba Vitellii adactae, claſſem Othonis*.
Fabio Valenti trepidi nuntii attulere. Aderant

legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tun- A. U.
grorum cohortes, quatuor equitum turmas, uni- 823
verſam Treverorum alam cum Iulio Claſſico,
Praefecto, miſit. e quibus pars in colonia Foro-
iulienſi retenta, ne, omnibus copiis in terreſtre
iter verſis, vacuo mari claſſis acceleraret: duode-
cim equitum turmae, & lecti e cohortibus, ad-
verſus hoſtem iere; quibus adiuncta Ligurum
cohors, vetus loci auxilium, & quingenti Alpi-
ni, qui nondum ſub ſignis. Nec mora proelio.
ſed acie ita inſtructa, ut pars claſſicorum, mixtis
paganis, in colles mari propinquos exſurgeret;
quantum inter colles ac litus aequi loci, prae-
torianus miles expleret; in ipſo mari ut annexa
claſſis & pugnae parata, converſa, & minaci fron-
te praetenderetur. Vitelliani, quibus minor pe-
ditum vis, in equite robur, Alpinos proximis iu-
gis, cohortes denſis ordinibus poſt equitem lo-
cant. Treverorum turmae obtulere ſe hoſti in-
caute; cum exciperet contra veteranus miles,
ſimul a latere; ſaxis etiam urgeret apta ad iacien-
dum paganorum manus, qui ſparſi inter milites,
ſtrenui ignavique, in victoria idem audebant. ad-
ditus perculſis terror, invecta in terga pugnantium
claſſe. Ita undique clauſi: deletaeque omnes co-
piae forent, ni victorem exercitum attinuiſſet ob-
ſcurum noctis, obtentui fugientibus. Nec Vitel- 15
liani, quamquam victi, quievere. accitis auxi-
liis, ſecurum hoſtem ac ſucceſſu rerum ſocordius
agentem invadunt. caeſi vigiles, perrupta caſtra,
trepidatum apud naves; donec, ſidente paula-

A. U. tim metu, occupato iuxta colle defenſi mox ir-
823 rupere. atrox ibi caedes, & Tungrarum cohortium praefecti, ſuſtentata diu acie, telis obruuntur. Ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improvide ſecutos converſi equites circumvenerunt. Ac velut pactis induciis, ne hinc claſſis, inde eques ſubitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim, Narbonenſis Galliae municipium; Othoniani Albigaunum, in-
16 terioris Liguriae, revertere. Corſicam ac Sardiniam, ceteraſque proximi maris inſulas, fama victricis claſſis in partibus Othonis tenuit. Sed Corſicam prope afflixit D. Pacarii, Procuratoris, temeritas, tanta mole belli, nihil in ſummam profutura, ipſi exitioſa. Namque, Othonis odio, iuvare Vitellium Corſorum viribus ſtatuit; inani auxilio, etiamſi proveniſſet. Vocatis principibus inſulae, conſilium aperit: & contra dicere auſos, Claudium Phirricum, Trierarchum liburnicarum ibi navium, Quinctium Certum, Equitem Romanum, interfici iubet. quorum morte exterriti, qui aderant, ſimul ignara & alieni metus ſocia imperitorum turba, in verba Vitellii iuravere. Sed ubi delectum agere Pacarius, & inconditos homines fatigare militiae muneribus occepit, laborem inſolitum peroſi, infirmitatem ſuam reputabant: *inſulam eſſe, quam incolerent, & longe Germaniam vireſque legionum: direptos vaſtatoſque claſſe, etiam quos cohortes alaeque protegerent.* Et averſi repente animi, nec tamen aperta vi, aptum tempus inſidiis legere. digreſſis, qui

Pacarium frequentabant, nudus & auxilii inops, A. U.
balneis interficitur: trucidati & comites. capita, 823
ut hostium, ipsi interfectores ad Othonem tulere: neque eos aut Otho praemio affecit, aut punivit Vitellius, in multa colluvie rerum maioribus flagitiis permixtos. Aperuerat iam Italiam, 17
bellumque transmiserat, ut supra memoravimus, ala Siliana, nullo apud quemquam Othonis favore: nec quia Vitellium mallent; sed longa pax ad omne servitium fregerat, faciles occupantibus, & melioribus incuriosos. Florentissimum Italiae latus, quantum inter Padum Alpesque camporum & urbium, armis Vitellii (namque & praemissae a Caecina cohortes advenerant) tenebatur. capta Pannoniorum cohors apud Cremonam. intercepti centum equites ac mille classici, inter Placentiam Ticinumque. quo successu Vitellianus miles non iam flumine aut ripis arcebatur. Irritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse: quem repente, contra Placentiam, transgressi, raptis quibusdam exploratoribus, ita ceteros terruere, ut, *adesse omnem Caecinae exercitum*, trepidi ac falsi nuntiarent. Certum erat 18
Spurinnae (is enim Placentiam obtinebat) necdum venisse Caecinam; &, si propinquaret, coërcere intra munimenta militem, nec tres praetorias cohortes & mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui obiicere. Sed indomitus miles, & belli ignarus, correptis signis vexillisque, ruere, & retinenti duci tela intentare: spreto, Centurionibus Tribunisque provi-

A. U. dentiam ducis laudari, quidam *proditionem, & ac-*
823 *citum Caecinam*, clamitabant. Fit temeritatis alie-
nae comes Spurinna, primo coactus, mox velle
ſimulans, quo plus auctoritatis ineſſet conſiliis,
19 ſi ſeditio miteſceret. Poſtquam in conſpectu Pa-
dus, & nox appetebat, vallari caſtra placuit. Is
labor, urbano militi inſolitus, contudit animos.
Tum vetuſtiſſimus quiſque caſtigare *credulitatem
ſuam, metum ac diſcrimen* oſtendere, *ſi cum exer-
citu Caecina, patentibus campis, tam paucas cohor-
tes circumfudiſſet.* Iamque totis caſtris modeſti ſer-
mones: &, inſerentibus ſe Centurionibus Tribu-
niſque, laudari *providentia ducis, quod coloniam,
virium & opum validam, robur ac ſedem bello legiſ-
ſet.* Ipſe poſtremo Spurinna, non tam culpam
exprobrans, quam ratione oſtendens, relictis ex-
ploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minus
turbidos, & imperia accipientes. Solidati muri,
propugnacula addita, auctae turres, proviſa pa-
rataque non arma modo, ſed obſequium & pa-
rendi amor; quod ſolum illis partibus defuit,
20 cum virtutis haud poeniteret. At Caecina, velut
relicta poſt Alpes ſaevitia ac licentia, modeſto
agmine per Italiam inceſſit. Ornatum ipſius mu-
nicipia & coloniae in ſuperbiam trahebant: quod
verſicolore ſagulo, braccas (tegmen barbarum)
indutus, togatos alloqueretur. Uxorem quoque
eius, Saloninam, quamquam in nullius iniuriam
inſigni equo oſtroque veheretur, tanquam laeſi
gravabantur: inſita mortalibus natura, recentem
aliorum felicitatem aegris oculis introſpicere, mo-

dumque fortunae a nullis magis exigere, quam A. U.
quos in aequo videre. Caecina, Padum transgres- 823
sus, tentata Othonianorum fide per colloquium & promissa, iisdem petitus, postquam pax & concordia speciosis & irritis nominibus iactata sunt, consilia curasque in oppugnationem Placentiae magno terrore vertit: gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore. Sed primus dies 21
impetu magis, quam veterani exercitus artibus, transactus: aperti incautique muros subiere, cibo vinoque praegraves. In eo certamine pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit; sive ab oppugnatoribus incensum, dum faces & glandes ac missilem ignem in obsessos iaculantur; sive ab obsessis, dum retorta ingerunt. Municipale vulgus, pronum ad suspiciones, fraude illata ignis alimenta credidit a quibusdam e vicinis coloniis, invidia & aemulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret. quocunque casu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum: reddita securitate, tanquam nihil gravius pati potuissent, maerebant. Ceterum multo suorum cruore pulsus Caecina: & nox parandis operibus assumta. Vitelliani pluteos cratesque & vineas suffodiendis muris, protegendisque oppugnatoribus; Othoniani sudes & immensas lapidum ac plumbi aerisque moles, perfringendis obruendisque hostibus, expediunt. Utrinque pudor, utrinque gloria, & diversae exhortationes, hinc *legionum & Germanici exercitus robur*, inde *urbanae militiae*, *& praetoriarum co-*

A. U. *hortium decus* attollentium. illi *ut segnem ac de-*
823 *sidem, & circo ac theatris corruptum militem;* hi
peregrinum & externum increpabant: simul Otho-
nem ac Vitellium celebrantes culpantesve, ube-
rioribus inter se probris, quam laudibus stimu-
22 labantur. Vixdum orto die, plena propugna-
toribus moenia; fulgentes armis virisque cam-
pi. Densum legionum agmen, sparsa auxiliorum
manus, altiora murorum sagittis aut saxis inces-
sere; neglecta, aut aevo fluxa, cominus aggredi.
ingerunt desuper Othoniani pila, librato magis
& certo ictu, adversus temere subeuntes cohor-
tes Germanorum, cantu truci, &, more patrio,
nudis corporibus, super humeros scuta quatien-
tium. Legionarius, pluteis & cratibus tectus, sub-
ruit muros, instruit aggerem, molitur portas.
Contra praetoriani dispositos ad id ipsum molares
ingenti pondere ac fragore provolvunt. pars
subeuntium obruti; pars confixi & exsangues,
aut laceri, cum augeret stragem trepidatio, eo-
que acrius e moenibus vulnerarentur, rediere,
infracta partium fama. Et Caecina, fama & pu-
dore coeptae temere oppugnationis, ne irrisus
ac vanus iisdem castris assideret, traiecto rursus
Pado, Cremonam petere intendit. Tradidere se-
se abeunti Turullius Cerialis, cum compluribus
classicis; & Iulius Briganticus, cum paucis equi-
tum: hic Praefectus alae, in Batavis genitus; ille
Primipilaris, & Caecinae haud alienus, quod or-
23 dines in Germania duxerat. Spurinna, comperto
itinere hostium, defensam Placentiam, quaeque

acta, & quid Caecina pararet, Annium Gallum per literas docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiae ducebat, diffisus paucitate cohortium, ne longius obsidium & vim Germanici exercitus parum tolerarent: ubi pulsum Caecinam pergere Cremonam accepit, aegre coërcitam legionem, & pugnandi ardore usque ad seditionem progressam, Bedriaci sistit. Inter Veronam Cremonamque situs est vicus, duabus iam Romanis cladibus notus infaustusque. Iisdem diebus a Martio Macro haud procul Cremona prospere pugnatum. namque promtus animi Martius transvectos navibus gladiatores in adversam Padi ripam repente effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, & ceteris Cremonam fugientibus, caesi, qui restiterant. sed repressus vincentium impetus, ne novis subsidiis firmati hostes, fortunam proelii mutarent. Suspectum id Othonianis fuit, omnia ducum facta prave aestimantibus. Certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum & Suetonium Paullinum & Marium Celsum (nam eos Otho quoque praefecerat) variis criminibus incessebant. Acerrima seditionum ac discordiae incitamenta, interfectores Galbae: scelere & metu vecordes, miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis ad Othonem literis; qui humillimo cuique credulus, bonos metuens, trepidabat, rebus prosperis incertus, & inter adversa melior. Igitur Titianum, fratrem, accitum, bello praeposuit. Interea Paullini & Celsi ductu res egregiae gestae.

A. U. 823

24 Angebant Caecinam nequidquam omnia coepta, A. U. 823 & fenescens exercitus sui fama. pulsus Placentia, caesis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum, crebra magis quam digna memoratu proelia, inferior; propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, reciperare gloriam, avidius quam consultius, properabat. Ad duodecimum a Cremona (locus Castorum vocatur) ferocissimos auxiliarium, imminentibus viae lucis occultos, componit. equites *procedere longius* iussit, *& irritato proelio sponte refugere. festinationem sequentium elicere, donec insidiae coorirentur.* Proditum id Othonianis ducibus: & curam peditum Paullinus, equitum Celsus, sumsere. Tertiaedecimae legionis vexillum, quatuor auxiliorum cohortes, & quingenti equites in sinistro locantur: aggerem viae tres praetoriae cohortes altis ordinibus obtinuere dextra: fronte prima legio incessit, cum duabus auxiliaribus cohortibus & quingentis equitibus: super hos e praetorio auxiliisque mille equites, cumulus prosperis, aut subsidium laborantibus, ducebantur.

25 Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celsus, doli prudens, repressit suos. Vitelliani temere exsurgentes, cedente sensim Celso, longius secuti, ultro in insidias praecipitantur. nam a lateribus cohortes, legionum adversa fronte, & subito discursu terga cinxerant equites. Signum pugnae non statim a Suetonio Paullino pediti datum. cunctator natura, & cui cauta potius consilia cum ratione, quam prospe-

ra ex casu placerent, *compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem* iubebat; *satis cito incipi victoriam, ubi provisum foret, ne vincerentur.* Ea cunctatione spatium Vitellianis datum, in vineas, nexu traducum impeditas, refugiendi. & modica silva adhaerebat: unde rursus ausi, promtissimos praetorianorum equitum interfecere. vulneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone pugnam ciens. Tum Othonianus pedes erupit. protrita hostium acie, versi in fugam, etiam qui subveniebant. nam Caecina non simul cohortes, sed singulas acciverat: quae res in proelio trepidationem auxit, cum dispersos, nec usquam validos, pavor fugientium abriperet. Orta & in castris seditio, quod non universi ducerentur. vinctus Praefectus castrorum, Iulius Gratus, *tanquam fratri, apud Othonem militanti, proditionem ageret:* cum fratrem eius, Iulium Frontonem, Tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. Ceterum ea ubique formido fuit, apud fugientes, occursantes, in acie, pro vallo, ut *deleri cum universo exercitu Caecinam potuisse, ni Suetonius Paullinus receptui cecinisset,* utrisque in partibus percrebuerit. *Timuisse se,* Paullinus ferebat, *tantum insuper laboris atque itineris, ne Vitellianus miles, recens e castris, fessos aggrederetur, & perculsis nullum retro subsidium foret.* apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus adverso rumore fuit. Haud perinde id damnum Vitellianos in metum compulit, quam ad modestiam composuit: nec solum apud Caecinam, qui culpam *in*

A. U. 823

26

27

A. U. *militem* conferebat, *seditioni magis quam proelio*
823 *paratum;* sed Fabii quoque Valentis copiae, (iam enim Ticinum venerat) posito hostium contemtu, & recuperandi decoris cupidine, reverentius & aequalius duci parebant. Gravis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio (neque enim rerum a Caecina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu, in civitate Lingonum Fabio Valenti adiunctas retulimus, superbe agebant; ut cuiusque legionis tentoria accessissent, *coërcitos a se quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipsorum manu sitam,* iactantes. Contumeliosum id militibus, acerbum duci: corrupta iurgiis aut rixis disciplina: ad postremum Valens e petulantia etiam perfidiam suspecta-
28 bat. Igitur nuntio allato, *pulsam Treverorum alam Tungrosque a classe Othonis, & Narbonensem Galliam circumiri;* simul cura socios tuendi, & militari astu, cohortes turbidas, ac, si una forent, praevalidas, dispergendi, partem Batavorum *ire in subsidium* iubet. quod ubi auditum vulgatumque, maerere socii, fremere legiones: *orbari se fortissimorum virorum auxilio: veteres illos & tot bellorum victores, postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci: si provincia Urbe & salute imperii potior sit, omnes illuc sequerentur: sin victoriae sanitas, sustentaculum, columen in Italia verteretur, non abrumpendos, ut corpori, validissimos*

artus. Haec ferociter iactando, poſtquam, im- 29
miſſis lictoribus, Valens coërcere ſeditionem coe- A. U.
ptabat, ipſum invadunt, ſaxa iaciunt, fugien- 823
tem ſequuntur: *ſpolia Galliarum, & Viennenſium aurum, & pretia laborum ſuorum occultare,* clamitantes, direptis ſarcinis, tabernacula ducis, ipſamque humum pilis & lanceis rimabantur. nam Valens ſervili veſte apud Decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus, Praefectus caſtrorum, deflagrante paulatim ſeditione, addit conſilium, vetitis obire vigilias Centurionibus, omiſſo tubae ſono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumſpectare inter ſe attoniti: & id ipſum, quod nemo regeret, paventes, ſilentio, patientia, poſtremo precibus ac lacrimis veniam quaerebant. Ut vero deformis & flens, & praeter ſpem incolumis Valens proceſſit, gaudium, miſeratio, favor: verſi in laetitiam, (ut eſt vulgus utroque immodicum) laudantes gratanteſque: circumdatum aquilis ſigniſque in tribunal ferunt. Ille, utili moderatione, non ſupplicium cuiuſquam popoſcit: ac ne diſſimulans ſuſpectior foret, paucos incuſavit: gnarus, civilibus bellis plus militibus, quam ducibus, licere.
30 Munientibus caſtra apud Ticinum, de adverſa Caecinae pugna allatum: & prope renovata ſeditio, *tanquam fraude & cunctationibus Valentis proelio defuiſſent.* Nolle requiem, non exſpectare ducem, anteire ſigna, urgere ſigniferos. rapido agmine Caecinae iunguntur. Improſpera Valentis fama apud exercitum Caecinae

A. U. erat: *expoſitos ſe tanto pauciores integris hoſtium*
823 *viribus*, querebantur, ſimul in ſuam excuſationem, & adventantium robur, per adulationem, attollentes, ne ut victi & ignavi deſpectarentur. Et quamquam plus virium, prope duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, ſtudia tamen militum in Caecinam inclinabant; ſuper benignitatem animi, qua promtior habebatur, etiam vigore aetatis, proceritate corporis, & quodam inani favore. Hinc aemulatio ducibus: Caecina *ut foedum & maculoſum*, ille *ut vanum ac tumidum*, irridebant. ſed condito odio, eandem utilitatem fovere, crebris epiſtolis, ſine reſpectu veniae, probra Othoni obiectantes: cum duces partium Othonis, quamvis uberrima conviciorum
31 in Vitellium materia, abſtinerent. Sane ante utriuſque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitioſiſſimam, meruere, minus Vitellii ignavae voluptates, quam Othonis flagrantiſſimae libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium caedes Galbae; contra illi initium belli nemo imputabat. Vitellius ventre & gula ſibi inhoneſtus; Otho luxu, ſaevitia, audacia, Reipublicae exitioſior ducebatur. Coniunctis Caecinae ac Valentis copiis, nulla ultra penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho conſultavit, trahi bellum, an fortunam experiri placeret. Tum Suetonius Paullinus, dignum fama ſua ratus, qua nemo illa tempeſtate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli cenſere, *feſtinationem hoſtibus, moram ipſis utilem* diſ-

seruit. *Exercitum Vitellii universum advenisse: nec* 32
multum virium a tergo; quoniam Galliae tumeant, A. U.
& deserere Rheni ripam, irrupturis tam infestis na- 823
tionibus, non conducat: Britannicum militem hoste
& mari distineri: Hispanias armis non ita redundare:
provinciam Narbonensem incursu classis & adverso
proelio contremuisse: clausam Alpibus, & nullo ma-
ris subsidio, Transpadanam Italiam, atque ipso trans-
itu exercitus vastam: non frumentum usquam exer-
citui: nec exercitum sine copiis retineri posse. iam
Germanos, quod genus militum apud hostes atrocis-
simum sit, tracto in aestatem bello, fluxis corpori-
bus, mutationem soli coelique haud toleraturos. mul-
ta bella impetu valida, per taedia & moras evanuisse.
Contra ipsis omnia opulenta & fida: Pannoniam,
Moesiam, Dalmatiam, Orientem, cum integris exer-
citibus; Italiam, & caput rerum Urbem: Senatum-
que & populum, nunquam obscura nomina, etiamsi
aliquando obumbrentur; publicas privatasque opes, &
immensam pecuniam, inter civiles discordias ferro va-
lidiorem: corpora militum aut Italiae sueta, aut ae-
stibus: obiacere flumen Padum, tutas viris murisque
urbes; e quibus nullam hosti cessuram, Placentiae de-
fensione exploratum. Proinde duceret bellum. paucis
diebus quartamdecimam legionem, magna ipsam fa-
ma, cum Moesiacis copiis affore: tum rursus delibe-
raturum, &, si proelium placuisset, auctis viribus
certaturos. Accedebat sententiae Paullini Marius 33
Celsus: *idem placere Annio Gallo,* paucos ante dies
lapsu equi afflicto, missi, qui consilium eius sci-
scitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertan-

A. U. dum: frater eius Titianus, & Praefectus praeto-
823 rii Proculus, imperitia properantes, *fortunam & Deos & numen Othonis adesse consiliis, affore conatibus,* testabantur: neu quis obviam ire sententiae auderet, in adulationem concesserant. Postquam pugnari placitum, *interesse pugnae Imperatorem, an seponi melius foret,* dubitavere. Paullino & Celso iam non adversantibus, ne Principem obiectare periculis viderentur; iidem illi deterioris consilii auctores perpulere, *ut Brixellum concederet, ac dubiis proeliorum exemtus, summae rerum & imperii se ipsum reservaret.* Is primus dies Othonianas partes afflixit. namque & cum ipso praetoriarum cohortium, & speculatorum equitumque valida manus discessit, & remanentium fractus animus; quando suspecti duces. & ut Othoni uni apud militem fides, dum & ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto
34 reliquerat. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili bello, transfugiis: & exploratores, cura diversa sciscitandi, sua non occultabant. Quieti intentique Caecina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiae est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes, adversus oppositam gladiatorum manum. Ac ne ipsorum miles segne otium tereret, naves, pari inter se spatio, validis utrinque trabibus connexae, adversum in flumen dirigebantur iactis super ancoris, quae firmitatem pontis continerent. Sed ancorarum funes non extenti fluitabant, ut, augescente flu-

mine, inoffenſus ordo navium attolleretur. Clau- A. U.
debat pontem impoſita turris, & in extremam 823
navem educta: unde tormentis ac machinis ho-
ſtes propulſarentur. Othoniani in ripa turrim ſtru- 35
xerant, ſaxaque & faces iaculabantur. Et erat in-
ſula amne medio, in quam gladiatores navibus
molientes, Germani nando praelabebantur. Ac
forte plures tranſgreſſos, completis liburnicis,
per promtiſſimos gladiatorum Macer aggreditur.
Sed neque ea conſtantia gladiatoribus ad proelia,
quae militibus: nec perinde, nutantes e navibus,
quam ſtabili gradu e ripa, vulnera dirigebant. Et
cum variis trepidantium inclinationibus, mixti
remiges propugnatoreſque turbarentur, deſilire
in vada ultro Germani, retentare puppes, ſcan-
dere foros, aut cominus mergere. quae cuncta,
in oculis utriuſque exercitus, quanto laetiora Vi-
tellianis, tanto acrius Othoniani cauſam aucto-
remque cladis deteſtabantur. Et proelium qui- 36
dem, abſumtis, quae ſupererant, navibus, fu-
ga diremtum: Macer ad exitium poſcebatur. Iam-
que vulneratum eminus lancea, ſtrictis gladiis in-
vaſerant, cum intercurſu Tribunorum Centurio-
numque protegitur. Nec multo poſt, Veſtricius
Spurinna, iuſſu Othonis, relicto Placentiae mo-
dico praeſidio, cum cohortibus ſubvenit. Dein
Flavium Sabinum, Conſulem deſignatum, Otho
rectorem copiis miſit, quibus Macer praefuerat;
laeto milite ad mutationem ducum, & ducibus
ob crebras ſeditiones tam infeſtam militiam aſper-
nantibus. Invenio apud quoſdam auctores, *pavo-* 37

A. U. *re belli, seu fastidio utriusque Principis, quorum fla-*
823 *gitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur, dubitasse exercitus, num, posito certamine, vel ipsi in medium consultarent, vel Senatui permitterent legere Imperatorem. Atque eo duces Othonianos spatium ac moras suasisse, praecipua spe Paullini; quod vetustissimus Consularium, & militia clarus, gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset.* Ego ut concesserim, apud paucos tacito voto quietem pro discordia, bonum & innocentem Principem pro pessimis ac flagitiosissimis expetitum: ita neque Paullinum, qua prudentia fuit, sperasse corruptissimo seculo tantam vulgi moderationem, reor, ut, qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent; neque aut exercitus, linguis moribusque dissonos, in hunc consensum potuisse coalescere, aut Legatos ac duces, magna ex parte luxus, egestatis, scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictumque meritis suis Principem passuros.
38 Vetus ac iam pridem insita mortalibus potentiae cupido cum imperii magnitudine adolevit erupitque. Nam rebus modicis, aequalitas facile habebatur: sed ubi, subacto orbe, & aemulis urbibus regibusque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter Patres plebemque certamina exarsere. modo turbulenti Tribuni, modo Consules praevalidi, & in Urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. Mox e plebe infima C. Marius, & nobilium saevissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn.

Pompeius occultior, non melior. Et nunquam A. U.
postea, nisi de principatu, quaesitum. Non dis- 823
cessere ab armis in Pharsalia ac Philippis civium
legiones: nedum Othonis ac Vitellii exercitus
sponte posituri bellum fuerint. eadem illos Deûm
ira, eadem hominum rabies, eaedem scelerum
causae in discordiam egere. Quod singulis velut
ictibus transacta sunt bella, ignavia Principum
factum est. Sed me veterum novorumque mo-
rum reputatio longius tulit: nunc ad rerum or-
dinem venio. Profecto Brixellum Othone, ho- 39
nor imperii penes Titianum fratrem, vis ac po-
testas penes Proculum, Praefectum. Celsus &
Paullinus, cum prudentia eorum nemo utere-
tur, inani nomine ducum, alienae culpae prae-
tendebantur. Tribuni Centurionesque ambigui;
quod, spretis melioribus, deterrimi valebant. mi-
les alacer; qui tamen iussa ducum interpretari,
quam exsequi, mallet. Promoveri ad quartum a
Bedriaco castra placuit; adeo imperite, ut, quam-
quam verno tempore anni, & tot circum amni-
bus, penuria aquae fatigarentur. Ibi de proelio
dubitatum: Othone per literas flagitante, ut ma-
turarent; militibus, ut Imperator pugnae ades-
set, poscentibus. plerique copias trans Padum
agentes acciri postulabant. Nec perinde diiudica-
ri potest, quid optimum factu fuerit, quam pes-
simum fuisse, quod factum est. Non ut ad pu- 40
gnam, sed ad debellandum profecti, confluen-
tes Padi & Adduae fluminum, XVI inde mil-
lium spatio distantes, petebant. Celso & Paullino

A. U. abnuentibus, *militem itinere fessum, sarcinis gra-*
823 *vem, obiicere hosti, non admissuro, quo minus ex-*
peditus, & vix quatuor millia passuum progressus,
aut incompositos in agmine, aut dispersos, & val-
lum molientes aggrederetur. Titianus & Proculus,
ubi consiliis vincerentur, ad ius imperii trans-
ibant. Aderat sane citus equo Numida, cum atro-
cibus mandatis, quibus Otho, increpita *ducum*
segnitia, rem in discrimen mitti iubebat; aeger
41 mora, & spei impatiens. Eadem die, ad Caeci-
nam, operi pontis intentum, duo praetoriarum
cohortium Tribuni, colloquium eius postulan-
tes, venerunt. Audire conditiones ac reddere pa-
rabat, cum praecipites exploratores, adesse ho-
stem, nuntiavere. Interruptus Tribunorum ser-
mo: eoque incertum fuit, insidias an proditio-
nem, vel aliquod honestum consilium coeptave-
rint. Caecina, dimissis Tribunis, revectus in ca-
stra, datum iussu Fabii Valentis pugnae signum,
& militem in armis invenit. Dum legiones de or-
dine agminis sortiuntur, equites prorupere: &,
mirum dictu, a paucioribus Othonianis quo mi-
nus in vallum impingerentur, Italicae legionis
virtute deterriti sunt. ea strictis mucronibus, red-
ire pulsos, & pugnam resumere coëgit. Disposita
Vitellianarum legionum acies sine trepidatione:
etenim, quamquam vicino hoste, adspectus ar-
morum densis arbustis prohibebatur: apud Otho-
nianos, pavidi duces, miles ducibus infensus,
mixta vehicula & lixae, &, praeruptis utrinque
fossis, via quieto quoque agmini angusta. Cir-

cumſiſtere alii ſigna ſua, quaerere alii: incertus A. U.
undique clamor accurrentium, vocitantium: &, 823
ut cuique audacia vel formido, in primam po-
ſtremamve aciem prorumpebant, aut relabeban-
tur. Attonitas ſubito terrore mentes falſum gau- 42
dium in languorem vertit, repertis, qui *deſciviſſe
a Vitellio exercitum* ementirentur. Is rumor, ab
exploratoribus Vitellii diſperſus, an in ipſa Otho-
nis parte, ſeu dolo, ſeu forte, ſurrexerit, parum
compertum. Omiſſo pugnae ardore, Othoniani
ultro ſalutavere: & hoſtili murmure excepti, ple-
riſque ſuorum ignaris, quae cauſa ſalutandi, me-
tum proditionis fecere. tum incubuit hoſtium
acies, integris ordinibus, robore & numero prae-
ſtantior. Othoniani, quamquam diſperſi, pau-
ciores, feſſi, proelium tamen acriter ſumſere. &
per locos, arboribus ac vineis impeditos, non
una pugnae facies. cominus eminuſque, catervis
& cuneis concurrebant: in aggere viae collato
gradu, corporibus & umbonibus niti, omiſſo pi-
lorum iactu, gladiis & ſecuribus galeas loricaſque
perrumpere: noſcentes inter ſe, ceteris conſpi-
cui, in eventum totius belli certabant. Forte in- 43
ter Padum viamque, patenti campo, duae legio-
nes congreſſae ſunt: pro Vitellio unaetviceſima,
cui cognomen *Rapaci*, vetere gloria inſignis; e
parte Othonis, prima Adiutrix, non ante in
aciem deducta, ſed ferox, & novi decoris avi-
da. Primani, ſtratis unaetviceſimanorum princi-
piis, aquilam abſtulere. quo dolore accenſa legio,
& impulit rurſus Primanos, interfecto Orphidio

A. U. 823 Benigno Legato, & plurima ſigna vexillaque ex hoſtibus rapuit. A parte alia, propulſa quintanorum impetu tertiadecima legio: circumventi plurium accurſu quartadecimani. Et ducibus Othonis iam pridem profugis, Caecina ac Valens ſubſidiis ſuos firmabant. Acceſſit recens auxilium, Varus Alphenus cum Batavis, fuſa gladiatorum manu, quam, navibus tranſvectam, oppoſitae cohortes in ipſo flumine trucidaverant.

44 ita victores latus hoſtium invecti. Et media acie perrupta, fugere paſſim Othoniani, Bedriacum petentes. Immenſum id ſpatium: obſtructae ſtrage corporum viae; quo plus caedis fuit. neque enim, civilibus bellis, capti in praedam vertuntur. Suetonius Paullinus & Licinius Proculus diverſis itineribus, caſtra vitavere. Vedium Aquilam, tertiaedecimae legionis Legatum, irae militum inconſultus pavor obtulit. multo adhuc die vallum ingreſſus, clamore ſeditioſorum & fugacium circumſtrepitur. non probris, non manibus abſtinent: *deſertorem proditoremque* increpant: nullo proprio crimine eius; ſed more vulgi, ſuum quiſque flagitium aliis obiectantes. Titianum & Celſum nox iuvit, diſpoſitis iam excubiis, compreſſiſque militibus, quos Annius Gallus precibus, conſilio, auctoritate flexerat, *ne ſuper cladem adverſae pugnae ſuiſmet ipſi caedibus ſaevirent. ſive finis bello veniſſet, ſeu reſumere arma mallent, unicum victis in conſenſu levamentum.* Ceteris fractus animus. Praetorianus miles, *non virtute ſe, ſed proditione victum,* fremebat. *ne Vitel-*

lianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, rapta legionis aquila: superesse cum ipso Othone, militum quod trans Padum fuerit: venire Moesicas legiones: magnam exercitus partem Bedriaci remansisse: hos certe nondum victos, & si ita ferret, honestius in acie perituros. His cogitationibus truces aut pavidi, extrema desperatione ad iram saepius, quam in formidinem stimulabantur. At Vitellianus exercitus ad quintum a Bedriaco lapidem consedit, non ausis ducibus eadem die oppugnationem castrorum: simul voluntaria deditio sperabatur. Sed expeditis, & tantum ad proelium egressis, munimentum fuere arma & victoria. Postera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate, &, qui ferociores fuerant, ad poenitentiam inclinantibus, missa legatio: nec apud duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concederent. Legati paulisper retenti. ea res haesitationem attulit, ignaris adhuc, an impetrassent. Mox remissa legatione patuit vallum. Tum victi victoresque in lacrimas effusi, sortem civilium armorum misera laetitia detestantes. Iisdem tentoriis, alii fratrum, alii propinquorum vulnera fovebant. Spes & praemia in ambiguo: certa, funera & luctus. nec quisquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem maereret. Requisitum Orphidii Legati corpus, honore solito crematur: paucos necessarii ipsorum sepelivere: ceterum vulgus super humum relictum. Opperiebatur Otho nuntium pugnae, nequaquam trepidus, & consilii certus. maesta primum fama,

A. U. 823

45

46

A. U. dein profugi e proelio perditas res patefaciunt.
823 Non exspectavit militum ardor vocem Impera-
toris. *bonum habere animum* iubebant: *superesse ad-
huc novas vires, & ipsos extrema passuros ausurosque:*
neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare par-
tium fortunam, furore quodam & instinctu fla-
grabant. qui procul adstiterant, tendere manus,
& proximi prensare genua; promtissimo Plotio
Firmo. Is praetorii Praefectus, identidem orabat,
*ne fidissimum exercitum, ne optime meritos milites
desereret: maiore animo tolerari adversa, quam re-
linqui: fortes & strenuos etiam contra fortunam in-
sistere spei; timidos & ignavos ad desperationem for-
midine properare.* Quas inter voces, ut flexerat
vultum aut induraverat Otho, clamor & gemi-
tus. Nec praetoriani tantum, proprius Othonis
miles, sed praemissi e Moesia, *eandem obstinatio-
nem adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingres-
sas,* nuntiabant: ut nemo dubitet, potuisse re-
novari bellum atrox, lugubre, incertum victis
47 & victoribus. Ipse aversus a consiliis belli, *hunc,*
inquit, *animum, hanc virtutem vestram ultra peri-
culis obiicere, nimis grande vitae meae pretium pu-
to. Quanto plus spei ostenditis, si vivere placeret,
tanto pulchrior mors erit. Experti invicem sumus,
ego ac fortuna; nec tempus computaveritis. diffici-
lius est temperare felicitati, qua te non putes diu
usurum. Civile bellum a Vitellio coepit, &, ut de
principatu certaremus armis, initium illic fuit: ne
plusquam semel certemus, penes me exemplum erit:
hinc Othonem posteritas aestimet. Fruetur Vitellius*

fratre, coniuge, liberis: mihi non ultione, neque ſo- A. U.
latiis opus eſt. Alii diutius imperium tenuerint: ne- 823
*mo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romanae
pubis, tot egregios exercitus, ſterni rurſus, & Rei-
publicae eripi patiar? Eat hic mecum animus, tan-
quam perituri pro me fueritis. ſed eſte ſuperſtites.
nec diu moremur, ego incolumitatem veſtram, vos
conſtantiam meam. Plura de extremis loqui, pars
ignaviae eſt. praecipuum deſtinationis meae documen-
tum habete, quod de nemine queror. nam incuſare
Deos vel homines, eius eſt, qui vivere velit.* Talia 48
locutus, ut cuique aetas aut dignitas, comiter
appellatos, *irent propere, neu remanendo iram vi-
ctoris aſperarent*, iuvenes auctoritate, ſenes pre-
cibus movebat: placidus ore, intrepidus verbis,
intempeſtivas ſuorum lacrimas coërcens. *Dari na-
ves ac vehicula abeuntibus* iubet: libellos epiſto-
laſque, ſtudio erga ſe aut in Vitellium contu-
meliis inſignes, abolet: pecunias diſtribuit, par-
ce, nec ut periturus. Mox Salvium Cocceianum,
fratris filium, prima iuventa, trepidum & mae-
rentem, ultro ſolatus eſt, laudando *pietatem* eius,
caſtigando *formidinem: an Vitellium tam immitis
animi fore, ut, pro incolumi tota domo, ne hanc
quidem ſibi gratiam redderet? mereri ſe feſtinato exi-
tu clementiam victoris. Non enim ultima deſperatio-
ne, ſed poſcente proelium exercitu, remiſiſſe Reipu-
blicae noviſſimum caſum. Satis ſibi nominis, ſatis po-
ſteris ſuis nobilitatis quaeſitum. poſt Iulios, Clau-
dios, Servios, ſe primum in familiam novam impe-
rium intuliſſe. proinde erecto animo capeſſeret vitam,*

A. U. *neu patruum ſibi Othonem fuiſſe, aut oblivìſceretur*
823 *unquam, aut nimium meminiſſet.* Poſt quae, dimo-
49 tis omnibus, paulum requievit. atque illum,
ſupremas iam curas animo volutantem, repens
tumultus avertit, nuntiata conſternatione ac li-
centia militum. namque abeuntibus exitium mi-
nitabantur; atrociſſima in Verginium vi, quem,
clauſa domo, obſidebant. increpitis ſeditionis au-
ctoribus, regreſſus, vacavit abeuntium alloquiis,
donec omnes inviolati digrederentur. Veſpera-
ſcente die, ſitim hauſtu gelidae aquae ſedavit.
tum allatis pugionibus duobus, cum utrumque
pertentaſſet, alterum capiti ſubdidit. & explo-
rato, iam profectos amicos, noctem quietam,
utque affirmatur, non inſomnem egit. Luce pri-
ma, in ferrum pectore incubuit. ad gemitum
morientis ingreſſi liberti ſervique, & Plotius Fir-
mus, praetorii Praefectus, unum vulnus invene-
re. Funus maturatum. ambitioſis id precibus pe-
tierat, *ne amputaretur caput, ludibrio futurum.* Tu-
lere corpus praetoriae cohortes, cum laudibus
& lacrimis, vulnus manuſque eius exoſculantes.
Quidam militum iuxta rogum interfecere ſe;
non nexu, neque ob metum, ſed aemulatione
decoris, & caritate Principis. ac poſtea promiſcue
Bedriaci, Placentiae, aliiſque in caſtris, celebra-
tum id genus mortis. Othoni ſepulcrum exſtru-
50 ctum eſt modicum & manſurum. Hunc vitae fi-
nem habuit ſeptimo & triceſimo aetatis anno.
Origo illi e municipio Ferentio. pater Conſula-
ris: avus Praetorius: maternum genus impar,

nec tamen indecorum: pueritia ac iuventa, qualem monstravimus. duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantundem apud posteros meruit bonae famae, quantum malae. Ut conquirere fabulosa, & fictis oblectare legentium animos, procul gravitate coepti operis crediderim; ita vulgatis traditisque demere fidem non ausim. *Die, quo Bedriaci certabatur, avem invisitata specie, apud Regium Lepidum, celebri loco consedisse,* incolae memorant; *nec deinde coetu hominum, aut circumvolitantium alitum, territam pulsamve, donec Otho se ipse interficeret: tum ablatam ex oculis. & tempora reputantibus, initium finemque miraculi, cum Othonis exitu competisse.* In fu- 51
nere eius novata, luctu ac dolore militum, seditio: nec erat, qui coërceret. Ad Verginium versi, modo, *ut reciperet imperium,* nunc, *ut legatione apud Caecinam ac Valentem fungeretur,* minitantes orabant. Verginius, per aversam domus partem furtim degressus, irrumpentes frustratus est. Earum, quae Brixelli egerant, cohortium preces Rubrius Gallus tulit. & venia statim impetrata concedentibus ad victorem: per Flavium Sabinum, iis copiis, quibus praefuerat. Posito 52
ubique bello, magna pars Senatus extremum discrimen adiit, profecta cum Othone ab Urbe, dein Mutinae relicta. Illuc adverso de proelio allatum. sed milites, ut falsum rumorem aspernantes, quod infensum Othoni Senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumque trahere in deterius: conviciis postremo ac

A. C. 823

A. U. probris causam & initium caedis quaerebant:
823 cum alius insuper metus Senatoribus instaret,
ne, praevalidis iam Vitellii partibus, cunctanter
excepisse victoriam crederentur. Ita trepidi &
utrinque anxii coëunt: nemo privatim expedi-
to consilio, inter multos societate culpae tutior.
Onerabat paventium curas ordo Mutinensis, *ar-
ma & pecuniam* offerendo, appellabatque *Patres*
53 *conscriptos*, intempestivo honore. Notabile iur-
gium inde fuit, quo Licinius Caecina Marcellum
Eprium, ut *ambigua disserentem*, invasit. nec ce-
teri sententias aperiebant: sed, invisum memo-
ria delationum expositumque ad invidiam, Mar-
celli nomen irritaverat Caecinam, ut novus ad-
huc, & in Senatum nuper adscitus, magnis ini-
micitiis claresceret. Moderatione meliorum di-
remti. Et rediere omnes Bononiam, rursus con-
siliaturi: simul, medio temporis, plures nuntii
sperabantur. Bononiae, divisis per itinera, qui
recentissimum quemque percontarentur, inter-
rogatus Othonis libertus *causam digressus, habere
se suprema eius mandata* respondit: *ipsum viventem
quidem relictum; sed sola posteritatis cura, & ab-
ruptis vitae blandimentis.* Hinc admiratio, & plu-
ra interrogandi pudor: atque omnium animi in
54 Vitellium inclinavere. Intererat consiliis frater
eius, L. Vitellius, seque iam adulantibus offe-
rebat; cum repente Coenus, libertus Neronis,
atroci mendacio universos perculit, affirmans,
*superventu XIV legionis, iunctis a Brixello viribus,
caesos victores, versam partium fortunam.* Causa fin-

gendi fuit, ut diplomata Othonis, quae negli- A. U.
gebantur, laetiore nuntio revaleſcerent. Et Coe- 823
nus quidem rapide in Urbem vectus, paucos poſt dies iuſſu Vitellii poenas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis militibus, vera eſſe, quae afferebantur. Intendebat formidinem, quod publici conſilii facie diſceſſum Mutina, deſertaeque partes forent. Nec ultra in commune congreſſi, ſibi quiſque conſuluere: donec miſſae a Fabio Valente epiſtolae demerent metum. Et mors Othonis, quo laudabilior, eo velocius audita. At Romae nihil trepidationis: Ce- 55
reales ludi ex more ſpectabantur. Ut *ceſſiſſe vita Othonem, & a Flavio Sabino, Praefecto Urbis, quod erat in Urbe militum, ſacramento Vitellii adactum,* certi auctores in theatrum attulerunt; *Vitellio* plauſere. populus cum lauru ac floribus Galbae imagines circum templa tulit, congeſtis in modum tumuli coronis, iuxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens ſanguine infecerat. In Senatu cuncta, longis aliorum principatibus compoſita, ſtatim decernuntur. additae *erga Germanicos exercitus laudes grateſque,* & miſſa legatio, quae gaudio fungeretur. Recitatae Fabii Valentis epiſtolae, ad Conſules ſcriptae haud immoderate: gratior Caecinae modeſtia fuit, quod non ſcripſiſſet. Ceterum Italia gravius atque atrocius, 56
quam bello, affligtabatur. diſperſi per municipia & colonias Vitelliani, ſpoliare, rapere, vi & ſtupris polluere: in omne fas nefaſque avidi, aut venales, non ſacro, non profano abſtinebant. &

A. U. fuere, qui inimicos ſuos, ſpecie militum, inter-
823 ficerent: ipſique milites, regionum gnari, refer-
tos agros, dites dominos, in praedam, aut, ſi
repugnatum foret, ad excidium deſtinabant; ob-
noxiis ducibus, & prohibere non auſis. minus
avaritiae in Caecina, plus ambitionis: Valens, ob
lucra & quaeſtus infamis, eoque alienae etiam
culpae diſſimulator. Iam pridem attritis Italiae
rebus, tantum peditum equitumque, vis, da-
57 mnaque, & iniuriae, aegre tolerabantur. Interim
Vitellius, victoriae ſuae neſcius, ut ad integrum
bellum, reliquas Germanici exercitus vires tra-
hebat. Pauci veterum militum in hibernis reli-
cti, feſtinatis per Gallias delectibus, ut remanen-
tium legionum nomina ſupplerentur: cura ripae
Hordeonio Flacco permiſſa. Ipſe e Britannico de-
lectu octo millia ſibi adiunxit: & paucorum die-
rum iter progreſſus, *proſperas apud Bedriacum res,
ac morte Othonis concidiſſe bellum*, accepit. Vocata
concione, virtutem militum laudibus cumulat:
poſtulante exercitu, *ut libertum ſuum, Aſiaticum,
equeſtri dignitate donaret*, inhoneſtam adulationem
compeſcit. dein, mobilitate ingenii, quod palam
abnuerat, inter ſecreta convivii largitur. hono-
ravitque Aſiaticum anulis, foedum mancipium,
58 & malis artibus ambitioſum. Iiſdem diebus, *ac-
ceſſiſſe partibus utramque Mauretaniam, interfecto
Procuratore Albino*, nuntii venere. Luceius Albi-
nus, a Nerone Mauretaniae Caeſarienſi praepoſi-
tus, addita per Galbam Tingitanae provinciae
adminiſtratione, haud ſpernendis viribus agebat.

XVIIII cohortes, quinque alae: ingens Mauro- A. U.
rum numerus aderat, per latrocinia & raptus apta 823
bello manus. caeſo Galba, in Othonem pronus,
nec Africa contentus, Hiſpaniae, anguſto freto
diremtae, imminebat. Inde Cluvio Rufo metus.
& *decimam legionem propinquare litori*, ut tranſ-
miſſurus, iuſſit: praemiſſi Centuriones, qui Mau-
rorum animos Vitellio conciliarent. neque ar-
duum fuit, magna per provincias Germanici exer-
citus fama. Spargebatur inſuper, *ſpreto* Procura-
toris *vocabulo*, *Albinum inſigne regis*, *&* Iubae *no-
men uſurpare*. Ita mutatis animis, Aſinius Pollio, 59
alae Praefectus, e fidiſſimis Albino, & Feſtus ac
Scipio, cohortium Praefecti, opprimuntur. Ipſe
Albinus, dum e Tingitana provincia Caeſarien-
ſem Mauretaniam petit, appulſus litori, trucida-
tur: uxor eius, cum ſe percuſſoribus obtuliſſet,
ſimul interfecta eſt. Nihil eorum, quae fierent,
Vitellio anquirente; brevi auditione quamvis ma-
gna tranſibant. Impar curis gravioribus, *exercitum
itinere terreſtri pergere* iubet: ipſe Arare flumine
devehitur, nullo principali paratu; ſed vetere
egeſtate conſpicuus: donec Iunius Blaeſus, Lug-
dunenſis Galliae rector, genere illuſtri, largus
animo, & par opibus, circumdaret Principi mi-
niſteria, comitaretur liberaliter; eo ipſo ingra-
tus, quamvis odium Vitellius vernilibus blandi-
tiis velaret. Praeſto fuere Lugduni victricium vi-
ctarumque partium duces. Valentem & Caecinam,
pro concione laudatos, curuli ſuae circumpoſuit.
Mox *univerſum exercitum occurrere infanti filio* iu-

A. U. bet: perlatumque, & paludamento opertum, ſinu
823 retinens, *Germanicum* appellavit, cinxitque cunctis fortunae principalis inſignibus. nimius honos inter ſecunda, rebus adverſis in ſolatium ceſſit.

60 Tum interfecti Centuriones promtiſſimi Othonianorum: unde praecipua in Vitellium alienatio per Illyricos exercitus. Simul ceterae legiones contactu, & adverſus Germanicos milites invidia, bellum meditabantur. Suetonium Paullinum ac Licinium Proculum, triſti mora ſqualidos tenuit; donec auditi, neceſſariis magis defenſionibus, quam honeſtis, uterentur. Proditionem ultro imputabant; *ſpatium longi ante proelium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi ſuae* aſſignantes. & Vitellius credidit de perfidia, & fidem abſolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum diſcrimen adiit, pietate & ignavia excuſatus. Mario Celſo Conſulatus ſervatur. ſed creditum fama, obiectumque mox in Senatu Caecilio Simplici, *quod eum honorem pecunia mercari, nec ſine exitio Celſi voluiſſet.* reſtitit Vitellius; deditque poſtea Conſulatum Simplici innoxium & inemtum. Trachalum adverſus criminantes Galeria,

61 uxor Vitellii, protexit. Inter magnorum virorum diſcrimina (pudendum dictu) Mariccus quidam, e plebe Boiorum, inſerere ſeſe fortunae, & provocare arma Romana, ſimulatione numinum, auſus eſt. Iamque *aſſertor Galliarum, & Deus* (nomen id ſibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Aeduorum pagos trahebat;

cum gravissima civitas, electa iuventute, adiectis A. U.
a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem 823
disiecit. Captus in eo proelio Mariccus, ac mox
feris obiectus, quia non laniabatur, stolidum vul-
gus inviolabilem credebat, donec, spectante Vi-
tellio, interfectus est. Nec ultra in defectores, 62
aut bona cuiusquam, saevitum. Rata fuere eo-
rum, qui acie Othoniana ceciderant, testamen-
ta, aut lex intestatis. prorsus, si luxuriae tempe-
raret, avaritiam non timeres. Epularum foeda &
inexplebilis libido: ex Urbe atque Italia irrita-
menta gulae gestabantur, strepentibus ab utro-
que mari itineribus: exhausti conviviorum appa-
ratibus principes civitatum: vastabantur ipsae ci-
vitates: degenerabat a labore ac virtute miles,
assuetudine voluptatum, & contemtu ducis. Prae-
misit in Urbem edictum, quo vocabulum *Augu-
sti* differret, *Caesaris* non reciperet, cum de po-
testate nihil detraheret. Pulsi Italia mathematici.
Cautum severe, *ne Equites Romani ludo & arena
polluerentur.* priores id Principes pecunia, & sae-
pius vi, perpulerant: ac pleraque municipia &
coloniae aemulabantur, corruptissimum quem-
que adolescentium pretio illicere. Sed Vitellius, 63
adventu fratris, & irrepentibus dominationis ma-
gistris, superbior & atrocior, occidi Dolabellam
iussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum
ab Othone retulimus. Dolabella, audita morte
Othonis, Urbem introierat. id ei Plancius Va-
rus, Praetura functus, ex intimis Dolabellae ami-
cis, apud Flavium Sabinum, Praefectum urbis,

A. U. obiecit, *tanquam rupta cuſtodia, ducem ſe victis*
823 *partibus oſtentaſſet:* addidit, *tentatam cohortem, quae Oſtiae ageret;* nec ullis tantorum criminum probationibus. in poenitentiam verſus feram, veniam poſt ſcelus quaerebat. Cunctantem ſuper tanta re Flavium Sabinum, Triaria, L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit, ne *periculo Principis famam clementiae affectaret.* Sabinus, ſuopte ingenio mitis, ubi formido inceſſiſſet, facilis mutatu, & in alieno diſcrimine ſibi pavens, ne
64 allevaſſe videretur, impulit ruentem. Igitur Vitellius, metu & odio, quod Petroniam, uxorem eius, mox Dolabella in matrimonium accepiſſet, vocatum per epiſtolas, *vitata Flaminiae viae celebritate, divertere Interamnium,* atque *ibi interfici* iuſſit. Longum interfectori viſum: in itinere ac taberna proiectum humi iugulavit; magna cum invidia novi principatus, cuius hoc primum ſpecimen noſcebatur. Et Triariae licentiam modeſtum e proximo exemplum onerabat, Galeria Imperatoris uxor, non immixta triſtibus: & pari probitate mater Vitelliorum, Sextilia, antiqui moris. Dixiſſe quin etiam, ad primas filii ſui epiſtolas, ferebatur, *non Germanicum a ſe, ſed Vitellium genitum.* nec ullis poſtea fortunae illecebris, aut ambitu civitatis, in gaudium evicta, domus ſuae tantum adverſa ſenſit. Degreſſum a
65 Lugduno Vitellium, M. Cluvius Rufus aſſequitur, omiſſa Hiſpania; laetitiam & gratulationem vultu ferens, animo anxius, & petitum ſe criminationibus gnarus. Hilarius, Caeſaris libertus, de-

tulerat, *tanquam, audito Vitellii & Othonis princi-* A. U.
patu, propriam ipse potentiam, & possessionem Hispa- 823
niarum tentasset: eoque diplomatibus nullum Princi-
pem praescripsisset. interpretabatur quaedam ex
orationibus eius, contumeliosa in Vitellium, &
pro se ipso popularia. Auctoritas Cluvii praeva-
luit, ut *puniri* ultro *libertum* suum Vitellius iube-
ret. Cluvius comitatui Principis adiectus, non
ademta Hispania; quam rexit absens, exemplo
L. Arruntii. eum Tiberius Caesar, ob metum;
Vitellius Cluvium, nulla formidine, retinebat.
Non idem Trebellio Maximo honos. profugerat
Britannia, ob iracundiam militum: missus est in
locum eius Vettius Bolanus e praesentibus. An- 66
gebat Vitellium victarum legionum haudqua-
quam fractus animus. sparsae per Italiam, & vi-
ctoribus permixtae, hostilia loquebantur; prae-
cipua quartadecimanorum ferocia, qui *se victos*
abnuebant: *quippe Bedriacensi acie, vexillariis tan-*
tum pulsis, vires legionis non affuisse. Remitti eos
in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, pla-
cuit: atque interim Batavorum cohortes una ten-
dere; ob veterem adversus quartadecimanos dis-
cordiam. Nec diu, in tantis armatorum odiis,
quies fuit. Augustae Taurinorum, dum opificem
quendam Batavus ut fraudatorem insectatur, le-
gionarius ut hospitem tuetur, sui cuique commi-
litones aggregati a conviciis ad caedem transiere.
& proelium atrox exarsisset, ni duae praetoriae
cohortes, causam quartadecimanorum secutae,
his fiduciam, & metum Batavis fecissent. *quos* Vi-

A. U. tellius *agmini ſuo iungi*; ut fidos; *legionem Graiis*
823 *Alpis traductam*, *eo flexu itineris ire* iubet, *quo*
Viennam vitarent. namque & Viennenſes time-
bantur. Nocte, qua proficiſcebatur legio, reli-
ctis paſſim ignibus, pars Taurinae Coloniae am-
buſta: quod damnum, ut pleraque belli mala,
maioribus aliarum urbium cladibus obliteratum.
Quartadecimani, poſtquam Alpibus degreſſi ſunt,
ſeditioſiſſimus quiſque ſigna Viennam ferebant,
conſenſu meliorum compreſſi, & legio in Britan-
67 niam tranſvecta. Proximus Vitellio e praetoriis
cohortibus metus erat. ſeparati primum, deinde,
addito honeſtae miſſionis lenimento, arma ad
Tribunos ſuos deferebant: donec motum a Ve-
ſpaſiano bellum crebreſceret. tum, reſumta mi-
litia, robur Flavianarum partium fuere. Prima
claſſicorum legio in Hiſpaniam miſſa, ut pace &
otio miteſceret: undecima ac ſeptima ſuis hiber-
nis redditae: tertiadecimani *ſtruere amphitheatra*
iuſſi. nam Caecina Cremonae, Valens Bononiae,
ſpectaculum gladiatorum edere parabant: nun-
quam ita ad curas intento Vitellio, ut volupta-
68 tum oblivisceretur. Et quidem partes modeſte di-
ſtraxerat. at apud victores orta ſeditio, ludicro
initio, niſi numerus caeſorum invidiam bello au-
xiſſet. Diſcubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad
epulas Verginio. Legati Tribunique, ex moribus
Imperatorum, ſeveritatem aemulantur, vel tem-
peſtivis conviviis gaudent: perinde miles inten-
tus, aut licenter agit. Apud Vitellium omnia in-
diſpoſita, temulenta, pervigiliis ac Bacchanali-

bus, quam disciplinae & castris propiora. Igitur A. U.
duobus militibus, altero legionis quintae, altero 823
e Gallis auxiliaribus, per lasciviam ad certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat, insultante Gallo, & iis, qui ad spectandum convenerant, in studia diductis; erupere legionarii in perniciem auxiliorum, ac duae cohortes interfectae. Remedium tumultus fuit alius tumultus. pulvis procul & arma adspiciebantur: conclamatum repente, *XIV legionem, verso itinere, ad proelium venire.* sed erant agminis coactores: agniti demsere sollicitudinem. Interim Verginii servus forte obvius, ut *percussor Vitellii* insimulatur. & ruebat ad convivium miles, *mortem Verginii* exposcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pavidus, de innocentia eius dubitavit. aegre tamen cohibiti, qui exitium viri consularis, & quondam ducis sui, flagitabant. nec quemquam saepius, quam Verginium, omnis seditio infestavit. manebat admiratio viri, & fama: sed oderant, ut fastiditi. Po- 69
stero die Vitellius, Senatus legatione, quam ibi opperiri iusserat, audita, transgressus in castra, ultro *pietatem militum* collaudavit: frementibus auxiliis, *tantum impunitatis atque arrogantiae legionariis accessisse.* Cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissae; principium interno simul externoque bello parantibus fatis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia; ingens numerus, & prima statim defectione inter inania belli assumtus. Ceterum, ut lar-

A. U. gitionibus affectae iam imperii opes sufficerent,
823 *amputari legionum auxiliorumque numeros* iubet,
vetitis supplementis: & promiscuae missiones offerebantur. exitiabile id Reipublicae; ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebrius redibant. & vires luxu corrumpebantur, contra veterem disciplinam, & instituta maiorum, apud quos virtute, quam pe-
70 cunia, res Romana melius stetit. Inde Vitellius Cremonam flexit, & spectato munere Caecinae, insistere Bedriacensibus campis, ac vestigia recentis victoriae lustrare oculis concupivit. Foedum atque atrox spectaculum intra quadragesimum pugnae diem: lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formae, infecta tabo humus, protritis arboribus ac frugibus dira vastitas. nec minus inhumana pars viae, quam Cremonenses lauro rosisque constraverant, exstructis altaribus, caesisque victimis, regium in morem: quae laeta in praesens, mox perniciem ipsis fecere. Aderant Valens & Caecina, monstrabantque pugnae locos: *hinc irrupisse legionum agmen. hinc equites coortos: inde circumfusas auxiliorum manus.* iam Tribuni Praefectique, sua quisque facta extollentes, falsa, vera, aut maiora vero miscebant. vulgus quoque militum, clamore & gaudio deflectere via, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum, strues corporum intueri, mirari. Et erant, quos varia fors rerum, lacrimaeque & misericordia subiret. At non Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepultorum civium exhor-

ruit. laetus ultro, & tam propinquae sortis igna- A. U.
rus, instaurabat sacrum Diis loci. Exin Bononiae 823
a Fabio Valente gladiatorum spectaculum editur, 71
advecto ex Urbe cultu. Quantoque magis propinquabat, tanto corruptius iter, immixtis histrionibus & spadonum gregibus, & cetero Neronianae aulae ingenio. namque & Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus; non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu, & saginae mancipatus emtusque. Ut Valenti & Caecinae vacuos honoris menses aperiret, coartati aliorum Consulatus; dissimulatus Martii Macri, tanquam Othonianarum partium ducis: & Valerium Marinum, destinatum a Galba Consulem, distulit, nulla offensa, sed mitem, & iniuriam segniter laturum. Pedanius Costa omittitur, ingratus Principi, ut adversus Neronem ausus, & Verginii exstimulator: sed alias protulit causas. actaeque insuper Vitellio gratiae, consuetudine servitii. Non ultra paucos dies, 72
quamquam acribus initiis coeptum, mendacium valuit. Exstiterat quidam, *Scribonianum se Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Istria occultatum, quod illic clientelae & agri veterum Crassorum, ac nominis favor manebat.* Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulae assumto, vulgus credulum, & quidam militum, errore veri, seu turbarum studio, certatim aggregabantur: cum pertractus ad Vitellium, interrogatusque, *quisnam mortalium esset*, postquam nulla dictis fides, & a domino noscebatur, conditione fugiti-

A. U. vus, nomine *Geta*, sumtum de eo supplicium in
823 servilem modum. Vix credibile memoratu est,
73 quantum superbiae socordiaeque Vitellio adoleverit, postquam speculatores e Syria Iudaeaque, *adactum in verba eius Orientem*, nuntiavere. Nam etsi vagis adhuc & incertis auctoribus, erat tamen in ore famaque Vespasianus, ac plerumque ad nomen eius Vitellius excitabatur. Tum ipse, exercitusque, ut nullo aemulo, saevitia, libidine,
74 raptu, in externos mores proruperant. At Vespasianus bellum armaque, & procul vel iuxta sitas vires, circumspectabat. Miles ipsi adeo paratus, ut praeeuntem sacramentum, & fausta Vitellio omnia precantem, per silentium audierint. Muciani animus nec Vespasiano alienus, & in Titum pronior. Praefectus Aegypti, Alexander, consilia sociaverat. Tertiam legionem, quod e Syria in Moesiam transisset, suam numerabat. ceterae Illyrici legiones secuturae sperabantur. Namque omnes exercitus flammaverat arrogantia venientium a Vitellio militum; quod truces corpore, horridi sermone, ceteros, ut impares, irridebant. Sed in tanta mole belli plerumque cunctatio: & Vespasianus, modo in spem erectus, aliquando adversa reputabat: *Quis ille dies foret, quo LX aetatis annos, & duos filios iuvenes bello permitteret? Esse privatis cogitationibus progressum, &, prout velint, plus minusve sumi ex fortuna: imperium cupientibus nihil medium inter summa & praecipitia.*
75 Versabatur ante oculos *Germanici exercitus robur*, notum viro militari: *suas legiones civili bello inex-*

pertas; Vitellii, victrices: & apud victos plus que- A. U.
rimoniarum, quam virium. fluxam per discordias mi- 823
litum fidem, & periculum ex singulis. Quid enim profuturas cohortes alasque, si unus alterque praesenti facinori paratum ex diverso praemium petat? sic Scribonianum sub Claudio interfectum: sic percussorem eius, Volaginium, e gregario ad summa militiae provectum. Facilius universos impelli, quam singulos vitari. His pavoribus nutantem, & alii Le- 76
gati amicique firmabant, & Mucianus, post multos secretosque sermones, iam & coram ita locutus: *Omnes, qui magnarum rerum consilia suscipiunt, aestimare debent, an, quod inchoatur, Reipublicae utile, ipsis gloriosum, aut promtum effectu, aut certe non arduum sit. Simul ipse, qui suadet, considerandus est, adiiciatne consilio periculum suum: &, si fortuna coeptis adfuerit, cui summum decus acquiratur. Ego te, Vespasiane, ad imperium voco, tam salutare Reipublicae, quam tibi magnificum: iuxta Deos in tua manu positum est. Nec speciem adulantis expaveris. a contumelia, quam a laude propius fuerit, post Vitellium eligi. Non adversus divi Augusti acerrimam mentem, nec adversus cautissimam Tiberii senectutem, ne contra Caii quidem, aut Claudii, vel Neronis, fundatam longo imperio domum exsurgimus. cessisti etiam Galbae imaginibus. torpere ultra, & polluendam perdendamque Rempublicam relinquere, sopor & ignavia videretur; etiamsi tibi, quam inhonesta, tam tuta servitus esset. Abiit iam, & transvectum est tempus, quo posses videri concupisse. confugiendum est ad imperium. An excidit tru-*

A. U. cidatus Corbulo? splendidior origine, quam nos su-
823 mus, fateor: sed & Nero nobilitate natalium Vitellium anteibat. Satis clarus est apud timentem, quisquis timetur. Et posse ab exercitu Principem fieri, sibi ipse Vitellius documento; nullis stipendiis, nulla militari fama, Galbae odio provectus. Nec Othonem quidem ducis arte, aut exercitus vi, sed praepropera ipsius desperatione victum, iam desiderabilem & magnum Principem fecit. Cum interim spargit legiones, exarmat cohortes, nova quotidie bello semina ministrat. si quid ardoris ac ferociae miles habuit, popinis & comissationibus, & Principis imitatione, deteritur. Tibi e Iudaea, & Syria, & Aegypto novem legiones integrae, nulla acie exhaustae, non discordia corruptae; sed firmatus usu miles, & belli domitor externi: classium, alarum, cohortium robora:
77 & fidissimi reges: & tua ante omnes experientia. Nobis nihil ultra arrogabo, quam ne post Valentem ac Caecinam numeremur. Nec tamen Mucianum socium spreveris, quia aemulum non experiris. me Vitellio antepono, te mihi. Tuae domui triumphale nomen: duo iuvenes, capax iam imperii alter, & primis militiae annis, apud Germanicos quoque exercitus clarus. Absurdum fuerit, non cedere imperio ei, cuius filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. Ceterum inter nos non idem prosperarum adversarumque rerum ordo erit. Nam si vincimus, honorem, quem dederis, habebo: discrimen ac pericula, ex aequo partiemur. immo, ut melius est, tu hos exercitus rege: mihi bellum, & proeliorum incerta trade. Acriore hodie disciplina victi, quam victores agunt. hos ira,

odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi, A. U.
per faſtidium & contumaciam, hebeſcunt. Aperiet & 823
recludet contecta & tumeſcentia victricium partium vulnera bellum ipſum. Nec mihi maior in tua vigilantia, parſimonia, ſapientia, fiducia eſt, quam in Vitellii torpore, inſcitia, ſaevitia. ſed & meliorem in bello cauſam, quam in pace habemus: nam qui deliberant, deſciverunt. Poſt Muciani orationem ce- 78
teri audentius circumſiſtere, hortari, *reſponſa vatum, & ſiderum motus* referre. Nec erat intactus tali ſuperſtitione, ut qui mox, rerum dominus, Seleucum quendam, mathematicum, rectorem & praeſcium palam habuerit. Recurſabant animo vetera omina. cupreſſus arbor in agris eius, conſpicua altitudine, repente prociderat; ac poſtera die, eodem veſtigio reſurgens, procera & latior virebat. grande id proſperumque, conſenſu haruſpicum: & ſumma claritudo iuveni admodum Veſpaſiano promiſſa. Sed primo triumphalia, & Conſulatus, & Iudaicae victoriae decus, impleſſe fidem ominis videbantur: ut haec adeptus eſt, portendi ſibi imperium credebat. Eſt Iudaeam inter Syriamque Carmelus. ita vocant montem Deumque: nec ſimulacrum Deo aut templum ſitum tradidere maiores; aram tantum & reverentiam. Illic ſacrificanti Veſpaſiano, cum ſpes occultas verſaret animo, Baſilides ſacerdos, inſpectis identidem extis, *Quidquid eſt,* inquit, *Veſpaſiane, quod paras, ſeu domum exſtruere, ſeu prolatare agros, ſive ampliare ſervitia; datur tibi magna ſedes, ingentes termini, multum ho-*

A. U. *minum.* Has ambages & ſtatim exceperat fama,
823 & tunc aperiebat. nec quidquam magis in ore
vulgi: crebriores apud ipſum ſermones, quanto
79 ſperantibus plura dicuntur. Haud dubia deſtinatione
diſceſſere, Mucianus Antiochiam, Veſpaſianus
Caeſaream: illa Syriae, haec Iudaeae caput
eſt. Initium ferendi ad Veſpaſianum imperii
Alexandriae coeptum, feſtinante Tiberio Alexandro,
qui Kal. Iul. ſacramento eius legiones adegit.
Iſque primus principatus dies in poſterum celebratus,
quamvis Iudaicus exercitus V. Non. Iul.
apud ipſum iuraſſet, eo ardore, ut ne Titus quidem
filius exſpectaretur, Syria remeans, & conſiliorum
inter Mucianum ac patrem nuntius. cuncta
impetu militum acta: non parata conſenſio-
80 ne, non coniunctis legionibus. Dum quaeritur
tempus locuſque, quodque in re tali difficillimum
eſt, prima vox; dum animo ſpes, timor,
ratio, caſus obverſantur: egreſſum cubiculo Veſpaſianum
pauci milites, ſolito aſſiſtentes ordine,
ut Legatum ſalutaturi, *Imperatorem* ſalutavere.
Tum ceteri accurrere, *Caeſarem* & *Auguſtum*,
& omnia principatus vocabula cumulare. Mens a
metu ad fortunam tranſierat. in ipſo nihil tumidum,
arrogans, aut in rebus novis novum fuit.
ut primum tantae multitudinis offuſam oculis caliginem
disiecit, militariter locutus, laeta omnia
& affluentia excepit. namque id ipſum opperiens
Mucianus, alacrem militem in verba Veſpaſiani
adegit. Tum Antiochenſium theatrum ingreſſus,
ubi illis conſultare mos eſt, concurrentes & in

adulationem effuſos alloquitur: ſatis decorus A. U.
etiam Graeca facundia, omniumque, quae dice- 823
ret atque ageret, arte quadam oſtentator. Nihil
aeque provinciam exercitumque accendit, quam
quod aſſeverabat Mucianus, *ſtatuiſſe Vitellium,
ut Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opu-
lentam quietamque, transferret; contra Syriacis le-
gionibus Germanica hiberna, coelo ac laboribus du-
ra, mutarentur.* Quippe & provinciales ſueto mi-
litum contubernio gaudebant; plerique neceſſi-
tudinibus & propinquitatibus mixti: & militibus
vetuſtate ſtipendiorum nota & familiaria caſtra in
modum penatium diligebantur. Ante Idus Iul. 81
Syria omnis in eodem ſacramento fuit. Acceſſere
cum regno Sohemus, haud ſpernendis viribus;
Antiochus, vetuſtis opibus ingens, & inſervien-
tium regum ditiſſimus. Mox, per occultos ſuo-
rum nuntios excitus ab Urbe, Agrippa, ignaro
adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat.
nec minore animo regina Berenice partes iuva-
bat, florens aetate formaque, & ſeni quoque Ve-
ſpaſiano magnificentia munerum grata. Quid-
quid provinciarum alluitur mari, Aſia atque
Achaia tenus, quantumque introrſus in Pontum
& Armenios pateſcit, iuravere. ſed inermes Lega-
ti regebant, nondum additis Cappadociae legio-
nibus. Conſilium de ſumma rerum Beryti habi-
tum. illuc Mucianus, cum Legatis Tribuniſque, &
ſplendidiſſimo quoque Centurionum ac militum,
venit: & e Iudaico exercitu lecta decora. Tantum
ſimul peditum equitumque, & aemulantium in-

A. U. ter ſe regum paratus, ſpeciem fortunae principa-
823 lis effecerant. Prima belli cura, agere delectus,
82 revocare veteranos. deſtinantur validae civitates exercendis armorum officinis: apud Antiochenſes aurum argentumque ſignatur: eaque cuncta per idoneos miniſtros, ſuis quaeque locis, feſtinabantur. Ipſe Veſpaſianus adire, hortari, bonos laude, ſegnes exemplo, incitare ſaepius, quam coërcere; vitia magis amicorum, quam virtutes diſſimulans. Multos praefecturis & procurationibus, pleroſque ſenatorii ordinis honore percoluit, egregios viros, & mox ſumma adeptos: quibuſdam fortuna pro virtutibus fuit. Donativum militi neque Mucianus prima concione, niſi modice, oſtenderat; ne Veſpaſianus quidem plus civili bello obtulit, quam alii in pace: egregie firmus adverſus militarem largitionem; eoque exercitu meliore. Miſſi ad Parthum Armeniumque legati: proviſumque, ne, verſis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum inſtare Iudaeae, Veſpaſianum obtinere clauſtra Aegypti placuit. Sufficere videbantur adverſus Vitellium pars copiarum, & dux Mucianus, & Veſpaſiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus Legatoſque ſcriptae epiſtolae, praeceptumque, *ut praetorianos, Vitellio infenſos, reciperandae*
83 *militiae praemio invitarent.* Mucianus cum expedita manu, ſocium magis imperii, quam miniſtrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliſcere famam ipſo ſpatio ſinebat: gnarus, modicas vires ſibi,

& maiora credi de absentibus. Sed legio sexta, A. U.
& tredecim vexillariorum millia ingenti agmine 823
sequebantur. Classem e Ponto Byzantium adigi
iusserat; ambiguus consilii, num, omissa Moesia,
Dyrrhachium pedite atque equite, simul lon-
gis navibus versum in Italiam mare, clauderet,
tuta pone tergum Achaia Asiaque: quas inermes
exponi Vitellio, ni praesidiis firmarentur; atque
ipsum Vitellium in incerto fore, quam partem
Italiae protegeret, si sibi Brundisium Tarentum-
que, & Lucaniae Calabriaeque litora infestis clas-
sibus peterentur. Igitur navium, militum, armo- 84
rum paratu strepere provinciae. Sed nihil aeque
fatigabat, quam pecuniarum conquisitio: *eos esse
belli civilis nervos*, dictitans Mucianus, non ius,
aut verum in cognitionibus, sed solam magnitu-
dinem opum spectabat. passim delationes; & lo-
cupletissimus quisque in praedam correpti. quae
gravia atque intoleranda, sed necessitate armo-
rum excusata, etiam in pace mansere; ipso Ve-
spasiano, inter initia imperii, ad obtinendas ini-
quitates haud perinde obstinante: donec indul-
gentia fortunae & pravis magistris didicit ausus-
que est. Propriis quoque opibus Mucianus bel-
lum iuvit, largus privatim, quod avidius de Re-
publica sumeret. ceteri conferendarum pecunia-
rum exemplum secuti; rarissimus quisque ean-
dem in reciperando licentiam habuerunt. Acce- 85
lerata interim Vespasiani coepta, Illyrici exerci-
tus studio, transgressi in partes. Tertia legio exem-
plum ceteris Moesiae legionibus praebuit. Octa-

A. U. va erat ac ſeptima Claudiana, imbutae favo-
823 re Othonis, quamvis proelio non interfuiſſent. Aquileiam progreſſae, proturbatis, qui de Othone nuntiabant, laceratiſque vexillis, nomen *Vitellii* praeferentibus, rapta poſtremo pecunia & inter ſe diviſa, hoſtiliter egerant. Unde metus, & ex metu conſilium: *poſſe imputari Veſpaſiano, quae apud Vitellium excuſanda erant.* Ita tres Moeſicae legiones per epiſtolas alliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. In eo motu Aponius Saturninus, Moeſiae rector, peſſimum facinus audet, miſſo Centurione ad interficiendum Tertium Iulianum, ſeptimae legionis Legatum; ob ſimultates, quibus cauſam partium praetendebat. Iulianus, comperto diſcrimine, & gnaris locorum adſcitis, per avia Moeſiae, ultra montem Haemum profugit: nec deinde civili bello interfuit, per varias moras ſuſceptum ad Veſpaſianum iter trahens, & ex nuntiis
86 cunctabundus, aut properans. At in Pannonia XIII legio, ac VII Galbiana, dolorem iramque Bedriacenſis pugnae retinentes, haud cunctanter Veſpaſiano acceſſere, vi praecipua Primi Antonii. Is legibus nocens, & tempore Neronis falſi damnatus, inter alia belli mala, ſenatorium ordinem reciperaverat. Praepoſitus a Galba ſeptimae legioni, ſcriptitaſſe Othoni credebatur, ducem ſe partibus offerens: a quo neglectus, in nullo Othoniani belli uſu fuit. labantibus Vitellii rebus, Veſpaſianum ſecutus, grande momentum addidit; ſtrenuus manu, ſermone promtus, ſerendae in

alios. invidiae artifex, diſcordiis & ſeditionibus A. U.
potens, raptor, largitor, pace peſſimus, bello 823
non ſpernendus. Iuncti inde Moeſici ac Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxere; quamquam conſularibus Legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Poppaeus Silvanus Dalmatiam tenebant, divites ſenes. Sed Procurator aderat Cornelius Fuſcus, vigens aetate, claris natalibus. prima iuventa, quaeſtus cupidine, ſenatorium ordinem exuerat. idem pro Galba dux coloniae ſuae, eaque opera procurationem adeptus, ſuſceptis Veſpaſiani partibus, acerrimam bello facem praetulit: non tam praemiis periculorum, quam ipſis periculis laetus; pro certis & olim partis, nova, ambigua, ancipitia malebat. Igitur movere & quatere, quidquid uſquam aegrum foret, aggrediuntur. Scriptae in Britanniam ad quartadecimanos, in Hiſpaniam ad primanos epiſtolae; quod utraque legio pro Othone, adverſa Vitellio fuerat. ſparguntur per Gallias literae: momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam deſciſcentibus, ceteris fortunam ſecuturis.
Dum haec per provincias a Veſpaſiano du- 87
cibuſque partium geruntur; Vitellius contemtior in dies ſegniorque, ad omnes municipiorum villarumque amoenitates reſiſtens, gravi Urbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum ſequebantur, licentia corrupta: calonum numerus amplior, procaciſſimis etiam inter ſervos lixarum ingeniis: tot Legatorum amicorumque comita-

A. U. tus, inhabilis ad parendum, etiamſi ſumma mo-
823 deſtia regeretur. Onerabant multitudinem obvii
ex Urbe Senatores Equiteſque: quidam me-
tu, multi per adulationem; ceteri, ac paulatim
omnes, ne, aliis proficiſcentibus, ipſi remane-
rent. Aggregabantur e plebe, flagitioſa per ob-
ſequia Vitellio cogniti, ſcurrae, hiſtriones, au-
rigae, quibus ille amicitiarum dehoneſtamentis
mire gaudebat. Nec coloniae modo, aut munici-
pia, congeſtu copiarum, ſed ipſi cultores arvaque,
maturis iam frugibus, ut hoſtile ſolum vaſtaban-
88 tur. Multae & atroces inter ſe militum caedes,
poſt ſeditionem Ticini coeptam, manente legio-
num auxiliorumque diſcordia; ubi adverſus pa-
ganos certandum foret, conſenſu. Sed plurima
ſtrages ad ſeptimum ab Urbe lapidem. ſingulis
ibi militibus Vitellius paratos cibos, ut gladiato-
riam ſaginam, dividebat: & effuſa plebes totis
ſe caſtris miſcuerat. Incurioſos milites (verna-
cula utebantur urbanitate) quidam ſpoliavere,
abſciſis furtim balteis, *an accincti forent*, rogi-
tantes. Non tulit ludibrium inſolens contume-
liae animus: inermem populum gladiis invaſe-
re. caeſus inter alios pater militis, cum filium
comitaretur; deinde agnitus: & vulgata caede,
temperatum ab innoxiis. In Urbe tamen trepida-
tum, praecurrentibus paſſim militibus. Forum
maxime petebant, cupidine viſendi locum, in
quo Galba iacuiſſet. Nec minus ſaevum ſpecta-
culum erant ipſi, tergis ferarum & ingentibus
telis horrentes; cum turbam populi per inſci-

tiam parum vitarent, aut, ubi lubrico viae, vel A. U.
occurſu alicuius procidiſſent, ad iurgium, mox 823
ad manus & ferrum tranſirent. Quin & Tribuni
Praefectique cum terrore & armatorum catervis
volitabant. Ipſe Vitellius, a ponte Milvio, inſigni 89
equo, paludatus accinctuſque, Senatum & po-
pulum ante ſe agens, quo minus, ut captam,
Urbem ingrederetur, amicorum conſilio deterri-
tus, ſumta praetexta, & compoſito agmine, inceſ-
ſit. Quatuor legionum aquilae per frontem, to-
tidemque circa e legionibus aliis vexilla; mox
XII alarum ſigna: & poſt peditum ordines, eques:
dein quatuor & XXX cohortes, ut nomina gen-
tium, aut ſpecies armorum forent, diſcretae. An-
te aquilam Praefecti caſtrorum Tribunique, &
primi Centurionum, candida veſte: ceteri iuxta
ſuam quiſque centuriam, armis doniſque ful-
gentes. Et militum phalerae torqueſque ſplen-
debant. decora facies, & non Vitellio Principe
dignus exercitus. Sic Capitolium ingreſſus, atque
ibi matrem complexus, *Auguſtae* nomine hono-
ravit. Poſtera die, tanquam apud alterius civi- 90
tatis Senatum populumque, magnificam oratio-
nem de ſemetipſo promſit, *induſtriam temperan-
tiamque* ſuam laudibus attollens: conſciis flagitio-
rum ipſis, qui aderant, omnique Italia, per quam
ſomno & luxu pudendus inceſſerat. Vulgus ta-
men, vacuum curis, & ſine falſi verique diſcri-
mine ſolitas adulationes edoctum, clamore & vo-
cibus adſtrepebat: abnuentique nomen *Auguſti*,
expreſſere, ut aſſumeret; tam fruſtra, quam re-

91 A. U. 823 cusaverat. Apud civitatem, cuncta interpretantem, funesti ominis loco acceptum est, quod maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de caerimoniis publicis XV Kal. Aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus. adeo omnis humani divinique iuris expers, pari libertorum amicorumque socordia, velut inter temulentos agebat. Sed comitia Consulum cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimae plebis rumorem, in theatro ut spectator, in circo ut fautor, affectavit. quae, grata sane & popularia, si a virtutibus proficiscerentur, memoria vitae prioris, indecora & vilia accipiebantur. Ventitabat in Senatum; etiam cum parvis re rebus Patres consulerentur. Ac forte Priscus Helvidius, Praetor designatus, contra studium eius censuerat. Commotus primo Vitellius, non tamen ultra, quam *Tribunos plebis in auxilium spretae potestatis* advocavit. Mox, mitigantibus amicis, qui altiorem iracundiam eius verebantur, *nihil novi accidisse*, respondit, *quod duo Senatores in Republica dissentirent: solitum se etiam Thraseae contradicere.* Irrisere plerique impudentiam aemulationis: aliis id ipsum placebat, quod neminem ex praepotentibus, sed Thraseam ad exem-
92 plar verae gloriae legisset. Praeposuerat praetorianis P. Sabinum, a praefectura cohortis; Iulium Priscum, tum Centurionem: Priscus Valentis, Sabinus Caecinae gratia pollebant. Inter discordes, Vitellio nihil auctoritatis. munia imperii Caecina ac Valens obibant: olim anxii odiis,

quae, bello & castris male dissimulata, pravitas amicorum, & foecunda gignendis inimicitiis civitas auxerat: dum ambitu, comitatu, & immensis salutantium agminibus contendunt comparanturque, variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. nec unquam satis fida potentia, ubi nimia est. Simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. nec eo segnius invaserant domos, hortos, opesque imperii: cum flebilis & egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriae Galba reddiderat, nulla Principis misericordia iuvarentur. Gratum primoribus civitatis, etiam plebes approbavit, quod reversis ab exsilio iura libertorum concessisset: quamquam id omni modo servilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus. & quidam in domum Caesaris transgressi, atque ipsis dominis potentiores. Sed 93
miles, plenis castris, & redundante multitudine, in porticibus aut delubris, & urbe tota vagus, non principia noscere; non servare vigilias, neque labore firmari: per illecebras urbis & inhonesta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebant: postremo, ne salutis quidem cura, infamibus Vaticani locis magna pars tetendit: unde crebrae in vulgus mortes. Et, adiacente Tiberi, Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas & aestus impatientia labefecit. Insuper confusus, pravitate vel ambitu, ordo militiae. Sedecim praetoriae,

A. U. 823

A. U. quatuor urbanae cohortes ſcribebantur, quîs ſin-
823 gula millia ineſſent. Plus in eo delectu Valens audebat, tanquam ipſum Caecinam periculo exemiſſet. ſane adventu eius partes convaluerant, & ſiniſtrum lenti itineris rumorem proſpero proelio verterat: omniſque inferioris Germaniae miles Valentem affectabatur. unde primum credi-
94 tur Caecinae fides fluitaſſe. Ceterum non ita ducibus indulſit Vitellius, ut non plus militi liceret. ſibi quiſque militiam ſumſere: quamvis indignus, ſi ita maluerat, urbanae militiae adſcribebatur: rurſus bonis, remanere inter legionarios aut alares volentibus, permiſſum: nec deerant, qui vellent, feſſi morbis, & intemperiem coeli incuſantes. Robora tamen legionibus aliſque ſubtracta, convulſum caſtrorum decus; XX millibus, e toto exercitu, permixtis magis quam electis. Concionante Vitellio, poſtulantur *ad ſupplicium Aſiaticus, & Flavius, & Rufinus, duces Galliarum, quod pro Vindice bellaſſent.* Nec coërcebat eiuſmodi voces Vitellius; ſuper inſitam inerte animo ignaviam, conſcius, ſibi inſtare donativum, & deeſſe pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti Principum, *conferre pro numero mancipiorum,* ut tributum, iuſſi. Ipſe, ſola perdendi cura, ſtabula aurigis exſtruere: Circum gladiatorum ferarumque ſpectaculis opplere: tanquam in ſumma abundantia, pecuniae illudere.
95 Quin & natalem Vitellii diem Caecina ac Valens, editis tota Urbe vicatim gladiatoribus, celebravere: ingenti paratu, & ante illum diem

insolito. Laetum foedissimo cuique, apud bo- A. U.
nos invidiae fuit, quod, exstructis in campo Mar- 823
tio aris, inferias Neroni fecisset. caesae publice
victimae cremataeque: facem Augustales subdi-
dere; quod sacerdotium, ut Romulus Tatio re-
gi, ita Caesar Tiberius Iuliae genti sacravit. Non-
dum quartus a victoria mensis, & libertus Vitel-
lii, Asiaticus, Polycletos, Patrobios, & vetera
odiorum nomina aequabat. Nemo in illa aula
probitate aut industria certavit: unum ad poten-
tiam iter, prodigis epulis, & sumtu ganeaque sa-
tiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipse abunde
ratus, si praesentibus frueretur, nec in longius
consultans, novies millies sestertium, paucissimis
mensibus, intervertisse creditur. Magna & mise-
ra civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque
passa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos, va-
ria & pudenda sorte agebat; donec successere
Mucianus & Marcellus, & magis alii homines,
quam alii mores. Prima Vitellio *tertiae legionis de-* 96
fectio nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epi-
stolis, antequam is quoque Vespasiani partibus
aggregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut tre-
pidans re subita, perscripserat, & amici adulan-
tes mollius interpretabantur: *unius legionis eam
seditionem; ceteris exercitibus constare fidem.* In hunc
modum etiam Vitellius apud milites disseruit,
praetorianos nuper exauctoratos insectatus, *a
quibus falsos rumores dispergi. nec ullum civilis bel-
li metum.* asseverabat, suppresso Vespasiani no-
mine, & vagis per Urbem militibus, qui sermo-

A. U. nes populi coërcerent. Id praecipuum alimen-
823 tum famae erat. Auxilia tamen e Germania, Bri-
97 tanniaque, & Hispaniis excivit, segniter, & necessitatem dissimulans. Perinde Legati provinciaeque cunctabantur: Hordeonius Flaccus, suspectis iam Batavis, anxius proprio bello; Vettius Bolanus, nunquam satis quieta Britannia; & uterque ambigui. neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi Consulari. trium legionum Legati, pares iure, &, prosperis Vitellii rebus, certaturi ad obsequium, adversam eius fortunam ex aequo detrectabant. In Africa legio cohortesque, delectae a Clodio Macro, mox a Galba dimissae, rursus iussu Vitellii militiam cepere: simul cetera iuventus dabat impigre nomina. quippe integrum illic ac favorabilem Proconsulatum Vitellius, famosum invisumque Vespasianus egerat: perinde socii de imperio utriusque
98 coniectabant; sed experimentum contra fuit. Ac primo Valerius Festus, Legatus, studia provincialium cum fide iuvit: mox nutabat, palam epistolis edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum fovens, & haec illave defensurus, prout invaluissent. Deprehensi cum literis edictisque Vespasiani, per Rhaetiam & Gallias, militum & Centurionum quidam, ad Vitellium missi, necantur: plures fefellere, fide amicorum, aut suomet astu occultati. Ita Vitellii paratus noscebantur, Vespasiani consiliorum pleraque ignota: primum socordia Vitellii: deinde Pannonicae Alpes, praesidiis insessae, nuntios retinebant.

mare quoque eteſiarum flatu in Orientem navigantibus ſecundum, inde adverſum erat. Tandem, irruptione hoſtium, atrocibus undique nuntiis exterritus, *Caecinam & Valentem expedire ad bellum* iubet. praemiſſus Caecina: Valentem, e gravi corporis morbo tum primum aſſurgentem, infirmitas tardabat. Longe alia proficiſcentis ex Urbe Germanici exercitus ſpecies: non vigor corporibus, non ardor animis: lentum & rarum agmen, fluxa arma, ſegnes equi: impatiens ſolis, pulveris, tempeſtatum: quantumque hebes ad ſuſtinendum laborem miles, tanto ad diſcordias promtior. Accedebat huc Caecinae ambitio vetus, torpor recens, nimiae fortunae indulgentia ſoluti in luxum; ſeu perfidiam meditantis, infringere exercitus virtutem, inter artes erat. Credidere plerique, Flavii Sabini conſiliis concuſſam Caecinae mentem, miniſtro ſermonum Rubrio Gallo, *rata apud Veſpaſianum fore pacta tranſitionis.* ſimul odiorum invidiaeque erga Fabium Valentem admonebatur, *ut impar apud Vitellium, gratiam vireſque apud novum Principem pararet.* Caecina, complexu Vitellii multo cum honore digreſſus, partem equitum ad occupandam Cremonam praemiſit. mox vexilla quartae, decimae, & ſextaedecimae legionum; dein quinta, & duoetviceſima ſecutae: poſtremo agmine unaetviciſima Rapax, & prima Italica inceſſere, cum vexillariis trium Britannicarum legionum, & electis auxiliis. Profecto Caecina, ſcripſit Fabius Valens exercitui, quem ipſe ductaverat,

A. U. 823

99

100

A. U. *ut in itinere opperiretur; sic sibi cum Caecina con-*
823 *venisse.* qui praesens, eoque validior, *immutatum*
id consilium finxit, *ut ingruenti bello tota mole oc-*
curreretur. Ita *accelerare* legiones *Cremonam*, pars
Hostiliam petere iussae: ipse Ravennam devertit,
praetexo classem alloquendi. Mox Patavii secre-
tum componendae proditionis quaesitum. nam-
que Lucilius Bassus, post Praefecturam alae, Ra-
vennati simul ac Misenensi classibus a Vitellio
praepositus, quod non statim Praefecturam prae-
torii adeptus foret, iniquam iracundiam flagi-
tiosa perfidia ulciscebatur. nec sciri potest, traxe-
ritne Caecinam, an (quod evenit inter malos, ut
& similes sint) eadem illos pravitas impulerit.
101 Scriptores temporum, qui, potiente rerum Fla-
via domo, monumenta belli huiusce composue-
runt, *curam pacis & amorem Reipublicae* corruptas
in adulationem *causas*. tradidere. Nobis, super
insitam levitatem, &, prodito Galba, mox vilem
fidem, aemulatione etiam invidiaque, ne ab aliis
apud Vitellium anteiretur, pervertisse ipsum vi-
detur. Caecina, legiones assecutus, Centurionum
militumque animos, obstinatos pro Vitellio, va-
riis artibus subruebat: Basso eadem molienti mi-
nor difficultas erat; lubrica ad mutandam fidem
classe, ob memoriam recentis pro Othone mi-
litiae.

C. CORNELII TACITI
HISTORIARUM
LIBER TERTIUS
QUI
ANNALIUM XIX.

BREVIARIUM LIBRI.

Vespasiani copiae in Italiam veniunt, duce & instinctore Antonio Primo. Sparsim quaedam gesta, & leves pugnae. Classis Ravennas ad Vespasianum deficit; & proditorem animum Caecina aperit. sed hic parum prospere, quia a milite vinctus captusque. Proelium inde ad Bedriacum: quo victi Vitelliani. Iterum superventu novarum legionum proelium: idque noctu. sed & tunc pulsi Vitelliani. Castra ad Cremonam oppugnantur, & tandem expugnantur. ubi magna strages, paulo post in ipsa Urbe omne genus cladium. Vitellius interea in luxu, nec sine saevitia. P. Sabinum vinciri iubet, Iunium Blaesum interfici. Fabius Valens contra Antonium venit: sed pugna illa magna cognita, cum paucis aufugit, & in mari oppressus est. Britannia turbata, item Germania, & Dacia. Vespasiani duces Romam petunt. Vitellius insideri Apenninum iubet. sed belli mox pertaesus, paciscitur cum Sabino Vespasiani fratre. Quod

pactum Germanici milites rupere. Sabinum in Capitolium compulerunt, obsederunt, expugnarunt, incenderunt. Quaedam a L. Vitellio, fratre Principis, in Campania gesta. Tandem Vespasiani omnes copiae Romam venere: per vim & varia proelia ingressae sunt, omniaque libidine & caede foedarunt. Mors ipsius Vitellii. Gesta uno eodemque anno.

1 MELIORE fato fideque partium Flavianarum duces consilia belli tractabant. Petovionem
A. U. 823 in hiberna tertiaedecimae legionis convenerant.
A. C. 70 illic agitavere, *placeretne obstrui Pannoniae Alpes, donec a tergo vires universae consurgerent; an ire cominus, & certare pro Italia, constantius foret.* Quibus opperiri auxilia, & trahere bellum videbatur, *Germanicarum legionum vim famamque* extollebant, *& advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum; & quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. Sed insessis interim Alpibus, venturum cum copiis Orientis Mucianum. Superesse Vespasiano mare, classes, studia provinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. Ita salubri mora novas vires affore, &*
2 *praesentibus nihil periturum.* Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) *festinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam,* disseruit. *Plus socordiae, quam fiduciae, accessisse victoribus. neque enim in procinctu & castris habitos: per omnia Italiae municipia desides, tantum hospitibus metuendos, quanto ferocius ante se egerint, tanto cupidius insolitas*

voluptates hausisse, circo quoque ac theatris & amoenitate Urbis emollitos, aut valetudinibus fessos: sed, addito spatio, rediturum & his robur meditatione belli. nec procul Germaniam, unde vires: Britanniam freto dirimi, iuxta Gallias Hispaniasque; utrinque viros, equos, tributa: ipsamque Italiam, & opes Urbis: ac, si inferre arma ultro velint, duas classes, vacuumque Illyricum mare. Quid tum claustra montium profutura? quid tractum in aestatem aliam bellum? unde interim pecuniam & commeatus? Quin potius eo ipso uterentur, quod Pannonicae legiones, deceptae magis, quam victae, resurgere in ultionem properent; Moesici exercitus integras vires attulerint. Si numerus militum potius, quam legionum putetur; plus hinc roboris, nihil libidinum: & profuisse disciplinae ipsum pudorem. Equites vero ne tum quidem victos; sed, quamquam rebus adversis, disiectam Vitellii aciem. Duae tunc Pannonicae ac Moesicae alae perrupere hostem: nunc XVI alarum coniuncta signa, pulsu sonituque, & nube ipsa operient ac superfundent oblitos proeliorum equites equosque. Nisi quis retinet, idem suasor auctorque consilii ero. Vos, quibus fortuna in integro est, legiones continete: mihi expeditae cohortes sufficient. Iam reseratam Italiam, impulsas Vitellii res audietis. iuvabit sequi, & vestigiis vincentis insistere. Haec atque talia, fla- 3 grans oculis, truci voce, quo latius audiretur, (etenim se Centuriones & quidam militum consilio miscuerant) ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret; vulgus & ceteri, *unum virum ducemque*, spreta *aliorum segnitia*, laudi-

A. U. 823

A. U. bus ferrent. Hanc sui famam ea statim concione
823 commoverat, qua, recitatis Vespasiani epistolis, non, ut plerique, incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretatione, prout conduxisset: aperte descendisse in causam videbatur; auctorque gravior militibus erat, culpae vel gloriae
4 socius. Proxima Cornelii Fusci Procuratoris auctoritas. is quoque inclementer in Vitellium invehi solitus, nihil spei sibi inter adversa reliquerat. Titus Ampius Flavianus, natura ac senecta cunctator, suspiciones militum irritabat, tanquam affinitatis cum Vitellio meminisset; idemque, quod, coeptante legionum motu, profugus, dein sponte remeaverat, perfidiae locum quaesisse credebatur. Nam Flavianum, omissa Pannonia, ingressum Italiam, & discrimini exemtum, rerum novarum cupido Legati nomen resumere, & misceri civilibus armis impulerat: suadente Cornelio Fusco: non quia industria Flaviani egebat, sed ut consulare nomen surgentibus cum maxime partibus honesta specie
5 praetenderetur. Ceterum, ut transmittere in Italiam, impune & usui foret, scriptum Aponio Saturnino, *cum exercitu Moesico celeraret.* Ac ne inermes provinciae barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazygum, penes quos civitatis regimen, in commilitium adsciti. *plebem* quoque, *& vim equitum*, qua sola valent, offerebant: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur, aut, maiore ex diverso mercede, ius fasque exuerent. Trahun-

tur in partes Sido atque Italicus, reges Suevorum, quîs vetus obsequium erga Romanos; & gens, fidei commixtione, patientior. imposita in latus auxilia, infesta Rhaetia, cui Porcius Septiminus Procurator erat, incorruptae erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix, cum ala Auriana, & VIII cohortibus, ac Noricorum iuventute, ad occupandam ripam Aeni fluminis, quod Rhaetos Noricosque interfluit, missus. nec, his aut illis proelium tentantibus, fortuna partium alibi transacta. Antonio, vexillarios e cohortibus, 6 & partem equitum ad invadendam Italiam rapienti, comes fuit Arrius Varus, strenuus bello, cui gloriam & dux Corbulo, & prosperae in Armenia res addiderant. Idem, *secretis apud Neronem sermonibus*, ferebatur, *Corbulonis virtutes criminatus.* unde, infami gratia primum pilum adepto, laeta ad praesens male parta, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus, occupantes Aquileiae proxima quaeque, & Opitergii & Altini laetis animis accipiuntur. relictum Altini praesidium adversus classem Ravennatem, nondum defectione eius audita. inde Patavium & Ateste partibus adiunxere. illic cognitum, *tres Vitellianas cohortes, & alam, cui Sebonianae nomen, ad Forum Allieni, ponte iuncto, consedisse.* placuit occasio invadendi incuriosos: nam id quoque nuntiabatur. luce prima inermos plerosque oppressere. Praedictum, *ut, paucis interfectis, ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent.* & fuere, qui se statim dederent: plures, abrupto ponte, instanti hosti

A. U. 823

7 viam abſtulerunt. Vulgata victoria, poſt princi-
A. U. pia belli ſecundum Flavianos, duae legiones, ſe-
823 ptima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Ve-
dio Aquila, Legato, Patavium alacres veniunt.
ibi pauci dies ad requiem ſumti: & Minucius Iu-
ſtus, Praefectus caſtrorum legionis ſeptimae, quia
adductius, quam civili bello, imperitabat, ſub-
tractus militum irae, ad Veſpaſianum miſſus eſt.
Deſiderata diu res, interpretatione gloriae, in ma-
ius accipitur, poſtquam *Galbae imagines, diſcor-
dia temporum ſubverſas, in omnibus municipiis recoli*
iuſſit Antonius: decorum pro cauſa ratus, ſi pla-
cere Galbae principatus, & partes revireſcere cre-
8 derentur. Quaeſitum inde, *quae ſedes bello lege-
retur. Verona potior* viſa, *patentibus circum campis
ad pugnam equeſtrem*, qua praevalebant: ſimul
coloniam copiis validam auferre Vitellio, in rem fa-
mamque videbatur. Poſſeſſa ipſo tranſitu Vicetia:
quod per ſe parum, (etenim modicae municipio
vires) magni momenti locum obtinuit, repu-
tantibus, *illic Caecinam genitum, & patriam ho-
ſtium duci ereptam.* In Veronenſibus pretium fuit:
exemplo opibuſque partes iuvere. Et interiectus
exercitus Rhaetiam, Iuliaſque Alpes, ne pervium
illa Germanicis exercitibus foret, obſepſerat. quae
ignara Veſpaſiano, aut vetita; quippe *Aquileiae
ſiſti bellum, exſpectarique Mucianum* iubebat; adii-
ciebatque imperio conſilium, *quando Aegyptus,
clauſtra annonae, vectigalia opulentiſſimarum pro-
vinciarum obtinerentur, poſſe Vitellii exercitum ege-
ſtate ſtipendii frumentique ad deditionem ſubigi.* Ea-

dem Mucianus crebris epiſtolis monebat, *incruentam & ſine luctu victoriam*, & alia huiuſcemodi praetexendo; ſed gloriae avidus, atque omne belli decus ſibi retinens. Ceterum ex diſtantibus terrarum ſpatiis, conſilia poſt res afferebantur. A. U. 823

9 Igitur repentino incurſu Antonius ſtationes hoſtium irrumpit; tentatiſque levi proelio animis, ex aequo diſceſſum. Mox Caecina inter Hoſtiliam, vicum Veronenſium, & paludes Tartari fluminis, caſtra permuniit; tutus loco, cum terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. quod ſi adfuiſſet fides, aut opprimi univerſis Vitellianorum viribus duae legiones, nondum coniuncto Moeſico exercitu, potuere, aut retro actae, deſerta Italia, turpem fugam conſciviſſent. Sed Caecina, per varias moras, prima hoſtibus prodidit tempora belli, dum, quos armis pellere promtum erat, epiſtolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiae firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione ſeptima Claudiana advenit. legioni Tribunus Vipſtanus Meſſalla praeerat, claris maioribus, egregius ipſe, & qui ſolus ad id bellum artes bonas attuliſſet. Has ad copias, nequaquam Vitellianis pares, (quippe tres adhuc legiones erant) miſit epiſtolas Caecina, *temeritatem victa arma tractantium* incuſans: ſimul *virtus Germanici exercitus* laudibus attollebatur: *Vitellii* modica, & vulgari mentione, nulla in *Veſpaſianum* contumelia: nihil prorſus, quod aut corrumperet hoſtem, aut terreret. Flavianarum partium duces, omiſſa prioris fortunae defenſione,

A. U. 823 *pro Veſpaſiano* magnifice, *pro cauſa* fidenter, *de exercitu* ſecuri, *in Vitellium* ut inimici praeſumſere: facta Tribunis Centurionibuſque *retinendi, quae Vitellius indulſiſſet.* ſpe. atque ipſum *Caecinam* non obſcure *ad tranſitionem* hortabantur. Recitatae pro concione epiſtolae addidere fiduciam: quod ſubmiſſe Caecina, velut offendere Veſpaſianum timens; ipſorum duces contemtim, tanquam inſultantes Vitellio, ſcripſiſſent. Adventu deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numiſius Lupus ducebant, oſtentare vires, & militari vallo Veronam circumdare placuit. Forte Galbianae legioni in adverſa fronte valli opus ceſſerat; & viſi procul ſociorum equites, vanam formidinem, ut hoſtes, fecere. rapiuntur arma, &, ut proditionis, ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento; ſed iam pridem inviſus, turbine quodam ad exitium poſcebatur: *propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi* clamitabant. Nec defenſioni locus, quamquam ſupplices manus tenderet, humi plerumque ſtratus, lacera veſte, pectus atque ora ſingultu quatiens. id ipſum apud infenſos incitamentum erat, tanquam nimius pavor conſcientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius, cum loqui coeptaret: fremitu & clamore ceteros aſpernantur. Uni Antonio apertae militum aures. namque & facundia aderat, mulcendique vulgum artes & auctoritas. Ubi crudeſcere ſeditio, & a conviciis & probris ad tela & ma-

nus tranſibant, *iniici catenas Flaviano* iubet. Sen- A. U.
ſit ludibrium miles: disiectiſque, qui tribunal 823
tuebantur, extrema vis parabatur. Oppoſuit ſinum Antonius, ſtricto ferro, *aut militum ſe manibus, aut ſuis moriturum* obteſtans: ut quemque notum, & aliquo militari decore inſignem adſpexerat, ad ferendam opem nomine ciens. mox converſus ad ſigna, & bellorum Deos, *hoſtium potius exercitibus illum furorem, illam diſcordiam iniicerent*, orabat: donec fatiſceret ſeditio, &, extremo iam die, ſua quiſque in tentoria dilaberentur. Profectus eadem nocte Flavianus, obviis Veſpaſiani literis, diſcrimini exemtus eſt. Legio- 11
nes, veluti tabe infectae, Aponium Saturninum, Moeſici exercitus Legatum, eo atrocius aggrediuntur, quod non, ut prius, labore & opere feſſae, ſed medio diei exarſerant; vulgatis epiſtolis, quas Saturninus ad Vitellium ſcripſiſſe credebatur. Ut olim virtutis modeſtiaeque, tunc procacitatis & petulantiae certamen erat, ne minus violenter Aponium, quam Flavianum, ad ſupplicium depoſcerent. Quippe Moeſicae legiones, *adiutam a ſe Pannonicorum ultionem*, referentes, & Pannonici, velut abſolverentur aliorum ſeditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus divertebatur Saturninus, pergunt. nec tam Primus, & Aponianus, & Meſſala, (quamquam omni modo niſi) eripuere Saturninum, quam obſcuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium forte balnearum fornacibus abditus. mox, omiſſis lictoribus, Patavium conceſſit.

A. U. Digressu Consularium uni Antonio vis ac pote-
823 stas in utrumque exercitum fuit, cedentibus col-
legis, & obversis militum studiis. nec deerant,
qui crederent, utramque seditionem fraude An-
12 tonii coeptam, ut solus bello frueretur. Ne in
Vitellii quidem partibus quietae mentes; exitio-
siore discordia, non suspicionibus vulgi, sed per-
fidia ducum, turbabantur. Lucilius Bassus, clas-
sis Ravennatis Praefectus, ambiguos militum ani-
mos, quod magna pars Dalmatae Pannoniique
erant, quae provinciae Vespasiano tenebantur,
partibus eius aggregaverat. Nox proditioni electa,
ut, ceteris ignaris, soli in principia defectores coi-
rent. Bassus pudore, seu metu, quisnam exitus
foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi ma-
gno tumultu Vitellii imagines invadunt: & pau-
cis resistentium obtruncatis, ceterum vulgus, re-
rum novarum studio, in Vespasianum inclinabat.
Tum progressus Lucilius, auctorem se palam prae-
bet. At classis Cornelium Fuscum Praefectum sibi
destinat, qui propere accurrit. Bassus honorata
custodia, liburnicis navibus, Hadriam pervectus,
a Praefecto alae Mennio Rufino, praesidium illic
agitante, vincitur: sed exsoluta statim vincula,
interventu Hormi; Caesaris liberti. Is quoque in-
13 ter duces habebatur. At Caecina, defectione clas-
sis vulgata, primores Centurionum, & paucos mi-
litum, ceteris per militiae munera dispersis, secre-
tiora castrorum affectans, in principia vocat. Ibi
Vespasiani virtutem, viresque partium extollit: *trans-
fugisse classem: in arcto commeatum: adversas Gal-*

lias Hiſpaniaſque: nihil in Urbe fidum: atque omnia A. U.
de *Vitellio* in deterius. Mox incipientibus, qui 823
conſcii aderant, ceteros, re nova attonitos, in
verba Veſpaſiani adigit. ſimul Vitellii imagines
dereptae, & miſſi, qui Antonio nuntiarent. Sed
ubi totis caſtris in fama proditio, recurrens in
principia miles, praeſcriptum Veſpaſiani nomen,
proiectas Vitellii effigies adſpexit; vaſtum primo
ſilentium: mox cuncta ſimul erumpunt: *Huc ce-
cidiſſe Germanici exercitus gloriam, ut ſine proelio,
ſine vulnere, vinctas manus, & capta traderent ar-
ma? (quas enim ex diverſo legiones? nempe victas;
& abeſſe unicum Othoniani exercitus robur, prima-
nos quartadecimanoſque, quos tamen iiſdem illis cam-
pis fuderint ſtraverintque) ut armatorum millia,
velut grex venalium, exſuli Antonio donum daren-
tur. octo nimirum legiones unius claſſis acceſſionem
fore. Id Baſſo, id Caecinae viſum: poſtquam domos,
hortos, opes, Principi abſtulerint, etiam Principi
auferri militem, integros incruentoſque, Flavianis
quoque partibus viles, militibus quid dicturos, repo-
ſcentibus aut proſpera, aut adverſa?* Haec ſinguli, 14
haec univerſi, ut quemque dolor impulerat, vo-
ciferantes, initio a quinta legione orto, repoſitis
Vitellii imaginibus, vincla Caecinae iniiciunt:
Fabium Fabullum, quintae legionis Legatum, &
Caſſium Longum, Praefectum caſtrorum, duces
deligunt: forte oblatos trium liburnicarum mi-
lites, ignaros & inſontes, trucidant: relictis ca-
ſtris, abrupto ponte, Hoſtiliam rurſus, inde Cre-
monam pergunt, ut legionibus, primae Italicae,

A. U. & unietviceſimae Rapaci iungerentur, quas Cae-
823 cina, ad obtinendam Cremonam, cum parte
15 equitum praemiſerat. Ubi haec comperta Anto-
nio, diſcordes animis, diſcretos viribus, hoſtium
exercitus aggredi ſtatuit, antequam ducibus au-
ctoritas, militi obſequium, & iunctis legionibus
fiducia rediret. namque Fabium Valentem, pro-
fectum ab Urbe, acceleraturumque, cognita Cae-
cinae proditione, coniectabat. Et fidus Vitellio
Fabius, nec militiae ignarus. ſimul ingens Ger-
manorum vis per Rhaetiam timebatur. & ex Bri-
tannia, Galliaque, & Hiſpania, auxilia Vitellius
acciverat, immenſam belli luem, ni Antonius, id
ipſum metuens, feſtinato proelio victoriam prae-
cepiſſet. Univerſo cum exercitu, ſecundis a Ve-
rona caſtris, Bedriacum venit. poſtero die, legio-
nibus ad muniendum retentis, auxiliares cohor-
tes in Cremonenſem agrum miſſae, ut, ſpecie pa-
randarum copiarum, civili praeda miles imbue-
retur. Ipſe, cum quatuor millibus equitum, ad
octavum a Bedriaco progreſſus, quo licentius po-
pularentur. exploratores (ut mos eſt) longius cu-
16 rabant. Quinta ferme hora diei erat, cum citus
eques, *adventare hoſtes. praegredi paucos. motum
fremitumque late audiri.* nuntiavit. Dum Antonius,
quidnam agendum. conſultat; aviditate navandae
operae Arrius Varus cum promtiſſimis equitum
prorupit. impulitque Vitellianos, modica caede:
nam plurium accurſu, verſa fortuna, & acerri-
mus quiſque ſequentium, fugae ultimus erat.
nec ſponte Antonii properatum; & fore, quae

acciderant, rebatur. Hortatus ſuos, *ut magno ani-* A. U.
mo capeſſerent pugnam. diductis in latera turmis, 823
vacuum medio relinquit iter, quo Varum equi-
teſque eius reciperet: iuſſae armari legiones: da-
tum per agros ſignum, ut, qua cuique proxi-
mum, omiſſa praeda, proelio occurrerent. Pavi-
dus interim Varus, turbae ſuorum miſcetur, in-
tulitque formidinem. pulſi cum ſauciis integri,
ſuometipſi metu, & anguſtiis viarum conflictaban-
tur. Nullum, in illa trepidatione, Antonius con- 17
ſtantis ducis, aut fortiſſimi militis, officium omi-
ſit. occurſare paventibus; retinere cedentes: ubi
plurimus labor, unde aliqua ſpes; conſilio, ma-
nu, voce inſignis hoſti, conſpicuus ſuis: eo po-
ſtremo ardoris provectus eſt, ut vexillarium fu-
gientem haſta tranſverberaret. mox raptum vexil-
lum in hoſtem vertit: quo pudore haud plures,
quam centum equites, reſtitere. iuvit locus, ar-
ctiore illic via, & fracto interfluentis rivi ponte,
qui incerto alveo, & praecipitibus ripis, fugam
impediebat. ea neceſſitas, ſeu fortuna, lapſas iam
partes reſtituit. firmati inter ſe, denſis ordinibus
excipiunt Vitellianos temere effuſos. Atque illi
conſternantur. Antonius inſtare perculſis, ſterne-
re obvios. ſimul ceteri, ut cuique ingenium, ſpo-
liare, capere, arma equoſque abripere. & exciti
proſpero clamore, qui modo per agros fuga pa-
labantur, victoriae ſe miſcebant. Ad quartum a 18
Cremona lapidem fulſere legionum ſigna, Ra-
pacis atque Italicae, laeto inter initia equitum
ſuorum proelio, illuc uſque provecta. Sed ubi

A. U. fortuna contra fuit, non laxare ordines, non re-
823 cipere turbatos, non obviam ire, ultroque ag-
gredi hostem, tantum per spatium cursu & pu-
gnando fessum. Forte victi, haud perinde rebus
prosperis ducem desideraverant, atque in adver-
sis deesse intelligebant. nutantem aciem victor
equitatus incursat: & Vipstanus Messalla, Tribu-
nus, cum Moesicis auxiliaribus assequitur, quos
militibus legionariis, quamquam raptim ductos,
aequabant. Ita mixtus pedes equesque, rupere
legionum agmen. & propinqua Cremonensium
moenia, quanto plus spei ad effugium, tanto
19 minorem ad resistendum animum dabant. Nec
Antonius ultra institit, memor laboris ac vulne-
rum, quibus tam anceps proelii fortuna, quam-
vis prospero fine, equites equosque afflictaverat.
Inumbrante vespera, universum Flaviani exerci-
tus robur advenit. Utque cumulos super & re-
centia caede vestigia incessere, quasi debellatum
foret, *pergere Cremonam, & victos in deditionem ac-
cipere, aut expugnare* deposcunt. Haec in medio,
pulchra dictu; illa sibi quisque, *Posse coloniam in
plano sitam impetu capi. idem audaciae per tenebras
irrumpentibus, & maiorem rapiendi licentiam. Quod
si lucem opperiantur, iam pacem, iam preces, & pro
labore ac vulneribus, clementiam & gloriam, inania,
laturos: sed opes Cremonensium in sinu Praefecto-
rum Legatorumque fore. Expugnatae urbis praedam
ad militem; deditae ad duces pertinere.* Spernuntur
Centuriones Tribunique, ac ne vox cuiusquam
audiatur, quatiunt arma, rupturi imperium, ni

ducantur. Tum Antonius, inserens se manipulis, 20
ubi adspectu & auctoritate silentium fecerat: *Non* A. U.
se decus, neque pretium eripere tam bene meritis, 823
affirmabat; *sed divisa inter exercitum ducesque mu-
nia: militibus pugnandi cupidinem convenire; duces
providendo, consultando, cunctatione saepius, quam
temeritate prodesse. Ut pro virili portione, armis ac
manu, victoriam iuverit; ratione & consilio, propriis
ducis artibus, profuturum. Neque enim ambigua esse,
quae occurrant, noctem, & ignotae situm urbis, in-
tus hostes, & cuncta insidiis opportuna. non, si pa-
teant portae, nisi explorato, nisi die, intrandum. An
oppugnationem inchoaturos, ademto omni prospectu,
quis aequus locus, quanta altitudo moenium? tor-
mentisne & telis, an operibus & vineis aggredien-
da urbs foret?* Mox conversus ad singulos, *num
secures, dolabrasque, & cetera expugnandis urbibus,
secum attulissent?* rogitabat. Et cum abnuerent,
gladiisne, inquit, *& pilis, perfringere ac subruere
muros ullae manus possunt? Si aggerem struere, si
pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut vulgus im-
providum, irriti stabimus, altitudinem turrium, &
aliena munimenta mirantes? Quin potius mora no-
ctis unius, advectis tormentis machinisque, vim vi-
ctoriamque nobiscum ferimus?* Simul lixas calones-
que, cum recentissimis equitum, Bedriacum mit-
tit, copias ceteraque usui allaturos. Id vero ae- 21
gre tolerante milite, prope seditionem ventum,
cum progressi equites sub ipsa moenia, vagos
ex Cremonensibus corripiunt. quorum indicio
noscitur, *sex Vitellianas legiones, omnemque exer-*

A. V. *citum, qui Hoſtiliae egerat, eo ipſo die triginta mil-*
823 *lia paſſuum emenſum, comperta ſuorum clade, in proelium accingi, ac iam affore.* Is terror obſtructas mentes conſiliis ducis aperuit. Siſtere tertiam decimam legionem in ipſo viae Poſtumiae aggere, iubet: cui iuncta a laevo ſeptima Galbiana patenti campo ſtetit; dein ſeptima Claudiana, agreſti foſſa (ita locus erat) praemunita: dextro, octava per apertum limitem; mox tertia, denſis arbuſtis interſepta. hic aquilarum ſignorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat: praetorianum vexillum proximum tertianis; cohortes auxiliorum in cornibus; latera ac terga equite circumdata: Sido atque Italicus, Suevi, cum delectis popularium, primori in acie verſa-
22 bantur. At Vitellianus exercitus, cui acquieſcere Cremonae, & reciperatis cibo ſomnoque viribus, confectum algore atque inedia hoſtem, poſtera die profligare ac proruere ratio fuit, indigus rectoris, inops conſilii, tertia ferme noctis hora, paratis iam diſpoſitiſque Flavianis impingitur. Ordinem agminis, disiecti per iram ac tenebras, aſſeverare non auſim: quamquam alii tradiderint, *quartam Macedonicam dextro ſuorum cornu; quintam, & quintamdecimam, cum vexillis nonae, ſecundaeque, & viceſimae, Britannicarum legionum, mediam aciem; ſextadecimanos, duoetviceſimanoſque, & primanos laevum cornu compleſſe.* Rapaces atque Italici omnibus ſe manipulis miſcuerant: eques auxiliaque ſibi ipſi locum legere. Proelium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rurſus illis,

exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi A. U.
quidem proviſu iuvabant: eadem utraque acie 823
arma: crebris interrogationibus notum pugnae
ſignum: permixta vexilla, ut quiſque globus ca-
pta ex hoſtibus huc vel illuc raptabat. Urgeba-
tur maxime ſeptima legio, nuper a Galba con-
ſcripta. occiſi ſex primorum ordinum Centurio-
nes: abrepta quaedam ſigna: ipſam aquilam Ati-
lius Verus, primi pili Centurio, multa cum ho-
ſtium ſtrage, & ad extremum moriens, ſervave-
rat. Suſtinuit labantem aciem Antonius, accitis 23
praetorianis. qui ubi excepere pugnam, pellunt
-hoſtem, dein pelluntur. Namque Vitelliani tor-
menta in aggerem viae contulerant, ut tela va-
cuo atque aperto excuterentur, diſperſa primo,
& arbuſtis, ſine hoſtium noxa, illiſa. magnitu-
dine eximia quintaedecimae legionis baliſta, in-
gentibus ſaxis hoſtilem aciem proruebat. lateque
cladem intuliſſent; ni duo milites, praeclarum
facinus auſi, arreptis e ſtrage ſcutis ignorati, vin-
cla ac libramenta tormentorum abſcidiſſent. ſta-
tim confoſſi ſunt, eoque intercidere nomina: de
facto haud ambigitur. Neutro inclinaverat fortu-
na, donec adulta nocte, luna ſurgens oſtenderet
acies, falleretque. ſed Flavianis aequior a tergo:
hinc maiores equorum virorumque umbrae, &
falſo, ut in corpora, ictu, tela hoſtium citra ca-
debant: Vitelliani, adverſo lumine collucentes,
velut ex occulto iaculantibus, incauti offereban-
tur. Igitur Antonius, ubi noſcere ſuos, noſcique 24
poterat, alios pudore & probris, multos laude

A. U. & hortatu, omnes spe promissisque accendens,
823 *cur rursum sumsissent arma?* Pannonicas legiones
interrogabat: *illos esse campos, in quibus abolere
labem prioris ignominiae, ubi reciperare gloriam pos-
sent.* Tum ad Moesicos conversus, *principes aucto-
resque belli* ciebat: *frustra minis & verbis provoca-
tos Vitellianos, si manus eorum oculosque non tole-
rent.* Haec, ut quosque accesserat: plura ad ter-
tianos; veterum recentiumque admonens, ut *sub
M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper
Sarmatas pepulissent.* Mox infensius praetorianis:
Vos, inquit, *nisi vincitis, pagani. quis alius Im-
perator, quae castra alia excipient? Illic signa ar-
maque vestra sunt, & mors victis. nam ignominiam*
25 *consumsistis.* Undique clamor: & orientem solem
(ita in Syria mos est) tertiani salutavere. vagus
inde, an consilio ducis subditus rumor, *advenisse
Mucianum; exercitus invicem salutasse.* gradum in-
ferunt, quasi recentibus auxiliis aucti; rariore iam
Vitellianorum acie, ut quos, nullo rectore, suus
quemque impetus vel pavor contraheret dedu-
ceretve. Postquam impulsos sensit Antonius, den-
so agmine obturbabat. laxati ordines abrumpun-
tur: nec restitui quivere, impedientibus vehiculis
tormentisque. Per limitem viae sparguntur, con-
sectandi festinatione, victores. Eo notabilior cae-
des fuit, quia filius patrem interfecit. rem no-
minaque, auctore Vipstano Messalla, tradam. Iu-
lius Mansuetus, ex Hispania, Rapaci legioni ad-
ditus, impubem filium domi liquerat. is mox
adultus, inter septimanos a Galba conscriptus,

oblatum forte patrem, & vulnere ſtratum, dum A. U.
ſemianimem ſcrutatur, agnitus agnoſcenſque, & 823
exſanguem amplexus, voce flebili precabatur *piatos patris manes, neve ſe ut parricidam averſarentur: publicum id facinus; & unum militem quotam civilium armorum partem?* ſimul attollere corpus, aperire humum, ſupremo erga parentem officio fungi. Advertere proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum, & queſtus, & ſaeviſſimi belli exſecratio. nec eo ſegnius propinquos, affines, fratres trucidatos ſpoliant: factum eſſe ſcelus loquuntur, faciuntque. Ut Cre- 26
monam venere, novum immenſumque opus occurrit. Othoniano bello, Germanicus miles moenibus Cremonenſium caſtra ſua, caſtris vallum circumiecerat. eaque munimenta rurſus auxerat: quorum adſpectu haeſere victores; incertis ducibus, quid iuberent. incipere oppugnationem feſſos, (per diem noctemque exercitum) arduum, &, nullo iuxta ſubſidio, anceps: ſin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, & victoria ad irritum revolvebatur: munire caſtra, id quoque, propinquis hoſtibus, formidoloſum, ne diſperſos, & opus molientes ſubita eruptione turbarent. quae ſuper cuncta, terrebat ipſorum miles, periculi quam morae patientior. quippe ingrata, quae tuta; ex temeritate ſpes: omniſque caedes, & vulnera, & ſanguis, aviditate praedae penſabantur. Huc inclinavit Antonius, 27
cingique vallum corona iuſſit. primo ſagittis ſaxiſque eminus certabant, maiore Flavianorum per-

A. U. nicie, in quos tela deſuper librabantur. mox val-
823 lum portaſque legionibus attribuit, ut diſcretus
labor fortes ignavoſque diſtingueret, atque ipſa
contentione decoris accenderentur. Proxima Be-
driacenſi viae tertiani ſeptimanique ſumſere: dex-
teriora valli octava ac ſeptima Claudiana: tertiade-
cimanos ad Brixianam portam impetus tulit. Pau-
lum inde morae, dum e proximis agris ligones,
dolabras, & alii falces, ſcalaſque convectant. tum,
elatis ſuper capita ſcutis, denſa teſtudine ſucce-
dunt. Romanae utrinque artes: pondera ſaxorum
Vitelliani provolvunt; disiectam fluitantemque
teſtudinem lanceis contiſque ſcrutantur: donec,
ſoluta compage ſcutorum, exſangues aut laceros
28 proſternerent, multa cum ſtrage. Inceſſerat cun-
ctatio, ni duces feſſo militi, & velut irritas exhor-
tationes abnuenti, Cremonam monſtraſſent. *Hor-
mine ad ingenium*, ut Meſſalla tradit, an potior
auctor ſit C. Plinius, qui *Antonium* incuſat, haud
facile diſcreverim: niſi, quod neque Antonius,
neque Hormus, a fama vitaque ſua, quamvis
peſſimo flagitio, degeneravere. Non iam ſanguis,
neque vulnera morabantur, quin ſubruerent val-
lum, quaterentque portas; innixi humeris, & ſu-
per iteratam teſtudinem ſcandentes, prenſarent
hoſtium tela brachiaque. integri cum ſauciis, ſe-
mineces cum exſpirantibus volvuntur, varia pe-
29 reuntium forma, & omni imagine mortium. Acer-
rimum ſeptimae tertiaeque legionum certamen:
& dux Antonius, cum delectis auxiliaribus, eo-
dem incubuerat. Obſtinatos inter ſe cum ſuſtine-

re Vitelliani nequirent, & ſuperiacta tela teſtu- A. U.
dine laberentur; ipſam poſtremo baliſtam in ſub- 823
euntes propulere. quae ut ad praeſens disiecit
obruitque, quos inciderat; ita pinnas ac ſumma
valli ruina ſua traxit. ſimul iuncta turris ictibus
ſaxorum ceſſit. qua ſeptimani dum nituntur cu-
neis, tertianus ſecuribus gladiiſque portam per-
fregit. Primum irrupiſſe C. Voluſium, tertiae le-
gionis militem, inter omnes auctores conſtat. is
in vallum egreſſus, deturbatis qui reſtiterant,
conſpicuus manu ac voce, *capta caſtra* conclama-
vit. ceteri, trepidis iam Vitellianis, ſeque e val-
lo praecipitantibus, perrupere. completur caede,
quantum inter caſtra muroſque vacui fuit. At 30
rurſus nova laborum facies: ardua urbis moenia,
ſaxeae turres, ferrati portarum obices, vibrans
tela miles, frequens obſtrictuſque Vitellianis par-
tibus Cremonenſis populus, magna pars Italiae
ſtato in eoſdem dies mercatu congregata: quod
defenſoribus auxilium ob multitudinem, oppu-
gnantibus incitamentum ob praedam erat. *Rapi
ignes* Antonius, *inferrique amoeniſſimis extra ur-
bem aedificiis* iubet; ſi damno rerum ſuarum Cre-
monenſes ad mutandam fidem traherentur. pro-
pinqua muris tecta, & altitudinem moenium
egreſſa, fortiſſimo quoque militum complet: illi
trabibus, teguliſque & facibus propugnatores de-
turbant. Iam legiones in teſtudinem glomera- 31
bantur, & alii tela ſaxaque incutiebant, cum
langueſcere paulatim Vitellianorum animi. ut
quis ordine anteibat, cedere fortunae: ne, Cre-

A. U. mona quoque exciſa, nulla ultra venia, omniſ-
823 que ira victoris, non in vulgus inops, ſed in Tribunos Centurioneſque, ubi pretium caedis erat, reverteretur. Gregarius miles, futuri ſocors, & ignobilitate tutior, perſtabat: vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum poſuiſſent. Primores caſtrorum nomen atque imagines Vitellii amoliuntur. catenas Caecinae (nam etiam tum vinctus erat) exſolvunt, orantque, *ut cauſae ſuae deprecator aſſiſtat.* aſpernantem tumentemque, lacrimis fatigant, (extremum malorum) tot fortiſſimi viri, proditoris opem invocantes. mox velamenta & infulas pro muris oſtentant. Cum Antonius *inhiberi tela* iuſſiſſet, ſigna aquilaſque extulere: maeſtum inermium agmen, deiectis in terram oculis, ſequebatur. Circumſtiterant victores, & primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox, ut praeberi ora contumeliis, &, poſita omni ferocia, cuncta victi patiebantur, ſubit recordatio, illos eſſe, qui nuper Bedriaci victoriae temperaſſent. Sed ubi Caecina, praetexta lictoribuſque inſignis, dimota turba, Conſul inceſſit, exarſere victores: *ſuperbiam ſaevitiamque*, (adeo inviſa ſcelera ſunt) etiam *perfidiam*, obiectabant. obſtitit Antonius, datiſque defenſori-
32 bus, ad Veſpaſianum dimiſit. Plebs interim Cremonenſium inter armatos conflictabatur. nec procul caede aberant, cum precibus ducum mitigatus eſt miles. Et vocatos ad concionem Antonius alloquitur, magnifice victores, victos cle-

menter: de Cremona in neutrum. Exercitus prae- A. U.
ter insitam praedandi cupidinem, vetere odio, 823
ad excidium Cremonensium incubuit. iuvisse par-
tes Vitellianas, Othonis quoque bello, crede-
bantur: mox tertiadecimanos, ad exstruendum
amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urba-
nae plebis ingenia, petulantibus iurgiis illuse-
rant. auxit invidiam editum illic a Caecina gla-
diatorum spectaculum: eademque rursus belli se-
des: & praebiti in acie Vitellianis cibi: caesae
quaedam feminae, studio partium ad proelium
progressae. tempus quoque mercatus ditem alio-
quin coloniam maiorum opum specie comple-
bat. Ceteri duces in obscuro: Antonium fortu-
na famaque omnium oculis exposuerat. Is bal-
neas, abluendo cruori, propere petit. excepta
vox est, cum teporem incusaret, *statim futurum,
ut incalescerent.* Vernile dictum omnem invidiam
in eum vertit, tanquam signum *incendendae Cre-
monae* dedisset, quae iam flagrabat. Quadraginta 33
armatorum millia irrupere, calonum lixarumque
amplior numerus, & in libidinem ac saevitiam cor-
ruptior. Non dignitas, non aetas protegebat, quo
minus stupra caedibus, caedes stupris misceren-
tur. grandaevos senes, exacta aetate feminas, vi-
les ad praedam, in ludibrium trahebant. ubi adul-
ta virgo, aut quis forma conspicuus incidisset,
vi manibusque rapientium divulsus, ipsos po-
stremo direptores in mutuam perniciem agebat.
dum pecuniam, vel gravia auro templorum do-
na, sibi quisque trahunt, maiore aliorum vi

A. U. 823. truncabantur. quidam obvia aspernati, verberibus tormentisque dominorum, abdita scrutari, defossa eruere. faces in manibus: quas, ubi praedam egesserant, in vacuas domos, & inania templa, per lasciviam iaculabantur: utque exercitu, vario linguis, moribus, cui cives, socii, externi interessent; diversae cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam illicitum. Per quatriduum Cremona suffecit. Cum omnia sacra profanaque in igne considerent, solum Mephitis templum stetit ante moenia, loco seu numine defensum.

34 Hic exitus Cremonae, anno CCLXXXVI a primordio sui. Condita erat Ti. Sempronio & P. Cornelio Consulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum adversus Gallos, trans Padum agentes, & si qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, ubere agri, annexu connubiisque gentium, adolevit, floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius, pudore flagitii, crebrescente invidia, edixit, *ne quis Cremonenses captivos detineret.* irritamque praedam militibus effecerat consensus Italiae, emtionem talium mancipiorum aspernantis. Occidi coepere: quod ubi enotuit, a propinquis affinibusque occulte redemtabantur. mox rediit Cremonam reliquus populus. reposita fora, templaque, munificentia municipum; & Vespasianus hortabatur.

35 Ceterum assidere sepultae urbis ruinis, noxia tabo humus haud diu permisit. ad tertium lapidem progressi, vagos paventesque Vitellianos,

ſua quemque apud ſigna, componunt. Et victae A. U.
legiones, ne, manente adhuc civili bello, am- 823
bigue agerent, per Illyricum diſperſae. In Bri-
tanniam inde, & Hiſpanias, nuntios famamque;
in Galliam Iulium Calenum, Tribunum; in Ger-
maniam Alpinum Montanum, Praefectum co-
hortis, quod hic Trevir, Calenus Aeduus, uter-
que Vitelliani fuerant, oſtentui miſere. Simul
tranſitus Alpium praeſidiis occupati; ſuſpecta
Germania, tanquam in auxilium Vitellii accin-
geretur. At Vitellius, profecto Caecina, cum Fa- 36
bium Valentem, paucis poſt diebus, ad bellum
impuliſſet, curis luxum obtendebat: non para-
re arma, non alloquio exercitioque militem fir-
mare, non in ore vulgi agere: ſed umbraculis
hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus
ſi cibum ſuggeras, iacent torpentque, praeteri-
ta, inſtantia, futura, pari oblivione dimiſerat.
Atque illum, in nemore Aricino deſidem & mar-
centem proditio Lucilii Baſſi, ac defectio claſſis
Ravennatis perculit. Nec multo poſt de Caeci-
na affertur mixtus gaudio dolor: & deſciviſſe,
& ab exercitu vinctum. plus apud ſocordem ani-
mum laetitia, quam cura valuit. multa cum ex-
ſultatione in Urbem revectus, frequenti concio-
ne, *pietatem militum* laudibus cumulat. *P. Sabi-
num, praetorii Praefectum, ob amicitiam Caecinae,
vinciri* iubet, ſubſtituto in locum eius Alpheno
Varo. Mox Senatum, compoſita in magnificen- 37
tiam oratione, allocutus, exquiſitis Patrum adu-
lationibus attollitur. Initium atrocis in Caecinam

A. U. sententiae a L. Vitellio factum. dein ceteri, com-
823 posita indignatione, *quod Consul Rempublicam, dux Imperatorem, tantis opibus, tot honoribus cumulatus, amicum prodidisset*, velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem proferebant. Nulla in oratione cuiusquam erga Flavianos duces obtrectatio. *errorem imprudentiamque exercituum* culpantes, Vespasiani nomen suspensi & vitabundi circumibant. Nec defuit, qui unum Consulatus diem (is enim in locum Caecinae supererat) magno cum irrisu tradentisque accipientisque, eblandiretur. pridie Kal. Novembris Rosius Regulus iniit, eiuravitque. Annotabant periti, *nunquam antea, non abrogato magistratu, neque lege lata, alium suffectum.* nam Consul uno die & ante fuerat Caninius Rebilus, C. Caesare Dictatore, cum
38 belli civilis praemia festinarentur. Nota per eos dies Iunii Blaesi mors, & famosa fuit; de qua sic accepimus. Gravi corporis morbo aeger Vitellius, Servilianis hortis, turrim vicino sitam collucere per noctem crebris luminibus animadvertit. Sciscitanti causam; *apud Caecinam Tuscum epulari multos, praecipuum honore Iunium Blaesum*, nuntiatur. cetera in maius, de *apparatu, & solutis in lasciviam animis.* nec defuere, qui ipsum Tuscum & alios, sed criminosius Blaesum incusarent, *quod, aegro Principe, laetos dies ageret.* Ubi asperatum Vitellium, & posse Blaesum perverti, satis patuit iis, qui Principum offensas acriter speculantur, datae L. Vitellio delationis partes. Ille, infensus Blaeso aemulatione prava, quod

eum, omni dedecore maculoſum, egregia fama A. U.
anteibat, cubiculum Imperatoris reſerat; filium 823
eius ſinu complexus, & genibus accidens. cauſam
confuſionis quaerenti, *non ſe proprio metu, nec ſui*
anxium, ſed pro fratre, pro liberis fratris, preces la-
crimaſque attuliſſe. Fruſtra Veſpaſianum timeri, quem
tot Germanicae legiones, tot provinciae virtute ac fide,
tantum denique terrarum ac maris immenſis ſpatiis
arceat. In Urbe ac ſinu cavendum hoſtem, Iunios An-
tonioſque avos iactantem, qui ſe ſtirpe imperatoria,
comem ac magnificum militibus oſtentet. Verſas illuc
omnium mentes, dum Vitellius, amicorum inimicorum-
que negligens, foveret aemulum, Principis labores e
convivio proſpectantem. Reddendam pro intempeſtiva
laetitia moeſtam & funebrem noctem, qua ſciat & ſen-
tiat, vivere Vitellium, & imperare, &, ſi quid fato ac-
cidat, filium habere. Trepidanti inter ſcelus metum- 39
que, ne dilata Blaeſi mors maturam perniciem, pa-
lam iuſſa atrocem invidiam ferret, placuit veneno
graſſari. addidit facinori fidem notabili gaudio,
Blaeſum viſendo: quin & audita eſt ſaeviſſima
Vitellii vox, qua *ſe* (ipſa enim verba referam)
paviſſe oculos, ſpectata inimici morte, iactavit. Blae-
ſo, ſuper claritatem natalium, & elegantiam mo-
rum, fidei obſtinatio fuit. integris quoque re-
bus, a Caecina, & primoribus partium, iam Vi-
tellium aſpernantibus, ambitus, abnuere perſe-
veravit: ſanctus, inturbidus, nullius repentini
honoris, adeo non principatus appetens, parum
effugerat, ne dignus crederetur. Fabius interim 40
Valens, multo ac molli concubinarum ſpado-

A. U. numque agmine, segnius quam ad bellum in-
823 cedens, *proditam a Lucilio Basso Ravennatem clas-
sem. pernicibus nuntiis accepit. Et, si coeptum
iter properasset, nutantem Caecinam praeveni-
re, aut, ante discrimen pugnae, assequi legiones
potuisset. Nec deerant, qui monerent, *ut cum
fidissimis, per occultos tramites, vitata Ravenna,
Hostiliam Cremonamve pergeret*. Aliis placebat, *ac-
citis ex Urbe praetoriis cohortibus, valida manu per-
rumpere*. Ipse, inutili cunctatione, agendi tem-
pora consultando consumsit. mox utrumque con-
silium aspernatus, quod inter ancipitia deterri-
mum est, dum media sequitur, nec ausus est
41 satis, nec providit. Missis ad Vitellium literis,
auxilium postulat. Venere tres cohortes, cum
ala Britannica: neque ad fallendum aptus nu-
merus, neque ad penetrandum. Sed Valens ne
in tanto quidem discrimine infamia caruit, quo
minus rapere illicitas voluptates, adulteriisque
ac stupris polluere hospitum domus crederetur.
aderant vis, & pecunia, & ruentis fortunae no-
vissima libido. Adventu demum peditum equi-
tumque pravitas consilii patuit; quia nec vade-
re per hostes tam parva manu poterat, etiamsi
fidissima foret, nec integram fidem attulerant.
Pudor tamen, & praesentis ducis reverentia mo-
rabatur, haud diuturna vincula apud avidos pe-
riculorum, & dedecoris securos. Eo metu, &
paucis, quos adversa non mutaverant, comitan-
tibus, cohortes Ariminum praemittit, alam *tue-
ri terga* iubet: ipse flexit in Umbriam, atque

inde Etruriam: ubi cognito pugnae Cremonen- A. U.
sis eventu, non ignavum, &, si provenisset, 823
atrox consilium iniit, ut, arreptis navibus, in
quamcunque partem Narbonensis provinciae
egressus, Gallias, & exercitus, & Germaniae gen-
tes, novumque bellum cieret. Digresso Valente, 42
trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fu-
scus, admoto exercitu, & missis per proxima li-
torum liburnicis, terra marique circumvenit. Oc-
cupantur plana Umbriae, & qua Picenus ager
Adria alluitur. omnisque Italia inter Vespasia-
num ac Vitellium Apennini iugis dividebatur.
Fabius Valens e sinu Pisano, segnitia maris, aut
adversante vento, Portum Herculis Monoeci de-
pellitur. Haud procul inde agebat Marius Ma-
turus, Alpium maritimarum Procurator, fidus
Vitellio, cuius sacramentum, cunctis circa ho-
stilibus, nondum exuerat. is Valentem comiter
exceptum, *ne Galliam Narbonensem temere ingre-
deretur*, monendo terruit: simul ceterorum fides
metu infracta. Namque circumiectas civitates
Procurator Valerius Paullinus, strenuus militiae,
& Vespasiano ante fortunam amicus, in verba
eius adegerat. Concitisque omnibus, qui exau- 43
ctorati a Vitellio bellum sponte sumebant, Fo-
roiuliensem coloniam, claustra maris, praesidio
tuebatur: eo gravior auctor, quod Paullino pa-
tria Forum Iulii, & honos apud praetorianos,
quorum quondam Tribunus fuerat. Ipsique pa-
gani, favore municipali, & futurae potentiae spe,
iuvare partes annitebantur. quae ubi paratu fir-

A. U. ma, & aucta rumore, apud varios Vitellianorum
823 animos increbuere; Fabius Valens cum quatuor
ſpeculatoribus, & tribus amicis, totidem Centurionibus, ad naves regreditur: Maturo, ceteriſque remanere, & in verba Veſpaſiani adigi, volentibus fuit. Ceterum ut mare tutius Valenti, quam litora, aut urbes; ita futuri ambiguus, & magis, quid vitaret, quam cui fideret, certus, adverſa tempeſtate Stoechadas, Maſſilienſium inſulas, affertur. ibi eum miſſae a Paullino liburnicae oppreſſere.
44 Capto Valente, cuncta ad victoris opes converſa, initio per Hiſpaniam a prima Adiutrice legione orto, quae memoria Othonis inſenſa Vitellio, decimam quoque ac ſextam traxit. Nec Galliae cunctabantur. Et Britanniam inclitus erga Veſpaſianum favor, quod illic ſecundae legioni a Claudio praepoſitus & bello clarus egerat, non ſine motu adiunxit ceterarum, in quibus plerique Centuriones ac milites, a Vitellio provecti, expertum iam Principem anxii mutabant.
45 Ea diſcordia, & crebris belli civilis rumoribus, Britanni ſuſtulere animos, auctore Venutio: qui ſuper inſitam ferociam, & Romani nominis odium, propriis in Cartiſmanduam reginam ſtimulis accendebatur. Cartiſmandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: & auxerat potentiam, poſtquam, capto per dolum rege Caractaco, inſtruxiſſe triumphum Claudii Caeſaris videbatur. Inde opes, & rerum ſecundarum luxus. ſpreto Venutio, (is fuit maritus) armigerum eius, Vellocatum, in matrimo-

nium regnumque accepit. Concuſſa ſtatim fla- A. U.
gitio domus. pro marito ſtudia civitatis: pro 823
adultero libido reginae, & ſaevitia. Igitur Ve-
nutius, accitis auxiliis, ſimul ipſorum Brigantum
defectione, in extremum diſcrimen Cartiſman-
duam adduxit. tum petita a Romanis praeſidia:
& cohortes alaeque noſtrae, variis proeliis, exe-
mere tamen periculo reginam. regnum Venutio,
bellum nobis relictum. Turbata per eoſdem dies 46
Germania, & ſocordia ducum, & ſeditione legio-
num. externa vi, perfidia ſociali, prope afflicta
Romana res. id bellum cum cauſis & eventibus
(etenim longius provectum eſt) mox memora-
bimus. Mota & Dacorum gens, nunquam fida,
tunc ſine metu, abducto e Moeſia exercitu: ſed
prima rerum quieti ſpeculabantur. ubi flagrare
Italiam bello, cuncta invicem hoſtilia, accepe-
re; expugnatis cohortium alarumque hibernis,
utraque Danubii ripa potiebantur. iamque ca-
ſtra legionum exſcindere parabant, ni Mucianus
ſextam legionem oppoſuiſſet, Cremonenſis vi-
ctoriae gnarus, ac ne externa moles utrinque in-
grueret, ſi Dacus Germanuſque diverſi irrupiſ-
ſent. Adfuit, ut ſaepe alias, fortuna populi Ro-
mani, quae Mucianum vireſque Orientis illuc tu-
lit: & quod Cremonae interim tranſegimus. Fon-
teius Agrippa ex Aſia (Proconſule eam provin-
ciam annuo imperio tenuerat) Moeſiae praepo-
ſitus eſt: additis copiis e Vitelliano exercitu;
quem ſpargi per provincias, & externo bello il-
ligari, pars conſilii, paciſque erat. Nec ceterae 47

A. U. 823 nationes ſilebant. Subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiae quondam claſſis Praefectus, moverat. is fuit Anicetus, Polemonis libertus, praepotens olim, &, poſtquam regnum in formam provinciae verterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellii nomine, adſcitis gentibus, quae Pontum accolunt, corrupto in ſpem rapinarum egentiſſimo quoque, haud temnendae manus ductor, Trapezuntem, vetuſta fama civitatem, a Graecis in extremo Ponticae orae conditam, ſubitus irrupit. Caeſa ibi cohors, regium auxilium olim; mox donati civitate Romana, ſigna armaque in noſtrum modum, deſidiam licentiamque Graecorum retinebant. Claſſi quoque faces intulit, vacuo mari illudens, quia lectiſſimas liburnicarum omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin & barbari contemtim vagabantur, fabricatis repente navibus, (*camaras* vocant) arctis lateribus, lata alvo, ſine vinculo aeris aut ferri connexa: & tumido mari, prout fluctus attollitur, ſumma navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. Sic inter undas volvuntur, pari utrinque prora, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiſcretum & innoxium eſt.

48 Advertit ea res Veſpaſiani animum, ut vexillarios e legionibus, ducemque Virdium Geminum, ſpectatae militiae, deligeret. Ille incompoſitum, & praedae cupidine vagum, hoſtem adortus, coëgit in naves: effectiſque raptim liburnicis, aſſequitur Anicetum in oſtio fluminis Cohibi, tutum ſub Sedoche-

zorum regis auxilio, quem pecunia doniſque ad A. U.
ſocietatem perpulerat. Ac primo rex minis ar- 823
miſque ſupplicem tueri: poſtquam merces pro-
ditionis aut bellum oſtendebatur; fluxa, ut eſt
barbaris, fide, pactus Aniceti exitium, perfugas
tradidit: belloque ſervili finis impoſitus. Laetum
ea victoria Veſpaſianum, cunctis ſuper vota fluen-
tibus, *Cremonenſis proelii* nuntius in Aegypto aſ-
ſequitur. Eo properantius Alexandriam pergit,
ut, fracto Vitellii exercitu, Urbem quoque, ex-
ternae opis indigam, fame urgeret. namque &
Africam, eodem latere ſitam, terra marique in-
vadere parabat, clauſis annonae ſubſidiis, ino-
piam ac diſcordiam hoſti facturus. Dum hac to- 49
tius orbis mutatione fortuna imperii tranſit, Pri-
mus Antonius nequaquam pari innocentia poſt
Cremonam agebat. ſatisfactum bello ratus, & ce-
tera ex facili; ſeu felicitas in tali ingenio avari-
tiam, ſuperbiam, ceteraque occulta mala pate-
fecit: ut captam, Italiam perſultare; ut ſuas, le-
giones colere; omnibus dictis factiſque viam ſibi
ad potentiam ſtruere. utque licentia militem im-
bueret, interfectorum Centurionum ordines le-
gionibus offerebat. eo ſuffragio turbidiſſimus quiſ-
que delecti: nec miles in arbitrio ducum, ſed
duces militari violentia trahebantur. quae ſedi-
tioſa, & corrumpendae diſciplinae, mox in prae-
dam vertebat, nihil adventantem Mucianum ve-
ritus; quod exitioſius erat, quam Veſpaſianum
ſpreviſſe. Ceterum propinqua hieme, & humen- 50
tibus Pado campis, expeditum agmen incedere.

A. U. 823 Signa aquilaeque victricium legionum, milites vulneribus aut aetate graves, plerique etiam integri, Veronae relicti. Sufficere cohortes alaeque, & e legionibus lecti, profligato iam bello, videbantur: undecima legio sese adiunxerat, initio cunctata; sed, prosperis rebus, anxia, quod defuisset: sex millia Dalmatarum, recens delectus, comitabantur. Ducebat Poppaeus Silvanus, Consularis: vis consiliorum penes Annium Bassum, legionis Legatum. is Silvanum, socordem bello, & dies rerum verbis terentem, specie obsequii regebat, ad omniaque, quae agenda forent, quieta cum industria aderat. Ad has copias, e classicis Ravennatibus, legionariam militiam poscentibus, optimus quisque adsciti: classem Dalmatae supplevere. Exercitus ducesque ad Fanum Fortunae iter sistunt, de summa rerum contantes, quod, *motas ex Urbe praetorias cohortes*, audierant, & teneri praesidiis Apenninum rebantur. & ipsos, in regione bello attrita, inopia & seditiosae militum voces terrebant, *clavarium* (donativi nomen est) flagitantium. nec pecuniam aut frumentum providerant: & festinatio atque aviditas praepediebant, dum, quae accipi poterant,
51 rapiuntur. Celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus adversus fas nefasque irreverentiam fuisse, ut gregarius eques, occisum a se proxima acie fratrem professus, praemium a ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam caedem, ius hominum; aut ulcisci, ratio belli permittebat. Distulerant, tanquam maiora meritum, quam

quae ſtatim exſolverentur: nec quidquam ultra A. U.
traditur. Ceterum & prioribus civium bellis par 823
ſcelus inciderat. nam proelio, quo apud Iani-
culum adverſus Cinnam pugnatum eſt, Pompe-
ianus miles fratrem ſuum, dein, cognito faci-
nore, ſe ipſe interfecit, ut Siſenna memorat.
tanto acrior apud maiores, ſicut virtutibus glo-
ria, ita flagitiis poenitentia fuit. Sed haec alia-
que, ex veteri memoria petita, quoties res lo-
cuſque exempla recti, aut ſolatia mali poſcet,
haud abſurde memorabimus. Antonio, ducibuſ- 52
que partium, *praemitti equites, omnemque Umbriam
explorari* placuit, *ſi qua Apennini iuga clementius
adirentur: acciri aquilas ſignaque, & quidquid Vero-
nae militum foret: Padumque & mare commeatibus
compleri.* Erant inter duces, qui nec̄terent moras.
quippe nimius iam Antonius, & certiora ex Mu-
ciano ſperabantur. Namque Mucianus, tam ce-
leri victoria anxius, &, ni praeſens Urbe poti-
retur, expertem ſe belli gloriaeque ratus, ad
Primum & Varum media ſcriptitabat, *inſtandum
coeptis*, aut rurſus *cunctandi utilitates* ediſſerens;
atque ita compoſitus, ut ex eventu rerum ad-
verſa abnueret, vel proſpera agnoſceret. Plo-
tium Griphum, nuper ab Veſpaſiano in ſena-
torium ordinem additum, ac legioni praepoſi-
tum, ceteroſque ſibi fidos, apertius monuit.
Iique omnes, de feſtinatione Primi ac Vari ſini-
ſtre, & Muciano volentia reſcripſere. Quibus epi-
ſtolis Veſpaſiano miſſis, effecerat, ut non pro
ſpe Antonii, conſilia factaque eius aeſtimaren-

53 tur. Aegre id pati Antonius, & culpam in Mu-
A. U. cianum conferre, cuius criminationibus eviluiſ-
823 ſent pericula ſua. nec ſermonibus temperabat, immodicus lingua, & obſequii inſolens. literas ad Veſpaſianum compoſuit, iactantius quam ad Principem, nec ſine occulta in Mucianum inſectatione: *ſe Pannonicas legiones in arma egiſſe: ſuis ſtimulis excitos Moeſiae duces: ſua conſtantia perruptas Alpes, occupatam Italiam, interſepta Germanorum Rhaetorumque auxilia. Quod diſcordes diſperſaſque Vitellii legiones equeſtri procella, mox peditum vi, per diem noctemque, fudiſſet, id pulcherrimum, & ſui operis. Caſum Cremonae bello imputandum. maiore damno, plurium urbium excidiis, veteres civium diſcordias Reipublicae ſtetiſſe. Non ſe nuntiis, neque epiſtolis, ſed manu & armis Imperatori ſuo militare: neque officere gloriae eorum, qui Aſiam interim compoſuerint. illis Moeſiae pacem, ſibi ſalutem ſecuritatemque Italiae, cordi fuiſſe. ſuis exhortationibus Gallias Hiſpaniaſque, validiſſimam terrarum partem, ad Veſpaſianum converſas. ſed cecidiſſe in irritum labores, ſi praemia periculorum ſoli aſſequantur, qui periculis non adfuerint.* Nec fefellere ea Mucianum. inde graves ſimultates: quas Antonius ſimplicius, Mucianus callide, eoque
54 implacabilius nutriebat. At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultans, ſtulta diſſimulatione, remedia potius malorum, quam mala, differebat. quippe confitenti conſultantique ſupererant ſpes vireſque: cum e contrario laeta omnia fingeret, falſis ingraveſcebat. Mirum

apud ipsum de bello silentium: prohibiti per civitatem sermones: eoque plures, ac, si liceret, vere narraturi: quia vetabantur, atrociora vulgaverant. Nec duces hostium augendae famae deerant, captos Vitellii exploratores, circumductosque, ut robora victoris exercitus noscerent, remittendo: quos omnes Vitellius, secreto percontatus, interfici iussit. Notabili constantia Centurio, Iulius Agrestis, post multos sermones, quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulit, ut ad vires hostium spectandas, quaeque apud Cremonam acta forent, ipse mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium tentavit, sed *mandata Imperatoris suumque animum* professus, *ut cuncta viseret*, postulat. missi, qui locum proelii, Cremonae vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeavit, abnuentique, *vera esse, quae adferret*, atque ultro *corruptum* arguenti; *Quandoquidem*, inquit, *magno documento opus est, nec alius iam tibi aut vitae, aut mortis meae usus; dabo, cui credas.* atque ita digressus, voluntaria morte dicta firmavit. quidam *iussu Vitellii interfectum; de fide constantiaque* eadem tradidere. Vitellius, ut e somno 55 excitus, *Iulium Priscum & Alphenum Varum cum XIV praetoriis cohortibus & omnibus equitum alis obsidere Apenninum* iubet: secuta e classicis legio. Tot millia armatorum, lecta equis virisque, si dux alius foret, inferendo quoque bello satis pollebant. ceterae cohortes ad tuendam Urbem L. Vitellio fratri datae. Ipse, nihil e solito luxu re-

A. U. 823

A. U. mittens, & diffidentia properus, festinare comi-
823 tia, quibus Consules in multos annos destinabat: foedera sociis, Latium externis dilargiri: his tributa dimittere, alios immunitatibus iuvare: denique, nulla in posterum cura, lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum hiabat: stultissimus quisque pecuniis mercabatur: apud sapientes cassa habebantur, quae neque dari, neque accipi, salva Republica, poterant. Tandem, flagitante exercitu, qui Mevaniam insederat, magno Senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in castra venit, incertus animi, & infidis consiliis
56 obnoxius. Concionanti (prodigiosum dictu) tantum foedarum volucrum supervolitavit, ut nube atra diem obtenderent. accessit dirum omen, profugus altaribus taurus, disiecto sacrificii apparatu, longe, nec ubi feriri hostias mos est, confossus. Sed praecipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiae, improvidus consilii, *quis ordo agminis, quae cura explorandi, quantus urgendo trahendove bello modus*, alios rogitans, & ad omnes nuntios, vultu quoque & incessu trepidus, dein temulentus. Postremo taedio castrorum, & audita defectione Misenensis classis, Romam revertit, recentissimum quodque vulnus pavens, summi discriminis incuriosus. Nam cum transgredi Apenninum, integro exercitus sui robore, & fessos hieme atque inopia hostes aggredi, in aperto foret; dum dispergit vires, acerrimum militem, & usque in extrema obstinatum,

trucidandum capiendumque tradidit, peritissi- A. U.
mis Centurionum dissentientibus, &, si consu- 823
lerentur, vera dicturis. Arcuere eos intimi amicorum Vitellii; ita formatis Principis auribus, ut aspere, quae utilia, nec quidquam, nisi iucundum & laesurum, acciperet. Sed classem Misenen- 57
sem (tantum civilibus discordiis etiam singulorum audacia valet) Claudius Faventinus, Centurio, per ignominiam a Galba dimissus, ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistolis pretium proditionis ostentans. Praeerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans, neque strenuus in perfidia: & Apinius Tiro, Praetura functus, ac tum forte Minturnis agens, ducem se defectoribus obtulit. a quibus municipia coloniaeque impulsae, praecipuo Puteolanorum in Vespasianum studio, contra Capua Vitellio fida, municipalem aemulationem bellis civilibus miscebant. Vitellius Claudium Iulianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit. data in auxilium urbana cohors, & gladiatores, quibus Iulianus praeerat. Ut collata utrinque castra; haud magna cunctatione Iuliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupavere, moenibus situque magis, quam ipsorum ingenio tutam. Quae ubi Vitellio cognita, parte copiarum Nar- 58
niae cum Praefectis praetorii relicta, L. Vitellium fratrem, cum sex cohortibus & quingentis equitibus, ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse aeger animi, studiis militum, & clamoribus

A. U. populi, arma poscentis, refovebatur; dum vulgus
823 ignavum, & nihil ultra verba ausurum, falsa specie *exercitum* & *legiones* appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum eius quanto quis clarior, minus fidus) *vocari tribus* iubet. dantes nomina sacramento adigit: superfluente multitudine, curam delectus in Consules partitur. Servorum numerum & pondus argenti Senatoribus indicit. Equites Romani obtulere operam pecuniasque; etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. Ea simulatio officii, a metu profecta, verterat in favorem. & plerique haud perinde Vitellium, quam casum locumque principatus miserabantur. Nec deerat ipse, vultu, voce, lacrimis, misericordiam elicere; largus promissis, &, quae natura trepidantium est, immodicus. quin & *Caesarem* se dici voluit, aspernatus antea: sed tunc, superstitione nominis, & quia in metu consilia prudentium & vulgi rumor iuxta audiuntur. Ceterum, ut omnia inconsulti impetus coepta, initiis valida, spatio languescunt, dilabi paulatim Senatores Equitesque, primo cunctanter, & ubi ipse non aderat; mox contemtim, & sine discrimine: donec Vitellius pudore irriti conatus, quae
59 non dabantur, remisit. Ut terrorem Italiae possessa Mevania, ac velut renatum ex integro bellum, intulerat: ita haud dubium erga Flavianas partes studium tam pavidus Vitellii discessus addidit. Erectus Samnis Pelignusque, & Marsi, aemulatione, quod Campania praevenisset, ut in novo obsequio, ad cuncta belli munia acres erant.

Sed foeda hieme, per tranſitum Apennini, con- A. U.
flictatus exercitus: & vix quieto agmine nives 823
eluctantibus patuit, quantum diſcriminis adeun-
dum foret, ni Vitellium retro fortuna vertiſſet.
quae Flavianis ducibus non minus ſaepe, quam
ratio, adfuit. Obvium illic Petilium Cerialem ha-
buere, agreſti cultu, & notitia locorum cuſto-
dias Vitellii elapſum. propinqua affinitas Ceriali
cum Veſpaſiano, nec ipſe inglorius militiae; eo-
que inter duces aſſumtus eſt. Flavio quoque Sa-
bino ac Domitiano patuiſſe effugium, multi tra-
didere. & miſſi ab Antonio nuntii per varias fal-
lendi artes penetrabant, locum ac praeſidium
monſtrantes. Sabinus inhabilem labori & auda-
ciae valetudinem cauſabatur: Domitiano aderat
animus; ſed cuſtodes a Vitellio additi, quam-
quam ſe ſocios fugae promitterent, tanquam in-
ſidiantes timebantur. Atque ipſe Vitellius, reſpe-
ctu ſuarum neceſſitudinum, nihil in Domitianum
atrox parabat. Duces partium ut Carſulas vene- 60
re, paucos ad requiem dies ſumunt: donec aqui-
lae ſignaque legionum aſſequerentur. & locus ipſe
caſtrorum placebat, late proſpectans, tuto copia-
rum aggeſtu, florentiſſimis pone tergum muni-
cipiis. ſimul colloquia cum Vitellianis, decem
millium ſpatio diſtantibus, & proditio ſperaba-
tur. Aegre id pati miles, & victoriam malle, quam
pacem. ne ſuas quidem legiones opperiebantur,
ut praedae, quam periculorum ſocias. Vocatos ad
concionem Antonius docuit: *eſſe adhuc Vitellio vi-*
res, ambiguas, ſi deliberarent; acres, ſi deſperaſ-

A. U. *sent. Initia bellorum civilium fortunae permittenda.*
823 *victoriam consiliis & ratione perfici. Iam Misenensem classem, & pulcherrimam Campaniae oram descivisse: nec plus e toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quam quod inter Tarracinam Narniamque iaceat. satis gloriae proelio Cremonensi partum, & exitio Cremonae nimium invidiae. Ne concupiscerent Romam capere potius, quam servare. maiora illis praemia, & multo maximum decus, si incolumitatem Senatui populoque*
61 *Romano sine sanguine quaesissent.* His & talibus mitigati animi. nec multo post legiones venere. Et terrore famaque aucti exercitus Vitellianae cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere, donum victori, & sibi in posterum gratiam, certabant. Per eos cognitum est, *Interamnam proximis campis praesidio quadringentorum equitum teneri.* Missus extemplo Varus, cum expedita manu, paucos repugnantium interfecit: plures, abiectis armis, veniam petivere: quidam in castra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium; quo amissi praesidii dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellianos flagitii poena: & praemiis defectorum versa fides, ac reliquum perfidiae certamen. crebra transfugia Tribunorum Centurionumque. nam gregarius miles induruerat pro Vitellio; donec Priscus & Alphenus, desertis castris, ad Vitellium regressi, pudore pro-
62 ditionis cunctos exsolverent. Iisdem diebus Fabius Valens Urbini in custodia interficitur. Ca-

put eius Vitellianis cohortibus oſtentatum, ne A. U.
quam ultra ſpem foverent. nam, *pervaſiſſe in Germanias Valentem, & veteres illic novoſque exercitus ciere*, credebant. Viſa caede, in deſperationem verſi. & Flavianus exercitus, immane quantum, animo exitium Valentis, ut finem belli, accepit. 823
Natus erat Valens Anagniae, equeſtri familia: procax moribus, neque abſurdus ingenio, famam urbanitatis per laſciviam petere. Ludicro Iuvenalium ſub Nerone, velut ex neceſſitate, mox ſponte, mimos actitavit, ſcite magis quam probe. Legatus legionis & fovit Verginium, & infamavit. Fonteium Capitonem corruptum, ſeu quia corrumpere nequiverat, interfecit. Galbae proditor, Vitellio fidus, & aliorum perfidia illuſtratus.
63 Abrupta undique ſpe, Vitellianus miles, tranſiturus in partes: id quoque non ſine decore; ſed ſub ſignis vexilliſque in ſubiectos Narniae campos deſcendere. Flavianus exercitus, ut ad proelium, intentus ornatuſque, denſis circa viam ordinibus, adſtiterat. Accepti in medium Vitelliani. & circumdatos Primus Antonius clementer alloquitur. *pars Narniae, pars Interamnae ſubſiſtere* iuſſi. relictae ſimul e victricibus legiones, neque quieſcentibus graves, & adverſus contumaciam validae. Non omiſere per eos dies Primus ac Varus, crebris nuntiis *ſalutem, & pecuniam, & ſecreta Campaniae* offerre Vitellio, *ſi, poſitis armis, ſeque ac liberos ſuos Veſpaſiano permiſiſſet.* In eundem modum & Mucianus compoſuit epiſtolas: quibus plerumque fidere Vitellius, ac *de numero*

A. U. *servorum, electione litorum*, loqui. Tanta torpedo
823 invaserat animum, ut, si Principem eum fuisse
64 ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur. At primores civitatis Flavium Sabinum, Praefectum urbis, secretis sermonibus incitabant, *victoriae famaeque partem capesseret. esse illi proprium militem cohortium urbanarum: nec defuturas vigilum cohortes, servitia ipsorum, fortunam partium, & omnia prona victoribus. ne Antonio Varoque de gloria concederet. Paucas Vitellio cohortes, & maestis undique nuntiis trepidas: populi mobilem animum: &, si se ducem praebuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore. Ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem: adeo ruentibus debilitatum. Gratiam patrati belli penes eum, qui Urbem occupasset. Id Sabino convenire, ut imperium fratri reservaret: id Vespa-*
65 *siano, ut ceteri post Sabinum haberentur.* Haudquaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senecta. Erant, qui occultis suspicionibus incesserent, tanquam *invidia & aemulatione fortunam fratris moraretur.* Namque Flavius Sabinus, aetate prior, privatis utriusque rebus, auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat. Et credebatur affectam eius fidem parum iuvisse, domo agrisque pignori acceptis. Unde, quamquam manente in speciem concordia, offensarum operta metuebantur. Melior interpretatio: *mitem virum abhorrere a sanguine & caedibus: eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace, ponendisque per conditionem armis, agitare.* Saepe domi congressi; postremo in aede Apollinis, ut fama fuit, pepige-

re. Verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum, & Silium Italicum. Vultus procul visentibus notabantur: Vitellii proiectus & degener, Sabinus non insultans, sed miseranti propior. Quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius, quam ipse cesserat; incruentam Urbem Vespasiani exercitus intrasset. Ceterum, ut quisque Vitellio fidus, ita pacem & conditiones abnuebant, *discrimen ac dedecus* ostentantes, *& fidem in libidine victoris. Nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur: ne victos quidem laturos. Ita periculum ex misericordia. Ipsum sane senem, & prosperis adversisque satiatum. Sed quod nomen, quem statum filio eius Germanico fore? Nunc pecuniam, & familiam, & beatos Campaniae sinus promitti: sed ubi imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis eius, non denique exercitibus securitatem, nisi exstincto aemulatore, redituram. Fabium illis Valentem, captivum & casibus dubiis reservatum, praegravem fuisse: nedum Primus ac Fuscus, & specimen partium Mucianus, ullam in Vitellium, nisi occidendi, licentiam habeant. Non a Caesare Pompeium, non ab Augusto Antonium, incolumes relictos: nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitellii cliens, cum Vitellius collega Claudio foret. Quin, ut Censuram patris, ut tres Consulatus, ut tot egregiae domus honores deceret, desperatione saltem in audaciam accingeretur. perstare militem, superesse studia populi. Denique nihil atrocius eventurum, quam in quod sponte ruant. moriendum victis, moriendum deditis: id solum referre,*

A. U. 823

66

A. U. *novissimum spiritum per ludibrium & contumelias ef-*
823 *fundant, an per virtutem.* Surdae ad fortia consi-
67 lia Vitellio aures. obruebatur animus miseratione curaque, ne, pertinacibus armis, minus placabilem victorem relinqueret coniugi ac liberis. Erat illi & fessa aetate parens: quae tamen paucis ante diebus opportuna morte excidium domus praevenit; nihil principatu filii assecuta, nisi luctum & bonam famam. XV Kal. Ianuar. audita defectione legionis cohortiumque, quae se Narniae dediderant, pullo amictu palatio degreditur, maesta circum familia. Simul ferebatur lecticula parvulus filius, velut in funebrem pompam. Voces populi blandae & intempestivae: mi-
68 les minaci silentio. Nec quisquam adeo rerum humanarum immemor, quem non commoveret illa facies: Romanum Principem, & generis humani paulo ante dominum, relicta fortunae suae sede, per populum, per Urbem, exire de imperio. nihil tale viderant, nihil audierant. Repentina vis Dictatorem Caesarem oppresserat; occultae Caium insidiae: nox & ignotum rus fugam Neronis absconderant: Piso & Galba tanquam in acie cecidere. In sua concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca & praesenti maestitiae congruentia locutus: *cedere se pacis & Reipublicae causa: retinerent tantum memoriam sui, fratremque, & coniugem, & innoxiam liberorum aetatem miserarentur.* Simul filium protendens, modo singulis, modo universis commendans, postremo fletu praepediente, assisten-

ti Consuli (Caecilius Simplex erat) exsolutum a latere pugionem, velut ius necis vitaeque civium, reddebat. Aspernante Consule, reclamantibus, qui in concione adstiterant, ut in aede Concordiae positurus insignia imperii, domumque fratris petiturus, discessit. Maior hic clamor obsistentium penatibus privatis, *in palatium* vocantium. interclusum aliud iter, idque solum, quod in Sacram viam pergeret, patebat. Tum consilii inops, in palatium rediit. Praevenerat rumor, *eiurari ab eo imperium:* scripseratque Flavius Sabinus cohortium Tribunis, *ut militem cohiberent.* Igitur, tanquam omnis Respublica in Vespasiani sinum cessisset, primores Senatus, & plerique equestris ordinis, omnisque miles urbanus, & vigiles, domum Flavii Sabini complevere. illuc de studiis vulgi, & minis Germanicarum cohortium affertur. Longius iam progressus erat, quam ut regredi posset: & suo quisque metu, ne disiectos eoque minus validos Vitelliani consectarentur, cunctantem in arma impellebant. Sed quod in eiusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumsere. Circa lacum Fundani, descendentibus, qui Sabinum comitabantur, armatis occurrunt promtissimi Vitellianorum. Modicum ibi proelium, improviso tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus, re trepida, quod tutissimum e praesentibus, arcem Capitolii insedit mixto milite, & quibusdam Senatorum Equitumque: quorum nomina tradere haud promtum est; quoniam, victore Vespasiano, mul-

A. U. 823

69

A. U. ti id meritum erga partes simulavere. Subierunt
823 obsidium etiam feminae: inter quas maxime insi-
gnis Verulana Gratilla, neque liberos, neque pro-
pinquos, sed bellum secuta. Vitellianus miles cu-
stodia socordi clausos circumdedit. eoque, con-
cubia nocte, suos liberos Sabinus, & Domitia-
num, fratris filium, in Capitolium accivit; mis-
so per neglecta ad Flavianos duces nuntio, qui,
circumsideri ipsos, &, ni subveniretur, arctas res
nuntiaret. Noctem adeo quietam egit, ut degre-
di sine noxa potuerit. quippe miles Vitellii adver-
sus pericula ferox, laboribus & vigiliis parum in-
tentus erat: & hibernus imber, repente fusus,
70 oculos auresque impediebat. Luce prima Sabi-
nus, antequam invicem hostilia coeptarent, Cor-
nelium Martialem, e primipilaribus, ad Vitel-
lium misit, cum mandatis & questu, *quod pacta
turbarentur. Simulationem prorsus & imaginem depo-
nendi imperii fuisse, ad decipiendos tot illustres viros.
cur enim e rostris fratris domum, imminentem foro,
& irritandis hominum oculis, quam Aventinum, &
penates uxoris petisset? ita privato, & omnem prin-
cipatus speciem vitanti, convenisse. Contra Vitellium
in palatium, in ipsam imperii arcem regressum: inde
armatum agmen emissum: stratam innocentium cae-
dibus celeberrimam Urbis partem: ne Capitolio qui-
dem abstineri. Togatum nempe se, & unum e Sena-
toribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium proeliis
legionum, captivitatibus urbium, deditionibus cohor-
tium iudicatur, iam Hispaniis Germaniisque & Bri-
tannia desciscentibus, fratrem Vespasiani, mansisse*

in fide, donec ultro ad conditiones vocaretur. Pacem A. U.
& concordiam victis utilia; victoribus tantum pulchra 823
*eſſe. Si conventionis poeniteat: non ſe, quem perfidia
deceperit, ferro peteret; non filium Veſpaſiani, vix
puberem. quantum, occiſis uno ſene & uno iuvene,
profici? iret obviam legionibus, & de ſumma rerum
illic certaret: cetera ſecundum eventum proelii ceſ-
ſura.* Trepidus ad haec Vitellius pauca purgandi
ſui cauſa reſpondit, culpam *in militem* conferens,
cuius nimio ardori imparem eſſe modeſtiam ſuam: &
monuit Martialem, *ut per ſecretam aedium partem
occulte abiret, ne a militibus internuntius inviſae pa-
cis interficeretur.* Ipſe neque iubendi, neque ve-
tandi potens, non iam Imperator, ſed tantum
belli cauſa erat. Vixdum regreſſo in Capitolium 71
Martiale, furens miles aderat, nullo duce: ſibi
quiſque auctor: cito agmine forum & imminen-
tia foro templa praetervecti, erigunt aciem per
adverſum collem, uſque ad primas Capitolinae
arcis fores. Erant antiquitus porticus in latere cli-
vi, dextrae ſubeuntibus: in quarum tectum egreſ-
ſi, ſaxis teguliſque Vitellianos obruebant. Neque
illis manus, niſi gladiis armatae: & arceſſere tor-
menta, aut miſſilia tela, longum videbatur. fa-
ces in prominentem porticum iecere: & ſeque-
bantur ignem: ambuſtaſque Capitolii fores pene-
traſſent, ni Sabinus revulſas undique ſtatuas, de-
cora maiorum, in ipſo aditu, vice muri, obie-
ciſſet. Tum diverſos Capitolii aditus invadunt,
iuxta lucum aſyli, & qua Tarpeia rupes centum
gradibus aditur. Improviſa utraque vis: propior

A. U. atque acrior per aſylum ingruebat. nec ſiſti pote-
823 rant ſcandentes per coniuncta aedificia; quae, ut in multa pace, in altum edita, ſolum Capitolii aequabant. Hic ambigitur, ignem tectis oppugnatores iniecerint, an obſeſſi, (quae crebrior fama eſt) quo nitentes ac progreſſos depellerent. Inde lapſus ignis in porticus, appoſitas aedibus: mox ſuſtinentes faſtigium aquilae, vetere ligno, traxerunt flammam alueruntque. Sic Capitolium, clauſis fo-
72 ribus, indefenſum & indireptum, conflagravit. Id facinus poſt conditam Urbem luctuoſiſſimum foediſſimumque Reipublicae populi Romani accidit: nullo externo hoſte, propitiis, ſi per mores noſtros liceret, Deis, ſedem Iovis optimi maximi, auſpicato a maioribus, pignus imperii, conditam, quam non Porſena, dedita Urbe, neque Galli capta, temerare potuiſſent, furore Principum exſcindi! Arſerat & ante Capitolium civili bello, ſed fraude privata: nunc palam obſeſſum, palam incenſum. quibus armorum cauſis? quid tantae cladis pretio ſtetit? pro patria bellavimus? Voverat Tarquinius Priſcus rex, bello Sabino, ieceratque fundamenta, ſpe magis futurae magnitudinis, quam quo modicae adhuc populi Romani res ſufficerent. mox Servius Tullius, ſociorum ſtudio; deinde Tarquinius Superbus, capta Sueſſa Pometia, hoſtium ſpoliis exſtruxere. Sed gloria operis libertati reſervata. pulſis regibus, Horatius Pulvillus, iterum Conſul, dedicavit, ea magnificentia, quam immenſae poſtea populi Romani opes ornarent potius, quam auge-

rent. Iisdem rursus vestigiis situm est, postquam, A. U.
interiecto CCCCXV annorum spatio, L. Scipio- 823
ne, C. Norbano Coss. flagraverat. Curam victor
Sulla suscepit, neque tamen dedicavit: hoc so-
lum felicitati eius negatum. Lutatii Catuli no-
men, inter tot Caesarum opera, usque ad Vitel-
lium mansit. Ea tunc aedes cremabatur. Sed plus 73
pavoris obsessis, quam obsessoribus intulit. Quip-
pe Vitellianus miles, neque astu, neque con-
stantia, inter dubia indigebat. Ex diverso tre-
pidi milites, dux segnis, & veluti captus ani-
mi, non lingua, non auribus competere: ne-
que alienis consiliis regi, neque sua expedire:
huc illuc clamoribus hostium circumagi: quae
iusserat, vetare; quae vetuerat, iubere. mox,
quod in perditis rebus accidit, omnes praeci-
pere, nemo exsequi. postremo, abiectis armis,
fugam & fallendi artes circumspectabant. Irrum-
punt Vitelliani, & cuncta sanguine, ferro, flam-
misque miscent. pauci militarium virorum, in-
ter quos maxime insignes, Cornelius Martialis,
Aemilius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scae-
va, pugnam ausi, obtruncantur. Flavium Sa-
binum, inermem, neque fugam coeptantem,
circumsistunt, & Quinctium Atticum, Consu-
lem, umbra honoris & suamet vanitate mon-
stratum, quod edicta in populum, pro Vespa-
siano magnifica, probrosa adversus Vitellium,
iecerat. ceteri per varios casus elapsi: quidam
servili habitu, alii fide clientium contecti, & in-
ter sarcinas abditi. fuere, qui, excepto Vitellia-

A. U. norum ſigno, quo inter ſe noſcebantur, ultro
823 rogitantes reſpondenteſve, audaciam pro latebra
74 haberent. Domitianus, prima irruptione apud
aedituum occultatus, ſollertia liberti, lineo ami-
ctu turbae ſacricolarum immixtus ignoratuſque,
apud Cornelium Primum, paternum clientem,
iuxta Velabrum, delituit. Ac potiente rerum pa-
tre, disiecto aeditui contubernio, modicum ſa-
cellum IOVI CONSERVATORI, aramque poſuit,
caſus ſuos in marmore expreſſam. Mox, impe-
rium adeptus, IOVI CUSTODI templum ingens,
ſeque in ſinu Dei, ſacravit. Sabinus & Atticus
onerati catenis, & ad Vitellium ducti, nequa-
quam infeſto ſermone vultuque excipiuntur;
frementibus, qui ius caedis, & praemia navatae
operae, petebant. Clamore a proximis orto, ſor-
dida pars plebis ſupplicium Sabini expoſcit, mi-
nas adulationeſque miſcet. Stantem pro gradi-
bus palatii Vitellium, & preces parantem, per-
vicere, ut abſiſteret. Tum confoſſum collacera-
tumque, & capite truncum corpus Sabini in Ge-
75 monias trahunt. Hic exitus viri haud ſane ſper-
nendi. Quinque & triginta ſtipendia in Republica
fecerat, domi militiaeque clarus: innocentiam
iuſtitiamque eius non argueres: ſermonis nimius
erat. id unum ſeptem annis, quibus Moeſiam,
duodecim, quibus Praefecturam urbis obtinuit,
calumniatus eſt rumor. in fine vitae alii ſegnem,
multi moderatum, & civium ſanguinis parcum
credidere. quod inter omnes conſtiterit, ante
principatum Veſpaſiani decus domus penes Sa-

binum erat. Caedem eius laetam fuiſſe Muciano, A. U.
accepimus. ferebant plerique, *etiam paci conſul-* 823
tum, diremta aemulatione inter duos, quorum alter
ſe fratrem Imperatoris, alter conſortem imperii co-
gitaret. Sed Vitellius Conſulis ſupplicium po-
ſcenti populo reſtitit, placatus, ac velut vicem
reddens, quod interrogantibus, *quis Capitolium*
incendiſſet, ſe reum Atticus obtulerat. eaque con-
feſſione, ſive aptum tempori mendacium fuit,
invidiam crimenque agnoviſſe, & a partibus Vi-
tellii amolitus videbatur. Iiſdem diebus L. Vitel- 76
lius, poſitis apud Feroniam caſtris, excidio Tar-
racinae imminebat; clauſis illic gladiatoribus re-
migibuſque, qui non egredi moenia, neque pe-
riculum in aperto audebant. Praeerat, ut ſupra
memoravimus, Iulianus gladiatoribus, Apollina-
ris remigibus. laſcivia ſocordiaque gladiatorum
magis quam ducum ſimiles, non vigilias agere,
non intuta moenium firmare: noctu dieque flu-
xi, & amoena litorum perſonantes, in miniſte-
rium luxus diſperſis militibus, de bello tantum
inter convivia loquebantur. Paucos ante dies diſ-
ceſſerat Apinius Tiro: doniſque ac pecuniis acer-
be per municipia conquirendis, plus invidiae
quam virium partibus addebat. Interim ad L. 77
Vitellium ſervus Verginii Capitonis perfugit; pol-
licituſque, *ſi praeſidium acciperet, vacuam arcem*
tradi futurum, multa nocte cohortes expeditas,
ſummis montium iugis, ſuper caput hoſtium ſi-
ſtit. inde miles ad caedem magis, quam ad pu-
gnam decurrit. ſternunt inermes, aut arma ca-

A. U. pientes, & quoſdam ſomno excitos; cum tene-
823 bris, pavore, ſonitu tubarum, clamore hoſtili
turbarentur. Pauci gladiatorum reſiſtentes, ne-
que inulti, cecidere: ceteri ad naves ruebant;
ubi cuncta pari formidine implicabantur, per-
mixtis paganis, quos nullo diſcrimine Vitelliani
trucidabant. Sex liburnicae inter primum tu-
multum evaſere, in quîs Praefectus claſſis Apol-
linaris: reliquae in litore captae; aut nimio ruen-
tium onere preſſas mare hauſit. Iulianus ad L.
Vitellium perductus, & verberibus foedatus, in
ore eius iugulatur. Fuere, qui uxorem L. Vitel-
lii Triariam inceſſerent, tanquam *gladio militari
cincta, inter luctum cladeſque expugnatae Tarraci-
nae, ſuperbe ſaeveque egiſſet.* Ipſe lauream geſtae
proſpere rei ad fratrem miſit: percontatus, *ſta-
tim regredi ſe, an perdomandae Campaniae inſiſtere
iuberet.* Quod ſalutare non modo partibus Veſpa-
ſiani, ſed Reipublicae fuit. nam ſi recens victo-
ria miles, &, ſuper inſitam pervicaciam, ſecun-
dis ferox, Romam contendiſſet; haud parva mo-
le certatum, nec ſine exitio urbis, foret. quip-
pe L. Vitellio, quamvis infami, inerat induſtria:
nec virtutibus, ut boni, ſed, quo modo peſſi-
78 mus quiſque, vitiis valebat. Dum haec in parti-
bus Vitellii geruntur, digreſſus Narnia Veſpa-
ſiani exercitus feſtos Saturni dies Ocriculi per
otium agitabat. Cauſa tam pravae morae, ut Mu-
cianum opperirentur. nec defuere, qui Anto-
nium ſuſpicionibus arguerent, tanquam *dolo cun-
ctantem, poſt ſecretas Vitellii epiſtolas, quibus Con-*

sulatum, & nubilem filiam, & dotales opes, pretium A. U.
proditionis, offerebat: alii, *ficta haec, & in gra-* 823
tiam Muciani composita: quidam, *omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius Urbi bellum, quam inferre; quando validissimae cohortes a Vitellio descivissent, &, abscissis omnibus praesidiis, cessurus imperio videbatur. sed cuncta festinatione, deinde ignavia Sabini corrupta: qui, sumtis temere armis, munitissimam Capitolii arcem, & ne magnis quidem exercitibus expugnabilem, adversus tres cohortes tueri nequivisset.* Haud facile quis uni assignaverit culpam, quae omnium fuit. nam & Mucianus ambiguis epistolis victores morabatur, & Antonius praepostero obsequio, vel dum regerit invidiam, crimen meruit. ceterique duces, dum peractum bellum putant, finem eius insignivere. ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus praemissus, ut transversis itineribus per agrum Sabinum Salaria via Urbem introiret, satis maturaverat: donec obsessi Capitolii fama cunctos simul exciret. Antonius per Flaminiam ad 79
Saxa rubra, multo iam noctis, serum auxilium venit. Illic *interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tremere Urbem,* maesta omnia, accepit: *plebem quoque & servitia pro Vitellio armari,* nuntiabatur. Et Petilio Ceriali equestre proelium adversum fuerat. namque incautum, & tanquam ad victos ruentem, Vitelliani, interiectus equiti pedes, excepere. pugnatum haud procul Urbe, inter aedificia hortosque, & anfractus viarum: quae gnara Vitellianis, incomperta hostibus, me-

A. U. tum fecerant. neque omnis eques concors; ad-
823 iunctis quibusdam, qui nuper apud Narniam de-
diti, fortunam partium speculabantur. capitur
Praefectus alae, Tullius Flavianus: ceteri foeda
fuga consternantur, non ultra Fidenas secutis vi-
80 ctoribus. Eo successu studia populi aucta. vulgus
urbanum arma cepit. paucis scuta militaria: plu-
res, raptis, quod cuique obvium, telis, *signum
pugnae* exposcunt. Agit grates Vitellius, & *ad tuen-
dam Urbem prorumpere* iubet. Mox, vocato Sena-
tu, deliguntur legati ad exercitus, ut praetexto
Reipublicae concordiam pacemque suaderent. Va-
ria legatorum sors fuit. qui Petilio Ceriali occur-
rerant, extremum discrimen adiere, aspernante
milite conditiones pacis. vulneratur Praetor Aru-
lenus Rusticus: (auxit invidiam, super violatum
legati Praetorisque nomen, propria dignatio viri)
palantur comites: occiditur proximus lictor, di-
movere turbam ausus: &, ni dato a duce praesi-
dio defensi forent, sacrum etiam in exteras gen-
tes legatorum ius, ante ipsa patriae moenia, ci-
vilis rabies usque in exitium temerasset. Aequio-
ribus animis accepti sunt, qui ad Antonium vene-
rant, non quia modestior miles, sed duci plus au-
81 ctoritatis. Miscuerat se legatis Musonius Rufus,
equestris ordinis, studium philosophiae & placita
Stoicorum aemulatus: coeptabatque, permixtus
manipulis, *bona pacis ac belli discrimina* differens,
armatos monere. id plerisque ludibrio, pluribus
taedio: nec deerant, qui propellerent proculca-
rentque, ni, admonitu modestissimi cuiusque, &

aliis minitantibus, omisisset intempestivam sapien- A. U.
tiam. Obviae fuere & virgines Vestales, cum epi- 823
stolis Vitellii, ad Antonium scriptis. *eximi supremo certamini unum diem*, postulabat: *si moram interiecissent, facilius omnia conventura.* Virgines cum honore dimissae: Vitellio rescriptum, *Sabini caede, & incendio Capitolii, diremta belli commercia.* Tenta- 82
vit tamen Antonius, vocatas ad concionem legiones mitigare, *ut, castris iuxta pontem Milvium positis, postera die Urbem ingrederentur.* Ratio cunctandi, ne asperatus proelio miles, non populo, non Senatui, ne templis quidem ac delubris Deorum consuleret. sed omnem prolationem, ut inimicam victoriae, suspectabant. Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. tripartito agmine, pars, ut adstiterat, Flaminia via; pars iuxta ripam Tiberis incessit; tertium agmen per Salariam Collinae portae propinquabat. Plebs invectis equitibus fusa: miles Vitellianus trinis & ipse praesidiis occurrit. Proelia ante Urbem multa & varia: sed Flavianis, consilio ducum praestantibus, saepius prospera. ii tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram Urbis, ad Sallustianos hortos, per angusta & lubrica viarum flexerant. Superstantes maceriis hortorum Vitelliani, ad serum usque diem, saxis pilisque subeuntes arcebant: donec ab equitibus, qui porta Collina irruperant, circumvenirentur. Concurrere & in campo Martio infestae acies. Pro Flavianis fortuna, & parta toties victoria: Vitelliani desperatione sola rue-

A. U. bant; &, quamquam pulsi, rursus in Urbe con-
823 gregabantur. Aderat pugnantibus spectator popu-
83 lus, utque in ludicro certamine, hos, rursus illos, clamore & plausu fovebat: quoties pars altera inclinasset, abditos in tabernis, aut, si quam in domum perfugerant, *erui iugularique* expostulantes, parte maiore praedae potiebantur. nam, milite ad sanguinem & caedes obverso, spolia in vulgus cedebant. Saeva ac deformis Urbe tota facies. alibi proelia & vulnera; alibi balineae popinaeque: simul cruor & strues corporum; iuxta scorta, in scortis miles: quantum in luxurioso otio libidinum: quidquid in acerbissima captivitate scelerum: prorsus, ut eandem civitatem & furere crederes & lascivire. Conflixerant ante armati exercitus in Urbe, bis L. Sulla, semel Cinna, victoribus. nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana securitas; & ne minimo quidem temporis voluptates intermissae. velut festis diebus, id quoque gaudium accedere: & exsultabant, fruebantur; nulla partium cura, malis publicis laeti.

84 Plurimum molis in oppugnatione castrorum fuit, quae acerrimus quisque, ut novissimam spem, retinebant. Eo intentius victores, praecipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta simul admovent, testudinem, tormenta, aggeres, facesque: *quidquid tot proeliis laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari*, clamitantes. *Urbem Senatui ac populo Romano, templa Diis reddita: proprium esse militis decus in castris. illam patriam, illos penates. ni statim reci-*

piantur, noctem in armis agendam. Contra Vitelliani, quamquam numero fatoque diſpares, inquietare victoriam, morari pacem, domos araſque cruore foedare, ſuprema victis ſolatia, amplectebantur. Multi ſemianimes, ſuper turres & propugnacula moenium exſpiravere. Convulſis portis, reliquus globus obtulit ſe victoribus: & cecidere omnes contrariis vulneribus, verſi in hoſtem. ea cura etiam morientibus decori exitus fuit. A. U. 823

85 Vitellius, capta Urbe, per averſam palatii partem, Aventinum, in domum uxoris, ſellula defertur: ut, ſi diem latebra vitaviſſet, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. Dein mobilitate ingenii, &, (quae natura pavoris eſt) cum omnia metuenti, praeſentia maxime diſplicerent, in palatium regreditur, vaſtum deſertumque; dilapſis etiam infimis ſervitiorum, aut occurſum eius declinantibus. Terret ſolitudo, & tacentes loci: tentat clauſa: inhorreſcit vacuis: feſſuſque miſero errore, & pudenda latebra ſemet occultans, ab Iulio Placido, Tribuno cohortis, protrahitur. Vinctae pone tergum manus: laniata veſte, foedum ſpectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illacrimante. deformitas exitus miſericordiam abſtulerat. Obvius e Germanicis militibus, Vitellium infeſto ictu, per iram, vel quo maturius ludibriis eximeret, an Tribunum appetierit, in incerto fuit: aurem Tribuni amputavit, ac ſtatim confoſſus eſt. Vitellium, infeſtis mucronibus coactum, modo erigere os, & offerre contumeliis, nunc cadentes ſtatuas ſuas,

A. U. 823 plerumque Roſtra, aut Galbae occiſi locum contueri; poſtremo ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini iacuerat, propulere. Vox una non degeneris animi excepta, cum Tribuno inſultanti, *ſe tamen Imperatorem eius fuiſſe*, reſpondit. Ac deinde ingeſtis vulneribus concidit. & vulgus eadem pravitate inſectabatur interfectum, qua foverat

86 viventem. Peracta ille luce iam ſeptimum & quinquageſimum aetatis annum explebat. Conſulatum, ſacerdotia, nomen locumque inter primores, nulla ſua induſtria, ſed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipſum non noverant. ſtudia exercitus raro cuiquam, bonis artibus quaeſita, perinde adfuere, quam huic per ignaviam. Inerat tamen ſimplicitas ac liberalitas: quae, ni adſit modus, in exitium vertuntur. amicitias, dum magnitudine munerum, non conſtantia morum contineri putat, meruit magis, quam habuit. Reipublicae haud dubie intererat, Vitellium vinci: ſed imputare perfidiam non poſſunt, qui Vitellium Veſpaſiano prodidere, cum a Galba deſciviſſent. Praecipiti in occaſum die, ob pavorem magiſtratuum Senatorumque, qui dilapſi ex Urbe, aut per domos clientium ſemet occultabant, vocari Senatus non potuit. Domitianum, poſtquam nihil hoſtile metuebatur, ad duces partium progreſſum, & *Caeſarem* conſalutatum, miles frequens, utque erat in armis, in paternos penates deduxit.

C. CORNELII TACITI
HISTORIARUM
LIBER QUARTUS
QUI
ANNALIUM XX.

BREVIARIUM LIBRI.

Facies & miseria Romanae urbis. L. Vitellius se cum cohortibus dedidit: sed nihilo secius ipse interfectus. Imperium Vespasiano a Senatu firmatur. De Helvidio Prisco accuratius, insigni viro. de diffidiis eius cum Eprio Marcello. Mucianus inter haec Urbem ingreditur. is Calpurnium Pisonem interfici iubet. Initia & motus Germanici belli: quod, duce Civili, Batavi primi sumsere: postque eos, Canninefates. praesidia & castella Romana eiiciunt aut exscindunt. Aquilium primipilarem, & post Mumium Lupercum Legatum proeliis vincunt. Batavorum veteranae cohortes ad Civilem abeunt. quas transitu arcere Herennius Gallus conatus, item funditur. Castra vetera a Civili obsidentur. Seditio militum Romanorum contra Hordeonium. & summa belli Voculae permissa. Is contra Civilem duxit: & primo victus, praeter spem fortuito vicit. Iterum seditio in Hordeonium; quem & interficiunt. Quaedam Romae & apud

Patres gesta. iurgia: accusationes. Vitelliani milites compositi. alii in praetorium lecti. L. Pisonis in Africa caedes. Capitolium Romae restitutum. Treveri & Lingones a Romanis deficiunt, & reliquae Galliae nutant. Ipsae legiones cohortesque Romanae parum fidae, & a Gallis corrumpebantur. Vocula interficitur. Sacramentum Romani pro imperio Galliarum dicunt. Idem legiones fecere, quae in Veteribus diu obsessae. Nec Agrippinenses ultra cunctati, quin se victoribus adiungerent. Lingones interea a Sequanis fusi. At Romae, imperium periclitari visum: & Domitianus ipse ad hoc bellum accingitur, cum Muciano. Legiones quatuor statim praemissae. Galli interea deliberant: & pluribus sanioribusque cum servitute pax placuit. Petilius Cerialis Treveros magna pugna vicit. defectores plerique ad Romana signa rediere. Paulo post acre iterum certamen cum Civili & Classico: cuius initio ambiguo, laetus Romanis finis fuit. Vespasiani in Aegypto facta, & edita ab eo miracula. itemque de oraculis & sortibus ad eius imperium. Gesta eodem anno, & maxime

IMP. VESPASIANO ITERUM, TITO FIL. COSS.

I INTERFECTO Vitellio, bellum magis desierat, quam pax coeperat. Armati per Urbem victores implacabili odio victos consectabantur. plenae caedibus viae, cruenta fora templaque, passim trucidatis, ut quemque fors obtulerat. Ac mox, augescente licentia, scrutari ac protrahere abditos: si quem procerum habitu & iuventa conspexerant, obtruncare, nullo militum aut populi discrimine. Quae saevitia, recentibus odiis, sanguine explebatur, dein verterat in avaritiam. nihil usquam secretum aut clau-

A. U. 823 A. C. 70

ſum ſinebant, *Vitellianos occultari* ſimulantes. Ini- A. U.
tium id perfringendarum domuum; vel, ſi re- 823
ſiſteretur, cauſa caedis. nec deerat egentiſſimus
quiſque ex plebe: & peſſimi ſervitiorum pro-
dere ultro dites dominos: alii ab amicis mon-
ſtrabantur. Ubique lamenta, conclamationes, &
forma captae urbis: adeo ut Othoniani Vitellia-
nique militis invidioſa antea petulantia deſidera-
retur. Duces partium, accendendo civili bello
acres, temperandae victoriae impares. quippe in
turbas & diſcordias peſſimo cuique plurima vis:
pax & quies bonis artibus indigent. Nomen ſe- 2
demque Caeſaris Domitianus acceperat: non-
dum ad curas intentus; ſed ſtupris & adulteriis
filium Principis agebat. Praefectura praetorii pe-
nes Arrium Varum: ſumma potentiae in Primo
Antonio. is pecuniam familiamque e Principis
domo, quaſi Cremonenſem praedam, rapere: ce-
teri modeſtia vel ignobilitate, ut in bello obſcu-
ri, ita praemiorum expertes. Civitas pavida, &
ſervitio parata, *occupari redeuntem Tarracina L.
Vitellium cum cohortibus, exſtinguique reliqua bel-
li,* poſtulabat. Praemiſſi Ariciam equites: agmen
legionum intra Bovillas ſtetit. Nec cunctatus eſt
Vitellius, ſeque & cohortes arbitrio victoris
permittere: & miles infelicia arma, haud mi-
nus ira, quam metu abiecit. Longus dedito-
rum ordo, ſeptus armatis, per Urbem inceſſit:
nemo ſupplici vultu, ſed triſtes & truces, & ad-
verſum plauſus ac laſciviam inſultantis vulgi im-
mobiles. paucos erumpere auſos, circumiecti

A. U. pressere: ceteri in custodiam conditi. nihil quisquam locutus indignum: &, quamquam inter adversa, salva virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratris, in principatu eius vigilantior; nec perinde prosperis socius, quam adversis abstractus.
823
3 Iisdem diebus Lucilius Bassus, cum expedito equite, ad componendam Campaniam mittitur; discordibus municipiorum animis, magis inter semet, quam contumacia adversus Principem. viso milite quies: & minoribus coloniis impunitas. Capuae legio tertia hiemandi caussa locatur, & domus illustres afflictae; cum contra Tarracinenses nulla ope iuvarentur. tanto proclivius est, iniuriae, quam beneficio, vicem exsolvere: quia gratia oneri, ultio in quaestu habetur. solatio fuit servus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinensium diximus, patibulo affixus in iisdem anulis, quos acceptos a Vitellio gestabat. At Romae Senatus cuncta Principibus solita Vespasiano decernit, laetus & spei certus. quippe sumta per Gallias Hispaniasque civilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico, postquam Aegyptum, Iudaeam, Syriamque, & omnes provincias exercitusque lustraverant, velut expiato terrarum orbe, cepisse finem videbantur. Addidere alacritatem Vespasiani literae, tanquam manente bello scriptae. ea, prima specie, forma: ceterum ut Princeps loquebatur, civilia de se, de Republica egregia. Nec Senatus obsequium deerat. Ipsi *consulatus cum Tito filio: Praetura Do-*
4 *mitiano & consulare imperium* decernuntur. Mise-

rat & Mucianus epistolas ad Senatum, quae ma- A. U.
teriam sermonibus praebuere: *si privatus esset,* 823
cur publice loqueretur? potuisse eadem, paucos post dies, loco sententiae dici. ipsa quoque insectatio in Vitellium sera, & sine libertate. id vero erga Rempublicam superbum, erga Principem contumeliosum, quod, *in manu sua fuisse imperium, donatumque Vespasiano,* iactabat. Ceterum invidia in occulto, adulatio in aperto erant. multo cum honore verborum *Muciano triumphalia* de bello civili data: sed *in Sarmatas expeditio* fingebatur. Adduntur *Primo Antonio consularia, Cornelio Fusco & Arrio Varo praetoria insignia.* Mox Deos respexere. *restitui* placuit *Capitolium.* eaque omnia Valerius Asiaticus, Consul designatus, censuit: ceteri vultu manuque; pauci, quibus conspicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus, assentiebantur. Ubi ad Helvidium Priscum, Praetorem designatum, ventum; promsit sententiam, ut honorificam in bonum Principem, (falsa aberant) item studiis Senatus attollebatur. Isque praecipuus illi dies, magnae offensae initium, & magnae gloriae fuit.
Res poscere videtur, quia iterum in mentionem 5
incidimus viri, saepius memorandi, ut vitam studiaque eius, & quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus, Tarracinae municipio, Cluvio patre, qui ordinem primi pili duxisset, ingenium illustre altioribus studiis iuvenis admodum dedit. non ut plerique, ut nomine magnifico segne otium velaret, sed quo firmior adver-

A. U. sus fortuita, Rempublicam capesseret; doctores
823 sapientiae secutus est: qui sola bona, quae hone-
sta, mala tantum, quae turpia; potentiam, no-
bilitatem, ceteraque extra animum, neque bo-
nis, neque malis annumerant. Quaestorius ad-
huc, a Paeto Thrasea gener delectus, e moribus
soceri nihil aeque ac libertatem hausit: civis,
Senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitae
officiis aequabilis, opum contemtor, recti pervi-
6 cax, constans adversus metus. Erant, quibus ap-
petentior famae videretur; quando etiam sapien-
tibus cupido gloriae novissima exuitur. Ruina so-
ceri in exsilium pulsus, ut Galbae principatu
rediit, Marcellum Eprium, delatorem Thraseae,
accusare aggreditur. Ea ultio, incertum, maior
an iustior, Senatum in studia diduxerat. nam,
si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur.
Primo minax certamen, & egregiis utriusque ora-
tionibus testatum: mox, dubia voluntate Gal-
bae, multis Senatorum deprecantibus, omisit
Priscus; variis, ut sunt hominum ingenia, ser-
monibus moderationem laudantium, aut con-
7 stantiam requirentium. Ceterum, eo Senatus die,
quo *de imperio Vespasiani* censebant, placuerat *mit-
ti ad Principem legatos.* Hinc inter Helvidium &
Eprium acre iurgium. Priscus, *eligi nominatim a
magistratibus iuratis:* Marcellus *urnam* postulabat;
quae Consulis designati sententia fuerat. sed Mar-
celli studium proprius rubor excitabat, ne, aliis
electis, posthabitus crederetur. Paulatimque per
altercationem ad continuas & infestas orationes

provecti sunt, quaerente Helvidio, *quid ita Marcellus iudicium magistratuum pavesceret? esse illi pecuniam, & eloquentiam, quîs multos anteiret, ni memoria flagitiorum urgeretur. Sorte & urna mores non discerni: suffragia & existimationem Senatus reperta, ut in cuiusque vitam famamque penetrarent. pertinere ad utilitatem Reipublicae, pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi, quos innocentissimos Senatus habeat, qui honestis sermonibus aures Imperatoris imbuant. Fuisse Vespasiano amicitiam cum Thrasea, Sorano, Sentio: quorum accusatores, etiamsi puniri non oporteat, ostentari non debere. hoc Senatus iudicio velut admoneri Principem, quos probet, quos reformidet. nullum maius boni imperii instrumentum, quam bonos amicos. Esse satis Marcello, quod Neronem in exitium tot innocentium impulerit. frueretur praemiis & impunitate; Vespasianum melioribus relinqueret.* Marcellus, *non suam sententiam* 8
impugnari, sed Consulem designatum censuisse, dicebat, *secundum vetera exempla, quae sortem legationibus posuissent, ne ambitioni aut inimicitiis locus foret. Nihil evenisse, cur antiquitus instituta exolescerent, aut Principis honor in cuiusquam contumeliam verteretur. sufficere omnes obsequio. id magis vitandum, ne pervicacia quorundam irritaretur animus, novo principatu suspensus, & vultus quoque ac sermones omnium circumspectans. Se meminisse temporum, quibus natus sit, quam civitatis formam patres avique instituerint: ulteriora mirari, praesentia sequi: bonos Imperatores voto expetere, qualescunque tolerare. Non magis sua oratione Thraseam, quam*

A. U. 823

A. U. *iudicio Senatus afflictum. saevitiam Neronis per hu-*
823 *iusmodi imagines illusisse. nec minus sibi anxiam ta-*
lem amicitiam, quam aliis exsilium. Denique con-
stantia, fortitudine, Catonibus & Brutis aequare-
tur Helvidius: se unum esse ex illo Senatu, qui si-
mul servierit. Suadere etiam Prisco, ne supra Prin-
cipem scanderet: ne Vespasianum, senem triumpha-
lem, iuvenum liberorum patrem, praeceptis coërce-
ret. Quomodo pessimis Imperatoribus sine fine domi-
nationem, ita quamvis egregiis modum libertatis pla-
cere. Haec magnis utrinque contentionibus iacta-
ta, diversis studiis accipiebantur. Vicit pars, quae
sortiri legatos malebat; etiam mediis Patrum an-
nitentibus, retinere morem: & splendidissimus
quisque eodem inclinabat; metu invidiae, si ipsi
9 eligerentur. Secutum aliud certamen. Praetores
aerarii, (nam tum a Praetoribus tractabatur aera-
rium) *publicam paupertatem* questi, *modum impen-*
sis postulaverant. eam curam Consul designatus,
ob magnitudinem oneris, & remedii difficulta-
tem, Principi reservabat. Helvidius, *arbitrio Se-*
natus agendum, censuit. cum perrogarent senten-
tias Consules, Vulcatius Tertullinus, Tribunus
plebis, intercessit, *ne quid super tanta re, Princi-*
pe absente, statueretur. Censuerat Helvidius, *ut*
Capitolium publice restitueretur, adiuvaret Vespasia-
nus. eam sententiam modestissimus quisque silen-
tio, deinde oblivio transmisit: fuere, qui & me-
10 minissent. Tum invectus est Musonius Rufus in
Publium Celerem, a quo Baream Soranum falso te-
stimonio circumventum, arguebat. Ea cognitione

renovari odia accusationum videbantur: sed vilis A. U.
& nocens reus protegi non poterat. quippe So- 823
rani sancta memoria: Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor corruptorque amici, & cuius se magistrum ferebat. Proximus dies causae destinatur. nec tam Musonius aut Publius, quam Priscus & Marcellus ceterique, motis ad ultionem animis, exspectabantur. Tali rerum sta- 11
tu, cum discordia inter Patres, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non Princeps in civitate essent: Mucianus, Urbem ingressus, cuncta simul in se traxit. fracta Primi Antonii, Varique Arrii potentia. male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamvis vultu tegeretur: sed civitas, rimandis offensis sagax, verterat se transtuleratque. Ille unus ambiri, coli: nec deerat ipse, stipatus armatis, domos hortosque permutans, apparatu, incessu, excubiis, vim Principis amplecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit caedes Calpurnii Galeriani. Is fuit filius C. Pisonis, nihil ausus: sed nomen insigne, & decora ipsi iuventa, rumore vulgi celebrabantur: erantque in civitate adhuc turbida & novis sermonibus laeta, qui principatus inanem ei famam circumdarent. Iussu Muciani custodia militari cinctus, ne in ipsa Urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab Urbe lapidem, via Appia, fuso per venas sanguine, exstinguitur. Iulius Priscus, praetoriarum, sub Vitellio, cohortium Praefectus, se ipse interfecit, pudore magis, quam necessitate. Alphenus Varus ignaviae

A. U. infamiaeque ſuae ſuperfuit. Aſiaticus enim (is li-
823 bertus) malam potentiam ſervili ſupplicio ex-
12 piavit. Iiſdem diebus crebreſcentem cladis Germanicae famam, nequaquam maeſta, civitas excipiebat. *caeſos exercitus. capta legionum hiberna. deſciviſſe Gallias.* non ut mala loquebantur. Id bellum quibus cauſis ortum, quanto externarum ſociarumque gentium motu flagraverit, altius expediam. Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum: ſeditione domeſtica pulſi, extrema Gallicae orae, vacua cultoribus, ſimulque inſulam, Batavam, a ſe dictam, occupavere, quam mare Oceanus a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit: nec operibus Romanis, ſocietateve alienorum, attriti, viros tantum armaque imperio miniſtrant. diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britanniam gloria, tranſmiſſis illuc cohortibus, quas vetere inſtituto nobiliſſimi popularium regebant. Erat & domi delectus eques, praecipuo nandi ſtudio, arma equoſque retinens, integris turmis Rhenum perrum-
13 pere. Iulius Paullus, & Claudius Civilis, regia ſtirpe, multo ceteros anteibant. Paullum Fonteius Capito, falſo rebellionis crimine, interfecit. iniectae Civili catenae: miſſuſque ad Neronem, & a Galba abſolutus, ſub Vitellio rurſus diſcrimen adiit, flagitante ſupplicium eius exercitu. Inde cauſae irarum, ſpeſque ex malis noſtris. Sed Civilis, ultra quam barbaris ſolitum, ingenio ſollers, & *Sertorium ſe.* aut *Hannibalem* ferens; ſimili oris dehoneſtamento; ne ut hoſti obviam

iretur, si a populo Romano palam descivisset, A. U. 823
Vespasiani amicitiam studiumque partium praetendit; missis sane ad eum Primi Antonii literis, quibus, *avertere accita a Vitellio auxilia, & tumultus Germanici specie, retentare legiones*, iubebatur. Eadem Hordeonius Flaccus praesens monuerat, inclinato in Vespasianum animo, & Reipublicae cura; cui excidium adventabat, si redintegratum bellum, & tot armatorum millia Italiam irrupissent. Igitur Civilis, desciscendi certus, occultato 14
interim altiore consilio, cetera ex eventu iudicaturus, novare res hoc modo coepit. Iussu Vitellii Batavorum iuventus ad delectum vocabatur; quem, suapte natura gravem, onerabant ministri avaritia ac luxu, senes aut invalidos conquirendo, quos pretio dimitterent. rursus impubes, sed forma conspicui (& est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. Hinc invidia: & compositae seditionis auctores perpulere, ut delectum abnuerent. Civilis primores gentis, & promtissimos vulgi, specie epularum, sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac laetitia incaluisse videt; a laude gloriaque gentis orsus, iniurias & raptus, & cetera servitii mala enumerat. *Neque enim societatem, ut olim, sed tanquam mancipia haberi: quando Legatum, gravi quidem comitatu, & superbo cum imperio, venire? tradi se Praefectis Centurionibusque: quos ubi spoliis & sanguine expleverint, mutari, exquirique novos sinus, & varia praedandi vocabula. instare delectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus, velut supremum dividantur. nunquam magis*

A. U. *afflictam rem Romanam: nec aliud in hibernis, quam*
823 *praedam & ſenes. attollerent tantum oculos, & inania legionum nomina ne paveſcerent. At ſibi robur peditum equitumque: conſanguineos Germanos: Gallias idem cupientes. ne Romanis quidem ingratum id bellum; cuius ambiguam fortunam Veſpaſiano imputaturos: victoriae rationem non reddi.*
15 Magno cum aſſenſu auditus, barbaro ritu & patriis exſecrationibus univerſos adigit. Miſſi ad Canninefates, qui conſilia ſociarent. ea gens partem inſulae colit, origine, lingua, virtute, par Batavis: numero ſuperantur. Mox occultis nuntiis pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes, miſſas in Germaniam, ut ſupra retulimus, ac tum Magontiaci agentes. Erat in Canninefatibus ſtolidae audaciae Brinno, claritate natalium inſigni. pater eius multa hoſtilia auſus, Caianarum expeditionum ludibrium impune ſpreverat. Igitur ipſo rebellis familiae nomine placuit, impoſituſque ſcuto, more gentis, & ſuſtinentium humeris vibratus, dux deligitur. Statimque accitis Friſiis, (tranſrhenana gens eſt) duarum cohortium hiberna, proxima occupatu, Oceano irrumpit. nec praeviderant impetum hoſtium milites: nec, ſi praevidiſſent, ſatis virium ad arcendum erat. capta igitur & direpta caſtra. Dein vagos, & pacis modo effuſos lixas, negotiatoreſque Romanos, invadunt. Simul excidiis caſtellorum imminebant: quae a Praefectis cohortium incenſa ſunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque, & quod militum, in ſuperiorem inſulae partem congregantur, duce

Aquillio, primipilari: nomen magis exercitus, A. U.
quam robur. quippe viribus cohortium abductis, 823
Vitellius, e proximis Nerviorum Germanorum-
que pagis, segnem numerum armis oneraverat.
Civilis dolo grassandum ratus, incusavit ultro 16
Praefectos, *quod castella deseruissent. Se cum cohor-
te, cui praeerat, Canninefatem tumultum compres-
surum: illi sua quisque hiberna repeterent.* Subesse
fraudem consilio, & dispersas cohortes facilius
opprimi; nec Brinnonem ducem eius belli, sed
Civilem esse, patuit: erumpentibus paulatim in-
diciis, quae Germani, laeta bello gens, non diu
occultaverant. Ubi insidiae parum cessere, ad vim
transgressus, Canninefates, Frisios, Batavos pro-
priis cuneis componit. directa ex diverso acies
haud procul a flumine Rheno, & obversis in ho-
stem navibus; quas, incensis castellis, illuc appu-
lerant. nec diu certato, Tungrorum cohors signa
ad Civilem transtulit: perculsique milites impro-
visa proditione, a sociis hostibusque caedeban-
tur. Eadem etiam navibus perfidia. pars remigum
e Batavis, tanquam imperitia, officia nautarum
propugnatorumque impediebant: mox contra
tendere, & puppes hostili ripae obiicere: ad po-
stremum gubernatores Centurionesque, nisi ea-
dem volentes, trucidant; donec universa qua-
tuor & viginti navium classis transfugeret, aut ca-
peretur. Clara ea victoria in praesens, in poste- 17
rum usui: armaque & naves, quibus indigebant,
adepti, magna per Germanias Galliasque fama,
libertatis auctores celebrabantur. Germaniae statim

A. U. misere legatos, auxilia offerentes. Galliarum so-
823 cietatem Civilis arte donisque affectabat, captos cohortium Praefectos suas in civitates remittendo: cohortibus, abire, an manere mallent, data potestate. manentibus honorata militia; digredientibus spolia Romanorum offerebantur. Simul secretis sermonibus admonebat *malorum, quae tot annis perpessi, miseram servitutem falso pacem vocarent. Batavos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepisse. prima acie fusum victumque Romanum. quid? si Galliae iugum exuant? quantum in Italia reliquum? provinciarum sanguine provincias vinci. Ne Vindicis aciem cogitarent. Batavo equite protritos Aeduos Arvernosque: fuisse inter Verginii auxilia Belgas: vereque reputantibus, Galliam suismet viribus concidisse. Nunc easdem omnium partes; addito, si quid militaris disciplinae in castris Romanorum viguerit. esse secum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Servirent Syria Asiaque, & suetus regibus Oriens: multos adhuc in Gallia vivere, ante tributa genitos. Nuper certe, caeso Quinctilio Varo, pulsam e Germania servitutem. Nec Vitellium Principem, sed Caesarem Augustum bello provocatum. Libertatem natura, etiam mutis animalibus, datam. Virtutem proprium hominum bonum. Deos fortioribus adesse. Proinde arriperent vacui occupatos, integri fessos. dum alii Vespasianum, alii Vitellium foveant,*
18 *patere locum adversus utrumque.* Sic in Gallias Germaniasque intentus, si destinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno im-

minebat. At Flaccus Hordeonius primos Civilis conatus per dissimulationem aluit. Ubi *expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batavorum insula Romanum nomen*, trepidi nuntii afferebant: Mummium Lupercum, Legatum, (is duarum legionum hibernis praeerat) *egredi adversus hostem* iubet. Lupercus legionarios e praesentibus, Ubios e proximis, Treverorum equites, haud longe agentes, raptim transmisit. addita Batavorum ala, quae iam pridem corrupta, fidem simulabat, ut, proditis in ipsa acie Romanis, maiore pretio fugeret. Civilis, captarum cohortium signis circumdatus, ut suo militi recens gloria ante oculos esset, hostes memoria cladis terrerentur; matrem suam sororesque, simul omnium coniuges parvosque liberos, consistere a tergo iubet: hortamenta victoriae, vel pulsis pudorem. Ut virorum cantu, feminarum ululatu, sonuit acies; nequaquam par a legionibus cohortibusque redditur clamor. Nudaverat sinistrum cornu, Batavorum ala transfugiens, statimque in nos versa: sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Ubiorum Treverorumque auxilia, foeda fuga dispersa, totis campis palantur. Illuc incubuere Germani. & fuit interim effugium legionibus in castra, quibus *Veterum* nomen est. Praefectus alae Batavorum, Claudius Labeo, oppidano certamine aemulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares, vel si retineretur, semina discordiae praeberet, in Frisios avehitur. Iisdem diebus, Batavorum & 19

A. U. 823

A. U. 823 Canninefatium cohortes, cum iuſſu Vitellii in Urbem pergerent, miſſus a Civile nuntius aſſequitur. Intumuere ſtatim ſuperbia ferociaque, & *pretium itineris, donativum, duplex ſtipendium, augeri equitum numerum*, promiſſa ſane a Vitellio, poſtulabant: non, ut aſſequerentur; ſed cauſam ſeditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat, quam ut acrius expoſcerent, quae ſciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petivere, ut Civili iungerentur. Hordeonius, adhibitis Tribunis Centurionibuſque, conſultavit, *num obſequium abnuentes vi coërceret*. Mox, inſita ignavia, & trepidis miniſtris, quos ambiguus auxiliorum animus & ſubito delectu ſuppletae legiones angebant, ſtatuit continere intra caſtra militem. Dein poenitentia, & arguentibus ipſis, qui ſuaſerant, tanquam ſecuturus, ſcripſit Herennio Gallo, legionis primae Legato, qui Bonnam obtinebat, ut *arceret tranſitu Batavos: ſe cum exercitu tergis eorum haeſurum*. Et opprimi poterant, ſi hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrinque copiis, medios clauſiſſent. Flaccus omiſit inceptum: aliiſque literis Gallum monuit, *ne terreret abeuntes*. Unde ſuſpicio, ſponte Legatorum excitari bellum: cunctaque, quae acciderant, aut metuebantur, non inertia militis, neque hoſtium vi, ſed fraude ducum evenire.

20 Batavi, cum caſtris Bonnenſibus propinquarent, praemiſere, qui Herennio Gallo mandata cohortium exponerent: *nullum ſibi bellum adverſus Romanos, pro quibus toties bellaſſent. Longa atque irri-*

ta militia fessis patriae atque otii cupidinem esse. Si A. U. 823
nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros. Cunctantem Legatum milites perpulerant, ut fortunam proelii experiretur. Tria millia legionariorum, & tumultuariae Belgarum cohortes, simul paganorum lixarumque ignava, sed procax ante periculum manus, omnibus portis erumpunt, ut Batavos numero impares circumfundant. Illi, veteres militiae, in cuneos congregantur, densi undique, & frontem tergaque ac latus tuti. Sic tenuem nostrorum aciem perfringunt. cedentibus Belgis, pellitur legio: & vallum portasque trepidi petebant. ibi plurimum cladis: cumulatae corporibus fossae: nec caede tantum & vulneribus, sed ruina, & suis plerique telis interiere. Victores, Colonia Agrippinensium vitata, nihil cetero in itinere hostile ausi, Bonnense proelium excusabant: tanquam petita pace, postquam negabatur, sibimetipsi consuluissent. Civilis, adventu veteranarum cohortium, iusti iam exercitus ductor, sed consilii ambiguus, & vim Romanam reputans, cunctos, qui aderant, in verba Vespasiani adigit: mittitque legatos ad duas legiones, quae, priore acie pulsae, in Vetera castra concesserant, *ut idem sacramentum acciperent.* Redditur responsum, *neque proditoris, neque hostium se consiliis uti. Esse sibi Vitellium Principem, pro quo fidem & arma usque ad supremum spiritum retenturos. proinde perfuga Batavus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, sed meritas sceleris poenas exspectaret.* Quae ubi relata

21

A. U. Civili; incensus ira, universam Batavorum gen-
823 tem in arma rapit. Iunguntur Bructeri Tencteri-
que, & excita nuntiis Germania ad praedam fa-
22 mamque. Adversus has belli concurrentes minas,
Legati legionum, Mummius Lupercus & Numi-
sius Rufus, vallum murosque firmabant. subver-
sa longae pacis opera, haud procul castris, in mo-
dum municipii exstructa, ne hostibus usui forent.
Sed parum provisum, ut copiae in castra conve-
herentur: rapi permisere. ita paucis diebus per li-
centiam absumta sunt, quae adversus necessitates
in longum suffecissent. Civilis medium agmen
cum robore Batavorum obtinens, utramque Rhe-
ni ripam, quo truculentior visu foret, Germa-
norum catervis complet, assultante per campos
equite. simul naves in adversum amnem ageban-
tur. Hinc veteranarum cohortium signa, inde de-
promtae silvis lucisque ferarum imagines, ut cui-
que genti inire proelium mos est, mixta belli ci-
vilis externique facie obstupefecerant obsessos.
& spem oppugnantium augebat amplitudo valli,
quod duabus legionibus situm, vix quinque mil-
lia armatorum Romanorum tuebantur: sed lixa-
rum multitudo, turbata pace illuc congregata,
23 & bello ministra aderat. Pars castrorum, in col-
lem leniter exsurgens; pars aequo adibatur. quip-
pe, illis hibernis obsideri premique Germanias,
Augustus crediderat; neque unquam id malo-
rum, ut oppugnatum ultro legiones nostras ve-
nirent. Inde non loco, neque munimentis labor
additus: vis & arma satis placebant. Batavi Trans-

rhenanique, quo discreta virtus manifestius spe- A. U.
ctaretur, sibi quaeque gens consistunt, eminus 823
lacessentes. Post ubi pleraque telorum turribus pinnisque moenium irrita pendebant, & desuper saxis vulnerabantur; clamore atque impetu invasere vallum, appositis plerique scalis, alii per testudinem suorum. scandebantque iam quidam, cum gladiis & armorum incussu praecipitati, sudibus & pilis obruuntur, praeferoces initio, & rebus secundis nimii. Sed tum praedae cupidine adversa quoque tolerabant. Machinas etiam, insolitum sibi, ausi. nec ulla ipsis sollertia: perfugae captivique docebant struere materias in modum pontis, mox subiectis rotis propellere, ut alii superstantes, tanquam ex aggere, proeliarentur, pars intus occulti muros subruerent. Sed excussa balistis saxa stravere informe opus: & crates vineasque parantibus adactae tormentis ardentes hastae: ultroque ipsi oppugnatores ignibus petebantur; donec, desperata vi, verterent consilium ad moras, haud ignari, paucorum dierum inesse alimenta & multum imbellis turbae. Simul ex inopia proditio, & fluxa servitiorum fides, ac fortuita belli sperabantur. Flaccus interim, cognito 24
castrorum obsidio, & missis per Gallias, qui auxilia concirent, lectos e legionibus Dillio Voculae, duodevicesimae legionis Legato, tradit, ut quam maximis per ripam itineribus celeraret. Ipse pavidus torpere, invisus militibus. neque enim ambigue fremebant, *emissas a Magontiaco Batavorum cohortes, dissimulatos Civilis conatus, adsciri in*

A. U. 823 *societatem Germanos. non Primi Antonii, neque Muciani ope Vespasianum magis adolevisse. aperta odia armaque palam depelli: fraudem & dolum obscura, eoque inevitabilia. Civilem stare contra, struere aciem: Hordeonium e cubiculo & lectulo iubere, quidquid hosti conducat. Tot armatas fortissimorum virorum manus unius senis valetudine regi. Quin potius, interfecto traditore, fortunam virtutemque suam malo omine exsolverent.* His inter se vocibus instinctos flammavere insuper allatae a Vespasiano literae, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitavit: vinctosque, qui attulerant, ad Vi-
25 tellium misit. Sic mitigatis animis, Bonnam, hiberna primae legionis, ventum. Infensior illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat: *eius iussu directam adversus Batavos aciem, tanquam a Magontiaco legiones sequerentur: eiusdem proditione caesos, nullis supervenientibus auxiliis. Ignota haec ceteris exercitibus, neque Imperatori suo nuntiari: cum accursu tot provinciarum exstingui repens perfidia potuerit.* Hordeonius exemplaria omnium literarum, quibus per Gallias Britanniamque & Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit: instituitque pessimum facinus, ut epistolae aquiliferis legionum traderentur; a quîs ante militi, quam ducibus, legebantur. Tum e seditiosis unum vinciri iubet, magis usurpandi iuris, quam quia unius culpa foret. Motusque Bonna exercitus in Coloniam Agrippinensem; affluentibus auxiliis Gallorum. qui primo rem Romanam enixe iuvabant: mox, valescentibus Germanis, pleraeque civita-

tes adversum nos armari; spe libertatis, &, si A. U.
exuissent servitium, cupidine imperitandi. Gli- 823
scebat iracundia legionum, nec terrorem unius
militis vincula indiderant. quin idem ille argue-
bat ultro *conscientiam ducis, tanquam nuntius inter
Civilem Flaccumque falso crimine testis veri opprime-
retur.* Conscendit tribunal Vocula mira constan-
tia, prehensumque militem ac vociferantem *duci
ad supplicium* iussit. Et dum mali pavent, opti-
mus quisque iussis paruere. Exin consensu *ducem
Voculam* poscentibus, Flaccus summam rerum ei
permisit. Sed discordes animos multa efferabant: 26
inopia stipendii frumentique; & simul delectum
tributaque Galliae aspernantes: Rhenus, inco-
gnita illi coelo siccitate, vix navium patiens: arti
commeatus: dispositae per omnem ripam stationes,
nes, quae Germanos vado arcerent: eademque
de causa minus frugum, & plures, qui consume-
rent. apud imperitos prodigii loco accipiebatur
ipsa aquarum penuria; tanquam nos amnes quo-
que, & vetera imperii munimenta desererent.
quod in pace *fors* seu *natura*, tunc *fatum* & *ira
Dei* vocabatur. Ingressis Novesium XIII legio con-
iungitur. Additus Voculae in partem curarum
Herennius Gallus, Legatus: nec ausi ad hostem
pergere, loco, cui Gelduba nomen est, castra fe-
cere. Ibi struenda acie, muniendo vallandoque,
& ceteris belli meditamentis militem firmabant.
Utque praeda ad virtutem accenderetur, in pro-
ximos Gugernorum pagos, qui societatem Civilis
acceperant, ductus a Vocula exercitus. pars cum

27 Herennio Gallo permanſit. Forte navem, haud
A. U. procul caſtris, frumento gravem, cum per vada
823 haeſiſſet, Germani in ſuam ripam trahebant. Non tulit Gallus, miſitque ſubſidio cohortem. auctus & Germanorum numerus. paulatimque aggregantibus ſe auxiliis, acie certatum. Germani multa cum ſtrage noſtrorum navem abripiunt. Victi (quod tum in morem verterat) non ſuam ignaviam, ſed perfidiam Legati culpabant. protractum e tentorio, ſciſſa veſte, verberato corpore, *quo pretio, quibus conſciis, prodidiſſet exercitum*, dicere iubent. redit in Hordeonium invidia: illum *auctorem ſceleris*, hunc *miniſtrum* vocant; donec exitium minitantibus exterritus, *proditionem* & ipſe *Hordeonio* obiecit, vinctuſque, adventu demum Voculae exſolvitur. Is poſtera die auctores ſeditionis morte affecit. Tanta illi exercitui diverſitas inerat licentiae patientiaeque. haud dubie gregarius miles Vitellio fidus: ſplendidiſſimus quiſque in Veſpaſianum proni. inde ſcelerum ac ſuppliciorum vices, & mixtus obſequio furor: ut contineri non poſſent, qui puniri poterant. At Civilem immenſis auctibus uni-
28 verſa Germania extollebat, ſocietate nobiliſſimis obſidum firmata. Ille, ut cuique proximum, *vaſtari Ubios Treveroſque*, & *aliam manum Moſam amnem tranſire* iubet, *ut Menapios* & *Morinos*, & *extrema Galliarum quateret*. Actae utrobique praedae; infeſtius in Ubiis, quod gens Germanicae originis, eiurata patria, Romanorum nomen, *Agrippinenſes*, vocarentur. Caeſae

cohortes eorum, in vico Marcoduro, incuriosiis A. U.
agentes, quia procul ripa aberant. nec quievere 823
Ubii, quo minus praedas e Germania peterent: primo impune: dein circumventi sunt; per omne id bellum meliore usi fide, quam fortuna. Contusis Ubiis, gravior & successu rerum ferocior Civilis, obsidium legionum urgebat: intentis custodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilii penetraret. Machinas molemque operum Batavis delegat: Transrhenanos, *proelium* poscentes, *ad scindendum vallum ire, detrusosque redintegrare certamen*, iubet; superante multitudine, & facili damno. Nec finem labori nox attulit. 29
Congestis circum lignis accensisque, simul epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipsorum tela per tenebras vana: Romani conspicuam barbarorum aciem, &, si quis audacia aut insignibus effulgens, ad ictum destinabant. Intellectum id Civili: &, *restincto igne, misceri cuncta tenebris & armis*, iubet. Tum vero strepitus dissoni, casus incerti, neque feriendi, neque declinandi providentia. Unde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: nihil prodesse virtus; fors cuncta turbare, & ignavorum saepe telis fortissimi cadere. Apud Germanos inconsulta ira: Romanus miles, periculorum gnarus, ferratas sudes, gravia saxa, non forte iaciebat. Ubi sonus molientium, aut appositae scalae hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo sequi: multos, in moenia egressos, pugionibus fodere.

A. U. Sic exhausta nocte, novam aciem dies aperuit.
823 Eduxerant Batavi turrim, duplici tabulato, quam
30 praetoriae portae (is aequissimus locus) propinquantem, promoti contra validi asseres, & incussae trabes perfregere, multa superstantium pernicie. pugnatumque in perculsos subita & prospera eruptione. Simul a legionariis, peritia & arte praestantibus, plura struebantur. Praecipuum pavorem intulit suspensum & nutans machinamentum, quo repente demisso, praeter suorum ora singuli pluresve hostium sublime rapti, verso pondere intra castra effundebantur. Civilis, omissa oppugnandi spe, rursus per otium assidebat, nuntiis & promissis fidem legionum convellens.

31 Haec in Germania ante Cremonense proelium gesta; cuius eventum literae Primi Antonii docuere, addito Caecinae edicto. & Praefectus cohortis e victis, Alpinus Montanus, fortunam partium praesens fatebatur. Diversi hinc motus animorum. Auxilia e Gallia, quîs nec amor, nec odium in partes, militia sine affectu, hortantibus Praefectis, statim a Vitellio desciscunt: vetus miles cunctabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus Tribunis, dixit sacramentum, non vultu, neque animo satis affirmans: & cum cetera iurisiurandi verba conciperent, *Vespasiani* nomen haesitantes, aut levi murmure, & plerumque silentio transmittebant.

32 Lectae deinde pro concione epistolae Antonii ad Civilem, suspiciones militum irritavere, tanquam ad socium partium scriptae, & de Germanico

exercitu hostiliter. Mox allatis Geldubam in castra nuntiis, eadem dicta factaque: & missus cum mandatis Montanus ad Civilem, *ut absisteret bello: neve externa armis falsis velaret. Si Vespasianum iuvare aggressus foret, satisfactum coeptis.* Ad ea Civilis, primo callide: post, ubi videt Montanum praeferocem ingenio, paratumque in res novas, orsus a questu periculisque, quae per quinque & viginti annos in castris Romanis exhausisset, *Egregium*, inquit, *pretium laboris recepi, necem fratris, & vincula mea, & saevissimas huius exercitus voces, quibus ad supplicium petitus, iure gentium poenas reposco. vos autem, Treveri, ceteraeque servientium animae, quod praemium effusi toties sanguinis exspectatis, nisi ingratam militiam, immortalia tributa, virgas, secures, & dominorum ingenia? En ego Praefectus unius cohortis, & Canninefates Batavique, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spatia excidimus, vel septa ferro fameque premimus. denique ausos aut libertas sequetur, aut victi iidem erimus.* Sic accensum, sed *molliora referre* iussum, dimittit. Ille, ut irritus legationis, rediit, cetera dissimulans, quae mox erupere. A. U. 823
33 Civilis, parte copiarum retenta, veteranas cohortes, & quod e Germanis maxime promtum, adversus Voculam exercitumque eius mittit: Iulio Maximo, & Claudio Victore, sororis suae filio, ducibus. Rapiunt in transitu hiberna alae, Asciburgii sita: adeoque improvisi castra involavere, ut non alloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id solum, ut in tumultu, monuit, *sub-*

A. U. *signano milite media firmare.* auxilia passim circum-
823 fusa sunt. Eques prorupit, exceptusque compositis hostium ordinibus, terga in suos vertit. Caedes inde, non proelium. Et Nerviorum cohortes, metu seu perfidia, latera nostrorum nudavere. sic ad legiones perventum: quae, amissis signis, intra vallum sternebantur; cum repente novo auxilio fortuna pugnae mutatur. Vasconum lectae a Galba cohortes, ac tum accitae, dum castris propinquant, audito proeliantium clamore, intentos hostes a tergo invadunt, latioremque quam pro numero, terrorem faciunt: aliis a Novesio; aliis a Magontiaco universas copias advenisse credentibus. Is error Romanis addit animos: &, dum alienis viribus confidunt, suas recepere. Fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur: eques evasit cum signis captivisque, quos prima acie corripuerant. Caesorum eo die, in partibus nostris, maior nume-
34 rus & imbellior; e Germanis ipsa robora. Dux uterque, pari culpa meritus adversa, prosperis defuere. Nam Civilis, si maioribus copiis instruxisset aciem, circumiri a tam paucis cohortibus nequisset, castraque perrupta exscidisset. Vocula nec adventum hostium exploravit; eoque simul egressus victusque. dein victoriae parum confisus, tritis frustra diebus, castra in hostem movit. quem si statim impellere, cursumque rerum sequi maturasset; solvere obsidium legionum eodem impetu potuit. Tentaverat interim Civilis obsessorum animos, tanquam perditae apud Ro-

manos res, & suis victoria provenisset. circumfe- A. U.
rebantur signa vexillaque: ostentati etiam capti- 823
vi. ex quibus unus, egregium facinus ausus, cla-
ra voce gesta patefecit, confossus illico a Germa-
nis: unde maior indici fides. Simul vastatione
incendiisque flagrantium villarum, venire victo-
rem exercitum, intelligebatur. *In conspectu ca-
strorum constitui signa, fossamque & vallum circum-
dari.* Vocula iubet: *depositis impedimentis sarcinis-
que, expediti certarent.* Hinc in ducem clamor pu-
gnam poscentium: & minari assueverant. Ne tem-
pore quidem ad ordinandam aciem capto, in-
compositi fessique proelium sumsere. nam Civi-
lis aderat, non minus vitiis hostium, quam vir-
tute suorum fretus. Varia apud Romanos fortu-
na. & seditiosissimus quisque ignavus: quidam,
recentis victoriae memores, retinere locum, fe-
rire hostem, seque & proximos hortari, &, redin-
tegrata acie, manus ad obsessos tendere, *ne tem-
pori deessent.* Illi, cuncta e muris cernentes, omni-
bus portis prorumpunt. Ac forte Civilis lapsu
equi prostratus, credita per utrumque exerci-
tum fama, *vulneratum aut interfectum*, immane
quantum suis pavoris, & hostibus alacritatis in-
didit. Sed Vocula, omissis fugientium tergis, val- 35
lum turresque castrorum augebat, tanquam rur-
sus obsidium immineret: corrupta toties victo-
ria, non falso suspectus, bellum malle. Nihil ae-
que exercitus nostros, quam egestas copiarum
fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli
turba Novesium missa, ut inde, terrestri itinere,

A. U. 823 frumentum adveherent: nam flumine hoſtes potiebantur. primum agmen ſecurum inceſſit, nondum ſatis firmo Civile. Qui, ubi *rurſus miſſos Noveſium frumentatores, dataſque in praeſidium cohortes, velut multa pace ingredi* accepit; rarum apud ſigna militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compoſitus invadit: praemiſſis, qui pontes & viarum anguſta inſiderent. pugnatum longo agmine, & incerto Marte, donec proelium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere; manentibus, ut fuerant, caſtris, quae relictorum illic militum praeſidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regreſſu diſcriminis adeundum foret, frumentatoribus onuſtis perculſiſque. Addit exercitui ſuo Vocula mille delectos, e quinta & quintadecima legionibus, apud Vetera obſeſſis, indomitum militem & ducibus infenſum. Plures, quam iuſſum erat, profecti, palam in agmine fremebant, *non ſe ultra famem, inſidias Legatorum toleraturos.* At, qui remanſerant, *deſertos ſe, abducta parte legionum,* querebantur. Duplex hinc ſeditio; aliis revocantibus Voculam, aliis redire in caſtra abnuentibus.

36 Interim Civilis Vetera circumſedit. Vocula Geldubam, atque inde Noveſium conceſſit. Civilis capit Geldubam: mox, haud procul Noveſio, equeſtri proelio proſpere certavit. Sed miles ſecundis adverſiſque perinde in exitium ducum accendebatur. Et adventu quintanorum quintadecimanorumque auctae legiones, *donativum* expoſcunt, comperto, pecuniam a Vitellio

miſſam. Nec diu cunctatus Hordeonius, nomine A. U.
Veſpaſiani dedit. idque praecipuum fuit ſeditio- 823
nis alimentum. Effuſi in luxum & epulas, & no-
cturnos coetus, veterem in Hordeonium iram
renovant: nec ullo Legatorum Tribunorumve
obſiſtere auſo, (quippe omnem pudorem nox
ademerat) protractum e cubili interficiunt. Ea-
dem in Voculam parabantur, niſi ſervili habitu,
per tenebras, ignoratus evaſiſſet. Ubi, ſedato im-
petu, metus rediit; Centuriones cum epiſtolis
ad civitates Galliarum miſere, auxilia ac ſtipen-
dia oraturos. Ipſi, ut eſt vulgus ſine rectore prae- 37
ceps, pavidum, ſocors, adventante Civile, raptis
temere armis, ac ſtatim omiſſis, in fugam ver-
tuntur. Res adverſae diſcordiam peperere; iis,
qui e ſuperiore exercitu erant, cauſam ſuam diſ-
ſociantibus. Vitellii tamen imagines in caſtris,
& per proximas Belgarum civitates, repoſitae,
cum iam Vitellius occidiſſet. Dein mutati in poe-
nitentiam primani quartanique & duoetviceſima-
ni, Voculam ſequuntur: apud quem reſumto
Veſpaſiani ſacramento, ad liberandum Magon-
tiaci obſidium ducebantur. Diſceſſerant obſeſſo-
res, mixtus ex Cattis, Uſipiis, Mattiacis exerci-
tus; ſatietate praedae, nec incruenti. in via di-
ſperſos & neſcios miles noſter invaſerat. quin &
loricam vallumque per fines ſuos Treveri ſtruxe-
re, magniſque invicem cladibus cum Germanis
certabant; donec egregia erga populum Roma-
num merita mox rebelles foedarent. Interea Ve- 38
ſpaſianus iterum ac Titus Conſulatum abſentes

A. U. inierunt; maesta & multiplici metu suspensa ci-
824 vitate, quae, super instantia mala, falsos pavo-
A. C. res induerat, *descivisse Africam, res novas molien-*
71 *te L. Pisone.* Is praeerat provinciae, nequaquam turbidus ingenio: sed quia naves saevitia hiemis prohibebantur, vulgus, alimenta in dies mercari solitum, cui una ex Republica annonae cura, clausum litus, retineri commeatus, dum timet, credebat: augentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant; ne victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates, externis quoque bellis inexplebiles, nulla unquam civilis victoria satiavit.

39 Kalendis Ianuariis in Senatu, quem Iulius Frontinus, Praetor urbanus, vocaverat, Legatis exercitibusque ac regibus, *laudes gratesque* decretae: & Tertio Iuliano Praetura, *tanquam transgredientem in partes Vespasiani legionem deseruisset*, ablata, ut in Plotium Griphum transferretur: Hormo dignitas equestris data. Et mox, eiurante Frontino, Caesar Domitianus Praeturam cepit. Eius nomen epistolis edictisque praeponebatur, vis penes Mucianum erat; nisi quod pleraque Domitianus, instigantibus amicis, aut propria libidine, audebat. Sed praecipuus Muciano metus e Primo Antonio Varoque Arrio: quos recentes, clarosque rerum fama ac militum studiis, etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem saevierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis maioribus & fraterna imagine fulgentem, ad capessendam Rempublicam hortatus: haud defu-

tura consciorum manu, ni Scribonianus abnuis- A. U.
set, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo me- 824
tuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in Senatu laudibus cumulatum, secretis promissis onerat, *citeriorem Hispaniam* ostentans, *discessu Cluvii Rufi vacuam;* simul amicis eius Tribunatus Praefecturasque largitur. Dein, postquam inanem animum spe & cupidine impleverat, vires abolet, dimissa in hiberna legione septima, cuius flagrantissimus in Antonium amor. & tertia legio, familiaris Arrio Varo miles, in Syriam remissa. pars exercitus in Germanias ducebatur. Sic egesto, quidquid turbidum, redit Urbi sua forma, legesque &
munia magistratuum. Quo die Senatum ingres- 40
sus est Domitianus, *de absentia patris fratrisque, ac iuventa sua*, pauca & modica disseruit, decorus habitu: & ignotis adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. Referente Caesare *de restituendis Galbae honoribus*, censuit Curtius Montanus, *ut Pisonis quoque memoria celebraretur.* Patres utrumque iussere: de Pisone irritum fuit. Tum forte ducti, *per quos redderentur bello rapta, quique aera legum, vetustate delapsa, noscerent figerentque, & fastos, adulatione temporum foedatos, exonerarent, modumque publicis impensis facerent.* Redditur Tertio Iuliano Praetura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse: Gripho honor mansit. Repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum & P. Celerem placuit: damnatusque Publius, & Sorani manibus

A. U. satisfactum. Insignis publica severitate dies, ne
824 privatim quidem laude caruit. iustum indicium
explesse Musonius videbatur. diversa fama Demetrio, Cynicam sectam professo; quod manifestum reum ambitiosius, quam honestius, defendisset. ipsi Publio neque animus in periculis, neque oratio suppeditavit. Signo ultionis in accusatores dato, petit a Caesare Iunius Mauricus, *ut commentariorum principalium potestatem Senatui faceret. per quos nosceret. quem quisque accusandum poposcisset. Consulendum tali super re Principem.*
41 respondit. Senatus, inchoantibus primoribus, iusiurandum concepit, quo certatim omnes magistratus, ceteri, ut sententiam rogabantur, *Deos testes* advocabant, *nihil ope sua factum. quo cuiusquam salus laederetur. neque se praemium. aut honorem. ex calamitate civium cepisse:* trepidis, & verba iurisiurandi per varias artes mutantibus, quis flagitii conscientia inerat. Probabant religionem Patres, periurium arguebant. eaque velut censura, in Sariolenum Voculam, & Nonium Actianum, & Cestium Severum acerrime incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos. Sariolenum & recens crimen urgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret. nec destitit Senatus manus intentare Voculae, donec curia excederet. Ad Pactium Africanum transgressi, eum quoque proturbant: tanquam Neroni Scribonios fratres, concordia opibusque insignes, ad exitium monstravisset. Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat: in Vibium Cri-

ſpum, cuius interrogationibus fatigabatur, ultro A. U.
converſus, miſcendo, quae defendere nequibat, 824
ſocietate culpae invidiam declinavit. Magnam eo 42
die pietatis eloquentiaeque famam Vipſtanus Meſſala adeptus eſt, nondum ſenatoria aetate, auſus pro fratre, Aquilio Regulo, deprecari. Regulum ſubverſa Craſſorum & Orphiti domus in ſummum odium extulerat. Sponte antequam ex S. C. accuſationem ſubiiſſe iuvenis admodum, nec depellendi periculi, ſed in ſpem potentiae videbatur. Et Sulpicia Praetextata Craſſi, quatuorque liberi, ſi cognoſceret Senatus, ultores aderant. Igitur Meſſala non cauſam, neque reum tueri; ſed periculis fratris ſemet opponens, flexerat quoſdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo uſque progreſſus, ut, *poſt caedem Galbae, datam interfectori Piſonis pecuniam a Regulo, appetitumque morſu Piſonis caput,* obiectaret. *Hoc certe,* inquit, *Nero non coëgit: nec dignitatem, aut ſalutem illa ſaevitia redemiſti. Sane toleremus iſtorum defenſiones, qui perdere alios, quam periclitari ipſi maluerunt. Te ſecurum reliquerat exſul pater, & diviſa inter creditores bona, nondum honorum capax aetas: nihil quod ex te concupiſceret Nero, nihil quod timeret. libidine ſanguinis & hiatu praemiorum ignotum adhuc ingenium, & nullis defenſionibus expertum, caede nobili imbuiſti: cum ex funere Reipublicae raptis conſularibus ſpoliis, ſeptuagies ſeſtertio ſaginatus, & ſacerdotio fulgens, innoxios pueros, illuſtres ſenes, conſpicuas feminas eadem ruina proſterneres; cum ſegnitiam Neronis incuſares,* quod

A. U. per singulas domos seque & delatores fatigaret:
824 posse universum Senatum una voce subverti. *Retinete, Patres conscripti, & reservate hominem tam expediti consilii, ut omnis aetas instructa sit, & quomodo senes nostri Marcellum, Crispum, iuvenes Regulum imitentur. Invenit etiam aemulos infelix nequitia. quid si floreat vigeatque? Et quem adhuc quaestorium offendere non audemus, praetorium & consularem visuri sumus? an Neronem extremum dominorum putatis? Idem crediderant, qui Tiberio, qui Caio superstites fuerunt: cum interim intestabilior & saevior exortus est. Non timemus Vespasianum: ea Principis aetas, ea moderatio. sed diutius durant exempla, quam mores. Elanguimus, Patres conscripti, nec iam ille Senatus sumus, qui, occiso Nerone, delatores & ministros more maiorum puniendos flagitabat. Optimus est, post malum Principem, dies*
43 *primus.* Tanto cum assensu Senatus auditus est Montanus, ut spem caperet Helvidius, posse etiam Marcellum prosterni. Igitur a laude Cluvii Rufi orsus, qui perinde dives, & eloquentia clarus, nulli unquam sub Nerone periculum facessisset, crimine simul exemploque Eprium urgebat; ardentibus Patrum animis. quod ubi sensit Marcellus, velut excedens curia: *Imus*, inquit, *Prisce, & relinquimus tibi Senatum tuum: regna, praesente Caesare.* Sequebatur Vibius Crispus: ambo infensi, vultu diverso; Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens: donec accursu amicorum retraherentur. Cum gliseeret certamen, hinc multi bonique, inde pauci &

validi pertinacibus odiis tenderent; consumtus A. U.
per discordiam dies. Proximo Senatu, inchoan- 824
te Caesare, *de abolendo dolore iraque, & priorum* 44
temporum necessitatibus, censuit Mucianus proli-
xe pro accusatoribus: simul eos, qui coeptam,
dein omissam, actionem repeterent, monuit ser-
mone molli, & tanquam rogaret. Patres coepta-
tam libertatem, postquam obviam itum, omi-
sere. Mucianus, ne sperni Senatus iudicium, &
cunctis sub Nerone admissis data impunitas vide-
retur, Octavium Sagittam, & Antistium Sosia-
num, senatorii ordinis, egressos exsilium, in eas-
dem insulas redegit. Octavius Pontiam Postu-
miam, stupro cognitam, & nuptias suas abnuen-
tem, impotens amoris interfecerat: Sosianus pra-
vitate morum multis exitiosus. Ambo gravi Se-
natusconsulto damnati pulsique, quamvis con-
cesso aliis reditu, in eadem poena retenti sunt.
Nec ideo lenita erga Mucianum invidia. Quippe
Sosianus ac Sagitta viles, etiamsi reverterentur:
accusatorum ingenia, & opes, & exercita malis
artibus potentia, timebantur. Reconciliavit pau- 45
lisper studia Patrum habita in Senatu cognitio,
secundum veterem morem. Manlius Patruitus,
Senator, *pulsatum se in colonia Seniensi, coetu mul-*
titudinis, & iussu magistratuum, querebatur: *nec*
finem iniuriae hic stetisse; planctum & lamenta &
supremorum imaginem praesenti sibi circumdata cum
contumeliis & probris, quae in Senatum universum
iacerentur. Vocati, qui arguebantur. &, cognita
causa, in convictos vindicatum: additumque S.

A. U. C. quo Senienſium plebes modeſtiae admonere-
824 tur. Iiſdem diebus Antonius Flamma Cyrenenſibus damnatur lege repetundarum, & exſilio ob
46 saevitiam. Inter quae militaris ſeditio prope exarſit. Praetorianam militiam repetebant a Vitellio dimiſſi, pro Veſpaſiano congregati: &, illectus in eandem ſpem, e legionibus miles promiſſa ſtipendia flagitabat: ne Vitelliani quidem ſine multa caede pelli poterant; ſed immenſa pecunia dicebatur, qua tanta vis hominum retinenda erat. Ingreſſus caſtra Mucianus, quo rectius ſtipendia ſingulorum ſpectaret, ſuis cum inſignibus armiſque victores conſtituit, modicis inter ſe ſpatiis diſcretos. Tum Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memoravimus, ceterique per Urbem & Urbi vicina conquiſiti, producuntur, prope intecto corpore. *Eos* Mucianus *diduci, & Germanicum Britannicumque militem: ac ſi qui aliorum exercituum, ſeparatim aſſiſtere* iubet. Illos primus ſtatim adſpectus obſtupefecerat: cum ex diverſo velut aciem, telis & armis trucem, ſemet clauſos nudoſque & illuvie deformes adſpicerent. Ut vero huc illuc diſtrahi coepere, metus per omnes, & praecipua Germanici militis formido, tanquam ea ſeparatione ad caedem deſtinarentur: prenſare commanipularium pectora, cervicibus innecti, ſuprema oſcula petere, *ne desererentur ſoli, neu in pari cauſa, diſparem fortunam paterentur;* modo Mucianum, modo abſentem Principem, poſtremum coelum ac Deos obteſtari: donec Mu-

cianus, *cunctos eiuſdem ſacramenti, eiuſdem Impe-* A. U.
ratoris milites appellans, falſo timori obviam iret. 824
namque & victor exercitus clamore lacrimas eo-
rum iuvabat. Iſque finis illa die. Paucis poſt die-
bus, alloquentem Domitianum firmati iam ex-
cepere. ſpernunt oblatos agros: *militiam & ſtipen-
dia* orant. Preces erant, ſed quibus contradici
non poſſet. igitur in praetorium accepti. dein,
quibus aetas & iuſta ſtipendia, dimiſſi cum ho-
nore, alii ob culpam, ſed carptim, ac ſinguli:
quo tutiſſimo remedio conſenſus multitudinis
extenuatur. Ceterum verane pauperie, an uti vi- 47
deretur, actum in Senatu, *ut ſexcenties ſeſtertium
a privatis mutuum acciperetur.* praepoſituſque ei
curae Poppaeus Silvanus. nec multo poſt neceſſi-
tas abiit, ſive omiſſa ſimulatio. Abrogati inde,
legem ferente Domitiano, Conſulatus, quos Vi-
tellius dederat. funuſque cenſorium Flavio Sa-
bino ductum. Magna documenta inſtabilis for-
tunae, ſummaque & ima miſcentis. Sub idem 48
tempus L. Piſo Proconſul interficitur. ea de cae-
de quam veriſſime expediam, ſi pauca ſupra re-
petiero, ab initio cauſiſque talium facinorum
non abſurda. Legio in Africa auxiliaque tutan-
dis imperii finibus, ſub divo Auguſto Tiberioque
Principibus Proconſuli parebant. Mox C. Cae-
ſar, turbidus animi, ac M. Silanum, obtinentem
Africam, metuens, ablatam Proconſuli legionem
miſſo in eam rem Legato tradidit. aequatus in-
ter duos beneficiorum numerus, & mixtis utriuſ-
que mandatis, diſcordia quaeſita, auctaque pra-

A. U. vo certamine. Legatorum vis adolevit diutur-
824 nitate officii, vel quia minoribus maior aemulandi cura; Proconſulum ſplendidiſſimus quiſque ſecuritati magis quam potentiae conſule-
49 bant. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Feſtus, ſumtuoſae adoleſcentiae; neque modica cupiens, & affinitate Vitellii anxius. Is crebris ſermonibus tentaveritne Piſonem ad res novas, an tentanti reſtiterit, incertum; quoniam ſecreto eorum nemo adfuit, &, occiſo Piſone, plerique ad gratiam interfectoris inclinavere. Nec ambigitur, provinciam & militem alienato erga Veſpaſianum animo fuiſſe: & quidam e Vitellianis, Urbe profugi, oſtentabant Piſoni *nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipſius, & pace ſuſpecta tutius bellum.* Inter quae Claudius Sagitta, Praefectus alae Petrinae, proſpera navigatione praevenit Papirium, Centurionem, a Muciano miſſum, aſſeveravitque, *mandata interficiendi Piſonis Centurioni data. Cecidiſſe Galerianum, conſobrinum eius generumque. Unam in audacia ſpem ſalutis: ſed duo itinera audendi, ſeu mallet ſtatim arma, ſeu, petita navibus Gallia, ducem ſe Vitellianis exercitibus oſtenderet.* Nihil ad ea moto Piſone, Centurio, a Muciano miſſus, ut portum Carthaginis attigit, magna voce laeta Piſoni omina, tanquam Principi, continuare; obvios & ſubitae rei miraculo attonitos, ut eadem adſtreperent, hortari. vulgus credulum, ruere in forum, *praeſentiam Piſonis* expoſcere: gaudio clamoribuſque cuncta

miscebant, indiligentia veri & adulandi libidine. A. U.
Piso, indicio Sagittae, vel insita modestia, non 824
in publicum egressus est, neque se studiis vulgi permisit. Centurionemque percontatus, postquam, *quaesitum sibi crimen caedemque*, comperit: *animadverti in eum* iussit; haud perinde spe vitae, quam ira in percussorem, quod idem, ex interfectoribus Clodii Macri, cruentas Legati sanguine manus ad caedem Proconsulis retulisset. anxio deinde edicto Carthaginiensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat; clausus intra domum, ne qua motus novi causa vel forte oriretur. Sed ubi Festo consternatio vulgi, Centu- 50
rionis supplicium, veraque & falsa, more famae, in maius innotuere, equites in necem Pisonis mittit. Illi raptim vecti, obscuro adhuc coeptae lucis, domum Proconsulis irrumpunt, destrictis gladiis: & magna pars Pisonis ignari, quod Poenos auxiliares Maurosque in eam caedem delegerat, haud procul cubiculo, obvium forte servum, *quisnam, & ubi esset Piso?* interrogavere. servus egregio mendacio, *se Pisonem esse*, respondit: ac statim obtruncatur. Nec multo post Piso interficitur. namque aderat, qui nosceret, Bebius Massa, e Procuratoribus Africae, iam tunc optimo cuique exitiosus, & in causas malorum, quae mox tulimus, saepius rediturus. Festus Adrumeto, ubi speculabundus substiterat, ad legionem contendit: Praefectumque castrorum, Cetronium Pisanum, vinciri iussit, proprias ob simultates; sed *Pisonis satellitem* vocabat: milites-

A. U. que & Centuriones quosdam puniit, alios prae-
824 miis affecit; neutrum ex merito, sed ut oppressisse bellum crederetur. Mox Oeensium Leptitanorumque discordias componit, quae, raptu frugum & pecorum inter agrestes, modicis principiis, iam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Oeensis, multitudine inferior, Garamantas exciverat, gentem indomitam, & inter accolas latrociniis foecundam. unde arctae Leptitanis res. lateque vastatis agris, intra moenia trepidabant: donec, interventu cohortium alarumque, fusi Garamantes, & recepta omnis praeda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium ulterioribus
51 vendiderant. At Vespasiano, post Cremonensem pugnam, & prosperos undique nuntios, *cecidisse Vitellium*, multi cuiusque ordinis, pari audacia fortunaque hibernum mare aggressi, nuntiavere. Aderant legati regis Vologesi, *quadraginta Parthorum equitum millia* offerentes. Magnificum laetumque, tantis sociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratiae Vologeso actae, mandatumque, *ut legatos ad Senatum mitteret, & pacem esse sciret*. Vespasianus in Italiam resque Urbis intentus, adversam de Domitiano famam accipit, *tanquam terminos aetatis & concessa filio egrederetur*. Igitur validissimam exercitus partem Tito tradit, ad re-
52 liqua Iudaici belli perpetranda. Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse ferunt, *ne criminantium nuntiis temere accenderetur; integrumque se ac placabilem filio praestaret. Non legiones, non classes, perinde firma imperii mu-*

nimenta, quam numerum liberorum. Nam amicos tempore, fortuna, cupidinibus aliquando, aut erroribus, imminui, transferri, desinere: suum cuique sanguinem indiscretum; sed maxime Principibus, quorum prosperis & alii fruantur, adversa ad iunctissimos pertineant. ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni parens exemplum praebuisset. Vespasianus, haud aeque Domitiano mitigatus, quam Titi pietate gaudens, *bono esse animo* iubet, *belloque & armis Rempublicam attollere: sibi pacem domumque curae fore.* Tum celerrimas navium, frumento onustas, saevo adhuc mari committit. Quippe tanto discrimine Urbs nutabat, ut decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum a Vespasiano commeatus subvenere. Curam restituendi Capitolii in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaque inter proceres. Ab eo contracti haruspices monuere, *ut reliquiae prioris delubri in paludes veherentur: templum iisdem vestigiis sisteretur. nolle Deos mutari veterem formam.* Undecimo Kal. Iulias, serena luce, spatium omne, quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque, ingressi milites, qui fausta nomina, felicibus ramis; dein virgines Vestales, cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aqua, vivis e fontibus amnibusque hausta, perluere. Tum Helvidius Priscus, Praetor, praeeunte Plautio Aeliano, Pontifice, lustrata suovetaurilibus area, & super cespitem redditis extis, *Iovem, Iunonem, Minervam, praesidesque imperii Deos* precatus, *uti coepta prosperarent, sedesque suas,*

A. U. 824.

53

A. U. *pietate hominum inchoatas, divina ope attollerent.*
824 vittas, quîs ligatus lapis, innexique funes erant, contigit. Simul ceteri magiſtratus, & Sacerdotes, & Senatus, & Eques, & magna pars populi, ſtudio laetitiaque conniſi, ſaxum ingens traxere. paſſimque iniectae fundamentis argenti aurique ſtipes, & metallorum primitiae, nullis fornacibus victae, ſed ut ſignantur. Praedixere haruſpices, ne temeraretur opus ſaxo aurove, in aliud deſtinato. Altitudo aedibus adiecta. Id ſolum religio annuere: & prioris templi magnificentiae defuiſ-
54 ſe creditum. Audita interim per Gallias Germaniaſque mors Vitellii duplicaverat bellum. Nam Civilis, omiſſa diſſimulatione, in populum Romanum ruere. Vitellianae legiones vel externum ſervitium, quam Imperatorem Veſpaſianum malle. Galli ſuſtulerant animos, eandem ubique exercituum noſtrorum fortunam rati: vulgato rumore, *a Sarmatis Daciſque Moeſica ac Pannonica hiberna circumſideri.* paria de Britannia fingebantur. Sed nihil aeque, quam incendium Capitolii, ut finem imperio adeſſe crederent, impulerat. *Captam olim a Gallis Urbem: ſed integra Iovis ſede, manſiſſe imperium. Fatali nunc igne, ſignum coeleſtis irae datum, & poſſeſſionem rerum humanarum Tranſalpinis gentibus portendi,* ſuperſtitione vana Druidae canebant. Inceſſeratque fama, primores Galliarum, ab Othone adverſus Vitellium miſſos, antequam digrederentur, pepigiſſe, *ne deeſſent libertati, ſi populum Romanum continua bellorum ci-*
55 *vilium ſeries & interna mala fregiſſent.* Ante Flacci

Hordeonii caedem nihil prorupit, quo coniuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeavere nuntii inter Civilem Claſſicumque, Praefectum alae Treverorum. Claſſicus nobilitate opibuſque ante alios. regium illi genus, & pace belloque clara origo. ipſe e maioribus ſuis hoſtis populi Romani quam ſocius iactabat. Miſcuere ſeſe Iulius Tutor, & Iulius Sabinus: hic Trevir, hic Lingon. Tutor ripae Rheni a Vitellio praefectus: Sabinus, ſuper inſitam vanitatem, falſae ſtirpis gloria incendebatur: *proaviam ſuam divo Iulio, per Gallias bellanti, corpore atque adulterio placuiſſe.* Hi ſecretis ſermonibus animos ceterorum ſcrutati, ubi, quos idoneos rebantur, conſcientia obſtrinxere; in Colonia Agrippinenſi in domum privatam conveniunt. nam publice civitas talibus inceptis abhorrebat: attamen interfuere quidam Ubiorum Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treveros ac Lingonas: nec tulere moras conſultandi. certatim proclamant: *furere diſcordiis populum Romanum, caeſas legiones, vaſtatam Italiam, capi cum maxime Urbem, omnes exercitus ſuis quemque bellis diſtineri. ſi Alpes praeſidiis firmentur, coalita libertate, diſpecturas Gallias, quem virium ſuarum terminum velint.* Haec dicta pariter, probata- 56
que. de reliquiis Vitelliani exercitus dubitavere. Plerique *interficiendos* cenſebant, *turbidos, infidos, ſanguine ducum pollutos.* Vicit ratio parcendi: *ne, ſublata ſpe veniae, pertinaciam accenderent. Alliciendos potius in ſocietatem. Legatis tantum legionum interfectis, ceterum vulgus, conſcientia ſcelerum, &*

A. U. 824

A. U. *ſpe impunitatis, facile acceſſurum.* Ea primi conſi-
824 lii forma. miſſique per Gallias concitores belli. Simulatum ipſis obſequium, quo incautiorem Voculam opprimerent. Nec defuere, qui Voculae nuntiarent: ſed vires ad coërcendum deerant, infrequentibus infidiſque legionibus. Inter ambiguos milites, & occultos hoſtes, optimum e praeſentibus ratus, mutua diſſimulatione, & iiſdem, quibus petebatur, artibus graſſari; in Coloniam Agrippinenſem deſcendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum & extra confinium amandatum in Friſios diximus, corruptis cuſtodibus perfugit. pollicituſque, *ſi praeſidium daretur, iturum in Batavos, & potiorem civitatis partem ad ſocietatem Romanam retracturum;* accepta peditum equitumque modica manu, nihil apud Batavos auſus, quoſdam Nerviorum Betaſiorumque in arma traxit. Et furtim magis, quam bello, Canninefates Marſacoſque incurſabat. Vocula Gallorum fraude
57 illectus, ad hoſtem contendit. Nec procul Veteribus aberat, cum Claſſicus ac Tutor, per ſpeciem explorandi praegreſſi, cum ducibus Germanorum pacta firmavere. Tumque primum diſcreti a legionibus, proprio vallo caſtra ſua circumdant, obteſtante Vocula, *Non adeo turbatam civilibus armis rem Romanam, ut Treveris etiam Lingonibuſque deſpectui ſit. Supereſſe fidas provincias, victores exercitus, fortunam imperii, & ultores Deos. Sic olim Sacrovirum & Aeduos, nuper Vindicem Galliaſque ſingulis proeliis concidiſſe. Eadem rurſus numina, eadem fata, ruptores foederum exſpectarent. Melius divo Iu-*

lio divoque Augusto notos eorum animos. Galbam, & infracta tributa, hostiles spiritus induisse. Nunc hostes, quia molle servitium: cum spoliati exutique fuerint, amicos fore. Haec ferociter locutus, postquam perstare in perfidia Classicum Tutoremque videt; verso itinere, Novesium concedit. Galli duum millium spatio distantibus campis consedere. Illuc commeantium Centurionum militumque emebantur animi: ut (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba iurarent, pignusque tanti sceleris nece aut vinculis Legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam suadebant, audendum ratus, vocata concione, in hunc modum disseruit: *Nunquam apud vos verba feci, aut pro vobis sollicitior, aut pro me securior. Nam mihi exitium parari, libens audio; mortemque, in tot malis extremum, ut finem miseriarum exspecto. Vestri me pudet miseretque, adversus quos non proelium & acies parantur: id enim fas armorum, & ius hostium. bellum cum populo Romano vestris se manibus gesturum, Classicus sperat, imperiumque & sacramentum Galliarum ostentat. Adeo nos, si fortuna in praesens virtusque deseruit, etiam vetera exempla deficiunt: quoties Romanae legiones perire praeoptaverint, ne loco pellerentur. socii saepe nostri, exscindi urbes suas, seque cum coniugibus ac liberis cremari, pertulerunt: neque aliud pretium exitus, quam fides famaque. Tolerant cum maxime inopiam obsidiumque apud Vetera legiones, nec terrore aut promissis demoventur. Nobis, super arma & viros, & egregia castrorum munimenta, frumentum & com-*

A. U. 824

58

A. U. 824 *meatus, quamvis longo bello pares. Pecunia nuper etiam donativo suffecit: quod sive a Vespasiano, sive a Vitellio datum interpretari mavultis, ab Imperatore certe Romano accepistis. Tot bellorum victores, apud Geldubam, apud Vetera, fuso toties hoste, si pavetis aciem, indignum id quidem: sed est vallum murique, & trahendi artes, donec e proximis provinciis auxilia exercitusque concurrant. Sane ego displiceam. sunt alii Legati, Tribuni, Centurio denique, aut miles. Ne hoc prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis satellitibus, Civilem & Classicum Italiam invasuros. An, si ad moenia Urbis Germani Gallique duxerint, arma patriae inferetis? Horret animus tanti flagitii imagine. Tutori Trevero agentur excubiae? Signum belli Batavus dabit? Germanorum catervas supplebitis? quis deinde sceleris exitus? cum Romanae legiones contra direxerint: transfugae e transfugis, & proditores e proditoribus, inter recens & vetus sacramentum invisi Deis errabitis? Te, Iuppiter optime maxime, quem per octingentos viginti annos, tot triumphis coluimus, te, Quirine, Romanae parens urbis, precor venerorque, ut, si vobis non fuit cordi, me duce haec castra incorrupta & intemerata servari, at certe pollui foedarique a Tutore & Classico ne sinatis. Militibus Romanis aut innocentiam detis, aut maturam & sine noxa poenitentiam.*

59 Varie excepta oratio, inter spem metumque ac pudorem. Digressum Voculam, & de supremis agitantem, liberti servique prohibuere, foedissimam mortem sponte praevenire. Et Classicus, misso Aemilio Longino, desertore primae legio-

nis, caedem eius maturavit: Herennium & Numisium, Legatos, vinciri satis visum. Dein, sumtis Romani imperii insignibus, in castra venit. nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ultra suppeditavere, quam ut sacramentum recitaret. iuravere, qui aderant, *pro imperio Galliarum.* interfectorem Voculae altis ordinibus; ceteros, ut quisque flagitium navaverat, praemiis attollit. Divisae inde inter Tutorem & Classicum curae. Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit, occisis Magontiaci Tribunis, pulso castrorum Praefecto, qui detrectaverant. Classicus corruptissimum quemque e deditis *pergere ad obsessos* iubet, *veniam ostentantes. si praesentia sequerentur: aliter nihil spei. famem, ferrumque, & extrema passuros.* Adiecere, qui missi erant, exemplum suum. A. U. 824

60 Obsessos hinc fides, inde egestas, inter decus ac flagitium distrahebant. Cunctantibus solita insolitaque alimenta deerant. absumtis iumentis equisque, & ceteris animalibus, quae profana foedaque in usum necessitas vertit; virgulta postremo, & stirpes, & internatas saxis herbas vellentes, miseriarum patientiaeque documentum fuere: donec egregiam laudem fine turpi macularent, missis ad Civilem legatis, *vitam* orantes. Neque ante preces admissae, quam in verba Galliarum iurarent. Tum pactus *praedam castrorum.* dat custodes, qui pecuniam, calones, sarcinas retentarent, & qui ipsos leves abeuntes prosequerentur. Ad quintum fere

A. U. lapidem coorti Germani, incautum agmen ag-
824 grediuntur. Pugnacissimus quisque in vestigio, multi palantes occubuere: ceteri retro in castra profugiunt; querente sane Civile, & increpante Germanos, *tanquam fidem per scelus abrumperent.* Simulata ea fuerint, an retinere saevientes nequiverit, parum affirmatur. Direptis castris, faces iniiciunt: cunctosque, qui proelio superfuerant,
61 incendium hausit. Civilis barbaro voto, post coepta adversus Romanos arma, propexum rutilatumque crinem, patrata demum caede legionum, deposuit. Et ferebatur, parvulo filio quosdam captivorum, sagittis iaculisque puerilibus figendos, obtulisse. Ceterum neque se, neque quemquam Batavum, in verba Galliarum adegit: fisus Germanorum opibus; &, si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret, inclitus fama & potior. Mummius Lupercus, Legatus legionis, inter dona missus Veledae. Ea virgo nationis Bructerae, late imperitabat; vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas, & augescente superstitione, arbitrantur Deas. tuncque Veledae auctoritas adolevit: nam *prosperas Germanis res, & excidium legionum* praedixerat. sed Lupercus in itinere interfectus. Pauci Centurionum Tribunorumque, in Gallia geniti, reservantur, pignus societatis. Cohortium, alarum, legionum hiberna subversa cremataque; iis tantum relictis, quae Magontiaci ac Vindonissae sita sunt.
62 Legio tertiadecima cum auxiliis simul deditis, a Novesio in coloniam Treverorum transgredi iu-

betur, praefinita die, intra quam castris exce- A. U.
deret. Medium omne tempus per varias curas ege- 824
re: ignavissimus quisque, caesorum apud Vetera exemplo, paventes; melior pars rubore & infamia: *quale illud iter, quis dux viae? & omnia in arbitrio eorum, quos vitae necisque dominos fecissent.* alii, nulla dedecoris cura, pecuniam, aut carissima sibimet ipsi circumdare. quidam expedire arma, telisque tanquam in aciem accingi. Haec meditantibus, advenit proficiscendi hora, exspectatione tristior. Quippe intra vallum deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus & dies. Revulsae Imperatorum imagines, inhonora signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis: silens agmen, & velut longae exsequiae: dux Claudius Sanctus, effosso oculo, dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, postquam, desertis Bonnensibus castris, altera se legio miscuerat. & vulgata captarum legionum fama, cuncti, qui paulo ante Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectisque, & undique effusi, insolito spectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium insultantis vulgi: spretisque Sancti promissis aut minis, Magontiacum abeunt: ac forte obvio interfectore Voculae, Longino, coniectis in eum telis, initium exsolvendae in posterum culpae fecere. Legiones, nihil mutato itinere, ante moenia Treverorum
consident. Civilis & Classicus, rebus secundis sub- 63
lati, an Coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent, dubitavere. Saevi-

A. U. 824 tia ingenii, & cupidine praedae, ad excidium civitatis trahebantur: obstabat ratio belli, & novum imperium inchoantibus utilis clementiae fama. Civilem etiam beneficii memoria flexit, quod filium eius, primo rerum motu, in Colonia Agrippinensi deprehensum, honorate custodierant. Sed Transrhenanis gentibus invisa civitas, opulentia auctuque. Neque alium finem belli rebantur, quam si promiscua ea sedes omnibus Germanis

64 foret, aut disiecta Ubios quoque dispersisset. Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis legatis, mandata apud concilium Agrippinensium edi iubent, quae ferocissimus e legatis in hunc modum protulit: *Rediisse vos in corpus nomenque Germaniae, communibus Deis, & praecipuo Deorum, Marti, grates agimus: vobisque gratulamur, quod tandem liberi inter liberos eritis. Nam ad hunc diem, flumina ac terras, & coelum quodammodo ipsum, clauserant Romani, ut colloquia congressusque nostros arcerent: vel, quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac prope nudi, sub custode & pretio coiremus. Sed, ut amicitia societasque nostra in aeternum rata sit, postulamus a vobis, muros Coloniae, munimenta servitii, detrahatis: etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur. Romanos omnes in finibus vestris trucidetis: haud facile libertas & domini miscentur. bona interfectorum in medium cedant, ne quis occulere quidquam, aut segregare causam suam possit. Liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim maioribus nostris. quomodo lucem diemque omnibus hominibus: ita omnes terras forti-*

bus viris natura aperuit. Inſtituta cultumque patrium A. U.
reſumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus 824
adverſus ſubiectos, quam armis valent. ſincerus & integer, & ſervitutis oblitus populus, aut ex aequo agetis, aut aliis imperitabitis. Agrippinenſes, ſum- 65
to conſultandi ſpatio, quando neque ſubire conditiones metus futuri, neque palam aſpernari conditio praeſens ſinebat, in hunc modum reſpondent: *Quae prima libertatis facultas data eſt, avidius quam cautius ſumſimus, ut vobis ceteriſque Germanis, conſanguineis noſtris, iungeremur. Muros civitatis, congregantibus ſe cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis, quam diruere, tutius eſt. Si qui ex Italia, aut provinciis, alienigenae in finibus noſtris fuerant, eos bellum abſumſit; vel in ſuas quiſque ſedes refugere. Deductis olim, & nobiſcum per connubium ſociatis, quique mox provenere, haec patria eſt. Nec vos adeo iniquos exiſtimamus, ut interfici a nobis parentes, fratres, liberos noſtros velitis. Vectigal & onera commerciorum reſolvimus. Sint tranſitus incuſtoditi; ſed diurni & inermes: donec nova & recentia iura in vetuſtatem conſuetudine vertantur. Arbitrum habebimus Civilem & Veledam, apud quos pacta ſancientur.* Sic lenitis Tencteris, legati ad Civilem & Veledam miſſi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinenſium perpetravere. Sed coram adire, alloquique Veledam, negatum. arcebantur adſpectu, quo venerationis plus ineſſet. Ipſa edita in turre: delectus e propinquis conſulta reſponſaque, ut internuntius numinis, portabat. Civilis, ſocietate Agrippinenſium auctus, 66

A. U. proximas civitates affectare, aut adversantibus bel-
824 lum inferre statuit. Occupatisque Sunicis, & iuventute eorum per cohortes composita, quo minus ultra pergeret, Claudius Labeo Betasiorum Tungrorumque & Nerviorum tumultuaria manu restitit, fretus loco; quia pontem Mosae fluminis anteceperat. Pugnabaturque in angustiis ambigue, donec Germani transnatantes terga Labeonis invasere. Simul Civilis, ausus, an ex composito, intulit se agmini Tungrorum, & clara voce, *non ideo*, inquit, *bellum sumsimus, ut Batavi & Treveri gentibus imperent. Procul haec a nobis arrogantia. Accipite societatem. transgredior ad vos, seu me ducem, seu militem mavultis.* Movebatur vulgus, condebantque gladios; cum Campanus ac Iuvenalis, ex primoribus Tungrorum, universam ei gentem dedidere. Labeo, antequam circumveniretur, profugit. Civilis Betasios quoque ac Nervios, in fidem acceptos, copiis suis adiunxit: ingens rerum, perculsis civitatum animis, vel
67 sponte inclinantibus. Interea Iulius Sabinus, proiectis foederis Romani monumentis, *Caesarem* se salutari iubet: magnamque & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civitatem & nobis fidam. Nec Sequani detractavere certamen. Fortuna melioribus adfuit: fusi Lingones. Sabinus festinatum temere proelium pari formidine deseruit. Utque famam exitii sui faceret, villam, in quam perfugerat, cremavit: illic voluntaria morte interiisse creditus. sed quibus artibus latebrisque vitam per novem mox

annos traduxerit, ſimul amicorum eius conſtan- A. U.
tiam, & inſigne Epponinae uxoris exemplum, 824
ſuo loco reddemus. Sequanorum proſpera acie belli impetus ſtetit. Reſipiſcere paulatim civitates, faſque & foedera reſpicere, principibus Remis: qui per Gallias edixere, *ut miſſis legatis in
commune conſultarent, libertas an pax placeret.* At 68
Romae cuncta in deterius audita Mucianum angebant, ne, quamquam egregii duces, (iam enim Gallum Annium, & Petilium Cerialem delegerat) ſummam belli parum tolerarent. Nec relinquenda Urbs ſine rectore: & Domitiani indomitae libidines timebantur; ſuſpectis, uti diximus, Primo Antonio Varoque Arrio. Varus, praetorianis praepoſitus, vim atque arma retinebat. eum Mucianus pulſum loco, ne ſine ſolatio ageret, annonae praefecit. Utque Domitiani animum, Varo haud alienum, deliniret, Arretinum Clementem, domui Veſpaſiani per affinitatem innexum, & gratiſſimum Domitiano, praetorianis praepoſuit, *patrem eius, ſub Caio Caeſare, egregie functum ea cura,* dictitans: *laetum militibus idem nomen, atque ipſum, quamquam ſenatorii ordinis, ad utraque munia ſufficere.* Aſſumuntur e civitate clariſſimus quiſque, & alii per ambitionem. Simul Domitianus Mucianuſque accingebantur, diſpari animo: ille ſpe ac iuventa properus, hic moras nectens, quîs flagrantem retineret, ne ferocia aetatis & pravis impulſoribus, ſi exercitum invaſiſſet, paci belloque male conſuleret. Legiones victrices, XI & VIII, Vitellianarum XXI, e

A. U. recens conscriptis secunda, Penninis Cottianis-
824 que Alpibus, pars monte Graio; traducuntur: XIV legio e Britannia, VI ac decima ex Hispania accitae. Igitur venientis exercitus fama, & suopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates, in Remos convenere. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore belli Tullio Valentino. Is meditata oratione cuncta, magnis imperiis obiectari solita, contumeliasque & invidiam in populum Romanum effudit; turbidus miscendis seditionibus, & plerisque gratus
69 vecordi facundia. At Iulius Auspex, e primoribus Remorum, *vim Romanam pacisque bona* dissertans, & *sumi bellum etiam ab ignavis. strenuissimi cuiusque periculo geri. iamque super caput legiones.* sapientissimum quemque reverentia fideque, iuniores periculo ac metu continuit. Et Valentini animum laudabant: consilium Auspicis sequebantur. Constat obstitisse Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod, Vindicis motu, cum Verginio steterant. deterruit plerosque provinciarum aemulatio: *quod bello caput? unde ius auspiciumque peteretur? quam. si cuncta provenissent. sedem imperio legerent?* Nondum victoria, iam discordia erat; aliis foedera, quibusdam opes viresque, aut vetustatem originis, pro iure iactantibus. Taedio futurorum praesentia placuere. Scribuntur ad Treveros epistolae, nomine Galliarum, *ut abstinerent armis; impetrabili venia. & paratis deprecatoribus. si poeniteret.* Restitit idem Valentinus, obstruxitque civitatis suae aures; haud per-

inde inſtruendo bello intentus, quam frequens A. U. concionibus. Igitur non Treveri, neque Lingo- 824 nes ceteraeve rebellium civitates, pro magnitu- 70 dine ſuſcepti diſcriminis agere. Ne duces quidem in unum conſulere: ſed Civilis avia Belgarum circumibat, dum Claudium Labeonem capere aut exturbare nititur: Claſſicus, ſegne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. ne Tutor quidem maturavit ſuperiorem Germaniae ripam & ardua Alpium praeſidiis claudere. Atque interim unaetviceſima legio Vindoniſſa, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Rhaetiam irrupere. Acceſſit ala Singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Veſpaſiani tranſgreſſa. praeerat Iulius Briganticus, ſorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia ſunt, inviſus avunculo infenſuſque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Saravatium, Tribocorum delectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis ſpe, aut metu ſubactis legionariis. qui primo cohortem, praemiſſam a Sextilio Felice, interficiunt; mox ubi duces exercituſque Romanus propinquabant, honeſto transfugio rediere: ſecutis Tribocis Vangionibuſque & Saravatibus. Tutor, Treveris comitantibus, vitato Magontiaco, Bingium conceſſit; fidens loco, quia pontem Navae fluminis abruperat: ſed incurſu cohortium, quas Sextilius ducebat, & reperto vado, proditus fuſuſque. Ea clade perculſi Treveri, & plebes, omiſſis armis, per agros palatur. quidam principum, ut primi poſuiſſe bellum vi-

A. U. derentur, in civitates, quae ſocietatem Roma-
824 nam non exuerant, perfugerunt. Legiones a No-
veſio Bonnaque in Treveros, ut ſupra memora-
vimus, traductae, ſe ipſae in verba Veſpaſiani
adigunt. Haec Valentino abſente geſta. qui ubi
adventabat furens, cunctaque rurſus in turbas
& exitium converſurus; legiones in Mediomatri-
cos, ſociam civitatem, abſceſſere. Valentinus ac
Tutor in arma Treveros retrahunt; occiſis Heren-
nio ac Numiſio, Legatis, quo minore ſpe veniae
71 creſceret vinculum ſceleris. Hic belli ſtatus erat,
cum Petilius Cerialis Magontiacum venit. eius ad-
ventu erectae ſpes. Ipſe pugnae avidus, & con-
temnendis quam cavendis hoſtibus melior, fe-
rocia verborum militem incendebat; ubi pri-
mum congredi licuiſſet, nullam proelio moram
facturus. delectus per Galliam habitos in civita-
tes remittit, ac nuntiare iubet, *ſufficere imperio
legiones. ſocii ad munia pacis redirent ſecuri, velut
confecto bello, quod Romanae manus excepiſſent.* Au-
xit ea res Gallorum obſequium. nam recepta iu-
ventute, facilius tributa toleravere; proniores ad
officia, quod ſpernebantur. At Civilis & Claſſi-
cus, ubi *pulſum Tutorem, caeſos Treveros, cuncta
hoſtibus proſpera* accepere; trepidi ac properan-
tes, dum diſperſas ſuorum copias conducunt;
crebris interim nuntiis Valentinum monuere, *ne
ſummae rei periculum faceret.* Eo rapidius Cerialis,
miſſis in Mediomatricos, qui breviore itinere le-
giones in hoſtem verterent, contracto, quod erat
militum Magontiaci, quantumque ſecum tranſ-

vexerat, tertiis caſtris Rigodulum venit. quem A. U.
locum magna Treverorum manu Valentinus in- 824
ſederat, montibus aut Moſella amne ſeptum, & addiderat foſſas obiceſque ſaxorum. Nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo minus peditem perrumpere iuberet, equitum aciem in collem erigeret, ſpreto hoſte; quem temere collectum, haud ita loco iuvari, ut non plus ſuis in virtute foret. Paulum morae in aſcenſu, dum miſſilia hoſtium praevehuntur: ut ventum in manus, deturbati, ruinae modo, praecipitantur. Et pars equitum aequioribus iugis circumvecta, nobiliſſimos Belgarum, in quîs ducem
Valentinum, cepit. Cerialis poſtero die coloniam 72
Treverorum ingreſſus eſt, avido milite eruendae civitatis: *hanc eſſe Claſſici, hanc Tutoris patriam: horum ſcelere clauſas caeſaſque legiones. Quid tantum Cremonam meruiſſe; quam e gremio Italiae raptam, quia unius noctis moram victoribus attulerit? Stare in confinio Germaniae integram ſedem, ſpoliis exercituum & ducum caedibus ovantem. Redigeretur praeda in fiſcum: ipſis ſufficere ignes & rebellis coloniae ruinas, quibus tot caſtrorum excidia penſarentur.* Cerialis autem metu infamiae, ſi licentia ſaevitiaque imbuere militem crederetur, preſſit iras: & paruere, poſito civium bello, ad externa modeſtiores. Convertit inde animos accitarum e Mediomatricis legionum miſerabilis adſpectus. Stabant conſcientia flagitii maeſtae, fixis in terram oculis. nulla inter coëuntes exercitus conſalutatio: neque ſolantibus hortantibuſve reſponſa da-

A. U. bant, abditi per tentoria, & lucem ipsam vitan-
824 tes. Nec perinde periculum aut metus, quam pudor ac dedecus obstupefecerat; attonitis etiam victoribus. quîs vocem precesque adhibere non ausi, lacrimis ac silentio veniam poscebant: donec Cerialis mulceret animos, *fato acta* dictitans, *quae militum ducumque discordia. vel fraude hostium evenissent. Primum illum stipendiorum & sacramenti diem haberent: priorum facinorum neque Imperatorem. neque se meminisse.* Tunc recepti in eadem castra, & edictum per manipulos, ne quis in certamine iurgiove seditionem aut cladem commilitoni obiectaret.

73 Mox Treveros ac Lingonas, ad concionem vocatos, ita alloquitur: *Neque ego unquam facundiam exercui; & populi Romani virtutem armis affirmavi. Sed quia apud vos verba plurimum valent. bonaque ac mala non sua natura. sed vocibus seditiosorum aestimantur; statui pauca disserere. quae. profligato bello. utilius sit vobis audisse. quam nobis dixisse. Terram vestram. ceterorumque Gallorum. ingressi sunt duces imperatoresque Romani. nulla cupidine; sed maioribus vestris invocantibus. quos discordiae usque ad exitium fatigabant. & acciti auxilio Germani. sociis pariter atque hostibus servitutem imposuerant. Quot proeliis adversus Cimbros Teutonosque. quantis exercituum nostrorum laboribus. quove eventu Germanica bella tractaverimus. satis clarum. Nec ideo Rhenum insedimus. ut Italiam tueremur; sed ne quis alius Ariovistus regno Galliarum potiretur. An vos cariores Civili Batavisque & Transrhenanis gentibus creditis. quam*

maioribus eorum patres avique vestri fuerunt? Eadem semper causa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque avaritia, & mutandae sedis amor, ut relictis paludibus & solitudinibus suis, foecundissimum hoc solum vosque ipsos possiderent. Ceterum libertas & speciosa nomina praetexuntur: nec quisquam alienum servitium & dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet. Regna bellaque per Gallias semper fuere, donec in nostrum ius concederetis. Nos, quamquam toties lacessiti, iure victoriae id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt. Cetera in communi sita sunt. Ipsi plerumque legionibus nostris praesidetis: ipsi has aliasque provincias regitis. Nihil separatum clausumve. Et laudatorum Principum usus ex aequo, quamvis procul agentibus: saevi proximis ingruunt. quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturae mala; ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt, donec homines: sed neque haec continua; & meliorum interventu pensantur. nisi forte, Tutore & Classico regnantibus, moderatius imperium speratis: aut minoribus, quam nunc, tributis parabuntur exercitus, quibus Germani Britannique arceantur. Nam pulsis (quod Dii prohibeant) Romanis, quid aliud, quam bella omnium inter se gentium exsistent? Octingentorum annorum fortuna disciplinaque compages haec coaluit: quae convelli, sine exitio convellentium, non potest. Sed vobis maximum discrimen, penes quos aurum & opes, prae-

A. U. 824

74

A. U. 824 *cipuae bellorum causae. Proinde pacem & Urbem, quam victi victoresque eodem iure obtinemus, amate, colite. Moneant vos utriusque fortunae documenta, ne contumaciam cum pernicie, quam obsequium cum securitate malitis.* Tali oratione graviora metuentes composuit erexitque.

75 Tenebantur victore exercitu Treveri, cum Civilis & Classicus misere epistolas ad Cerialem, quarum haec sententia fuit. *Vespasianum, quamquam nuntii occultarent, excessisse vita. Urbem atque Italiam interno bello consumtam. Muciani ac Domitiani vana & sine viribus nomina. Si Cerialis imperium Galliarum velit, ipsos finibus civitatum suarum contentos: si proelium malit, ne id quidem abnuere.* Ad ea Cerialis Civili & Classico nihil: eum, qui attulerat ipsas epistolas, ad Domitianum misit. Hostes, divisis copiis, advenere undique. Plerique culpabant Cerialem, passum iungi, quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa valloque circumdedit, quîs temere antea intutis consederat.

76 Apud Germanos diversis sententiis certabatur. Civilis, *opperiendas Transrhenanorum gentes, quarum terrore fractae populi Romani vires obtererentur. Gallos quid aliud, quam praedam victoribus? & tamen, quod roboris sit, Belgas, secum palam aut voto stare.* Tutor, *cunctatione crescere rem Romanam*, affirmabat, *coëuntibus undique exercitibus. Transvectam e Britannia legionem: accitas ex Hispania: adventare ex Italia: nec subitum militem, sed veterem expertumque belli. Nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non iuberi, non re-*

gi. sed cuncta ex libidine agere: pecuniamque ac A. U.
dona, quis solis corrumpantur, maiora apud Roma- 824
nos, & neminem adeo in arma pronum, ut non
idem pretium quietis, quam periculi, malit. quod
si statim congrediantur, nullas esse Ceriali, nisi ex
reliquiis Germanici exercitus, legiones, foederibus
Galliarum obstrictas. Idque ipsum, quod inconditam
nuper Valentini manum contra spem suam fuderint,
alimentum illis ducique temeritatis. Ausuros rur-
sus, venturosque in manus, non imperiti adolescen-
tuli, verba & conciones quam ferrum & arma me-
ditantis, sed Civilis & Classici: quos ubi adspexe-
rint, redituram in animos formidinem, fugam, fa-
memque, ac toties captis precariam vitam. neque
Treveros, aut Lingonas benevolentia contineri: re-
sumturos arma, ubi metus abscesserit. Diremit con-
siliorum diversitatem, approbata Tutoris sen-
tentia, Classicus: statimque exsequuntur. Media 77
acies Ubiis Lingonibusque data: dextro cornu
cohortes Batavorum: sinistro Bructeri Tencteri-
que. pars montibus, alii, viam inter Mosellam-
que flumen, tam improvisi adsiluere, ut in cu-
biculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem
in castris egerat) pugnari simul vincique suos
audierit, increpans pavorem nuntiantium, do-
nec universa clades in oculis fuit. Perrupta le-
gionum castra: fusi equites: medius Mosellae
pons, qui ulteriora coloniae annectit, ab ho-
stibus insessus. Cerialis, turbidis rebus intrepi-
dus, & fugientes manu retrahens, intecto cor-
pore promtus inter tela, felici temeritate, &

A. U. fortissimi cuiusque accursu, reciperatum pon-
824 tem delecta manu firmavit. Mox in castra reversus, palantes captarum apud Novesium Bonnamque legionum manipulos, & rarum apud signa militem, ac prope circumventas aquilas videt. Incensus ira, *non Flaccum*, inquit, *non Voculam deseritis. Nulla hic proditio: neque aliud excusandum habeo, quam quod, vos Gallici foederis oblitos redisse in memoriam Romani sacramenti, temere credidi. Annumerabor Numisiis & Herenniis, ut omnes Legati vestri, aut militum manibus, aut hostium ciderint. Ite, nuntiate Vespasiano, vel quod propius est, Civili & Classico, relictum a vobis in acie ducem. Venient legiones, quae neque me inul-*
78 *tum, neque vos impunitos patiantur.* Vera erant, & a Tribunis Praefectisque eadem ingerebantur. Consistunt per cohortes, & manipulos: neque enim poterat patescere acies, effuso hoste, & impedientibus tentoriis sarcinisque, cum intra vallum pugnaretur. Tutor & Classicus & Civilis, suis quisque locis, pugnam ciebant, Gallos *pro libertate*, Batavos *pro gloria*, Germanos *ad praedam* instigantes. Et cuncta pro hostibus erant: donec legio unaetvicesima, patentiore, quam ceterae, spatio conglobata, sustinuit ruentes; mox impulit. Nec sine ope divina, mutatis repente animis, terga victores vertere. Ipsi, territos se cohortium adspectu, ferebant, quae primo impetu disiectae, summis rursus iugis congregabantur, ac speciem novi auxilii fecerant. Sed obstitit vincentibus pravum inter ipsos certamen,

hoſte omiſſo, ſpolia conſectandi. Cerialis, ut in- A. U.
curia prope rem afflixit, ita conſtantia reſtituit: 824
ſecutuſque fortunam, caſtra hoſtium eodem die
capit exſcinditque. Nec in longum quies militi 79
data. Orabant auxilium Agrippinenſes; offerebantque *uxorem ac ſororem Civilis, & filiam Claſſici*, relicta ſibi pignora ſocietatis. Atque interim diſperſos in domibus Germanos trucidaverant. Unde metus & iuſtae preces invocantium, antequam hoſtes, reparatis viribus, ad ſpem, vel ad ultionem accingerentur. Namque & Civilis illuc intenderat; non invalidus, flagrantiſſima cohortium ſuarum integra, quae e Chaucis Friſiiſque compoſita, Tolbiaci, in finibus Agrippinenſium, agebat. Sed triſtis nuntius avertit, *deletam cohortem dolo Agrippinenſium:* qui largis epulis vinoque ſopitos Germanos, clauſis foribus, igne iniecto, cremavere. Simul Cerialis propero agmine ſubvenit. Circumſteterat Civilem & alius metus, ne quartadecima legio, adiuncta Britannica claſſe, affligaret Batavos, qua Oceano ambiuntur. Sed legionem terreſtri itinere Fabius Priſcus, Legatus, in Nervios Tungroſque duxit: eaeque civitates in deditionem acceptae. claſſem ultro Canninefates aggreſſi ſunt: maiorque pars navium depreſſa aut capta. & Nerviorum multitudinem, ſponte commotam, ut pro Romanis bellum capeſſeret, iidem Canninefates fudere. Claſſicus quoque adverſus equites, Noveſium a Ceriale praemiſſos, ſecundum proelium fecit. quae modica, ſed crebra, damna famam victoriae nu-

80 per partae lacerabant. Iisdem diebus Mucianus
A. U. Vitellii filium interfici iubet: mansuram discor-
824 diam obtendens, ni femina belli restinxisset. Neque Antonium Primum adsciri inter comites a Domitiano passus est: favore militum anxius, & superbia viri, aequalium quoque, adeo superiorum intolerantis. Profectus ad Vespasianum Antonius, ut non pro spe sua excipitur, ita neque averso Imperatoris animo. Trahebatur in diversa; hinc meritis Antonii, cuius ductu confectum haud dubie bellum erat; inde Muciani epistolis: simul ceteri, ut *infestum tumidumque*, insectabantur, adiunctis prioris vitae criminibus. neque ipse deerat, arrogantia vocare offensas; nimius commemorandis, quae meruisset: *alios*, ut *imbelles*, *Caecinam*, ut *captivum ac dediticium*, increpat. Unde paulatim levior viliorque haberi,
81 manente tamen in speciem amicitia. Per eos menses, quibus Vespasianus Alexandriae statos aestivis flatibus dies, & certa maris opperiebatur, multa miracula evenere; quis e coelis favor & quaedam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. Ex plebe Alexandrina quidam, oculorum tabe notus, genua eius advolvitur, *remedium caecitatis* exposcens gemitu; monitu Serapidis Dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit; precabaturque Principem, *ut genas & oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento*. Alius manum aeger, eodem Deo auctore, *ut pede ac vestigio Caesaris calcaretur*, orabat. Vespasianus primo irridere, aspernari: at-

que illis inſtantibus, modo famam vanitatis me- A. U.
tuere, modo obſecratione ipſorum, & vocibus 824
adulantium in ſpem induci. poſtremo exiſtimari a medicis iubet, an talis caecitas ac debilitas ope humana ſuperabiles forent. Medici varie diſſerere: *Huic non exeſam vim luminis, ſed redituram, ſi pellerentur obſtantia: illi elapſos in pravum artus, ſi ſalubris vis adhibeatur, poſſe integrari. Id fortaſſe cordi Deis, & divino miniſterio Principem electum. denique patrati remedii gloriam penes Caeſarem, irriti ludibrium penes miſeros fore.* Igitur Veſpaſianus, cuncta fortunae ſuae patere ratus, nec quidquam ultra incredibile, laeto ipſe vultu, erecta, quae adſtabat, multitudine, iuſſa exſequitur. Statim converſa ad uſum manus, ac caeco reluxit dies. Utrumque, qui interfuere, nunc quoque memorant, poſtquam nullum mendacio pretium. Altior inde Veſpaſiano cupido 82
adeundi ſacram ſedem, ut ſuper rebus imperii conſuleret. *Arceri templo cunctos* iubet. atque ingreſſus, intentuſque numini, reſpexit pone tergum e primoribus Agyptiorum nomine *Baſiliden;* quem procul Alexandria plurium dierum itinere, & aegro corpore detineri haud ignorabat. Percontatur ſacerdotes, *num illo die Baſilides templum iniſſet?* percontatur obvios, *num in urbe viſus ſit?* denique, miſſis equitibus, explorat, *illo temporis momento octoginta millibus paſſuum abfuiſſe.* Tunc divinam ſpeciem, & vim reſponſi ex nomine *Baſilidis*, interpretatus eſt.
Origo Dei nondum noſtris auctoribus celebra- 83

A. U. ta: Aegyptiorum antiſtites ſic memorant: *Ptole-*
824 *maeo regi, qui Macedonum primus Aegypti opes firmavit, cum Alexandriae recens conditae moenia, templaque, & religiones adderet, oblatum per quietem decore eximio, & maiore quam humana ſpecie iuvenem, qui moneret,* ut, fidiſſimis amicorum in Pontum miſſis, effigiem ſuam acciret: laetum id regno, magnamque & inclitam ſedem fore, quae excepiſſet. *ſimul viſum eundem iuvenem in coelum igne plurimo attolli.* Ptolemaeus, omine & miraculo excitus, ſacerdotibus Aegyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos viſus aperit. Atque illis Ponti & externorum parum gnaris, Timotheum, Athenienſem, e gente Eumolpidarum, quem, ut antiſtitem caerimoniarum, Eleuſi exciverat, *quaenam illa ſuperſtitio, quod numen?* interrogat. Timotheus, quaeſitis, qui in Pontum meaſſent, cognoſcit, *urbem illic Sinopen, nec procul templum, vetere inter accolas fama, Iovis Ditis, namque & muliebrem effigiem aſſiſtere, quam plerique Proſerpinam vocent.* Sed Ptolemaeus, ut ſunt ingenia regum, pronus ad formidinem, ubi ſecuritas rediit, voluptatum quam religionum appetens, negligere paulatim, aliaſque ad curas animum vertere: donec eadem ſpecies, terribilior iam & inſtantior, *exitium ipſi regnoque* denuntiaret, *ni iuſſa patrarentur.* Tum legatos & dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopenſibus imperitabat) expediri iubet; praecipitque navigaturis, *ut Pythium Apollinem adeant.* Illis mare ſecundum: ſors oraculi haud ambigua: *irent,*

simulacrumque patris sui revehierent, sororis relin- A. U.
querent. Ut Sinopen venere, munera, preces, 824
mandata regis sui Scydrothemidi allegant. Qui 84
versus animi, modo numen pavescere, modo minis adversantis populi terreri: saepe donis promissisque legatorum flectebatur. Atque interim triennio exacto, Ptolemaeus non studium, non preces omittere: dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus augebat. tum minax facies Scydrothemidi offertur, *ne destinata Deo ultra moraretur.* cunctantem varia pernicies morbique, & manifesta coelestium ira graviorque in dies fatigabat. Advocata concione, *iussa numinis, suos Ptolemaeique visus, ingruentia mala* exponit. Vulgus adversari regem, invidere Aegypto, sibi metuere, templumque circumsidere. Maior hinc fama tradidit, *Deum ipsum appulsas litori naves sponte conscendisse.* Mirum inde dictu, tertio die, tantum maris emensi, Alexandriam appelluntur. Templum pro magnitudine urbis exstructum, loco, cui nomen Rhacotis. fuerat illic sacellum, Serapidi atque Isidi antiquitus sacratum. Haec de origine & adventu Dei celeberrima. Nec sum ignarus, esse quosdam, qui *Seleucia, urbe Syriae, accitum, regnante Ptolemaeo, quem tertia aetas tulit:* alii *auctorem eundem Ptolemaeum, sedem, ex qua transierit, Memphim* perhibent, inclitam olim, & veteris Aegypti columen. Deum ipsum multi *Aesculapium, quod medeatur aegris corporibus;* quidam *Osirin, antiquissimum illis gentibus numen;* plerique *Iovem, ut rerum omnium*

A. U. *potentem;* plurimi *Ditem patrem.* insignibus, quae
824 in ipso manifesta, aut per ambages coniectant.
85 At Domitianus Mucianusque, antequam Alpibus propinquarent, prosperos rerum in Treveris gestarum nuntios accepere. Praecipua victoriae fides, dux hostium Valentinus. Is nequaquam abiecto animo, quos spiritus gessisset, vultu ferebat: auditus ideo tantum, ut nosceretur ingenium eius, damnatusque, inter ipsum supplicium, exprobranti cuidam patriam eius captam, *accipere se solatium mortis* respondit. Sed Mucianus, quod diu occultaverat, ut recens expromsit: *quoniam benignitate Deûm fractae vires hostium forent, parum decore Domitianum, confecto prope bello, alienae gloriae interventurum. Si status imperii, aut salus Galliarum in discrimine verteretur, debuisse Caesarem in acie stare: Canninefates Batavosque minoribus ducibus delegandos. Ipse Lugduni vim fortunamque principatus e proximo ostentaret, nec parvis periculis immixtus, & maioribus non defuturus.*
86 Intelligebantur artes: sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur. Ita Lugdunum ventum. unde creditur Domitianus occultis ad Cerialem nuntiis fidem eius tentavisse, *an praesenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret.* qua cogitatione bellum adversus patrem agitaverit, an opes viresque adversus fratrem, in incerto fuit. nam Cerialis salubri temperamento elusit, ut vana pueriliter cupientem. Domitianus, sperni a senioribus iuventam suam cernens, modica quoque & usurpata an-

tea munia imperii omittebat: ſimplicitatis ac mo- A. U.
deſtiae imagine, in altitudinem conditus, ſtu- 824
diumque literarum & amorem carminum ſimulans, quo velaret animum, & fratris aemulationi ſubduceretur, cuius diſparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

C. CORNELII TACITI
HISTORIARUM
LIBER QUINTUS
QUI
ANNALIUM XXI.

BREVIARIUM LIBRI.

Titi in Iudaeos urbemque sacram expeditio. Ea occasione, de gentis origine, moribus, religione, urbisque ipsius opere & situ, accuratius & uberius dictum. Germanici belli progressus. proelia aliquot inter Civilem & Cerialem. quae denique pax (ita apparet ex fine admutilati libri) excepit.

I EIUSDEM anni principio, Caesar Titus per-
A. U. domandae Iudaeae delectus a patre, & praelatis
824 utriusque rebus, militia clarus, maiore tum vi fa-
A. C. 71 maqueagebat, certantibus provinciarum & exercituum studiis. Atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se promtumque in armis ostendebat, comitate & alloquiis officia provocans: ac plerumque in opere, in agmine, gre-

gario militi mixtus, incorrupto ducis honore. A. U.
Tres eum in Iudaea legiones, quinta, & decima, 824
& quintadecima, vetus Vespasiani miles, excepere. Addidit e Syria duodecimam, & adductos Alexandria duoetvicesimanos tertianosque. Comitabantur viginti sociae cohortes, octo equitum alae: simul Agrippa Sohemusque, reges, & auxilia regis Antiochi, validaque & solito inter accolas odio infensa Iudaeis Arabum manus; multi, quos Urbe atque Italia sua quemque spes acciverat occupandi Principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hostium ingressus, composito agmine, cuncta explorans, paratusque decernere, haud procul Hierosolymis, castra facit. Sed quia 2
famosae urbis supremum diem tradituri sumus, congruens videtur, primordia eius aperire. *Iudaeos, Creta insula profugos, novissima Libyae insedisse*, memorant, *qua tempestate Saturnus, vi Iovis pulsus, cesserit regnis*: (argumentum e nomine petitur: *inclitum in Creta Idam montem, accolas Idaeos, aucto in barbarum cognomento, Iudaeos vocitari*:) quidam, *regnante Iside, exundantem per Aegyptum multitudinem, ducibus Hierosolymo ac Iuda, proximas in terras exoneratam*: plerique, *Aethiopum prolem, quos, rege Cepheo, metus atque odium mutare sedes perpulerit*. Sunt, qui tradant, *Assyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Aegypti potitos, mox proprias urbes Hebraeasque terras & propiora Syriae coluisse rura*: alii, *Iudaeorum initia, Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, conditam urbem, Hierosolyma, nomine suo*:

3 *fecisse.* Plurimi auctores consentiunt, *orta per Ae-*
A. U. *gyptum tabe, quae corpora foedaret, regem Boccho-*
824 *rim, adito Hammonis oraculo, remedium petentem,* purgare regnum, & id genus hominum, ut invisum Deis, alias in terras avehere *iussum. Sic conquisitum collectumque vulgus, postquam vastis locis relictum sit, ceteris per lacrimas torpentibus, Mosen, unum exsulum, monuisse,* ne quam Deorum hominumve opem exspectarent, utrinque deserti; sed sibimet quaerentes, ut duci coelesti, crederent primo, cuius auxilio praesentes miserias pepulissent. Assensere: atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. sed nihil aeque, quam inopia aquae fatigabat. Iamque haud procul exitio, totis campis procubuerant; cum grex asinorum agrestium, e pastu in rupem, nemore opacam, concessit. secutus Moses, coniectura herbidi soli, largas aquarum venas aperit. Id levamen: & continuum sex dierum iter emensi, septimo, pulsis cultoribus, obtinuere terras, in quîs urbs & tem-
4 plum dicata. Moses, quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque ceteris mortalibus indidit. Profana illic omnia, quae apud nos sacra: rursum concessa apud illos, quae nobis incesta. Effigiem animalis, quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrali sacravere; caeso ariete, velut in contumeliam Hammonis. Bos quoque immolatur, quem Aegyptii Apin colunt. Sue abstinent, memoria cladis; quia ipsos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem crebris adhuc ie-

iuniis fatentur. Et raptarum frugum argumen- A. U.
tum, panis Iudaicus, nullo fermento, retinet. *Se-* 824
ptimo die otium placuiſſe, ferunt, *quia is finem la-
borum tulerit; dein, blandiente inertia, ſeptimum
quoque annum ignaviae datum.* alii, *honorem eum
Saturno haberi: ſeu, principia religionis tradentibus
Idaeis, quos cum Saturno pulſos, & conditores gen-
tis accepimus; ſeu, quod e ſeptem ſideribus, quîs mor-
tales reguntur, altiſſimo orbe, & praecipua potentia,
ſtella Saturni feratur; ac pleraque coeleſtium vim
ſuam & curſum ſeptimos per numeros conficiant.* Hi 5
ritus, quoquo modo inducti, antiquitate defen-
duntur. cetera inſtituta ſiniſtra foeda pravitate va-
luere. nam peſſimus quiſque, ſpretis religionibus
patriis, tributa & ſtipes illuc gerebant: unde au-
ctae Iudaeorum res. Et quia apud ipſos fides ob-
ſtinata, miſericordia in promtu, ſed adverſus
omnes alios hoſtile odium; ſeparati epulis, diſcre-
ti cubilibus, proiectiſſima ad libidinem gens,
alienarum concubitu abſtinent (inter ſe nihil il-
licitum): circumcidere genitalia inſtituere, ut di-
verſitate noſcantur. Tranſgreſſi in morem eorum
idem uſurpant: nec quidquam prius imbuuntur,
quam contemnere Deos, exuere patriam, paren-
tes, liberos, fratres, vilia habere. Augendae ta-
men multitudini conſulitur. nam & necare quem-
quam ex agnatis, nefas: animaſque proelio aut
ſuppliciis peremtorum aeternas putant. Hinc ge-
nerandi amor, & moriendi contemtus. Corpora
condere, quam cremare, e more Aegyptio, ea-
demque cura. Et de infernis perſuaſio: coele-

A. U. ſtium contra. Aegyptii pleraque animalia effigieſ-
824 que compoſitas venerantur: Iudaei mente ſola unumque numen intelligunt. *Profanos, qui Deûm imagines mortalibus materiis in ſpecies hominum effingant: Summum illud & aeternum, neque mutabile, neque interiturum.* Igitur nulla ſimulacra urbibus ſuis, nedum templis ſinunt. Non regibus haec adulatio, non Caeſaribus honor. Sed, quia ſacerdotes eorum tibia tympaniſque concinebant, hedera vinciebantur, vitiſque aurea templo reperta, *Liberum Patrem coli, domitorem Orientis*, quidam arbitrati ſunt; nequaquam congruentibus inſtitutis. quippe Liber feſtos laetoſque ritus poſuit: Iudaeorum mos abſurdus ſordiduſque.

6 Terra fineſque, qua ad Orientem vergunt, Arabia terminantur: a meridie Aegyptus obiacet: ab occaſu Phoenices & mare: ſeptemtrionem a latere Syriae longe proſpectant. Corpora hominum ſalubria, & ferentia laborum. rari imbres, uber ſolum. fruges noſtrum ad morem: praeterque eas balſamum & palmae. Palmetis proceritas & decor. Balſamum modica arbor: ut quiſque ramus intumuit, ſi vim ferri adhibeas, pavent venae; fragmine lapidis aut teſta aperiuntur: humor in uſu medentium eſt. Praecipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque nivibus. Idem amnem Iordanem alit funditque. nec Iordanes pelago accipitur: ſed unum atque alterum lacum integer perfluit, tertio retinetur. Lacus immenſo ambitu, ſpecie maris, ſapore corruptior, gravitate odo-

ris accolis pestifer, neque vento impellitur, ne- A. U.
que pisces aut suetas aquis volucres patitur. in- 824
certum unde, superiacta, ut solido, feruntur:
periti imperitique nandi perinde attolluntur. Cer-
to anni bitumen egerit: cuius legendi usum, ut
ceteras artes, experientia docuit. Ater suapte na-
tura liquor, & sparso aceto concretus, innatat.
hunc manu captum, quibus ea cura, in summa
navis trahunt. Inde, nullo iuvante, influit, one-
ratque, donec abscindas. nec abscindere aere fer-
rove possis: fugit cruorem, vestemque infectam
sanguine, quo feminae per menses exsolvuntur.
Sic veteres auctores. sed gnari locorum tradunt,
undantes bitumine moles pelli, manuque trahi
ad litus: mox, ubi vapore terrae, vi solis inarue-
rint, securibus cuneisque, ut trabes aut saxa,
discindi. Haud procul inde campi, quos ferunt 7
olim uberes, magnisque urbibus habitatos, ful-
minum iactu arsisse; & manere vestigia, terram-
que ipsam, specie solita, vim frugiferam perdi-
disse. nam cuncta sponte edita, aut manu sata,
sive herbae tenues aut flores, ut solitam in spe-
ciem adolevere, atra & inania velut in cinerem
vanescunt. Ego sicut inclitas quondam urbes igne
coelesti flagrasse concesserim, ita halitu lacus in-
fici terram, corrumpi superfusum spiritum, eo-
que foetus segetum & autumni putrescere reor,
solo coeloque iuxta gravi. Et Belus amnis Iu-
daico mari illabitur: circa cuius os lectae arenae,
admixto nitro, in vitrum excoquuntur. modi-
cum id litus, & egerentibus inexhaustum. Magna 8

A. U. pars Iudaeae vicis dispergitur. habent & oppida.
824 Hierosolyma gentis caput. Illic immensae opu-
lentiae templum, ex primis munimentis urbi,
dein vigiliis, ad postremum feminis clausum: ad
fores tantum Iudaeo aditus: limine, praeter sa-
cerdotes, arcebantur. Dum Assyrios penes Medos-
que & Persas Oriens fuit, despectissima pars ser-
vientium. Postquam Macedones praepotuere, rex
Antiochus demere superstitionem, & mores Grae-
corum dare adnisus: quo minus teterrimam gen-
tem in melius mutaret, Parthorum bello prohi-
bitus est. nam ea tempestate Arsaces desciverat.
Tum Iudaei, Macedonibus invalidis, Parthis non-
dum adultis, (& Romani procul erant) sibi ipsi
reges imposuere. qui mobilitate vulgi expulsi,
resumta per arma dominatione, fugas civium,
urbium eversiones, fratrum, coniugum, paren-
tum neces, aliaque solita regibus, ausi, supersti-
tionem fovebant: quia honor sacerdotii, firma-
9 mentum potentiae assumebatur. Romanorum pri-
mus Cn. Pompeius Iudaeos domuit: templum-
que iure victoriae ingressus est. Inde vulgatum,
*nulla intus Deûm effigie vacuam sedem, & inania
arcana.* Muri Hierosolymorum diruti; delubrum
mansit. Mox, civili inter nos bello, postquam in
ditionem M. Antonii provinciae cesserant; rex
Parthorum Pacorus Iudaea potitus, interfectusque
a P. Ventidio, & Parthi trans Euphraten redacti:
Iudaeos C. Sosius subegit. Regnum ab Antonio
Herodi datum, victor Augustus auxit. Post mor-
tem Herodis, nihil exspectato Caesare, Simo qui-

dam regium nomen invaserat. Is a Quinctilio Va- A. U.
ro, obtinente Syriam, punitus: & gentem coër- 824
citam liberi Herodis tripartito rexere. Sub Tibe-
rio quies. dein, iussi a C. Caesare *effigiem eius in
templo locare*, arma potius sumsere: quem mo-
tum Caesaris mors diremit. Claudius, defunctis
regibus, aut ad modicum redactis, Iudaeam pro-
vinciam Equitibus Romanis aut libertis permisit.
e quibus Antonius Felix, per omnem saevitiam
ac libidinem, ius regium servili ingenio exercuit,
Drusilla, Cleopatrae & Antonii nepte, in matri-
monium accepta, ut eiusdem Antonii Felix pro-
gener, Claudius nepos esset. Duravit tamen pa- 10
tientia Iudaeis usque ad Gessium Florum, Pro-
curatorem. Sub eo bellum ortum. & comprimere
coeptantem Cestium Gallum, Syriae Legatum,
varia proelia ac saepius adversa excepere. Qui ubi
fato, aut taedio occidit; missu Neronis, Vespa-
sianus fortuna famaque, & egregiis ministris, in-
tra duas aestates, cuncta camporum, omnesque,
praeter Hierosolyma, urbes, victore exercitu te-
nebat. Proximus annus, civili bello intentus,
quantum ad Iudaeos, per otium transiit. pace per
Italiam parta, externae curae rediere. augebat
iras, quod soli Iudaei non cessissent: simul ma-
nere apud exercitus Titum, ad omnes principa-
tus novi eventus casusve utilius videbatur. Igitur
castris, uti diximus, ante moenia Hierosolymo-
rum positis, instructas legiones ostentavit. Iudaei 11
sub ipsos muros struxere aciem, rebus secundis
longius ausuri, &, si pellerentur, parato persu-

A. U. gio. Miſſus in eos eques cum expeditis cohorti-
824 bus ambigue certavit. Mox ceſſere hoſtes, & ſe-
quentibus diebus crebra pro portis proelia ſere-
bant: donec aſſiduis damnis intra moenia pelle-
rentur. Romani ad oppugnandum verſi. neque
enim dignum videbatur, famem hoſtium oppe-
riri. poſcebantque pericula, pars virtute, multi
ferocia & cupidine praemiorum. Ipſi Tito Roma
& opes voluptateſque ante oculos: ac, ni ſtatim
Hieroſolyma conciderent, morari videbantur. Sed
urbem, arduam ſitu, opera moleſque firmave-
rant, quîs vel plana ſatis munirentur. Nam duos
colles, immenſum editos, claudebant muri, per
artem obliqui, aut introrſus ſinuati, ut latera op-
pugnantium ad ictus pateſcerent. extrema rupis
abrupta: & turres, ubi mons iuviſſet, in ſexa-
ginta pedes, inter devexa, in centenos vicenoſ-
que attollebantur; mira ſpecie, ac procul intuen-
tibus pares. alia intus moenia, regiae circumiecta.
conſpicuoque faſtigio turris *Antonia*, in honorem
12 M. Antonii ab Herode appellata. Templum in
modum arcis, propriique muri, labore & opere
ante alios: ipſae porticus, quîs templum ambie-
batur, egregium propugnaculum. fons perennis
aquae: cavati ſub terra montes: & piſcinae ci-
ſternaeque ſervandis imbribus. Praeviderant con-
ditores ex diverſitate morum crebra bella. inde
cuncta quamvis adverſus longum obſidium: & a
Pompeio expugnatis metus atque uſus pleraque
monſtravere. Atque, per avaritiam Claudianorum
temporum, empto iure muniendi, ſtruxere mu-

ros in pace, tanquam ad bellum; magna collu- A. U.
vie, & ceterarum urbium clade aucti. nam per- 824
vicaciſſimus quiſque illuc perfugerat: eoque ſe-
ditioſius agebant. Tres duces, totidem exercitus.
Extrema & latiſſima moenium Simo [quem &
Bargioram vocabant]; mediam urbem Ioannes,
templum Eleazarus firmaverat. multitudine & ar-
mis Ioannes ac Simo; Eleazarus loco pollebat.
Sed proelia, dolus, incendia inter ipſos; & ma-
gna vis frumenti ambuſta. mox Ioannes, miſſis
per ſpeciem ſacrificandi, qui Eleazarum manum-
que eius obtruncarent, templo potitur. ita in
duas factiones civitas diſceſſit, donec, propin-
quantibus Romanis, bellum externum concor-
diam pareret. Evenerant prodigia, quae neque 13
hoſtiis, neque votis piare, fas habet gens ſuper-
ſtitioni obnoxia, religionibus adverſa. Viſae per
coelum concurrere acies, rutilantia arma, & ſubi-
to nubium igne collucere templum. Expaſſae re-
pente delubri fores, & audita maior humana
vox, *excedere Deos:* ſimul ingens motus exceden-
tium. Quae pauci in metum trahebant: pluribus
perſuaſio inerat, antiquis ſacerdotum literis con-
tineri, eo ipſo tempore fore, ut valeſceret Oriens,
profectique Iudaea rerum potirentur. Quae am-
bages Veſpaſianum ac Titum praedixerant: ſed
vulgus, more humanae cupidinis, ſibi tantam
fatorum magnitudinem interpretati, ne adverſis
quidem ad vera mutabantur. Multitudinem ob-
ſeſſorum, omnis aetatis virile ac muliebre ſecus,
ſexcenta millia fuiſſe accepimus. arma cunctis,

A. U. qui ferre possent: & plures, quam pro numero,
824 audebant. obstinatio viris feminisque par: ac, si
transferre sedes cogerentur, maior vitae metus,
quam mortis. Hanc adversus urbem gentemque
Caesar Titus, quando impetus & subita belli lo-
cus abnueret, aggeribus vineisque certare statuit.
Dividuntur legionibus munia, & quies proelio-
rum fuit; donec cuncta expugnandis urbibus re-
perta apud veteres, aut novis ingeniis, strueren-
14 tur. At Civilis, post malam in Treveris pugnam,
reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera
castra consedit: tutus loco, & ut memoria pro-
sperarum illic rerum augescerent barbarorum ani-
mi. Secutus est eodem Cerialis, duplicatis copiis,
adventu secundae & VI & XIV legionum: co-
hortesque & alae, iam pridem accitae, post vi-
ctoriam properaverant. Neuter ducum cuncta-
tor: sed arcebat latitudo camporum, suopte in-
genio humentium. Addiderat Civilis obliquam in
Rhenum molem, cuius obiectu revolutus amnis,
adiacentibus superfunderetur. Ea loci forma, in-
certis vadis subdola, & nobis adversa. quippe mi-
les Romanus armis gravis, & nandi pavidus: Ger-
manos, fluminibus suetos, levitas armorum &
15 proceritas corporum attollit. Igitur, lacessentibus
Batavis, ferocissimo cuique nostrorum coeptum
certamen. deinde orta trepidatio, cum praealtis
paludibus arma, equi haurirentur. Germani no-
tis vadis persultabant, omissa plerumque fronte,
latera ac terga circumvenientes. neque, ut in pe-
destri acie, cominus certabatur; sed, tanquam

navali pugna, vagi inter undas, aut, si quid sta- A. U. 824
bile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris, in mutuam perniciem implicabantur. minor tamen, quam pro tumultu, caedes: quia non ausi egredi paludem Germani, in castra rediere. Eius proelii eventus utrumque ducem, diversis animi motibus, ad maturandum summae rei discrimen erexit. Civilis instare fortunae: Cerialis abolere ignominiam. Germani prosperis feroces: Romanos pudor excitaverat. nox apud barbaros cantu aut clamore; nostris per iram & minas acta.
16 Postera luce, Cerialis equite & auxiliariis cohortibus frontem explet: in secunda acie legiones locatae: dux sibi delectos retinuerat ad improvisa. Civilis haud porrecto agmine, sed cuneis adstitit. Batavi Gugernique in dextro: laeva ac propiora fluminis Transrhenani tenuere. Exhortatio ducum, non more concionis apud universos; sed ut quosque suorum advehebantur. Cerialis *veterem Romani nominis gloriam, antiquas recentesque victorias: ut perfidum, ignavum, victum hostem, in aeternum exciderent. ultione magis, quam proelio, opus esse. Pauciores nuper cum pluribus certasse: ac tamen fusos Germanos, quod roboris fuerit. Superesse, qui fugam animis, qui vulnera tergo ferant.* Proprios inde stimulos legionibus admovebat; *domitores Britanniae quartadecimanos* appellans: *Principem Galbam sextae legionis auctoritate factum: illa primum acie secundanos nova signa novamque aquilam dicaturos.* Hinc praevectus ad Germanicum exercitum, ma-

A. U. nus tendebat, *ut ſuam ripam, ſua caſtra ſangui-*
824 *ne hoſtium reciperarent.* Alacrior omnium clamor, quîs vel e longa pace proelii cupido, vel feſſis bello pacis amor, praemiaque & quies in poſte-
17 rum ſperabantur. Nec Civilis ſilentem ſtruxit aciem, locum pugnae teſtem virtutis ciens: *ſtare Germanos Batavoſque ſuper veſtigia gloriae. cineres oſſaque legionum calcantes. quocunque oculos Romanus intenderet, captivitatem, cladem que, & dira omnia obverſari. Ne terrerentur vario Treverici proelii eventu. ſuam illic victoriam Germanis obſtitiſſe, dum, omiſſis telis, praeda manus impediunt. ſed cuncta mox proſpera & hoſti contraria eveniſſe. Quae provideri aſtu ducis oportuerit, proviſa: campos madentes, & ipſis gnaros, paludes hoſtibus noxias. Rhenum & Germaniae Deos in adſpectu: quorum numine capeſſerent pugnam, coniugum, parentum, patriae memores. illum diem aut glorioſiſſimum inter maiores, aut ignominioſum apud poſteros fore.* Ubi ſono armorum tripudiiſque (ita illis mos) approbata ſunt dicta, ſaxis glandibuſque, & ceteris miſſilibus proelium incipitur; neque noſtro milite paludem ingrediente, & Germanis, ut elicerent, la-
18 ceſſentibus. Abſumtis, quae iaciuntur, & ardeſcente pugna, procurſum ab hoſte infeſtius. immenſis corporibus, & praelongis haſtis, fluitantem labantemque militem eminus fodiebant: ſimul e mole, quam eductam in Rhenum retulimus, Bructerorum cuneus tranatavit. turbata ibi res: & pellebatur ſociarum cohortium acies, cum legiones pugnam excipiunt, ſuppreſſaque

hostium ferocia, proelium aequatur. Inter quae perfuga Batavus adiit Cerialem, *terga hostium promittens, si extremo paludis eques mitteretur: solidum illa, & Gugernos, quibus custodia obvenisset, parum intentos.* Duae alae, cum perfuga missae, incauto hosti circumfunduntur. quod ubi clamore cognitum, legiones a fronte incubuere, pulsique Germani Rhenum fuga petebant. Debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset. Ne eques quidem institit, repente fusis imbribus, & propinqua nocte. Postera die, quartadecima legio in superiorem provinciam Gallo Annio missa: Cerialis exercitum decima ex Hispania legio supplevit. Civili Chaucorum auxilia venere. Non tamen ausus oppida Batavorum armis tueri, raptis, quae ferri poterant, ceteris iniecto igni, in insulam concessit: gnarus, deesse naves efficiendo ponti, neque exercitum Romanum aliter transmissurum. quin & diruit molem, a Druso Germanico factam, Rhenumque, prono alveo in Galliam ruentem, disiectis, quae morabantur, effudit. Sic velut abacto amne, tenuis alveus, insulam inter Germanosque, continentium terrarum speciem fecerat. Transiere Rhenum Tutor quoque, & Classicus, & centum tredecim Treverorum Senatores: in quis fuit Alpinus Montanus, quem a Primo Antonio missum in Gallias, superius memoravimus. comitabatur eum frater D. Alpinus. Simul ceteri miseratione ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorum avidas. Tantumque belli superfuit, ut prae-

A. U. 824

19

20

A. U. sidia cohortium, alarum, legionum, una die Ci-
824 vilis quadripartito invaserit: decimam legionem
Arenaci, secundam Batavoduri, & Grinnes Va-
damque, cohortium alarumque castra; ita divi-
sis copiis, ut ipse, & Verax, sorore eius genitus,
Classicusque ac Tutor suam quisque manum tra-
herent: nec omnia patrandi fiducia; sed, *multa
ausis aliqua in parte fortunam affore: simul Ceria-
lem, neque satis cautum, & pluribus nuntiis huc il-
luc cursantem, posse medio intercipi.* Quibus obve-
nerant castra decumanorum, oppugnationem le-
gionis arduam rati, egressum militem, & caeden-
dis materiis operatum, turbavere, occiso Praefe-
cto castrorum, & quinque primoribus Centurio-
num, paucisque militibus. Ceteri se munimentis
defendere. Et interim Germanorum manus Ba-
tavoduri rumpere inchoatum pontem niteban-
21 tur. ambiguum proelium nox diremit. Plus dis-
criminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civi-
lis, Grinnes Classicus oppugnabant. nec sisti po-
terant; interfecto fortissimo quoque, (in quîs Bri-
ganticus, Praefectus alae, ceciderat, quem fidum
Romanis, & Civili avunculo infensum diximus):
sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu sub-
venit, versa fortuna, praecipites Germani in
amnem aguntur. Civilis, dum fugientes reten-
tat, agnitus petitusque telis, relicto equo, tra-
natavit. idem Veracis effugium. Tutorem Classi-
cumque appulsae lintres vexere. Ne tum quidem
Romana classis pugnae adfuit, ut iussum erat:
sed obstitit formido; & remiges per alia militiae

munia disperfi. Sane Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat; subitus consiliis, sed eventu clarus. aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent. hinc ipsi exercituique minor cura disciplinae: & paucos post dies, quamquam periculum captivitatis evasisset, infamiam non vitavit. A. U. 824
Profectus Novesium Bonnamque ad visenda castra, quae hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat, disiecto agmine, incuriosis vigiliis. Animadversum id Germanis: & insidias composuere. electa nox atra nubibus: & prono amne rapti, nullo prohibente vallum ineunt. Prima caedes astu adiuta: incisis tabernaculorum funibus, suismet tentoriis coopertos trucidabant. Aliud agmen turbare classem, iniicere vincla, trahere puppes. Utque ad fallendum silentio; ita, coepta caede, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani, vulneribus exciti, quaerunt arma, ruunt per vias; pauci ornatu militari, plerique circum brachia torta veste, & strictis mucronibus. Dux semisomnus, ac prope intectus, errore hostium servatur. namque praetoriam navem, vexillo insignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique credidere, ob stuprum Claudiae Sacratae, mulieris Ubiae. vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tanquam *iussi silere, ne quietem eius turbarent: ita intermisso signo, & vocibus, se quoque in somnum lapsos.* Multa luce revecti hostes, captivis navibus, praetoriam triremem flumine Luppia donum Veledae traxere. 22

23 Civilem cupido incessit navalem aciem ostentandi. Complet, quod biremium, quaeque simplici ordine agebantur: adiecta ingens lintrium vis, tricenos quadragenosque ferentium: armamenta liburnicis solita: & simul aptae lintres sagulis versicoloribus haud indecore pro velis iuvabantur. Spatium velut aequoris electum, quo Mosae fluminis os amnem Rhenum Oceano affundit. Caussa instruendae classis, super insitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Gallia adventantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quam metu, direxit classem, numero imparem; usu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potiorem. His flumen secundum: illi vento agebantur. Sic praevecti, tentato levium telorum iactu, dirimuntur. Civilis, nihil ultra ausus, trans Rhenum concessit. Cerialis insulam Batavorum hostiliter populatus, agros villasque Civilis intactos, nota arte ducum, sinebat; cum interim, flexu autumni, & crebris per hiemem imbribus, superfusus amnis, palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit. nec classis aut commeatus aderant: castraque in plano sita, vi fluminis differebantur. *Potuisse tunc opprimi legiones, & voluisse Germanos. sed dolo a se flexos:* imputavit Civilis. Neque abhorret vero, quando paucis post diebus deditio insecuta est. Nam Cerialis, per occultos nuntios, *Batavis pacem, Civili veniam* ostentans, Veledam propinquosque monebat, *fortunam belli, tot cladibus adversam, opportuno erga populum Romanum merito mutare.*

A. U. 824

24

Caesos Treveros, receptos Ubios, ereptam Batavis patriam: neque aliud Civilis amicitia paratum, quam vulnera, fugas, luctus. exsulem eum, & extorrem, recipientibus oneri: & satis peccavisse, quod toties Rhenum transcenderint. si quid ultra moliantur, inde iniuriam & culpam; hinc ultionem & Deos fore. A. U. 824

Miscebantur minis promissa. Et concussa Trans- 25
rhenanorum fide, inter Batavos quoque sermones orti: *non prorogandam ultra ruinam: nec posse ab una natione totius orbis servitium depelli. quid perfectum caede & incendiis legionum, nisi ut plures validioresque accirentur? Si Vespasiano bellum navaverint; Vespasianum rerum potiri. sin populum Romanum armis provocent; quotam partem generis humani Batavos esse? respicerent Rhaetos Noricosque, & ceterorum onera sociorum: sibi non tributa, sed virtutem & viros indici. proximum id libertati: & si dominorum electio sit, honestius Principes Romanorum, quam Germanorum feminas tolerari.* haec vulgus. Proceres: *atrociore Civilis rabie semet in arma trusos: illum domesticis malis excidium gentis opposuisse. tunc infensos Batavis Deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur Legati; bellum uni necessarium, ferale ipsis sumeretur. Ventum ad extrema, ni resipiscere incipiant, & noxii capitis poena poenitentiam fateantur.*

Non fefellit Civilem ea in- 26
clinatio, & praevenire statuit; super taedium malorum, etiam spe vitae, quae plerumque magnos animos infringit. Petito colloquio, scinditur Nabaliae fluminis pons: in cuius abrupta progressi duces. & Civilis ita coepit: *Si apud Vitellii Lega-*

A. U. 824 *tum defenderer; neque facto meo venia, neque dictis fides debebatur. cuncta inter nos inimica, hostilia, ab illo coepta, a me aucta erant. Erga Vespasianum vetus mihi observantia: & cum privatus esset, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cuius epistolis ad bellum accitus sum, ne Germanicae legiones, & Gallica iuventus Alpes transcenderet. Quae Antonius epistolis, Hordeonius Flaccus praesens monebat, arma in Germania movi: quae Mucianus in Syria, Aponius in Moesia, Flavianus in Pannonia. . . . .*

ANNOTATIONES

ANNOTATIONES

IN HISTORIARUM LIB. I.

Pag. 8. *cap.* 1. *lin.* 3. *Octingentos & viginti*) Ita MS. Flor. cett. ac Ryckius primum edidit, pro vulgato ante *DCCXX.*

ibid. l. 7. *Omnem potentiam*) Sic Flor. Ryckius & I. Gronov. Cod. Bud. *omnium potestatem*. Sed Puteol. *omnem potestatem;* quod edd. etiam recc. nullo iure retinent. Cf. infra c. 13: *potentia principatus divisa in* &c.

ibid. l. 13. *Ambitionem scriptoris*) Qua ducti scriptores adulantur Principibus. Quod Noster Ann. XIII, 3, *adulationem vulgi* dicit, id est Iustino XII, 15, *ambitio vulgi.*

ead. Adverseris) Retinemus vocem MSS. & edd. priscis munitam, quam Rhen. exemplis probat, alii aspernantur. Ursinus malebat *adverteris* l. *averseris*. Illud & placuit Mureto; hoc Pichenae, Freinsh. & novissime Ernestio, qui etiam recepit. Nostrum probatur Gesnero in Thes. Idem est ac *adverso animo accipere*, & ortum ex pleniori locutione, qua Plautus utitur, Casin. II, 3, 35, *adversari contra quid;* & Merc. II, 3, 43, *Nolo tuam adversus adversari sententiam.* Igitur & supra Ann. I, 28, lectio retineri potuit *sua facinora adversari Deos.*

Pag. 9. *l.* 1. *Inopinum*) Vulg. *opimum*. Sed MS. Fl. *opiῡ* (credo ex *iopiῡ*) consentit Vatic. opt. at supra scriptum habet *opimum;* quod pro Puteolani lectione *plenum* primus arripuit Pichena. Longe felicius vero Crusius in probabil. quod & nobis absque eo in mentem venerat, *inopinum*. Scil. Noster *opus*, (non scriptionem, sed *res gestas*, quas scribere aggreditur: uti Velleius II, 112, 1, *Felix eventu, forte conatu — belli — opus mandandum est memoriae*) a rebus, quae cecidere aut gestae sunt a Galba ad Domitianum, dicit *inopinum — atrox — discors — saevum*. Quam parum conveniat *opimum* & cum *casibus*, & cum ceteris, quae tribuuntur, quivis nunc videt.

ibid. l. 3. *Quatuor Principes*) Galba, Otho, Vitellius, & Domitianus.

ibid. l. 4. *Trina bella civilia*) Sic restituimus ex Cod. Flor. Bud. Guelf. & ed. pr. pro vulg. *tria. Trini* & Caesari, Cic. Plinio mai. aliisque pro *tres* dicitur. Sunt autem 1) Othonis in Vit. 2) Vitellii in Fl. Vespaf. 3) L. Antonii in Domit.

ibid. l. 7. *Missa*) h. e. neglecta, omissa. Al. *amissa.*

ead. Coortae in nos Sarmatarum) Olim male legebatur: *missa cohorte in Roxolanos Sarm.* &c. Rhen. expunxit *Roxolanos* (quod ingestum ex c. 79, abest in Codd.) Lips. bene *missa* f. *omissa*, divisit a sq. & correxit *coortae.* Ryck. ex Flor. addidit, *in nos;* quod seq. recc.

ibid. l. 14. *Urbs*) Sic Flor. Al. *& urbs.*

ibid. l. 23. *Agerent verterent cuncta odio & terrore*) Recte sic Pichena (quem sequuntur Bern. & Freinsh.) tum Ryckius reddidere ex Flor. quocum faciunt (teste Lipsio) Farn. & Vat. consentiunt MSS. Guelf. Agric. & Puteol. Quam vero Rhenanus induxit lectionem *agerent ferrent cuncta. Odio & terr. corr.* &c. praeter Codices tuentur parum pulchre Gronovii & Ernest.

Pag. 10. *l.* 7. *Iustis indiciis*) h. e. *veris* fatorum *indiciis;* spectat vox ad iustitiam augurum; (conf. notata ad Ann. XIV, 20.) Quod inde a Rhen. mendose legebatur *iudiciis*, Ryckius recte commutavit, iubente Flor. cett.

ibid. l. 8. *Securitatem nostram*) h. e. *Romanam.* Impiusne est Tacitus, an pius, qui dicat, Deos abdicasse curam de salute Romana, iamque tandem ultores scelerum exstitisse? Impiusne Adherbal ap. Sallust. Iug. c. 14 (pag. 104 ed. 2 Bip.): *Utinam — aliquando aut apud vos, aut apud Deos immortales rerum humanarum cura oriatur! ne ille — poenas reddet.* Similia sunt dicta in Dei O. M. veris oraculis. Sed multis est libido, damnare bonos; fructusque veri, insultare in eos, quibus meliora scire non contigit. Nec Tacitus h. l. aberravit: & eius manes sancti sunto. Cf. Ann. XIV, 12; & XVI, 33.

ibid. l. 14. *Casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt*) Nihil suspiceris ulceris tecti cum Lipsio, neque cum aliis imprudenter arguas prudentem Tacitum, tanquam fortuitorum causas tradere promittat. Humana partim fortuitu fiunt, partim consilio reguntur. Fors & consilium mixta eventis subsunt. Ita quamvis *casus* aliquis & rerum eventus *plerumque* (h. e. *magnam partem*) fortuitus sit, tamen & causas suas habet, quae noscantur. Ratio anteit, comitatur, ac si quid praeter illam cecidit, arte corrigit.

ibid. l. 20. *Imperii arcano*) Quod in eo erat, ut Princeps ipse faceret Caesarem, per adoptionem, uti Augustus post nepotes *Tiberium*, Claudius *Neronem* &c. Galba primus ab exercitu legebatur.

ibid. l. 24. *Pars populi integra*) h. e. cui non erat res fracta, sed florens, nec male audiens. Opponitur mox *sordida plebs* &c. uti infra c. 26 *integri*, *mali* diversi sunt.

ibid. l. 25. *Magnis domibus annexa*) Per cognationem, affinitatem, amicitiam cett. Neque igitur cum Lipsio tentes *annexi clientes libertique*, quod a Pichena receptum omisit Freinshem. veteris lect. retinens. Libertos magnis domibus annexos dicere, nimium fuerit; & nostrum est in Flor.

Pag. 11. *l.* 27. *Tanquam innocentes*) *Innocentibus* certe *similes* (quia inauditi & indefensi) *perierant*. Perierunt vero ille ut socius Nymphidii, hic ut dux Neronis. Nil igitur tentandum cum Mureto *tanq. nocentes*, l. cum Acid. & Ernestio *quamquam*; nisi corrumpere velis sensum. Plin. IV, 11: *donec ad supplicium, nescio an innocens, certe tanquam innocens, ducta est.*

Pag. 12. *l.* 1. *Multi ad hoc numeri e Germania*) Lipsius *numeros* explicat per ipsas *cohortes* & *ordines*. Sic Noster Agric. 18: *Sparsi per provinciam numeri.* Cf. Plin. Ep. X, 38 & 39; Suet. Vesp. 6 &c.

ibid. l. 10. *Turbantem*) Absolute dicitur: & int. *res*.

ibid. l. 22. *Inviso semel Principe, seu bene, seu male facta premunt*) h. e. *si semel Princeps in odium incurrerit, eum — premunt.* Ita nemo amplius haereat.

ibid. l. 24. *Afferebant*) Ryckius ex MS. Agric. *offerebant.*

ibid. l. 25. *Subitis avidae*) Divitiis, quas quaerendi praeter spem oblata occasio.

Pag. 13. *l.* 2. *Vir facundus & pacis artibus*) Rhenanus intelligit ex sq. *expertus*. Al. addi volunt *clarus*. Sed quorsum *bellis* e Codd. restituamus cum Ryckio & Ernestio, pridem a Rhen. correctum; ne anceps sit oratio.

ibid. l. 6. *Germanicis exercitibus*) Vulg. *Germanis*. male.

ibid. l. 11. *Irati*) Lips. mavult *elati*.

ibid. l. 23. *Ne quieto quidem milite, regimen*) Int. *erat; adeo*, h. e. quo magis.

ibid. l. 28. *Id satis videbatur*) Galbae ad continendos milites, quibus antea Consularis praeerat, satis visum mittere Consulis filium, non ipsum Consularem. (Nil igitur tenteris, aut tentes.)

Pag. 14. *l.* 16. *Quoties expedierat*) h. e. in expeditionem iverat. Sic & infra c. 88: *Otho — secum expedire iubet.*

ibid. l. 17. *Palam laudes*) Int. *ei erant.* MS. Fl. corrupte *laures;* unde vulg. *laudares.* Nostrum magis placet Ernestio.

ibid. l. 27. *Post fortunam*) Postquam imperium ei contigit.

Pag. 15. *l.* 3. *Domi retinere*) h. e. per eum, qui *loco regis* praefectus esset a Caes.

ead. Tiberius Alexander) Eques Rom. sed Alexandriae natus. Cf. Ann. XV, 28, Hist. II, 74 & 79, cum Iosepho XX, 3.

ibid. l. 4. *Legiones in ea*) Lipsius mavult *legio.* MS. Flor. nil iuvat h. l. sed mox *contenta*, ut referas ad *Africam.* Mittimus igitur vulg. *contentae.*

ibid. l. 6. *Post experimentum domini minoris*) *Macer* enim saevus & avarus fuerat.

ibid. l. 12. *Servitio exposita*) Fl. sic. Vulg. *expositae.*

ibid. l. 29. *Ambitionis rumoribus*) Sic Fl. omnesque scripti praeter Agric. & editi ante Lips. qui post Agric. verius credidit *ambitiosis. Ambitio*, h. e. *adulatio*, *odio* in Vinium apponitur, uti supra c. 1. *Ambitionis* int. *ergo* s. causa, frequenti apud Nostrum aliosque bonos auctt. ellipsi. Cf. Sanctium L. IV, 3, c. n. Periz.

Pag. 16. *l.* 14. *Et rumoribus*) Flor. *& rum.* idque rescribimus pro male vulg. *ex rum.* ut respondeant *neque erat amicitia; — & — gener ac socer dest.* Causam *quia — Otho* interclusimus, ut sensus sit tam apertus, quam verus. Sic nihil vitii inest, cui medela a I. Gronov. aut Ernestio opus.

ibid. l. 18. *Namque Otho pueritiam incuriose* &c.) De quo vid. Annal. XIII, 45 sq.

ibid. l. 21. *Eoque iam Poppaeam Sabinam* &c.) Adverte: *eoque* s. ob id *iam* (primum) *deposuerat: mox — seposuit.* Ita supersedeas aliorum inutiliter tentatis; cum melius orationem dispunximus.

Pag. 17. *l.* 19. *In hunc modum locutus fertur*) Aurea sane oratio. Sensus mireris Galbae, & dictionem Taciti.

ibid. l. 22. *Cnei*) Vulg. *tunc;* absurde. MS. Flor. corrupte *nunc;* unde melius vidit Freinshem. praenomen *Cnei*, quomodo & suum praemittitur *Crasso.* Ostendit autem Ryckius ad Ann. II, 27, & h. l. *Pisoni* per matrem Scriboniam fuisse abavum *Cn. P.*

ibid. l. 23. *Sulpiciae ac Lutatiae*) Int. *gentis* s. *domus.*

Pag. 18. *l.* 5. *Est tibi frater pari nobilitate*) *Scribonianus Crassus*. Hist. I, 47; IV, 39.

ibid. l. 8. *Ea vita, in qua nihil praeteritum excusandum habeas*) Quanta illa integritas iuvenis rarioris!

ibid. l. 10. *Secundae res acrioribus stimulis animos explorant*) h. e. magis tentant concitantque, quam adversae. Plinius Paneg. c. 31: *Secunda felices, adversa magnos probant.* Silius IV, 6: *Explorant adversa viros.*

ibid. l. 14. *Sed alii per obsequium imminuent*) Scil. qui sui caussa morem gerunt ac placere student Principibus, & in omnibus, etiam erratis eorum, indulgent, illi hos praecipites ferri sinunt.

ibid. l. 15. *Blanditiae, pessimum veri affectus venenum*) *Blanditiae* per simulationem *falsae* potentissime corrumpunt veros & bonos, quibus adhibentur. Habent enim, ut ait Seneca, hoc naturale: etiam cum reiiciuntur, placent, saepe exclusae, novissime recipiuntur.

ibid. l. 16. *Etiam ego*) Ineptum h. l. *etiam* monet Pich. Recte, & rescribe *enim*, quod asseveret.

ibid. l. 20. *Sine affectu*) Scil. benevolentiae ac fidei.

ibid. l. 22. *Dignus eram, a quo Respublica inciperet*) h. e. qui libertatem Romae redderem.

ibid l. 27. *Unius familiae*) Scil. *Claudiae.* Sed Nero erat ex Domitia, in Claudiam nonnisi adscitus.

Pag. 20. *l.* 4. *Magni secreti impatiens*) De Principe facto.

ibid. l. 14. *Exemplo militari, quo vir virum legeret*) Cum in acie constituenda, sibi quisque socium pugnae s. astitem deligeret, cuius virtuti plurimum tribueret. Cf. Suet. Aug. 35, & Virg. Aen. XI, 631.

ibid. l. 22. *Grata audito*) s. dictis, quae audiverant. Sed Put. *grata auditu*, unde Rhen. fecit *gratabundi*; quo reiecto Pichena reddidit lect. Puteol. spreto Cod. Flor. quocum errare malumus, quam cum aliis.

ibid. l. 30. *Multi voluntate effusius*) h. e. *multi*, quibus volentibus id factum, effusius honores adhibebant &c. Repetimus autem priscam & indubiam distinctionem, a qua defecere Freinsh. Gronovii, Ryck. & Ernest. qui distinguendo *multi voluntate; effusius, qui noluerant; medie, at plurimi, obv. obs. priv. &c.* sensum turbant.

ibid. l. 31. *Qui noluerant, medie*) h. e. ita ut quaedam dicerent in honorem, pro praesenti necessitate, cetera dissimularent, Galbae quidem addicti, sed Pisonem aversantes.

Sic Velleius II, 114: Tiberius *medium agebat plurima dissimulantis, aliqua inhibentis.* Simili sensu Livius *medium* dixit *amicum;* Quinctil. *medias artes.* Bonam igitur Tacitus vocem apte adhibuit.

Pag. 21. l. 1. Obvio obsequio) i. e. vulgari, tralaticio.

ibid. l. 9. Maiore praetextu) h. e. ita ut *auctoritas* Senatus *praetexta legatis* maior esset, Caesaris dignitate addita. Infra c. 76: *Sed erat grande momentum in nomine urbis ac praetexto Senatus.* Nil igitur in his verbis suspectum esse debebat Lipsio, Acid. Et melius vidit Boxh. sensum. ad quem verba aptius distinguimus.

ibid. l. 15. Ambitu) *Ob ambitum* s. cupiditatem pravam gratia nixam.

ibid. l. 19. Millies) MSS. & edd. *mille.* Sed post Faërnum & Lipsium pluribus evicit ac recepit Freinshem. quod hodie rectius vulgatum est.

ibid. l. 22. Super portiones erant) Tmesis verbi *supererant.*

Pag. 22. l. 2. Antonius Naso) Suspectum praenomen. Cod. Farn. *Aurelius.* Heinsius vult *Autronius.* Apud Suet. Caes. 9 occurrit *M. Actorius Naso.*

ibid. l. 6. Omnibus suspectis) Cum omnes suspecti essent.

ibid. l. 19. Pisonis nondum coaluisset) Cum Galbae auctoritate. Sallust. Iug. c. 87: *Sic brevi spatio novi veteresque coaluere, & virtus omnium aequalis facta.* Seu *adoluisset.* Conf. ad Vellei. II, 48, p. 208 ed. Bip. n. 2.

ibid. l. 20. Transitus rerum) s. imperii a Principe ad alium. Infra c. 29 Piso dicit *res translatas.*

ibid. l. 25. Merito perire) s. digne.

ibid. l. 28. Adulteria, matrimonia) Lipsius mavult *adultera matrim.* quod & est in Cod. Bud. Neque tamen mutes. Matrimonia, non unum, appetens, pro libidine mutabat, Nero; uti iam ante Claudius.

ibid. l. 30. Ut sua ostentantes) Avido (*Othoni*) *ut sua.*

Pag. 23. l. 5. Multos secreta Poppaeae Mathematicos — habuerant) h. e. *secreta* (int. *loca*) *Poppaeae — multos Math.* continuerant. s. in secretis P. habiti multi *Math.*

ibid. l. 7. Ptolemaeus) Sueton. Oth. 4 *Seleucum* nominat. Fors. ambo eidem nomina fuere, quod vult Oudendorpius.

Pag. 24. l. 2. In novas cupiditates) s. rerum novarum.

ibid. l. 10. Speculatori) Ita (non *spiculatori*) legendum Marc. Donatus, alii, ostendunt. Novi generis, sub Impp. orti, milites, expediti, & ad observandum, nuntiandum,

etiam supplicia sumenda adhibiti. Tales erant in cohortibus. Sed & lecta eorum corpora, quibus Principes pro satellitibus utebantur. Cf. infra II, 11.

ibid. l. 12. *Per socordiam Praefecti*) Int. legionis, qui absente Legato Principis tanquam eius vicarius ius disciplinae exercebat, propriusque legionis iudex erat. Scil. curare debebat, ne miles corrumperetur.

ibid. l. 15. *Tesserarium speculatorum*) Vegetius II, 7: *Tesserarii, qui tesseram per contubernia militum nuntiant. Tessera autem dicitur praeceptum ducis, quo vel ad aliquod opus, vel ad bellum movetur exercitus.*

ibid. l. 16. *Optionem*) Ab optando, ut ait idem, *appellati*, qui Centurionibus aliisque militum principibus a Tribuno dati erant adiutores s. vicarii.

ibid. l. 20. *Duo manipulares*) Tesserarius & Optio. *Manipulares* igitur sunt apud Nostrum non gregarii, sed *primores militum* s. principes, quos nominat Veget. l. c. Sic Annal. I, 20: *Rufus diu manipularis, dein Centurio, mox castris praefectus;* & 21: *Legato a Centurionibus & optimo quoque manipularium parebatur.* Sic & legendum XII, 38: *Praefectus tamen & octo Centuriones, ac promtissimus quisque manipularis* (non, ut vulg. *manipulus*) *cecidere.* Per hos tandem tradebantur praemia militibus, coronae. Vid. supra XV, 12.

ibid. l. 24. *Per beneficia Nymphidii*) h. e. promotos a Nymphidio.

ead. Ut suspectos) Int. Galbae, qui Nymphidium sustulerat.

Pag. 25. *l.* 3. *Postero Iduum dierum*) Ita Codd. Flor. Vat. Agric. Hisp. quos sequi malumus, quam quod Put. dedit, ex eo vulg. *Iduum die:* & hoc tamen ferre magis debemus, quam cum aliis immutare l. in *Ianuar.* l. in *statim.* Lipsius omitti voluit s. *dierum* s. *die.* Accidere autem haec mense Ian. Cf. supra c. 18, & statim c. 27.

ibid. l. 29. *Miliarium*) Al. *milliarium.* Fuit vero columna aurea, ab Augusto, cum viarum curator esset, sub aede Saturni in capite fori Romani structa, ad quam viae omnes ex Italia desinebant, testibus Dione, Plinio & Plutarcho.

Pag. 26. *l.* 4. *Gaudio*) Reiecta vulg. *gladiis* recipimus, quod iungitur & infra II, 70, *clamori militum*, respondet melius *silentio*, ac pridem probatur Faërno, Pich. Mur. & Acid. novissime Ernest. *Pars — pars —* sunt e plerisque, qui miraculo, non consilio accessere.

ibid. l. 18. *Formidine*) Sequimur I. Gron. qui ex Fl. dedit pro casu quarto.

ead. Augentes) Int. verum. — *Quidam minora vero*, int. referentes.

ibid. l. 20. *Praetentari*) Sic ed. princ. melius quam Flor. *pertentari*, voluitque h. l. Lipsius. *Per* & *prae* per notas scripta saepissime miscentur.

ibid. l. 27. *Quo domus nostrae* &c.) Nescio, an sensum orationis sq. bene assecuti sint editores, qui non, quod decebat, a prioribus haec dispunxere. Sic autem dirigenda est: *Quo* (ob id, quod) — *est: non, quia — paveam — s doleo.* Omnino autem sic ex Cod. Flor. & Agr. ed. princ. primus recipio *fatum*, pro *fato*, quod male vulgatum.

ibid. l, 30. *Discam*) MS. Flor. *dicam*; al. *ducam*. Nostrum Freinshemio debetur.

Pag. 27. *l.* 11. *Speciem liberalitatis imponit*) Sic MSS. (etiam Flor.) & edd. ante Rhen. *Species* nobis *imponitur*, h. e. *offertur, obiicitur*, quae si vana est, decipimur. Inde & *imponere* absolute, est *decipere*. Al. *specie — imponit*, quod a Rhenano est vulg.

ibid. l. 20. *Vacua nomina sunt*) Int. *a re* (h. e. *inania*); & sic bene habent MS. Flor. Bud. Agric. & ed. princ. Infra IV, 14: *inania legionum nomina*. Mittimus igitur cum Ryckio & Iac. Gronov. *vana*, quod induxit Puteol.

Pag. 28. *l.* 4. *Evenit, in orbem agi* &c.) Locum a verbo *evenit* — ad illa, *quod postea*, quem Lipsius totum sibi inter infirmos dicit, certe quod ad principium indubie restituimus. Sic fracte habet Cod. Flor. cuius vestigia secuti sumus: *eventior te magis & nonnullo adhuc consilio par signas, quod p.* &c. Puteol. vero edidit *evenit: timore magis: & nonnullo adhuc consilio: pars ingens quod* &c. Cum Cod. Bud. fractior h. l. esset: *evectior ire magis & nullo adhuc consilio, parat signa* &c. Rhenanus cetera retinens lect. Puteol. substituit tamen duo ultima verba *parat signa*. Hanc contaminatam Pichena magis contaminans pro *timore* dedit *forte*. Inde vulgata recens — *evenit, forte magis & nonnullo adhuc consilio, parat signa, quod* &c. Iure autem dubitatur illud *parat signa*, quae iam aderant; unde Ernestius repetit *pars ingens*, quod & Lipsio placuerat, cett. ut Pich. Sed omnia humana, non turbida solum, fors obtinet, comite consilio. Quare non proprium h. l. videbatur *forte*. Quis vero non cum literis MS. Flor. *i orte m agi s et* nostras *i or-*

hem agi fet (antique pro *fed*) melius convenire videt? Et convenit turbidis *orbis* ille militaris, aciei inftructae genus, (cf. Gellius X, 9) cuius exempla vide ap. Liv. IV, 39; Caef. B. G. IV, 38; Sall. Iug. 97; Curt. IV, 13, 31. Si dein pro *nonnullo adh.* legere malis *non uno ad hoc;* non repugnamus. Placet tamen magis *iconfulto*. Et *agitans* (*agitas*) melius, quam *ingens*. Quid enim *ingens* in cohorte? Necdum tamen ultima fatis placent. Perficiant alii, quod inchoavimus. Nos quaerendo feffi fumus.

ibid. l. 11. *Diffidebatur*) Vulg. *diffidebat*. Noftrum rec. Ern. monitu Acid. & ex MS. Guelf. a pr. manu.

ibid. l. 14. *Cetrius Severus*) Sic MSS. Flor. Guelf. & ed. pr. Num forfan *Curtius Sev.* de quo Annal. XII, 55? Puteol. *Cerius*, quod vulg.

ibid. l. 23. *Infeftis pilis*) Flor. *inceftis*. Put. *infeftis*, quod vulg. Ern. praefert *ingeftis*, quod eft in Bud. & ed. pr. nec rec. Rhen. Literae *C* & *F* etiam alibi confunduntur. Cf. Gronov. ad Senec. Herc. fur. 1157.

ibid. l. 30. *Exitium*) Vulg. male *exfilium*. Noftrum Acid. monet & rec. Ern. Cruenta, non exfilia in ludis videbantur.

ibid. l. 31. *Neque illis iudicium aut veritas*) Contraria *adulationi*.

Pag. 29. *l.* 9. *Eundi ultro*) Contrarium τῷ *manere intra domum*. Ad locum refertur, uti in *ultro citroque commeare;* quod Ryckius non vidit.

ibid. l. 15. *Imitari Principem difcat*) h. e. ex *cunctatione & fegn.* Galbianorum, fe pro Principe gerendi (Principem agendi) copiam affequatur.

ibid. l. 16. *Compofitis caftris*) h. e. inftructis.

Pag. 30. *l.* 18. *Neque corpore fiftens*) Forfan *fe fiftens*, qui adeffet, *turbae irr.* Al. malunt, *refiftens*, aut certe fic explicant. Sed non tam *turbae* illi (populo & plebi ftudiofae) refiftendum erat, quam hoftibus, adverfus quos praeiverat Pifo. Et an levatus Galba, idem fenio feffus, refiftere magis poterat? Alii aliter errant.

ibid. l. 26. *Non contenti agmine & corporibus*) h. e. agmen & corpora fua, (manipulos f. centurias f. cohortes) licenter egreffi.

ibid. l. 31. *Praepofitos*) Qui praeerant cohortibus cett.

Pag. 31. *l.* 5. *Complecti armis*) Scutis maxime, quibus in complexu arctius admovetur pectori amicus. *Lipf.* & *Erneftius*.

ibid. l. 10. *Classicorum legio*) Sic ex MS. Flor. cett. recte I. Gron. Antea male ex Puteol. *classiariorum.*

ibid. l. 22. *Cuius lenitatis*) Sic e Flor. dedit Ryckius, pro *levitatis*. Mordet illud gravius. Galba enim severissimus.

ibid. l. 30. *Betui Chilonis*) Sic e Flor. & Agr. I. Gron. probatque inscr. ap. Grut. p. 375. Put. *Beruichilonis;* coni. Rhen. *Vettii Chilonis;* quod Lipsio probatum receperat Freinshemius.

Pag. 32. *l.* 10. *Et Elii*) MS. Flor. *& Egiali;* pro quo Pich. dedit *& Elii*, (sed sic rectius sit *Helii*, uti supra dedimus XIII, 1) cum antea edd. haberent *& Egii* (a Puteol. *& aegris*) *& alii.* Sed nemo *Egium* novit inter potentes Neronis libertos. Ex vestigiis Flor. coniici posset *& tigellini.* Sed is, quamvis obscure ortus, amicus & desertor Neronis, Praef. praetorio idemque a Galba protectus (reste Suet. Galb. 15) ab Othone non componebatur libertis; quod non advertit I. F. Gron. Neque Ryckius bene adiici cupit *& Halyoti* (cf XII, 66) ut quem pariter protexit Galba, etiam ornavit. Odiosius vero Otho *Polycletum* libertum (XIV, 39, & Hist. II, 95) *Vatinium* scurram (XV 35) & *Helium* spadonem, ut iam a Galba sublatos, composuit cum *Icelo.*

ibid. l. 23. *Nec una cohors togata*) Quae excubabat, togis induta.

ibid. l. 26. *Quis mihi plurimum imputet*) h. e. me sibi plurimum devinciat. Cf. Nostrum in Germ. 21 extr. *Gaudent muneribus, sed nec data imputant, nec accept. obligantur.* Spectat rationes dati & accepti.

Pag. 33. *l.* 23. *Lugubri adspectu*) Vulg. *prospectu.* Sed Flor. *arospectu*, l. *adspectu* cum Agr. Forsan *lugubriori adspectu.*

Pag. 34. *l.* 7. *Vexillarius comitatae Galbam*) Sic Flor. sed *Galbae* vitiose habet. Veteres edd. varie errarunt.

ibid. l. 12. *Curtii lacum*) Al. *Curtium*, contra Fl.

ibid. 19. *Id e Republica*) Al. *ita e.* Flor. *ita Rep.* Suet. G. 20: *quando ita videretur.* Cf. Plut. in Galba.

ibid. l. 24. *Iugulum eius hausisse*) *Haurire* i. confodere, uti Graec. ἀμύσσειν.

Pag. 35. *l.* 5. *Utrumque latus transverberatus*) Vulg. inferit *in*, quod facessat.

ibid. l. 23. *Vacare gaudio*) Lipsius (quem sec. Pich.) male ex Cod. Vatic. recepit *vagare*, quasi sit act. verbi *vagari.* Sed dormitat & quandoque Lipsius. Uti priscis ante *g* re-

pertum *c* pro *g* ſcribebatur, ita ſequiori aetate *g* pro *c* ſcriptum reperitur; quod ipſe viderat ad Ann. III, 72. *Vacare gaudio*, h. e. vacuo (curis) animo gaudere, Freinsh. reſtituit.

Pag. 36. *l.* 6. *Munimentum ad praeſens, in poſterum ultionem*) Caſus quarti *munimentum — ultionem* appoſiti ſunt ſuperioribus *conquiri & int. iuſſit.* Iuſſit interfectionem, quae, ſublatis hominibus turbulentis & perduellibus, ipſum ad praeſens tutiorem praeſtaret, & in poſterum exemplo eſſet ultionis. Supra c. 40: *Nec illos — terruere, quo minus facerent ſcelus, cuius ultor eſt, quiſquis ſucceſſit.* Et Ann. XIII, 32: *Factum SC. ultioni iuxta & ſecuritati.*

Pag. 37. *l.* 3. *Vacationes*) h. e. pretia vacationum, ipſo ſtatim explicante.

ibid. l. 5. *Pendebat quartam*) Bene quidem Pichena correxit ſqq. ex veſtigiis Flor. ſed *quarta* (credo *quartam*) non coniungere debuit: *Quarta pars* &c. Verbum *pendebat* deſiderat *quartam*, int. ſtipendii partem. Militi, non ſingulo, ſed omni (collect.) tantum detractum; quod quarta manipuli vacaret. *Pars* (*ſparſa — aut vaga*) — *tum loc. quiſque*; quaſi *pars — alii, qui locupletes.* Si quidem hi quartam partem ſparſam vagam excedebant, inutiliter adiicitur *quarta.* Si vero omnes, quibus vacare licebat ſ. inopes ſ. locupletes, *quartam* manipuli partem aequabant, nihil impedit, quo minus *quartam* ſtipendii manipulo detractam dicamus. Placuerat etiam Lipſio *quartam* iungere verbo, ſed is ceſſit Pich.

ibid. l. 19. *Fiſcum ſuum*) MSS. Fl. & Agr. Vulg. ante I. Gronov. *ex fiſco ſuo;* & ſic infra 58: *vacationes — ex fiſco numerat.*

ibid. l. 23. *Tanquam*) Malim *tum, quum.*

ibid. l. 25. *Libertinum*) Sic iam Ern. pro vulg. *libertum.*

ibid. l. 27. *Vocat Senatum Praetor urbanus*) Uterque enim Conſul caeſus, Galba ipſe & Vinius; & Marius Celſus Coſ. deſ. vinctus.

Pag. 38. *l.* 4. *Stragem*) Vulg. *ſtrages.*

ibid. l. 6. *Piſonem Verania uxor ac frater Scribonianus, T. Vinium Criſpina filia compoſuere, quaeſitis redemtiſque capitibus*) Teſte Plutarcho Verania mariti caput precibus; Vinii autem filiae datis *decem millibus numorum* impetrarunt.

ibid. l. 12. *Craſſum Nero interfecerant*) M. Licinium Cr. Coſ. 817 filium M. Lic. Craſſi Frugi, Coſ. 780, a Claudio caeſi, notat Ryck.

ibid. l. 17. *Maternus avus e proscriptis*) Int. a Triumviris.

ibid. l. 20. *Cum vigilias — tentasset*) h. e. exploraffet, *inspectasset*, quod & est in MS. Agric. uti Sall. Iug. 18, *tentare agros*, & 93, *tentans omnia & circumspiciens* dixit. MS. Flor. cett. vitiose *temperasset*, pro quo Puteol. bene *temptasset*; & sqq. ipse Pich. recte *tentasset* retinuere. Praeter rem Freinsh. mutavit in *temerasset*, quod nimium est. Femina illa, teste Dione, in eo rea erat, quod vigilias curiose circumiret, militumque exercitia viderit. Cetera passa est ipsa, non ausa. Itaque restituimus veterem lect. & mox *passa* pro *ausa* scribimus; quod & monet Ern.

ibid. l. 22. *In ipsis principiis stuprum passa*) *Principia*, in quibus aquilae & signa, i. e. Dii militares, erant, sacra habebantur.

Pag. 39. *l.* 7. *Prioribus servis*) Faërnus malebat *primoribus serv.* scil. Galbae quondam; ut Ann. IV, 10.

ibid. l. 10. *Libertus is Neronis*) Et inter odiorum nomina, infra II, 95.

ibid. l. 23. *Sed claritas natalium & metus temporum obtentui*) Int. erat instar veli. Rhenanus pulcherrime sic correxit ex priori Puteol. *obtinuit.* Et illud est in Flor. & Agr. ceteris aberrantibus, quibus frustra assurgit Lipsius. Sall. in Or. Lep. ad P. R. c. 6: *Quia secundae res mire sunt vitiis obtentui.* Noster Annal. I, 10 de Aug. *Pietatem erga parentem, & tempora Reip obtentui sumta*, scil. *cupidini dominandi.* Cf. & XII, 7; H. II. 15 extr. &c.

ibid. l. 24. *Segnitia erat*) Tarditas agendi, quod opus erat.

Pag. 40. *l.* 9. *Nec iam recentia saevae pacis exempla*) Hinc supra c. 1 dixerat, *opus — ipsa etiam pace saevum.*

ibid. l. 30. *Et facilia*) Vulg. *& aciem*; quod alienum a sententia. Nec melius, quod substitui posse putat Lipsius, *quam otium.* Scil. *expeditionem*, (qua ab aliis negotiis expediti agunt milites) *& fac. pr. malebant quam stip.* ordinaria, laboribus, quos in pace disciplina postulabat, coniuncta. Si quis tamen malit *exped. facilem & pr. quam stip. mal.* non repugno. Ernestius satius habet, Tacitum (scriptorem accuratissimum) indiligentiae arguere, quam lectionis veritatem quaerere.

ibid. l. 31. *Diu — toleraverant*) Flor. & ed. pr. optime *Diu — toleraverant.* Vulg. *diuque — toleraverat* haec inepte prioribus coniungit, quae aptiora sequentibus.

Pag. 41. *l.* 5. *Viri, arma, equi*) Misere sqq. in edd. antehac dispuncta.

ibid. l. 9. *Contractae*) Put. *confractae;* male. Sed *t* & *f* saepe miscentur.

ibid. l. 11. *Sed hostes & victos vocabant*) Int. *Gallos.*

ibid. l. 18. *Hauserunt animo*) h. e. animo avido appetiverunt, cupiverunt.

ibid. l. 22. *Publice damnatos*) Vulgata *donatos.* Atque sane mirum, nemini editorum suboluisse vitium, quod in voce inerat. Vertranius quidem intelligit *civitate*, Lipsius *agris*, quos Galba eripuerit Treviris, donatos. Sed quid haec ad *exercitus ignominiam?* Ac facilius Noster addidisset *sibi — donatam civitatam* l. *agros donatos.* Sed is ipse statim subiicit de poena exercitus callide vulg. *Damnari* alias iungitur dativo, sed Ovid. Met. XI, 178 sq. *partem damnatur in unam induiturque aures — aselli. Publice* autem h. l. damnatus, qui *a Senatu* damnatus. Infra cap. 66: *Viennenses — publice armis mulctati.*

Pag. 42. *l.* 9. *Id comitatem*) Grotius & I. F. Gron. sic iubent pro *ita com.*

ibid. l. 11. *Simul aviditate imperandi*) Male in omnibus edd. verba *simul av. imp.* divulsa a prioribus & iuncta sqq. leguntur. Hinc coniecturae & notae, quibus non opus.

ibid. l. 13. *Multi in utroque exercitu*) Et haec male divulsa a verbo *interpretabantur* vulgo leguntur. Inde iterum falsae emendatt. Nos turbata ordinamus.

ead. Sicut modesti quietique, ita mali & strenui) *Quietis* opponuntur *strenui*, h. e. citi & vehementes ad agendum.

ibid. l. 16. *Alienus Caecina*) Sic Fl. cett. Male ante Lipsium *A. Cecina.* Diversus autem *Alienus*, s. uti est in numis & inscr. *Allienus Caec.* a *Licinio Caecina* Hist. II, 53. Conf. Ryck. ad h. l.

Pag. 43. *l.* 2. *Scito sermone*) Bene cum Groslotio, Lipsius & Acid. sic pro vulg. *cito serm.* Recepit Ern.

ibid. l. 8. *Privata vulnera Reipublicae malis operire*) h. e. vulneribus privatis mala publ. imponere.

ibid. l. 20. *Dextras hospitii insigne*) Infra II, 8: *dextras concordiae insignia.* Huc pertinet quoque supra II, 58, *dextras renovare.* Cf. Cic. pro Deiot. VIII, 3: *per dextram istam te oro, quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti* &c. & Virg. Aen. III, 610 sq. Igitur, fidei, hospitii, concordiae insignia erant: qualia etiam inter signa militaria praeferebantur.

Erant scil. manipulorum, & ab exercitibus ultro citroque destinari solita.

ibid. l. 30. *Nisi ipsi consulerent*) Sic Ryck. ex MSS. & edd. ante Rhen. qui fecerat *ni sibi cons.* Exponas certe *ni sibi ipsi.*

Pag. 44. *l.* 5. *Acrius volvens*) Edd. a Rhen. ad I. Gronov. *acrius volens*, mendose.

ibid. l. 12. *Insita mortalibus*) Lipsius frustra *insito mort.*

ibid. l. 24. *Senatus populique Romani obliterata iam nomina sacramento advocabant*) Vulg. *in S. P. Q. R. — nomina, sacramenta adv.* Sed *in* abest a Flor. Et ed. pr. nostrum totum habet, quod coniecit I. Gron. & rec. Ern.

ibid. l. 28. *Aut suggestu*) Melius *ex suggestu.*

ibid. l. 29. *Cui imputaretur*) s. qui dux esset.

Pag. 45. *l.* 2. *Socordia innocens*) Sic MSS. Expone: ob insitam socordiam pro innocente habendus. I. F. Gron. malebat *nocens*; quod praeter Taciti mentem est.

ibid. l. 15. *Nutantem fortunam*) h. e. dubitantem, quo se vertat.

ibid. l. 22. *Die proximo*) Sic Flor. & ed. princ. Vulg. *postero.*

ibid. l. 29. *Non penes Rempublicam fuisse*) Cum exercitu, qui rei publ. arbitrium agebat, fecisse. Supra dixit, nondum fuisse, cui imputaretur, ducem scil. s. *auctorem.* Plut. in Galba, pariter testatur, Vitellium superioribus diebus nomen *Imp.* repudiasse, quod molem imperii timeret.

Pag. 46. *l.* 3. *Quibus praesentia ex affluenti*) Int. *erant*; h. e. *quibus praesentia affluebant*, s. locupletes.

ibid. l. 4. *Manipuli*) *Manipulares* puto.

ibid. l. 7. *Instinctu & impetu & avaritia*) *Instinctu* aliorum, *imp.* proprio, *avar.* liberalitatem suam sibi profuturam magis sperantes. Cf. II, 85. Haec Freinsh.

ibid. l. 12. *Saepius approbat, partim simulatione vinculorum frustratur*) *Saepius — partim*, rarius.

ibid. l. 22. *Stratis iam militum odiis*) Seu *positis.* Freinshemius praeter rem mutaverat in *satiatis.*

ibid. l. 26. *Iulius deinde Civilis*) Infra IV, 13, *Claudius Civilis*; unde Ryckius coniicit, *Claudii Iulii Civ.* ipsi nomen fuisse. Certe & frater & sororis filius, sic dicti, ille *Iulius* Paullus, hic *Iulius* Briganticus.

Pag. 47. *l.* 5. *Valerius Asiaticus*) Forsan fil. Valerii As. de quo L. XI, 1.

ibid. l. 7. *Iunius Blaesus*) Cuius pater Iun. Bl. occ. I, 19, sub Tib.

ibid. l. 15. *Atrocius proruperat*) Int. *odium*. Al. *proruperant*, contra Cod.

Pag. 48. *l.* 4. *Legio una, prima & vicesima*) Quod Lipsio visum est glossematium, *prima*, omisit Freinsh. restituit Ryck. MSS. Flor. Agr. Guelf. *una, pr. & vic.* Ernestio placet quod Freinsh. *una & vic.* Cf. infra c. 67.

ibid. l. 20. *Nomen Germanici Vitellio statim additum*) Sic Ern. ex ed. Put. reddidit. Al. *nomine — addito.*

Pag. 49. *l.* 11. *Tendebantur*) Acid. *tentabantur*; sed & vulg. ferimus. Atque iis quidem non bellum erat, sed timebant hostilia.

ibid. l. 21. *Iurgia primum*) Freinshemius praeter rem & contra Cod. fecit *iurgio.*

ibid. l. 29. *Lugdunenses gaudio fecere*) Fingebant sibi, Vitellium Neronis vindicem fore.

Pag. 50. *l.* 13. *Et uno amne discretis connexum odium*) Nil nisi verborum lusum videt h. l. Ernestius & argutias, quae auditae placeant, non intellectae. Neque is concoquit τὸ *uno*. Et tamen nihil magis sanum. Noster *iram* Galbae *in Lugd. honorem in Vienn.* causas attulerat, *unde* illis fuerit *aemulatio, & invidia, & odium*, quod, cum non essent discreti *nisi uno amne*, (obstaculum facile superandum) *connexum* h. e. *continuum*, ut inter accolas. Cf. infra V, 1. Concoquet iam pulchre, qui bene valet.

ibid. l. 18. *Referendo*) *Impellere — referendo* (ad animum militum;) *& — ostendebant.* Ita non otiosum putes verbum cum Ern. neque nobis otiosum, plura referre.

Pag. 51. *l.* 2. *Et verba Fabii*) In Ern. ed. omissum *et.*

ibid. l. 11. *Vocontiorum*) *Vocontii*, gens Alpina, cuius capita *Vasio* & *Lucus Augusti*. Cf. Plin. IV, 3.

ibid. l. 24. *Unaetvicesimae legionis*) Sic Flor. Male Rhen. fecerat *undevicesimae*. Cf. supra c. 61.

Pag. 52. *l.* 17. *In montem Vocetium*) Qua proxime Iura Rheno accedit, prope vallem Frickianam, e regione arcis Habspurg; hodie dicitur *Boezberg*. A. Schottus & Dunodus imperite volunt *Vogesum.*

ibid. l. 22. *Cumque dirutis omnibus*) Sic e Flor. (teste I. Gron.) & ed. princ. dedit Ern. Puteolanus vulgaverat *diruptis*; dein tacite Lipsius *direptis.*

ibid. l. 23. *Aventicum, gentis caput*) Caput Helvetiorum, & speciatim pagi Tigurini, dein sub Vespasiano facta Romanorum colonia, hodie *Avenches*. Diversus vero pagus

Tigurinus a Turico; cf. Schoepflin de pago Verbigeno (in Salodurano inter Iuram & Rhenum quaerendo) in Act. Acad. Pal. T. III, p. 169 — 174.

Pag. 53. *l.* 4. *Ut est mox vulgus mutabile subitis, & tam pronum in misericordiam, quam immodicum saevitia fuerat*) Sequimur Ryckium s. potius Cod. Agric. saepius cum Cod. Flor. consentientem. Ex Flor. ipso nemo respondet. At Puteol. *ut est mos vulgo mutabilem subitis: & tam pronum in mis. quam immodicum* &c. Cum in Cod. Bud. reperisset Rhen. *mutabile*, cuncta sic finxit: *ut est mos vulgo, mutabile subitis & tam prono in mis.* &c. Freinsh. redux lectionis Puteol. correxit tamen *immodicus*. Ernestius miscet lect. Puteol. & Cod. Bud. *ut est mos vulgo: mutabile sub. & tam pronum — quam immodicum;* & haec pertinere vult ad *vulgus*. Quem non offendat constructio? Aptior longe illa Agric. quam adiuvamus meliori interpunctione. Infra II, 29: *ut est vulgus utroque* (ira & miseratione) *immodicum* &c.

ibid l. 8. *Impetravere*) Int. *legati.*

ibid. l. 12. *Alam Silianam*) MSS. h. l. *Silanam*, & mox *Silani;* sed si a Silano Praefecto fuisset dicenda, vocaretur *Silaniana*. Itaque spernimus & *Silanum* & vulg. male *Syllanam*. Nomen habuit a *Silio*, credo, *Italico*, qui infra III, 65, occurrit.

ibid. l. 27. *Cum ala Petrina*) Sic post multos aliorum errores invenit Savilius assurgentibus cunctis. Consentiunt fere vestigia Codd. meliorum; & infra IV, 49, eadem memorantur. Ante vulg. *in Alpe Graia.*

ibid. l. 29. *Petronium, [urbi] Procuratorem*) Malumus quod in MSS. Flor. cett. mancum legitur, interclusum reddere, quam absurde vulgatum *urbis*. Lipsius inde voluit *ibi Proc.* quod Pich. probat. Freinsh. invenit *Urbicum*, ut sit cogn. *Petronii;* quod & probat Reines. Nisi credas potius cognomen subesse aliquod; ac si liceat provinciae Procuratorem designare a primaria urbe provinciae, possis suspicari *Viruni*. *Virunum* certe Plinius primo loco inter nobiles Norici urbes ponit: idque fuit colonia. Cf. Cell. O. A. T. I, p. 544 sqq. *Urbinum* in Italia scribitur etiam *Urvinum;* & *Vironum* in Gallia (*Vervins*) in itin. Anton. *Verbinum*.

Pag. 54. *l.* 3. *In cetera*) Sic MS. Flor. Put. & Pich. Parum apta sunt exempla, e quibus Freinsh. dedit *in ceterae*. Ed. pr. & Agric. *in certa.*

ibid. l. 4. *Subſignanum militem*) Exauctoratos, qui ſub ſignis habebantur, dum praemia militiae perſolvi poſſent.

ibid. l. 6. *Hibernis — Alpibus*) ſ. hiemantibus.

ibid. l. 16. *Fidei crimen*) Non verum; ut quod exemplum fidei erat.

ead. Fidei — exemplum ultro imputavit) h. e. praebuit, non tam excuſandum, quam dignum, cui favor reſpondêret, *ultro* h. l. ultra (ſupra) veniam.

ibid. l. 18. *Sed, ne hoſtis metueretur, conciliationes adhiberet*) MS. Flor. (& MS. Agr. & ed. princ.) *ſed ne hoſtes metueret* (ed. pr. *metuere*), *conciliationis* (Agric. *conciliationes*) *adhibens;* quod uti iam Ryckius ex Agric. reſcripſit, ita & nos leniori correctione planius fecimus, *metueretur*. Puteolanus autem dederat *ne hoſtis metum reconciliationis adhiberet;* in quo interpretes fruſtra & miſere laborant. Potuit tamen lenius corrigi: *Sed ne hoſtis metum* (h. e. metum ab Othone, ut hoſte) *reconciliationi adhiberet* (Marius &c.) Sed noſtrum propius a Codice & facilius.

ibid. l. 31. *Virilia ſcelera*) Audaciam maiorem, quae ſit in viris, deſiderantia; an quae ſint viri inter mulieres &c. Cf. Cic. Verr. II, 78, & pro Domo.

Pag. 55. *l.* 8. *Effugium in futurum*) Sic ed. princ. ſine dubio verius quam vulg. *effugio in f.* Conſtrue vero *in eff. fut.*

ibid. l. 11. *Unde nulla innocentiae cura*) Male haec in edd. per colon a verbo priori diſiunguntur. Expone: praeparat ex iis, in quibus non ipſis cura innocentium, ſed quibus tanquam meritis vices imp. reddantur.

ibid. l. 12. *Vices impunitatis*) Freinsh. priſcam hanc lect. bene reduxit, ſpreta illa Rhenani *vitae imp.*

ibid. l. 22. *Calvia Criſpinilla*) Vulg. *Galvia.* Sed quid uſque retineamus verſam ſcribendi rationem? Gr. Καλουΐα.

ibid. l. 29. *Matrimonio ſubnixa*) Recte I. F. Gron. hoc praetulit, (quod eſt in MS. Flor. Agric. & ed. pr.) illi vulg. *innixa;* & rec. Ryck. quem ſeq. Ern.

ibid. l. 30. *Et orbitate*) Scil. orbitas, quae eſt ex amiſſis liberis, miſerabilis.

Pag. 56. *l.* 9. *Rurſus alios*) *Alios* ex MSS. & Puteol. cum omiſſum eſſet Rhenano & ſqq. revocavit Ern.

ibid. l. 19. *Tanto ante traditum Vitellio imperium*) *Tanto ante* (int. *tempore*) *traditum* dicebat Valens, quod tredecim dies ante Othonem principem, Galbae ſuffectum Romae, Vitellio detulerat *imperium* miles Germanicus, ius ſuum tanto potius,

contendens, quanto prius exercitum. Eiusque rei nuntius Romam allatus vivo Galba; cf. supra c. 14 & 50. In tali re etiam breve tempus pro multo habetur ab iis, qui alios praeventos a se volunt. Nihil ergo peccavit in nimium Tacitus, sed, si nimium fuerit, miles; quod monemus contra Lipsium &c. Neque etiam *Cleomenes* ille, quem Cic. Verr. V, 34, *tanto ante effugisse* dicebat, multo ante e portu egressus erat.

ibid. l. 27. *Omnibus invicem ignaris*) Vulg. *gnaris*. Bene Ern. ex Flor. & edd. priscis reponit nostrum; sed falso explicat: *Ignoti vultus prodidere, cum nemo alterum nosset invicem, eaque ignorantia suspecta esset.* Quid hoc sibi velit, non video. An Othoniani se invicem haud noverint? Sed sumas *ignaris* active; & facile sensum capias. Scil. cum omnes, qui a se invicem requirentes (qui essent illi novo vultu homines) *eorum ignari* essent atque insolentes, facile *prodebantur.*

Pag. 57. *l.* 16. *Praetexto Senatus*) Sic Flor. & refer ad *nomine*. Vulg. *praetextu*.

ibid. l. 23. *Vipstani Aproniani*) Ante Ryckium *Vipsani*.

Pag. 58. *l.* 6. *Poppaeus Vopiscus*) Sic MS. Flor. (teste I. Gron.) itemque ex Cod. Vat. Lipsius in ed. prima rescripsit pro *Pompeius*; quod proinde ex Codd. secundariis & Puteol. frustra revocat Ryck.

ibid. l. 10. *Arrio Antonino*) Et haec vera nomina rescripsit Lipsius in notis ad ed. primam, sed in textu per mendum *Ario*; idque dein mansit in edd. *Arrius* vero *Anton.* avus maternus fuit *Antonino Pio*, teste I. Capitolino in eius vita c. 1. Ryckius inde & ex Agric. reddidit *Arrio A.*

ibid. l. 17. *Sevino Pomptino*) Edd. a Put. ad Lips. *Pontio;* Lipsius ex Farnes. (*proprius*) & Vat. (*Promtios*) rescripsit *Promptino*, quod & est in Flor. Sed parem MSS. errorem in *C. Pomtino* ap. Sall. Cat. c. 45 observat Cortius, & ad Liv. II, 34, IV, 25, Drakenborch: unde l. ad priscam edd. rationem *Pontino*, l. cum Ernest. ad h. l. *Pomtino* scribendum (utramque rationem habent & alii, ut Cic. ad Att. IV, 5 & 16) l. ad lapides antiquos apud Gruterum *Pontinio;* l. *Pomptino;* cum Livio VII, 15, ad an. U. C. 397, *duae tribus, Pomptina & Publilia, additae* dicantur.

ibid. l. 18. *Repetundarum criminibus*) Quod ante h. v. infertum edd. habent *qui*, melius cum Flor. omittimus, & aliter dispungimus.

ibid. l. 20. *Videri maiestatem*) Int. *laesam;* cui crimini cum

ignosceret Princeps, ipse clementior videbatur: & odiosa erat lex mai.

ibid. l. 21. *Cuius tum odio etiam bonae leges peribant*) Ut illa de repetundis.

ibid. l. 24. *Familiarum adiectiones*) Ad coloniam augendam.

ead. Lingonibus universis civitatem Romanam) h. e. *ius Latii;* cf. Plin. paneg. 39, & Ryck. ad h. l. Bene autem repugnat Lipsius, Lingonibus (Gallis) non esse locum inter Hispaniae populos; maxime cum illi partes Vitellii amplexi essent; v. supra c. 53 & 54. Itaque coniicit *Lusonibus;* quod sane, quamvis contradicente Ryckio, placeret. Largus primum Otho in colonias duas, quarum altera *Emerita* ad Lusitaniam spectat, dein potuit esse in universos *Lusones*. Lusitaniae ipse olim praefuerat. Verum sic Tacitus forsan dixisset *Lusitanos*. Est vero etiam *Langobriga* urbs Lusit. cuius incolae *Langones* dicti fuerint.

ibid. l. 27. *Ostenta magis*) Sic Puteol. bene pro *ostentui*, quod fuit in ed. princ. Et tamen Rhenanus hoc reperit, quem secuti omnes. *Ostenta* s. *ostensa* diversa sunt a mansuris. Virg. Aen. VI, 869: *ostendent — tantum fata, neque ultra esse sinent.*

Pag. 59. *l.* 3. *Quibusdam diebus*) Lips. putat Q. (*quinquatruum*) *diebus* scriptum fuisse. Sed sic oportuit *Quinquatribus*.

ibid. l. 9. *Roxolani, Sarmatica gens*) Ad latus Maeotidis pal. in occasum. Alias etiam *Rhoxolani*, *Roxalani* scribuntur.

ibid. l. 11. *Ferociora successu & praedae* &c.) Vulg. a Rhen. *ex ferocia & successu, praedae* &c. Nos sequimur MS. Agr. saepe propius a MS. Fl. de quo silent. Infr. IV, 28: *Civilis — contusis Ubiis, gravior & successu ferocior.*

ibid. l. 18. *Namque mirum dictu, ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos*) Scil. in equorum pernicitate.

Pag. 60. *l.* 5. *M. Aponius*) Cogn. *Saturninus;* infra II, 85.

ibid. l. 6. *Iulianus Titius*) Infra II, 85, *Tertius Iulianus;* unde Ryckio dictus videtur *Tert. Tit. Iul.*

ibid. l. 7. *Legati legionum*) Qui Vegetio *Praefecti legionum* dicuntur; & vices Legati Imp. agebant in legione.

ibid. l. 26. *Cuiuscunque*) Sic Ryck. e Flor. pro *cuiusque*.

ibid. l. 27. *Et obsequia meliorum nox abstulerat*) Et nox fecerat, quo minus discernerentur meliores, qui essent obsequentes.

Pag. 62. *l.* 3. *Ut quina millia numûm singulis militibus numerarentur*) Perinde ac si id facinus studio Othonis fecissent; addit Dio.

ibid. l. 7. *Senſit invidiam*) Criminis offenſionem.

ibid. l. 9. *Otho, quamquam turbidis rebus* &c.) *Otho quamquam — ſimul rep. — ſed — anxius; poſtremo ita diſſeruit.* Reſpondent ſibi *quamquam — ſed.* Prius autem bipertitum: *quamquam* 1) *turbidis rebus, & diverſis mil. an.* (*cum opt. q. — vulgus & pl.*) 2) *ſimul reputans.* Monemus haec, cum & ipſe Freinshem. haeſerit in voce *quamquam.*

Pag. 63. *l.* 10. *Vos quidem iſtud pro me*) Int. *feciſtis.*

ibid. l. 25. *Caput imperii & decora omnium provinciarum*) Senatum magnificis his nominibus blandiens dicit.

Pag. 64. *l.* 6. *Promiſcua ſunt*) Put. *promiſcue poſſunt.* Sed Pich. monuit, in Flor. legi *promiſca ſunt;* & ubique *promiſcus, ſci, ſca* &c. quod antiquius praeter Quintil. & Gellium Tacitus ſecutus ſit. Freinsh. recepit inde, quod hodie obtinet. Neque in his ſimus difficiles.

ead. Aeternitas rerum) h. e *aeternitas imperii Romani.*

ibid. l. 13. *Ea oratio*) Sic MS. Agr. & Puteol. melius, quam a Rhen. *et or.*

ibid. l. 20. *Occulto habitu*) Habitu ſcil. plebeio ſ. privati.

Pag. 65. *l.* 1. *Ne ſuſpecta libertas*) Int. eſſet ſ. videretur.

ibid. l. 18. *Proruto ponte ſublicio*) Sic iam ante I. F. Gronov. voluit Freinshem. (in Indice Tac.) pro vulg *prorupto;* ac rec. Erneſt.

ibid. l. 29. *In prodigium & omen imminentium cladium vertebatur*) Similis dictio illi, quam Ann. XV extr. reſtituimus.

Pag. 66. *l.* 6. *In numeros legionis*) Sic Pich. ex MS. altero (in illo enim Longob. defectus folii eſt) reſtituit pro *in numerum.* Cf. ſupra p. 287.

ibid. l. 7. *Spe honoratioris in poſterum militiae*) Vulg. *ſpes.* Nos I. F. Gronovii monitum ſecuti, etiam interpungendi rationem eo reximus.

ibid. l. 8. *Pleroſque*) h. l. multos.

ibid. l. 10. *Cuſtodes*) Qui obſervarent duces bellicos. Talis erat Oſcus libertus, quem mox nominat.

ibid. l. 14. *Honeſtiorum*) h. e. nobiliorum ſ. ducum.

ibid. l. 15. *Comitatus*) Vulg. abſurdiſſime *invitatus.* At Flor. alter *immutatus;* unde Pich. coniicit *immixtus.* MS. Agr. & ed. pr. *imitatus,* unde Ryckius haud apte *incitatus.* I. F. Gronovius *comitatus,* quod amplectimur. Verbum enim aptum *cuſtodibus* a Principe datis, uti olim libera re adiutoribus magiſtratuum.

ibid. l. 23. *Sepoſitus per eos dies Cornelius Dolabella*) Et ipſi

tamen Galbae ſuſpectus, (Suet. 12; cf. Plut. in Galba) nunc Othoni, tandem a Vitellio interficitur.

ibid. l. 31. *Igitur mota Urbis cura*) Ex priori metu in alium belli; cf. c. 85: *Non quies urbi redierat* &c. Quieti contraria cura Urbis movit aliorſum.

Pag. 67. *l.* 12. *Multi afflicta fide*) Mendo irrepſerat in ed. Rhen. *multis*, quod correxit I. F. Gronov.

ibid. l. 24. *Republica pertinuere*) Flor. alter teſte Pich. *r. p. pertinuere;* nemoque tamen optimam lectionem recepit. Sed Puteol. dederat *reip. pertimuere;* quod obtinuit edd. ante Lipſium, qui expuncto *reip.* ex falſa vulgata partem retinuit *pertimuere*, quae poſtea tentaretur. Et Pich. non temere additas putans *r. p.* nec ſentiens vim verbi veri *pertinuere*, coniicit: *reſp. pertimuerat.* Ryckio placebat, quod in MS. Agric. auctius reperit *in rep. pertimuere.* Valeat autem vulgata cum ſuis erroribus. Nobis *rep. pertinuere* eſt *per remp. permanarunt;* quae vis & conſtructio verbi ex Cic. aliiſque notiſſima, nemini h. l. in mentem venerat.

ead. Scriboniani) Dalmatiae Legati. Cf. Suet. Cl. c. 13.

Pag. 68. *l.* 1. *Nondum conditorum ancilium*) Scil. clypei Martis, quos Romani inter veneranda habebant, inde a Kal. Martiis moti circumlatique per plures dies; necdum d. XIV eius menſis, quo Otho abiturus fuit, reconditi erant; quod, ut Suet. Oth. cap. 8 addit, antiquitus infauſtum habebatur.

ibid. l. 5. *Reliquias Neronianarum ſectionum*) h. l. *ſectiones* ſunt ipſae res proſcriptorum a Nerone, quae diſtractae vendebantur pecunia in fiſcum reditura.

ibid. l. 18. *Et oratione*) Sic invenimus ex vulg. *Othonem;* quod inſititium Acidalio viſum nemo correxit. Si noſtrum ita ſcriptum fuerit: *i. o ζone;* facilis inde lapſus ad *Othonem* apparet. Ac ſtatim Noſter, *genus orandi.* Conf. ſupra Ann. XIII, 3.

ibid. l. 26. *In familiis*) Int. ſervorum.

IN HISTORIARUM LIB. II.

Pag. 71. *l.* 17. *Moderatior*) Sic Flor. alter & MS. Agric. Vulgo *modeſtior*, ſcil. cum ipſe principatum teneret, quam ſub patre.

ibid. l. 23. Neque enim alibi sic habetur) h. e. eiusmodi forma.

ibid. l. 25. Regem Aerian) Sic & Ann. III, 62, *Aerias*, ac filius eius, *Amathus*, vocatur. At MS. Flor. opt. (qui nunc redit, conf. not. ad I, 87) h. l. *Verianum*, (quasi *Aerianum*).

ibid. l. 29. Tamiram) Sic scribendum Meursius ex Hesychio ostendit. Flor. *Thamyra*. Idem ante *Cynira* & post *Cyniradis*. Nostrum verius. Cf. Ovid. Met. X, 200.

Pag. 72. l. 9. Continuus orbis latiore initio &c.) Quod simulacrum Noster *cono*, id Maximus Tyrius Serm. 38 *pyramidi* comparat.

ibid. l. 18. Magnisque consultis) *Magnis* (licet ambigue) *consultis*, de imperio.

ibid. l. 22. Ingens rerum fiducia) Cave cum Pichena, quem etiam Lipsius audivit, putes sextum casum, ne Tacitus *aucto animo* idem dicat. Sed est, Freinsh. rectius vidente, primus. *Titus* ipse, *ingens rerum fiducia accessit susp. m.* idemque dein *praecipua concordiae fides* dicitur. Sic Iustinus XI, 4 extr. de Athen. ducibus in exsilium actis, *qui — ad Darium profecti non mediocre momentum Persarum viribus accessere*; XXXI, 3: *tantusque eius adventu ardor animis regis accessit*. Aptissime autem dubitantibus s. *suspensis* accessisse dicitur Titus, ut *fid. rer. ingens*.

ibid. l. 23. Profligaverat bellum) Discamus ex Floro II, 15, de bellis Pun. tribus, *trium temporum momenta — primo commissum bellum, profligatum secundo, tertio vero confectum est.* Scil. *bellum profligatum*, s. affectum, credo, si *acies profligatae* fuerint, neque nisi expugnatio urbis, in qua caput est rerum, superest. Quadrant certe haec & ad belli Punici, & ad Iud. rationes. Sic & bellum in Mithrid. a Sulla & Muraena *commissum* initum, a Lucullo *profligatum*, a Pompeio *confectum* dici potest. Quod *impulsum* dicitur *bellum*, ad *commissum* pertinet; cf. ad H. III, 2.

Pag. 73. l. 3. Sed inexperti belli labore) Vulg. *& inexpertus belli labor*. Nihil in eo veri. Labor enim acuit vires; & si idem sit cum *quiete*, supervacue dictum. At MSS. Fl. Guelf. & edd. ante Rhen. *& inexperti belli labor*. Consentit MS. Agr. nisi quod *labores* habet. Unde nostrum invenimus, reddendo *τῷ et* literam *s* ex priori voce amissam, & addendo *e τῷ labor*. Distinguit autem callentissimus verborum Tacitus ab illorum *robore* (adversus pericula con-

ſtante) horum *vigorem*, inexpertum belli labore. Hunc quies addit: illud eſt e labore belli continuo.

ibid. l. 12. *Aptior ſermoni*) Vulg. male *ſermone*. Aptior fuit M. quam V. *ad dicendum;* quod & tertio caſu ſolet efferri. Et ſic ſqq. rectius quam in vulg. ordinamus cum Savilio, cui fruſtra repugnat I. F. Gron. Peritus fuit uſu, ſeu *diſpoſitu proviſuque* rerum civilium. Inepte iungunt edd. verba *diſp. proviſuque* voci *aptior*. Non opus eſt pluribus. *Diſpoſitu* ſupinum, inſtar nominis, *diſpoſitione*.

Pag. 74. *l.* 21. *Belli exitum. victores victoſque* &c.) Ita ſapienter Pichena, partim ſecutus Codices, partim divinando refecit ſqq. (quae in vulg. prave legebantur *bellum cum in victores v. n. ſ. fides coaleſceret*) ut merito reciperet Freinsh. quod nunc pro eo legitur. Neque h. l. Ryckius diſcedere debuit cum Agric. legendo *bellum, cum victoribus victos n. ſ. fide coaleſcere;* & ipſe tamen dein *bellum* induci malebat. Sic turbae dantur.

ibid. l. 28. *Mucianuſque. iam perlaetari miles in mixtis conſiliis*) Novam plane, ſed bonam lectionem pro corruptis & olim novis damus, in quibus corrigendis defecere, qui adhuc tentarunt. Sic autem dederat Puteol. *Mucianuſque nuper: ceterum olim mixtis conſiliis.* — Rhen. nil immutat, niſi quod ſcripſerit, *ceteri o m. c.* quod vulg. Sed querens loci obſcuritatem Lipſius eam non depulit; nec felicior Pich. in explicando, ſilens veſtigia Flor. quae nec a I. Gronov. redduntur. Conveniuntne igitur cum lect. Puteolani? Ryckius recepta Agricolae lectione — *nuper Titi opera mixtis conſiliis*, induxit, quod nemo probet, qui cogitet, aliquod deſiderari commune iis, quod ſtatim diſpertit: *optimus quiſque — multos — alios.* Nobis quidem ex miſere divulſis nexiſque literis aptiora dediſſe videmur. Mixta conſilia h. l. ſunt Veſp. & Muciani.

Pag. 75. *l.* 12. *Cythnum inſulam*) Sic Flor. & iam Ann. III, 69, recipi debuit.

ibid. l. 26. *Ad proſequendum eum, quibus* &c.) Sequimur edd. priſcas ante Rhen. & MS. Agr. Vulg. *cum quibus*, ex MS. Bud.

ibid. l. 31. *Siſterent*) h. l. conſtituerent. Cf. Ann. II, 14 extr. Cf. Suet. Aug. c. 28.

ead. Trierarchi, ſeu nutantes) Ed. pr. *trierarchis nut.* unde *ſ.* divulſum ſit pro *ſeu*, Erneſt. coni.

Pag. 76. *l.* 18. *Ad hocce terroris*) h. e. ſuper hunc terro-

rem legis f. S&i. Vulg. autem male, *ad haec terrore* —. Sed MS. Flor. *ad hunc terroris.* Casus hic secundus postulat neutrum, a quo regatur.

Pag. 77. *l.* 1. *E Dalmatia*) I. F. Gronoviana editio *a Dalm.* sed ea ubique menda ed. 2 Bern. f. Freinsh. retinet, quae in Bernegg. 1 ed. 1638 non sunt.

ibid. l. 6. *Rebellione Britanniae compressa*) h. e. ob compr. Brit. rebellionem; unde ipsos Cerialis appellavit *domitores Britanniae*, V, 16.

ibid. l. 8. *Potissimos*) Credibile, cognomen, (uti aliis, *Adiutrix*, *Rapax* &c.) ipsis additum *Potissima;* quod eo sublato cessaverit.

ibid. l. 20. *Sisti intra Gallias*) Prohiberi, quo minus in Italiam transgrederetur.

ibid. l. 23. *Veterani e praetorio*) h. e. sub vexillis habiti, extra cohortes; unde dicuntur *vexillarii.* Cf. c. 18.

Pag. 78. *l.* 4. *Corruptus, ita proeliorum avidus*) I. F. Gronov. mavult: *corruptos — avidos*, int. *milites.* Sed pro vulg. stat Flor. Alias ego malim: *adversus* (contra) *modestiam* (h. e. immoderatus) *disciplinae corruptor* —. Hoc convenit in *ambitiosum imp.*

ibid. l. 9. *Adversum metus*) h. e. *hostilia.* Metus h. l. pass. sumitur.

ibid. l. 24. *Femina Ligus*) f. *Ligur.* Graec. Λιγὺς, & Sall. Iug. 93 *Ligus.*

Pag. 79. *l.* 9. *Alpini*) Vulg. *Pannonii.* Verum quid Vitellianis rei cum milite Pannonio? qui Othoni subvenerat; cf. supra c. 11, & infra 17. Itaque cum Savilio rescribimus *Alpini*, addito *qui;* ut quod ex ampliori voce apud Puteol. *Pannonii*, coniicimus. Ac statim *Alpinos* ipse nominat Tacitus. Frustra ergo obnititur Ryck.

ibid. l. 11. *Mixtis paganis*) Qui collectitii ex indigenis, necdum bello eruditi.

ibid. l. 15. *Conversa — fronte*) h. e. navibus ita constitutis, ut proras & rostra obversa litori haberent.

ibid. l. 21. *Saxis etiam urgeret*) Intercidimus haec a prioribus. Veterani scil. & contra, & a latere excipiebant turmas; mixti illis pagani *etiam* saxis urgebant. Ita e MS. Flor. in locum suum restituimus *etiam.*

ibid. l. 27. *Obtentui fugientibus*) h. e. *nox* quasi velum *obtenta fugientibus* fecerat, quo minus conspicerentur a victo-

re, facilius fugerent. Errant Ferrettus, & Erneſt. qui pro praetextu fugae honeſtiori ſumunt.

Pag. 80. *l.* 9. *Albigaunum*) Sic Flor. & ed. pr. & Mela II, 4, & Ptol. conſentit. Pro vulg. *Albingaunum*, MS. Guelf. & Strabo, qui duplici gamma ſcribit, & ſcriptum a Plinio plene: *Albium Ingaunum.*

Pag. 81. *l.* 5. *Maioribus flagitiis permixtos*) h. e. iis, qui pro maioribus facinoribus praemia flagitarent ab Othone; ac dein a Vitellio puniendi fuiſſent. His permixti tranſmittebantur Corſi.

ibid. l. 11. *Melioribus incurioſos*) h. e. parum ſollicitos, cuius cauſa melior eſſet.

ibid. l. 31. *Spreto, Centurionibus Tribuniſque* &c.) Haec in Cod. Flor. fracta ſic ſe habent: *ſpretis Cent. Tribuniſque providentiam ducis laudari, qui p Othonem & acc.* &c. Puteol. falſo emendat — *laudantibus qui pro Othone, & acc. C. cl.* Rhen. dein pro *qui* reſcribit *quin.* Mercerus tum reperit *quin proditione accitum* &c. Pich. verba *prov. ducis laudari*, ex cap. ſeq. ubi inverſe leguntur, huc perperam errore librarii inculcata putans, in ceteris Merceri rationem lectioni Flor. accommodat *quin proditionem & acc. C. cl.* & haec eſt vulg. Erneſtius verbis illis, quae interpolata videntur, interclusis, reddit *qui* pro *quin;* unde falſus ſenſus oritur, quaſi Centuriones ac Tr. clamitaverint. Plutarchus in Othone c. 7 extr. diſerte *convicia* militum, Spurinnam *proditorem & corruptorem Caeſaris temporum ac rerum* appellantium, refert, & quoſdam eum proditionis apud Othonem ſe accuſare velle minitatos. Nobis vero minime certum eſt, verba illa interpolata eſſe; ſed de induſtria dein repetita videntur, ut mutabilitas & ſtultitia vulgi eadem mox ſpernentis, mox approbantis & v. v. appareat. Lenius igitur *ſpretis* in *ſpreto* corrigimus, ut verbum *laudari* ex Cod. aptum ſit; & *qui* in *quidam* — ut quod aptum verbo *clamitabant.* Supra Annal. I, 66, ſimiliter: *comperto, vanam eſſe formidinem — clauſit viam;* II, 7: *audito — obſideri — duxit;* it. IV, 36; & XI, 10 & 26. Cf. Terent. Hecyr. IV, 4, 11, ed. Bip. Vol. II, p. 347, ibique not.

Pag. 82. *l.* 8. *Tum vetuſtiſſimus quiſque*) h. e. quiſque diu meritus, & ſic bello expertior, quam ceteri, quibus vigor inexpertus belli; cf. ſupra I, 23, *vetuſtiſſimum quemque militum.* Recte igitur ſic Rhen. reſcripſit pro Puteol. lectione *moeſtiſſimus.* Idemque, quod eſt in Flor. Agr. ed. princ.

recte retinuit Pich. Descivit inde Freinsh. fingendo *inertissimus*; quod ab eo secuti male sunt edd. praeter Broterium.

ibid. l. 13. *Laudari providentia ducis*) Sic Ernestius corrigit ex Flor. *laudari providentiam ducis*.

ibid. l. 22. *Cum virtutis haud poeniteret*) h. e. cum virtute militum contentus esset dux, s. in ea acquiesceret.

Pag. 83. *l.* 2. *Videre*) s. antea viderunt.

ibid. l. 15. *Dum retorta ingerunt*) Vulg. a Puteol. *dum ingerunt*. Sed e MSS. Flor. Bud. & ed. pr. *dum reportans gerunt* nostrum reperit I. Gronov. Cod. Agr. *dum in hostes ingerunt*.

ibid. l. 24. *Assumta*) Ex Mureti coni. *absumta*, quod rec. Freinsh. nos cum Ryckio mittimus.

ibid. l. 29. *Utrinque pudor, utrinque gloria*) *Pudore* (Romani nominis proprio, qui saepe res perditas servavit in proeliis, ut ait Plin. XXXVI) ne vincerentur; *gloria*, ut vincerent, incensi utrinque pugnabant.

Pag. 84. *l.* 22. *Infracta partium fama*) Int. *suarum*, h. e. Vitellii.

ead. Fama & pudore) Inutiliter tentant alii vocem *fama*, h. l. reducem, & Ernest. cum I. Gron. contra Codd. Flor. & Agr. & Puteol. expungit *fama &*, quae non sint in MS. Guelf. Sed *Caecina* (gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore) motus & *fama* (frustra obsessae Placentiae) ne *irrisus — assideret*, & *pudore* coeptae temere opp. *ne vanus*, h. e. parum verisimilia, aut non efficienda secutus, videretur. Cf. c. 24 init.

Pag. 85. *l.* 8. *Bedriaci*) Cod. Flor. (h. l. & alibi), Vatic. opt. & Sambuci s. Bud. *Bedriacum*. Sed & Plut. *Βητριακὸν*, & in melioribus Suetonii MSS. *Betriacum*, Hieron. in Chron. *Vetriacum*. MS. vero Agric. & Puteol. *Bebriacum*; nixi Plinio H. X, 49, Iuven. Sat. II, 46, Eutrop. quem seq. Orosius & Victor iun. Et cum his facit Broterius. Sed edd. optimi & Cluver. ceteri retinentes sunt scripturae Florent. Cluv. int. oppidum hodie *Caneto* ad Ollium. Sed Itali, probabilius existimant *Binam* ad eundem fl. quod propugnat Ryckius, & a *binis* proeliis vocatum putat; quorum primum h. l. narratur, alterum Lib. sq.

ibid. l. 19. *Omnia ducum facta*) Vulg. inepte *omnia quaecunque facta*. MS. Flor. *quocum*, ed. princ. *vocum*. Itaque recipimus, quod Freinshem. reperit. Volunt & id sqq.

ibid. l. 23. *Incessebant*) Ita Ryck. post Agric. pro *incesserant*.

ibid. l. 31. *Et Celsi ductu*) Flor. *& consilii ductu*; unde Agric. *consiliis & ductu.* Puteol. *& Celsi*; & Plut. iungit Suet. & Celsum.

Pag. 86. *l.* 8. *Locus*) Forsan in terminatione notae insunt vocabuli *nemus*; Suet. certe in Oth. 9 & Oros. vocant *nemus Castoris.*

ibid. l. 9. *Imminentibus viae*) Int. *Postumiae*; infra III, 21.

ibid. l. 11. *Iussit, & irritato proelio sponte refugere*) Vulg. a Rhen. *iussi — refugi*; quod Ernest. multo elegantius putat. Sed nostrum verum est in Cod. Fl. & Puteol.

ibid. l. 18. *Altis ordinibus*) i. e. confertis. Ita autem Ryck. ex Flor. & Agric. edidit pro *artis.* Cf. Veget. III, 15.

ead. Obtinuere dextra: fronte &c.) Quod Lipsius pridem prudenter monuit, colon, quod in vulg. ridicule voci *dextra* praeit, postponimus. Quis enim credat, Tacito *dextra fronte* dici pro *dextro cornu?* Sed in *sinistro* cornu XIII legio &c. in *dextro* praetoriani:, *fronte* primani incessunt: tum erat acies *subsidiaria.*

Pag. 87. *l.* 8. *Rex Epiphanes*) Filius Antiochi, regis Commageni, (cf. infra 81, & Ios. B. I. VII, 27) Romae aut obses, aut patris negotia procurans. Regum filios, aut regales, uti Graecis, veteribus dici *reges*, notat Ernest.

ibid. l. 16. *Tanquam fratri*) h. e. in fratris gratiam.

Pag. 88. *l.* 2. *Sed Fabii quoque Valentis copiae*) Omissum *sed* in MS. Flor. I. Gron. & Ernest. elegantius putant. Concedimus, si *quoque* s. *etiam* praeeat, & *non solum* sequatur. Nec tamen plus elegantiae in conversa inest, quam in recta constructione; sed saepe alia vis.

ibid. l. 29. *Victoriae sanitas*) h. e. robur, munimentum; cf. infra c. 45.

Pag. 89. *l.* 15. *Patientia*) Qua scil. ferebant omissum vigiliarium actum tubaeque sonitum.

Pag. 90. *l.* 10. *Et quodam inani favore*) h. e. *non vero*, s. quem emeritus erat Caecina, sed quem habebat, ob caecitatem vulgi.

ibid. l. 11. *Ut foedum & maculosum*) *Foedum* avaritia; *maculosum* libidine, quem alias dicebant *impurum* s. mulierem inter viros. Cf. supra I, 7, & III, 41, 62.

ibid. l. 22. *Ventre & gula sibi inhonestus*) In suum exitium turpis. Vulg. autem a Puteol. *sibi ipsi* (melius fuisset *ipse*) *hostis.* Sed MS. Flor. *sibi inhostus*; unde Pichena nostrum

recte coniecit. Sic & supra XV, 25, *pax inhosta* in Cod. scriptum pro *inhonesta*; & Cod. Bud. habet *sibim hostis*; forsan *sibimet hostis*.

Pag. 91. *l.* 2. *Quoniam Galliae tumeant*) h. e. sublatis iam animis, mox erupturae sint.

ibid. l. 8. *Transitu exercitus vastam*) Sic I. Gronov. e Flor. Agric. pro *vastatam*. Nostrum magis innuit, Vitellianis esse *vacuam* a rerum copia, quam *vastatam* de industria Italiam.

ibid. l. 18. *Etiamsi aliquando obumbrentur*) Vulg. *etsi*. Sed Flor. *etiam*; Agric. addit *ut*.

Pag. 92. *l.* 16. *Et ut Othoni uni*) Vulg. *& Otho, cui uni*. Sed Flor. Bud. Agric. ed. pr. *& ut Otho uni*; unde clarum, terminationem in (Othoni) versam fuisse in *cui*.

ibid. l. 29. *Iactis super ancoris*) Sic e Flor. Bud. & Agric. (accedit ed. pr.) dedit Ryck. pro male vulg. *insuper*. Et exponit *dirig. iactis super anc.* per *stabant in ancoris*. Inest autem praeterea in verbo vis *aequabilis* constitutionis navium super ancoris.

Pag. 93. *l.* 13. *Mixti remiges*) Ante Ryck. vulg. *immixti* contra Cod.

ibid. l. 15. *Scandere foros*) Tabulata navium (Gr. *κατάστρωμα*), locus ubi nautae discurrebant, milites propugnabant. Cf. Cic de Sen. VI, 3.

ibid. l. 20. *Absumtis*) Vulg. *abruptis*. I. F. Gron. mavult *abreptis*, h. e. raptim abductis. Sed MS. Flor. *arruptis*; unde I. Gron. velit *arreptis*; nos *absumtis*. Illa enim quomodo conveniant, nemo videt. Mox Ryck. *supererant* e Flor. pro vulg. *superfuerant*.

Pag. 94. *l.* 6. *Praecipua spe Paullini*) Vulg. *praecipue Paullinum*. Nihil sane in eo aptum, suasisse illum praecipue, quod aetate & meritis supergressus sit ceteros. At ex his praecipua illum fuisse spe, fore ut Imp. legeretur, facile quivis iam videat. Favet nostrae emendationi Cod. Flor. *praecipua s. paullini*. Mos enim fere notario Cod. Flor. ubi concurrebant pares literae ex disiunctis vocibus, altera omissa turbas facere. Mox auctor ipse dicit: *ita neque Paullinum sperasse — reor*. In talibus conciliationibus rectius gaudere liceat, quam cum Aristarchis perpetuo syllabas & literulas carpere. Simile exemplum est in Sallust. fragm. L. III in oratione Licinii, n. 20 ed. Cort. ubi liber Vatic. aliique habent *tenuissimas perfrustrantur*; unde nescio quis feliciter invenit, quod iam Aldina habet, *tenuissima spe frustrantur*.

ibid. l. 25. *Concupiscere vacuum fuit*) Sic & Sall. Hist. fragm. init. *exercere vacuum fuit.* Similis dictio supra Ann. XIII, c. 3, *quibus otiosum est, — contendere.*

Pag. 95. *l.* 5. *Eadem illos Deûm ira*) Cf. quae diximus ad H. I, 3, supr. p. 286, ad p. 10 l. 8.

ibid. l. 16. *Tribuni Centurionesque ambigui*) f. incerti; quia melioribus cupiebant, deterioribus debebant parere.

ibid. l. 19. *Promoveri ad quartum*) Int. *lapidem.* Sed Plut. L stadia numerat; quasi *ad sextum.* Et is tamen totus h. l. Tac. sequitur.

ibid. l. 29. *Ad debellandum*) Sequimur Grotium, qui sic corrigit ex vulg. *ad bellandum.* Saepissime, ubi concursus earundem literarum, altera absumta. Sensus: Non ut ad pugnae pericula, sed ut ad victoriam certam iverunt.

ibid. l. 30. *XVI inde millium spatio*) Centum stadia dicit Plut. quae forent *XII mille & quingenti.*

Pag. 96. *l.* 2. *Non admissuro*) Int. culpam. *Admittere* enim abs. pro *peccare* dicunt. Discrimen h. l. nonnullis inter *committere* & *admittere* non visum, Cic. fam. III, 10, clare docet: *Sed quoniam accidit (tempus), si quid a me praetermissum erit, commissum facinus & admissum dedecus confitebor.*

ibid. l. 24. *Deterriti sunt*) Quod Ryck. ex Flor. & edd. prisc. reddidit. Mendo enim irrepserat in sec. Rhen. *territi sunt.*

Pag. 97. *l.* 2. *Vocitantium*) h. e. provocantium hostes. Ita autem Pich. bene fecit ex *vomantium*, quod est in Flor. & Vat. neque audiendus Ryckius, qui post Agric. dedit *volitantium.*

ibid. l. 4. *Aut relabebantur*) Sic Flor. & metaph. ducta a mari tumultuoso mox *prorumpente*, mox eodem impetu *relabente*; & amnes *prorumpere*, *relabi* dicuntur. Ita audaces in primam aciem prorumpebant, formidine perculsi *relabebantur* in postremam. Mittimus igitur languidiorem vulg. *vel revehebantur*, quae est a Puteol.

ibid. l. 22. *Noscentes inter se, ceteris conspicui, in eventum totius belli certabant*) *Noscentes* (sibi invicem noti) *inter se certabant* &c. quod *ceteris conspicui* erant, f. ob ceterorum praesentiam. Perditi enim videri poterat, non pro suo Principe acrius certare etiam cum notis & amicis, inter hostes agentibus. Cf. mox c. 45. Ryckius h. l. haesit & Ernest. insanum locum putat.

Pag. 98. *l.* 14. *Civilibus bellis*) Sic Ryck. e Flor. Male antea vulg. *proeliis.*

ibid. l. 16. Castra vitavere) Plutarchus utitur post Tacitum verbo ἐξέκλιναν. MS. Farn. in quo est *petivere*, h. l. corruptum. Neque enim castra petituri erant, timentes a militibus, qui culpam iam in duces derivabant; quod ait Plut.

Pag. 99. l. 9. Ad quintum a Bedriaco lapidem) Ex hoc loco coll. cum superiori c. 40 Ryckius colligit, pugnatum esse inter quartum a Crem. & quintum a Bedriaco. Distabat ab hoc illa 12 & dimid. milliaribus antiquis.

Pag. 100. l. 6. Furore quodam & instinctu flagrabant) Furor ex ira ad ultionem cladis accensus, & amor in Othonem incredibilis s. πάθος, uti Plut. ait, omnem fidem exsuperans. Neque igitur h. l. cum Ernest. sumimus hendiadyn.

ibid. l. 25. Experti invicem sumus, ego ac fortuna) Fortunam (principatus) expertus Otho: fortuna, acrius explorans animos, experta Othonis modestiam, immo eum in melius mutatum. Et nunc fortiter superata fortunae inconstantia ipse ex hac vitae turba in animorum coetum profecturus erat, vir natura bonus, sub malo Principe sibi dissimilis, & illa Romana contagione corruptus, foris, quam domi, melior, Galbae & Pisonis pro principatu interfector, tandem ad se rediens, & conservare patriam cupidus, admissa in illam expiavit.

Pag. 101. l. 5. Tanquam perituri pro me fueritis) Et hoc sit: tanquam si pro me perituri fueritis. Sic se destinat pro illis perinde ac hi se pro eo destinaverant.

ibid. l. 20. Salvium Cocceianum) Plut. Κοκκήιον. Sed Suet. Dom. 10 *Cocceianum* appellat.

ibid. l. 30. Servios) Edd. aliquot ante Lips. *Sergios*, & quidam numi, quos Ryckius credit interpolatos, *IMP. SERG. GALBA*, l. *SERG. SULP.* &c. Sed MSS. Flor. ceteri omnes & edd. pr. ac Put. constanter *Servios*, & in numis gentis Sulpiciae, genti nomen est *Servius*.

Pag. 102. l. 24. Non nexu) Vulg. *noxa*: quod nemini edd. aut interpretum suspectum fuit, & tamen falsissimum est. Quid enim noxae l. noxiae diversum cogites a metu victoris? At Plut. in Othone vestigia Taciti legens, diserte dicit, alios se ipsos, accenso rogo, confodisse, non quod, quantum constaret, a defuncto *beneficium* haberent, aut gravius a victore *metuerent*; (sed desiderio & affectu vero). Itaque manifestum, & Tacitum simile quid dixisse, *non* quod beneficio *nexi* s. *nexu* (h. e. vinculo) *beneficii obligati* fuissent &c. Nutanti inter *nexi* & *nexu* hoc tandem placet.

Sic Cic. ad fam. VII, 30, ad Curionem de Attico: *cuius cum proprium te esse scribis mancipio & nexu; meum autem usu & fructu: contentus isto sum.* Notum est, alludere haec ad venditionem mancipi & traditionem nexu. Sed beneficiarii milites, (quales Tib. habuit *beneficii sui Centuriones* ap. Suet. Tib. 12) vel maxime ducibus suis obligati erant *nexu*; qua de re pluribus dicere non opus. Addo, quod Cic. l. c. porro dicit, *Acilius maximo meo beneficio est*, h. e. mihi totus obstrictus; non, ut vulgo explicant, *vivit* meo benef.

ibid. l. 30. *Ferentio*) Sic Flor. non ut vulgo *Ferentino.*

ibid. l. 31. *Maternum genus impar, nec tamen indecorum*) Equestri familia: unde Suet. dicit *splendidissimam fem.* Splendor est Equitum.

Pag. 103. *l.* 2. *Duobus facinoribus, altero flagitiosissimo*) Invasione imperii cum caede Galbae & Pisonis.

ibid. l. 3. *Altero egregio*) Voluntario casu, Reip. causa.

ibid. l. 8. *Invisitata specie*) h. e. nondum visa: & sic Ryck. e Flor. Antea legebatur *inusitata*; quod & ferri potuit. Caes. B. G. IV, 25, *species navium inusitatior.*

ibid. l. 9. *Celebri loco*) Flor. Bud. Guelf. ed. pr. Rhen. Pich. & sqq. *luco*; quod Colerus facillime & vere correxit in *loco.* At Ernest. ex Puteol. reddit *vico*, quasi verum. Nobis quidem fingere non possumus *avem vico confidentem.* Et nonne sic dixisset *apud — celebrem vicum?*

ibid. l. 14. *Cum Othonis exitu competisse*) h. e. *convenisse*; ex prima vocis simplicis notione. *Peto*, (πέτω s. πέτομαι, unde & est πέταω, πίπτω ex πιπέτω) cett. idem est ac *tendo* aliquo &c.

ibid. l. 19. *Per aversam domus partem*) Sic MSS. Flor. Reg. Guelf. Agric. cett. & ed. pr. & voluere Acid. Mur. & rec. Ryck. sqq. Antea ex Puteol. *portam.* Sed ex iisdem libris reponere voluit *adversam.* Rectius Flor. infra III, 85: *per aversam palatii partem.*

ibid. l. 23. *Per Flavium Sabinum, iis copiis, quibus praefuerat*) Male in edd. coniuncta prioribus, eoque dubitata Freinshem. nec bene expedita Ernest. ita dispungimus, ut intelligatur, *per Fl. Sab.* aeque *impetratam veniam suis copiis*, ut per Rubrium G. agentibus Brixelli.

Pag. 104. *l.* 3. *Cunctanter excepisse victoriam*) h. e. dubitasse, an victori se submitterent s. victorem salutarent ut Principem.

ibid. l. 6. *Inter multos societate culpae tutior*) Nemo, quod

inter multos esset societas culpae, tutior: hinc pavor. Alii frustra tentant locum, l. non intelligunt.

ibid. l. 8. *Appellabatque Patres conscriptos*) Quasi extra Urbem, iam absque Principe, agentes, consilii publici faciem haberent.

ibid. l. 9. *Iurgium inde fuit, quo*) Sic Puteol. bene vulgavit. MS. Flor. mendose *Virgenium fuit, quo*. Unde Agric. legit *in Virginium, quod* —. Id male secutus Ryck.

ibid. l. 17. *Consiliaturi*) Variant libri; & Ryck. ex Agric. *consulturi*. Sed vulg. tuetur Lipf. laudatque Horatium Od. III, 3, 17. Adde art. poet. 196.

ibid. l. 23. *Sed sola posteritatis cura, & abruptis vitae blandimentis*) h. e. sed mori pro Rep. certum, vitaeque iucunditati fortiter renuntiantem.

Pag. 105. *l.* 1. *Diplomata Othonis*) h. e. Codicilli, qui a Principe f. eius praescripto nomine dabantur cursoribus, ut liceret iis uti equis & vehiculis publicis. L. III Codicilli de cursu publico dicuntur *evectiones*.

ibid. l. 12. *Cereales ludi*) Casum Othonis XII Kal. Maias post XCV imp. dies; & Cereris ludos prid. Id. Apr. coeptos & ad XII Kal. Maii productos, notat Lipf. & pluribus ostendit Ryck.

ibid. l. 23. *Quae gaudio fungeretur*) Gratulandi officium obiret.

Pag. 106. *l.* 22. *Inhonestam adulationem compescit*) Male rescripserat Rhen. *compescuit*. Ryckius verum reddidit.

Pag. 107. *l.* 1. *XIX cohortes*) Iubente Cod. Flor. sic Ryck. pro vulg. ante *XVIII*.

ibid. l. 19. *Brevi auditione quamvis magna transibant*) MS. Flor. *breve auditu vi quamvis magna transibant*, a quo nostrum propius abest, quam vulg. *brevi auditu quamvis magna transibat*. *Brevis auditio* est, qua veritatem, in *profundo* sitam, non assequimur; neque diligens, sed levis. Sed & sic sqq. *impar curis* &c. a prioribus disiuncta, sequentibus annectimus.

ibid. l. 25. *Principi ministeria*) Sic Flor. & sapienter rescripsit Rhenanus. Nescio quid sibi velint I. F. Gron. Ryck. & Ernest. quod *Principis ministeria* faciunt circumdata a Iunio Bl. Plus valeat Flor. quam Codices degeneres.

Pag. 108. *l.* 8. *Contactu*) f. contagione.

ibid. l. 12. *Proditionem ultro imputabant*) Int. Othonis sibi imp. quae defensio sane ultra honestum erat.

ibid. l. 16. *Et fidem absolvit*) h. e. revera in Othonem fidos, eoque nunc reos, perfidiae simulatione deceptus absolvit.

ibid. l. 24. *Trachalum*) *Galerius Trachalus*, cuius ingenio & oratione usus in rebus urbanis Otho; supra I, 90. Propinquus forsan *Galeriae*.

ibid. l. 27. *Inserere sese fortunae*) Conf. Ann. VI, 2: *dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit* &c.

ibid. l. 28. *Simulatione numinum*) h. e. divinam potestatem sibi esse, comminiscens.

ibid. l. 31. *Proximos Aeduorum pagos trahebat*) Int. in calamitatem, s. diripere, populari; cf. Annal. III, 74: *ne — pagi impune traherentur.* Sall. Cat. 11.

Pag. 109. *l.* 1. *Gravissima civitas*) *Gravitatem* Aeduorum laudat forsan ob prudentiam, qua ipsi cavebant sibi a fraude, & turbae fanaticae, quo minus glisceret, statim obviam ibant. Ernestius observat, a *potentia* sic dici, uti Livio XXXIV, 49; Flor. I, 3. Et alibi *gravis* pro *magnus* dicitur.

ibid. l. 4. *Feris obiectus, quia non laniabatur, stolidum vulgus inviolabilem credebat*) Videtur se munivisse adversus feras liquore chalcanthi (vitrioli) l. succo citrino, aut alio quodam feris ingrato, quo se imbuerat. Cf. de Paw Recherches philos. sur les Americains Sect. II, p. 234 T. I ed. Cliviens. 1772.

ibid. l. 29. *Plancius Varus*) Sic pro *Plautius Var.* scribendum monuit Spanhem. de Usu & pr. Num. T. II, p. 593, ac rec. I. Gronov.

Pag. 110. *l.* 4. *In poenitentiam versus feram, veniam post scelus quaerebat*) Plancius obiecerat Dolabellae crimina tum gravia, nullis eorum probationibus. Perfidiae in amicum scelere admisso, *in poenitentiam versus feram* (nec Dolabellae amplius profuturam), *quaerebat veniam.* Ad hanc Pich. & Gruteri mentem h. l. dispunximus; turbis modum facturi, quas I. F. Gronov. sublata intercisione post *probationibus* (a Pich. & Bernegg. in ed. 1 & Ryckio posita) dedit, nec Ernest. composuit; cum & Puteol. colon interposuisset. Nos dispungimus, & *feram* suo nomini reddimus, ab editt. recc. male annexum voci *veniam*.

ibid. l. 7. *Terruit; ne periculo Principis famam clementiae affectaret*) Vulg. a Puteol. male: *terruit e per. P. f. c. affectare;* sed MS. Flor. & ed. pr. *ne — affectaret;* quod voluit

Grut. rec. Ernest. & Broter. Sic H. III, 42, *ne — terruit.*
ibid. l. 11. *Impulit ruentem*) Sic Cic. pro Cluent. 70: *praecipitantem impellamus, & perditum prosternamus.*
ibid. l. 16. *Longum interfectori visum*) Int. ire Interamnium.
ibid. l. 22. *Sextilia, antiqui moris*) Suet. Vit. 3: *probatissima, nec ignobilis femina.*
ibid. l. 26. *In gaudium evicta*) Sic MS. Flor. & Rhen. Lipf. uterque Gronov. & Ernest. Sed MS. Farn. Puteol. Pich. Bernegg. Ryck. *evecta;* in qua discordia prius placet. Sic Ann. XV, 64, *Paullinam* (Senecae ux.) *oblata mitiore spe, blandimentis vitae evictam.* Adde Ann. IV, 57, & XI, 37.
Pag. 111. *l.* 14. *Vettius Bolanus e praesentibus*) Ex iis, qui comitabantur Principem.
ibid. l. 29. *Atrox exarsisset*) Vulg. *atrox arsisset*, in quo prior vox absorpsit *ex;* recte monente Ryckio ex Cod. Agric. in quo nostrum est.
Pag. 112. *l.* 23. *Partes modeste distraxerat*) Victas quidem, sed e quibus metus, a victricibus, etiam hoc ferocioribus, & a se invicem *distr.*
ibid. l. 24. *At apud victores orta seditio*) Pich. haec olim turbata magisque a Lipsio tentata bene restituit. Sed addendum reliquit, quod ob prioris vocis parem finem interciderat, *at;* respondens *τῷ quidem.*
ibid. l. 25. *Nisi numerus caesorum invidiam bello auxisset*) Ryckius ex ed. Puteol. repetit *numerus — auxit;* quod Rhen. in nostrum melius correxerat. Florent. enim *auxisset;* unde illud *nisi* ex *ni* l. *n̄* absorpto voce *num.* reddendum fuit.
ibid. l. 28. *Tempestivis conviviis gaudent*) h. e. quae non legitima convivii hora, die summo f. solis occasu, sed iam de die medio agitabantur, lautiora & luxuriae plena. Suet. de Nerone: *Epulas a die medio ad mediam noctem protrahebat.* Pluribus ea primus recte illustravit Lipsius in Excursu ad Ann. XIV, 2.
Pag. 113. *l.* 11. *Sed erant agminis coactores*) h. e. qui ad agmen claudendum & impellendum additi custodes; ne quis agmen desereret, aut ab eo aberrans interciperetur &c.
ibid. l. 21. *Ut fastiditi*) Per recusationem imperii bis oblati; cf. supra I, 52, & II, 51.
ibid. l. 31. *Inter inania belli assumtus*) h. e. praeter quam quod oportebat & bello usui erant, adscitus ad exercitus magni speciem faciendam, bene observante Pichena.
Pag. 114. *l.* 13. *Intra quadragesimum pugnae diem*) Nolis

egredi diem *XL;* id quod vetat vocula *intra.* Ernestius sane non bene tentat *ultra.* Noster dicit, foedum ipso XL die a pugna fuisse spectaculum. Sic & Liv. XXXVI, 10: *Intra decimum diem quam Pheras venerat, his perfectis* &c. h. e. ipso decimo die.

ibid. l. 18. *Exstructis altaribus*) *Vitellii Genio* & *Victoriae;* quod pluribus illustrat Lipsius.

ibid. l. 22. *Hinc irrupisse legionum agmen*) Int. *in Vitellianos;* neque contra Cod. Flor. & vulg. muta cum Ern. in *erupisse*, utut sic habeat MS. Guelf. Sic & *coortos* int. *in eosdem.*

ibid. l. 29. *Fors rerum*) Ernestius ex ed. princ. dedit *fors.* Sed non omnis fors est a *forte* s. *fortuna.* Est & illius pars ab ipso homine s. a ratione. Fortunae vero proprium, variam s. mutabilem esse. Ann. XII, 19: *mutatione rerum permotus*, & *fortunae commutationem miserari* —. Plin. Epist. III, 7: *fragilitatis humanae ratio subit.*

Pag. 115. *l.* 21. *Mendacium valuit*) Quod iam narraturus auctor.

ibid. l. 26. *In argumentum fabulae*) h. e. ad fidem mendacio faciendam.

Pag. 116. *l.* 7. *Ad nomen eius Vitellius excitabatur*) s. commovebatur.

ibid. l. 27. *Esse privatis cogitationibus progressum*) Sic Cod. Flor. & Pich. tuetur. Lipsius maluit *regressum*, quod rec. Bernegg. & sqq. omnes. Et sic oportuit addi *pr.* a *cog. regr.* Sed cum Pich. sumere malumus, *esse pr. cogit. progressum;* quippe privati in medio siti, e quo procedant, plus minusve. Sed qui in summo sunt, aut consistant, aut ruant necesse est &c.

Pag. 117. *l.* 4. *Praesenti facinori*) Sic Put. melius quam Rhen. ex MS. Bud. *facinore. Praesens facinus* sit, quo quis aemulo imperii statim auxilium fert contra parem.

ibid. l. 19. *Iuxta Deos*) h. e. nutu Deorum.

Pag. 118. *l.* 3. *Satis clarus est apud timentem, quisquis timetur*) Ergo & ipse claritudinem augebis, dum aliis eris timori.

ibid. l. 5. *Sibi ipse Vitellius documento*) Iuxta Cod. Flor. & Guelf. omittit Ernestius *est*, quod vulgo editum.

ibid. l. 6. *Nec Othonem*) Vulg. *ne Oth.* unde sqq. praeter rem aliis suspecta; sed construe: *Et Othonem non quidem ducis arte — sed — desp. victum, iam des. — fecit* Vitellius. Frequens Nostro & aliis dicendi ordo.

ibid. l. 28. *Pericula ex aequo partiemur*) Pich. ex Cod. Flor.

rescripsit *pericula;* nihil ex eodem mutat in vulg. *partiemur.* Sed I. Gron. vult, in eo legi *patiemur.* Probant Ryck. & Ernest. quia pericula non partiri, sed subire dicamur. Fortes tamen & amici adeunt, & communicant pericula; quod Cicero de amic. 24 dicit. Conf. infra c. 97; & Liv. XXI, 7: *Inde partiens curas simul inferendi atque arcendi belli.*

ibid. l. 31. *Hos ira*) Int. victos, ut quos magis spectat dictum de acriori disc. — *Illi*, victores.

Pag. 119. *l.* 5. *Parsimonia*) Ex qua ipse Vesp. *antiquo cultu victuque adstricti moris auctor* exstitit; vid. Ann. III, 55. Cf. Ann. XII, 53 extr. Diversa erat paupertas, intra quam Vitellius, abdomini natus, agebat; cf. supra c. 59. Haec enim inelegans erat, & ipsa *inscitia.*

ead. Sapientia) Int. regendae civitatis: & haec comitem habet lenitatem. At in Vitellio stultitiae & luxuriae socia erat saevitia; per quam regnum exercetur.

ibid. l. 7. *Nam qui deliberant, desciverunt*) Qui *deliberant* s. dubitant, an contra Reip. potitorem illam tueantur, ii tantum huic concessisse videntur, ut ipsa deliberatio pro defectione habeatur. Sed audentes fortuna adiuvat: & victoriae ratio non redditur.

ibid. l. 25. *Aut templum situm tradidere*) h. e. positum. Vulg. *aut templum. sic trad.* unde coni. & interpr. inanes, quas omittimus in re levi. Noster Ann. II, 7: *Ara sita Druso;* & IV, 64: *effigies Tib. sita* &c. *tradidere* h. l. reliquere posteris.

Pag. 120. *l.* 1. *Has ambages*) Vaticinii obscuritatem s. ambiguitatem.

ibid. l. 7. *Initium ferendi ad Vespasianum imperii*) Alii ferebantur ad imperium, diversis caussis; sed ad Vespasianum ferebatur imperium. Neque opus tentare, *deferendi.* Tib. autem Alex. Praefectus Aegypti; cf. supra I, 11; II, 74.

ibid. l. 8. *Alexandriae coeptum*) Ernestius malit *captum.* Sed & Cic. sunt *prima initia*, & Terent. *narrationis incipit initium. Initia imperii* apud Iud. exerc. sed *prima* s. *coepta* in Aegypto.

ibid. l. 15. *Non parata consensione*) Vulg. a Puteol. *non parata cognitione;* quod emendat Lipsius in *paratu ac concione.* Pichena, *parata concione;* quod rec. Bern. & Freinshem. ac sqq. Nos verius & propius a ductibus priscae lect. damus. *Consensio* secuta est, non *parata* fuit: & ea opus est in hac re. Imp. salutatus demum concionem habiturus erat.

ibid. l. 23. *Mens*) Int. Vespasiani.

ibid. l. 26. *Ut primum tantae multitudinis offusam oculis caliginem disiecit*) Ipse animum colligens.

ibid. l. 27. *Militariter locutus*) Non subtili & comta s. urbana oratione, sed valida ad animos militum; qualis ab ingenio militari proficiscitur.

Pag. 121. *l.* 15. *Cum regno Sohemus*) Int. Sophenes; conf. Ann. XIII, 7, & not.

ibid. l. 16. *Antiochus*) Comagenae rex, partem quoque Armeniae nactus; Ann. XIV, 26.

ibid. l. 18. *Agrippa*) F. Agrippae I, Iudaeae regis, ipse rex Trachonitidis.

ibid. l. 20. *Regina Berenice*) Iulia compellata & Tito amata; cf. supra cap. 2; filia Agrippae I regis Iudaeae, & soror Agrippae II regis Trachonitidis; nupta primum Herodi, Chalcidis, dein Polemoni II Ponti & partis Chalcidis regibus.

ibid. l. 24. *In Pontum*) Ex Flor. restituit Ryck. praep. ante omissam.

Pag. 123. *l.* 5. *Dyrrhachium pedite atque equite*) Quod in Cod. Flor. h. l. abest *peteret*, in edd. ingestum, Ryckius omisit primus. Ita ad *Dyrrhachium* aeque & ad *mare* refertur *clauderet*.

ibid. l. 10. *Si sibi Brundisium*) Edd. post Rhen. ex huius coniect. *si simul*. Sed Ryckius rectius *sibi* ex MS. Flor. cett. restituit ac tuetur.

ibid. l. 21. *Ad obtinendas iniquitates*) h. e. ad consequenda iniqua accusationibus.

ibid. l. 22. *Haud perinde obstinante*) Int. animum. Restituit e Flor. Ryck. pro vulg. *obstinato*.

Pag. 124. *l.* 3. *Aquileiam progressae*) Delet male repetitum *iam* post *Aquileiam* Ryckius auctore Flor.

Pag. 125. *l.* 6. *Poppaeus Silvanus*) Sic Pichena h. l. & III, 50, & IV, 47, ex Flor. restituit pro vulg. ante *Pompeius Sullanus*. Mavult tamen Ryckius *Pompeius Silvanus*; idque parum firmum rec. Broter.

ibid. l. 10. *Quaestus cupidine*) Nihil certius hac emendatione Grotii pro vulg. *quietis cupidine*; indubiam fecit exemplo Annaei Mellae, de quo Ann. XVI, 7, Noster: *simul acquirendae pecuniae brevius iter credebat per procurationes* &c. Fuscus & procurationes suscepit, nec sane quietus fuit. Frustra igitur obnititur Ryck. & post eum Ernest. magis lapsus est.

ibid. l. 11. *Dux coloniae suae*) Haud satisfacit nobis Ryckius, qui ex Plut. Galb. 6 *Coloniam opp. Hisp.* huc trahit; ibi enim melius legi *Cluniam* credimus cum Xylandro & Reiskio. Nobis quidem *suae* suspectum.

Pag. 126. *l.* 19. *Vernacula utebantur urbanitate*) Sic e Flor. ceteris, & edd. ante Rhen. restituimus, sed intercludimus ut rationem, quare incuriosi fuerint, scil. intenti circulatorum & scurrarum ludis. Scurrarum urbanitas in Italia sueta. Rhen. omisit *utebantur*. Lipsius inde non bene coniecit *ut rebantur;* quod I. F. Gron. rec. ac perperam retinent edd. seqq.

ead. Vernacula urbanitate) Qualis est circulatorum & scurrarum. Conf. Suet. Vit. 14 de vernaculis.

ibid. l. 21. *Abscisis furtim balteis*) Sic I. Gronov. ex Flor. Vulg. *abscissis.*

ibid. l. 29. *Saevum spectaculum*) Flor. *scaevum;* quod frustra rec. I. Gron.

Pag. 127. *l.* 14. *Ante aquilam*) Int. *suam quamque.* Sic non opus rescribere *aquilas.* Flor. *aquila.*

ibid. l. 19. *Et non Vitellio Principe dignus exercitus*) Exp. & exercitus dignus Principe, si non Vitellius fuisset. Frustra Rhen. glossema putavit totam clausulam *decora — exerc.* quae abest in Cod. Bud.

Pag. 128. *l.* 8. *Comitia Consulum cum candidatis civiliter celebrans*) h. e. non tam Principem agendo, quam parem cum illis, ipse, credo, Consulatum gesturus. Sed & conf. Plin. paneg. c. 71.

ibid. l. 28. *Tum Centurionem*) Hanc lectionem firmat Pich. ex MS. uti is antea *a praefectura cohortis* ex Merceri & Lipsii sententia dedit.

Pag. 129. *l.* 14. *Quod reversis ab exsilio iura libertorum concessisset*) Galba quidem exsules patriae, sed bona reversis non reddiderat. Vitellius iis iam concedit iura in libertos, qui scil. debebant patronis operas, &, si egentes essent, alimenta, denique ex testamento semissem. Apposite vero Martialis (Lipsio laudatus) L. X, 34, ad Trai. *Qui sua restituis spoliato iura patrono; libertis exsul non erit ille suis* &c.

ibid. l. 17. *Abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus*) Clam collatis pecuniis in potentes, a quibus protecti eluderent patronos.

ibid. l. 26. *Infamibus Vaticani locis*) Scil. aëris impuritate.

ead. Magna pars tetendit) s. habitavit. Int. vero *tentoria.*

ibid. l. 27. *Adiacente Tiberi*) Sic e Flor. ediderunt Ryck. & I. Gronov. neque tamen hic aut Ernest. verum intellexere, cum putarent, *Tiberim adiacentem* dici; & dum id verbum de flumine adhibitum doceatur, retinet Ernest. male vulgatum *adiacentia Tiberi*. Sed expone, *adiacente Vaticano* campo f. quod is adiaceret *Tiberi*.

Pag. 130. *l.* 21. *Super insitam inerte animo ignaviam*) Quam primi recipimus vocem *inerte* aliis omissam, eam Pichena divinavit ex addito in Flor. *insitam morte animo*. Animo artis & consilii experte insita etiam ignavia f. timiditas. Iunguntur & saepe Ciceroni aliisque.

ibid. l. 24. *Liberti Principum*) Int. *priorum*. Lipf. frustra coniicit *Patrum*, aut de his intelligi nostrum vult. Neutrum probabile.

Pag. 131. *l.* 4. *Facem*) Vulg. *faces*, contra Fl.

ibid. l. 11. *Ganeaque*) Flor. *Gaianeaque* f. uti I. Gronov. vidit *galneaque*. Unde Pich. ex coni. Palmerii rescripsit nostrum pro corrupto ante *Caianae aquae*.

Pag. 132. *l.* 11. *Adversam eius fortunam ex aequo detrectabant*) f. fortunam adversam partiri nolebant; cf. supra c. 77 not.

Pag. 133. *l.* 1. *Mare quoque etesiarum flatu in Orientem* &c.) Sic pulchre invenit ex interpolata lect. Cod. Bud. Rhen. & convenit Cod. Flor. in quo tamen etiam vox *etesiarum* divulsa glossemate legitur: *& Esi flabra Aquilonis. arum flatu* &c. indito scilicet ex aliis auctt. I. F. Gronovius primus reiecit vulg. *mare quoque Etesiae flabant. harum flatu in Orientem* &c.

ibid. l. 4. *Caecinam & Valentem expedire ad bellum iubet*) Vulg. *expediri;* conf. supra I, 88. Duces certe expediebant.

ibid. l. 15. *Meditantis*) Flor. cett. *meditatio*. Unde Rhen. fecit *meditanti;* I. Gronov. & Ernest. *meditato*. MS. Agric. *meditantis*, quod propius videtur, neque minus aptum τῷ *inter artes erat*.

ibid. l. 25. *Mox vexilla quartae, decimae, & sextaedecimae legionum*) Vulg. falso: *mox vexillarii quartaedecimae & sextaedecimae legionum*. At legiones aut cohortes earum praecesserunt, quas dein aliae secutae. Neque sic locum h. l. habent *vexillarii* (veterani) qui in postremo agmine erant. Tum legio XIV ob hostilem in Vit. animum remissa in Britanniam fuerat. MS. vero Flor. habet: *mox vexilla in quatuor decum XIII legionum*. Sub illo IN latere puto *IV*,

quod notarius interpolando expressit per *quatuor*. Sub *XIII* lateat *XVI*, quam exprimit vulgata. Legio enim *XIII* in Pannonia agebat, Vitellio adversa & e partibus Vesp. cf. cap. 86. Sic putamus, nos minus aberrare in vero edendo, quam cett. edd.

Pag. 134. *l.* 19. *Mox vilem*) Ernestius *vilem mox*. Nos ordinem MS. Flor. & cunctis a Rhenano receptum sequimur. Tangit autem hic solum *Caecinam*, quem supra I, 53, cuncta miscuisse & privata vulnera malis Reip. contexisse dixit. Unde Ernest. mox praetulit ex ed. princ. singularem in verbis, quae vulgo leguntur: *anteirentur — videntur*. Et sane cum Valente certabat unus Caecina; uterque iam anteiverat Bassum.

ibid. l. 21. *Pervertisse ipsum videtur*) Expunximus iuxta Lipsii monitum, quod h. l. male repetitum aut inculcatum habent edd. *Vitellium*. Et in MS. Agric. eidem voci subiecta puncta notat Ryck.

In huius libri fine Flor. habet: *Cornelii Taciti liber octavus decimus explicit. Incipit nonus decimus.*

IN HISTORIARUM LIB. III.

Pag. 136. *c.* 1. *l.* 5. *Donec a tergo vires universae consurgerent*) Int. *in arma*.

Pag. 137. *l.* 23. *Vos, quibus fortuna in integro est*) Cum contra Antonio fortuna esset afflicta (cf. Ann. XIV, 40; H. II, 86) exque periculis maior audacia.

ibid. l. 25. *Impulsas Vitellii res*) f. motas. Impulsu hostis primus movetur loco f. nutat, mox omnis urgente maiori vi profligatur. Sic Livio & aliis dicuntur *antesignani*, *prima frons*, *acies impelli*.

Pag. 138. *l.* 3. *Huc illuc tracturus interpretatione*) Vulg. *interpretationem*. Nostrum recte vult Acid. firmatque Ernest. ex Cic. Acad. IV, 26: *haec disputationibus huc & illuc* (in diversa) *trahuntur*.

ibid. l. 5. *Auctorque gravior*) Vulg. *eo gratior*. Sed MS. Flor. & ed. pr. *gravior*; quod Ernest. probaret, si additum esset *auctor*. At statim sequitur *proxima C. Fusci auctoritas*; & ipse antea: *auctor consilii ero*. Ex fine vocis *videbatur* facile intelligitur omissio illius *auctor*. Pariter Nostro infra cap. 43 init. *Val. Paullinus* dicitur *eo gravior auctor*.

ibid. l. 22. *Ut transmittere in Italiam, impune & usui foret, scriptum Aponio Saturnino*) In edd. ante Pich. permixtio integrarum pagg. ita facta, ut quae auctore Lipsio a Pich. in verum ordinem restituta leguntur a cap. 7 extremis verbis *revirescere cred.* ad cap. 9 verba *ut inimici* h. l. ingesta essent, & quae nunc sequuntur, a connexis misere distracta. Librariorum hic error, quem omnes MSS. secuti sunt, planissime demonstrat, hos omnes ex uno Flor. fluxisse. Simili vitio disturbationis etiamnum laborare lib. V & VI Ann. suspicati sumus in notis ad Ann. V, 6, & VI, 7. Oratos volo, quibus copia est conferendi pagg. MS. Corbei. ut rem examinent, Tacito & historiae Tiberianae profuturam.

ibid. l. 25. *Inermes provinciae*) h. e. deductis in Italiam legionibus nullo munitae praesidio.

ibid. l. 29. *Remissum id munus*) h. e. non acceptum.

ead. Ne inter discordias externa molirentur) h. e. extra patriam suam inter discordias civiles, rei Rom. molirentur pericula.

Pag. 139. *l.* 3. *Fidei commixtione patientior*) h. e. ob fidem socialem, s. coalita fide patientior. Vulg. autem absque sensu *fidei commissae patientior.* Sic coniecerat Pichena ex Flor. in quo est *commissior, pat.* credo autem scriptum fuisse *commistioe.* Commiscentur, h. e. sociantur, homines, consilia, animi, quidni & *fides?* conf. infra IV, 58: *socii saepe nostri, exscindi urbes suas seque — cremari pertulerunt; neque aliud pretium exitus, quam fama fidesque;* & quae de Saguntinis aliisque similia dicit Livius, XXV, 7 &c.

ead. Imposita) MS. Flor. & edd. priscae *posita.* Sed Rhen. tacite dedit *opposita.* Ernestius restituit prius. Nos verum ex prisca scriptura *iposita* obliteratum reddimus.

ibid. l. 4. *Septiminus*) Sic e Flor. & edd. priscis restituit Ryck. pro *Septimius.*

ibid. l. 6. *Auriana*) Rhenanus primus male immutaverat in *Tauriana.* Sed verum propugnat Lips. quod est in Flor. & Vat.

ibid. l. 13. *Cui gloriam*) Vulg. *quam glor.* Inde interpretes & ipse Lips. in h. l. haeserunt, mutatoque mox *et* in *ei* nihil iuverunt. Facilis vero error fuit ex notis scribendi a *quoi* (*cui*) in *quam.* Praeter id, quod ipse strenuus erat, gloriosum videbatur, sub tanto duce militasse &c.

ibid. l. 19. *Occupantes Aquileiae proxima quaeque* &c.) Redimus lectionem, quae a Puteol. obtinet & per Pich. propagata; a qua Ryckius, I. Gron. & Erneſt. a Lipſio & I. F. Gron. seducti deſcivere ad minus probabilem *occupata Aquileia in proxima quaeque & Op. & A. l. a. accipiuntur.* Praep. *in* certe abeſt a Flor. & ceteris non favet niſi editio, quam Lipſ. Romanam vocat, (ed. pr. an Beroald.) Quam parum Latina conſtructio ſit, *in pr. quaeque, Opitergii* &c. *accipiuntur;* quam inepte illud *quaeque* in duobus locis ponatur, aut haec illis ſubdantur, quis non videt? Sed plura monendi non locus.

ibid. l. 25. *Sebonianae*) Sic ex MSS. Flor. Vatt. tutius reſcribimus, quam cum vulg. *Scriboniae;* quod Put. finxit. Nos eam ex Rhaeticis alis putamus, de quibus vide I, 68. Apud Rhaetos certe ſ. *Sublavio* civitas ſ. *Sebio, Sabio.* Et ſpatium inter ſ & b in MS. Flor. maius eſt quam pro una literula; ſed ludere nolumus.

ead. Forum Allieni) Sic Ryck. ex MS. Agric. lapidibus & numis; & poſt Cluver. coniicit eſſe *Ferrariam.* Al. *Alieni.*

Pag. 140. *l.* 1. *Vulgata victoria, poſt principia belli ſecundum Flavianos*) h. e. *cum belli haec initia Flavianis ſecunda in famam victoriae auctiorem vulgata eſſent* &c. Sic ſuperſedeas coniecturis aliorum non ſecundum Taciti ſenſum factis.

ibid. l. 7. *Adductius*) h. e. *ſeverius.* Locutio ab adductis habenis petita. Ante Pich. male *audacius.*

ibid. l. 23. *Et interiectus exercitus Rhaetiam, Iuliaſque Alpes, ne* &c.) Malumus Pichenae lectionem & ad Lipſii ſenſum & ad Cod. Flor. utut dubie emendatam retinere, quam cum novioribus edd. eam facere parum intelligibilem. Sic Flor. *Et intertectus exercitus p̃tiam Iuliaſque alpes.* Farn. & Vat. conſentiunt, ſed teſte Lipſ. — *Retiam* — habent. I. Gronov. vult legiſſe *pretiam;* indeque facit *per Rhetiam*, quod rec. Erneſt. neſcio quo ſenſu; idemque reſtituit *ac* (ante *ne*) a Pich. deletum. Pich. dubitabat in voce *Retiam;* quam ſanam puto; (infra c. 15: *& ingens Germanorum vis per Rhaetiam timebatur*). Sed magis deſidero poſt exercitus vocem *itinera* (*per Rhaetiam* &c.) quae proprie *obſepiri* dicuntur. Veteres dicebant l. certe ſcribebant *itera;* quo facilius per ultimum vocis (*exercitus*) abſorberi potuit. Neque etiam placet illud *interiectus.* Sed nimium ſic audemus: *Et inter haec exercitus itinera per R. I. A. ac ne pervium illa* (parte) *G. e. ſ. obſepſerat.* Aliis locum damus, coniiciendi meliora. In-

fra cap. 53 Antonius dicit *interfepta Germanorum Rhaetorumque auxilia.*

Pag. 141. *l.* 16. *Prima hoftibus prodidit tempora belli*) f. *permifit;* h. e. tempora fibi opportuna tranfmittendo, hoftibus fpatium dedit.

ibid. l. 21. *Vipftanus Meffalla*) Alii, ut ubique, *Vipfanius Meffalla.*

ibid. l. 25. *Temeritatem victa arma tractantium incufans*) Fuerant enim ante in partibus Othonis f. victis.

Pag. 142. *l.* 1. *De exercitu fecuri*) Sic Flor. Scil. Caecina laudaverat exercitum Germ. ut victorem. Hi quamvis nuper victi, iam fecuri. Ita mittimus, quod ex ingenio refcripfit Lipfius, *exitu.*

ibid. l. 5. *Recitatae pro concione epiftolae*) Apud Flavianos, ante quam mitteretur refponfum ad Caec.

ibid. l. 16. *Et, ut proditionis*) Int. *nomine;* f. uti I. F. Gronov. explicat *quafi ob proditionem;* cf. eum & Drakenborch. ad fimilia Livii IV, 50, V, 33, XXVII, 7, *ira quaeftionis, uxoris corruptae, fugae.* Cf. fupra I, 12, ac quem laudavimus Periz. ad Sanctium III, 4, p. m. 621. Nil ergo tentes cum Faërno & Freinsh. *rapiuntur metu proditionis: ira* &c. l. cum Lipfio quidquam addas aut mutes.

ibid. l. 26. *Aponius*) Sic MSS. & edd. ante Rhen. & reftituit Ryck. cum Pichena dediffet *Aponianus.* Rhenanus omiferat.

Pag. 143. *l.* 1. *Iniici catenas Flaviano iubet*) Simulata ira, ut eum exitio fubtraheret; ut Marium Otho, fupra I, 45.

ibid. l. 7. *Mox converfus ad figna, & bellorum Deos*) Bellorum f. militares Dii ipfa habebantur figna.

Pag. 144. *l.* 3. *Obverfis militum ftudiis*) Int. *ad Antonium.* Sic infra c. 83: *Milite ad fanguinem obverfo,* h. e converfo.

ibid. l. 20. *At claffis Corn. Fufcum Praefectum fibi deftinat*) Inferimus h. l. *at;* quod prior vox abforpferat, atque res ipfa poftulat. Scil. claffis Baffum, quod cunctatus effet, fufpectum habens, alium fibi deftinavit f. elegit Praefectum.

ibid. l. 21. *Accurrit*) Sic Flor. & Put. unde defcifcens Pich. dedit *accucurrit.*

ead. Baffus honorata cuftodia) h. e. additis cuftodibus ex honoratis, (qui honoribus fungebantur militaribus) qui ipfum obfervarent ut fufpectum.

ibid. l. 23. *Mennio Rufino*) Is ergo iam in partes Vefpafiani tranfierat. In Flor. vero, *uiuennio R.* Vatic. *Iuveniorum.*

ibid. l. 25. *Caesaris liberti*) Int. *Vespasiani*, quem & *Caesaris* nomine auctum dixit Noster II, 80. Vitellius demum posthaec id nomen, quod ante aspernatus erat, sumsit III, 58.

ibid. l. 28. *Secretiora castrorum*) Puteol. *secreta*, quod vulg. Sed MS. Flor. & Bud. *secretorum;* unde Lipsius suasit *secretum*, quod iam Rhen. voluerat & rec. Ryck. Sed Pich. maluit nostrum. *Secretiora* autem intellige *consilia castrorum.* Sic & supra c. 12 *soli defectores in castra coiisse* dicti.

ibid. l. 31. *In arcto commeatum*) MS. Flor. *in arce commeatum*, quod Puteol. bene correxit *in arcto.* Rhenanus male rescripsit *inopia commeatuum*, & Lipsius argutatur *arcem commeatuum* (ut appositio sit *classis*). Sed Ryck. veterem lect. iure restituit.

Pag. 145. *l.* 4. *Imagines dereptae*) Sic Ernestius pro vulg. *direptae;* & nos cum Broterio imitamur. Mox enim dicuntur *proiectae.*

ibid. l. 9. *Cuncta simul erumpunt*) Acidalius mavult *cuncti*, idque probat Ernest. Sed si *cuncta* casum quartum a verbo rectum credas, (uti Cic. *stomachum erumpere in quem*, & Ter. Eun. III, 5, *gaudium erumpere* active dicunt); feras vulgatum.

ibid. l. 15. *Ut armatorum millia*) Vulg. a Puteol. *ut tot arm. m.* Sed illud *tot* & abest a MSS. Flor. Bud. Agric. & praeter rem inculcatum est. Nobis placet infinitum *millia*, uti ap. Virg. Ecl. II, 21, *Mille meae Siculis errant in montibus agnae*, de grege maximo dicitur. Itaque cum Ryckio delemus. Disiungimus autem hoc novum dictum a proximis; (quomodo & Puteol. punctum interposuerat, ab edd. sqq. male mutatum cum intercisione, quasi vicisse tantum dicerent, ut — dono darentur. Nihil veri sensus his inest. Duo sunt, quo *cecidisse gloriam* suam queruntur, 1) *ut* absque proelio traderentur iam legionibus, a se olim victis; 2) *ut*, (quod gravius est) velut grex venalis etiam exsuli Antonio dono darentur armatorum millia.

ibid. l. 19. *Etiam Principi auferri militem. integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles, militibus quid dicturos*) Novam damus lectionem, pro vulgata ex permixtione in libris scriptis orta. Nimis longum foret & taediosum, referre curas aliorum. Criticorum enim multi similes sutori malo, qui stupore vulgi factus nobilis. En vulgatam, in qua edendo faciunt, ut nihil intelligant lectores: *etiam militibus*

Principem auferre, licet int. incr. Flav. q. part. viles. quid dicturos. Sed audiamus Pichenam testem MS. Fl. *etiam militibus principem auferre lite. integros* &c. Optime certe dispuncta videmus *integros* &c. a prioribus, quibuscum miscenda non erant. Tum in fracta voce *litem*, (unde vitiosius fecere *licet*) quis non videat *militem*, sed divulsum inde *m* per inscitiam librarii male additum voci *Principi*, ita ut scriberetur *Principem.* Credo *m* errore omissum, dein in margine annotatum, alio tandem ingestum esse. Sic vero etiam illud *militibus* ex inferiori linea in superiorem infausta manu retromotum censemus; cuius generis vitia plura in MS. notantur. Quare illud *militibus* remittimus in suum locum. Ceterum cum Ferreto Lipsius, Vertranius, Grotius, I. F. Gronov. aptius iudicarunt etiam *milites Principi auferre.* Sed nec originem vitii viderant, nec cetera sanarunt.

ibid. l. 21. *Reposcentibus*) h. e. *quaerentibus*, quasi coram quibus causam dicerent; cf. Liv. XXXIX, 37.

Pag. 146. *l.* 13. *Belli luem*) An *belli vim?* quod Rhen. mavult. (Faërnus, Mur. Acid. *molem.*) Supra I, 89: *Longa bello materia.*

ibid. l. 29. *Et acerrimus quisque sequentium*) Eorum, qui ante sequebantur hostes; sic & *feras sequi acri cursu* dicitur.

Pag. 148. *l.* 4. *Forte victi*) Domina campi, quae saepe plus potest, quam ratio. Sic nemo amplius l. tentet, l. haereat.

ibid. l. 8. *Quos militibus legionariis, quamquam raptim ductos, aequabant*) MS. Flor. *quos militiae leg. q. r. d. aequabant.* Puteol. emendabat: *quos militiae gloria l. q. r. d. aequabat.* Rhen. *militiae* adverbialiter dictum putat. Pich. ex coni. edidit, *quos militibus leg. — aequabat;* & sic Bernegg. Dein I. F. Gronov. Freinshemium secutus & Broter. Puteol. lect. restituit; Ryckius miscuit *gloria — aequabant;* Ernest. Florentinam reddidit *militiae* pluraliter accipiens. Nos velimus: *quos legionariis, quamquam raptim militiae* (in militiam) *ductos aequabant.* Sed nihil definimus.

ibid. l. 12. *Tanto minorem ad resistendum animum dabant*) Lipsius eumque secuti omisere *tanto.*

ibid. l. 21. *Haec in medio pulchra dictu*) h. e. *publice* s. in commune pulchre dicebantur.

ibid. l. 22. *Illa sibi quisque, Posse*) Int. quasi dicebat, *posse.* Mox Rhenanus inutiliter delet *in* ante *plano;* conf. infra V, 23.

ibid. l. 29. *Deditae ad duces pertinere*) Rhenanus comparat h. l. Liv. XXXVII, 2.

ibid. l. 31. *Rupturi imperium*) Sic e Flor. bene restituit Ryck. Antea male *rapturi.*

Pag. 149. *l.* 9. *Neque enim ambigua esse, quae occurrant, noctem, & ignotae situm urbis*) Simile Livii V, 39, adducit Ernestius.

ibid. l. 12. *Nisi explorato, nisi die*) Ryckius ex MS. Agric. quamvis assentiatur Lipsius, frustra invertit ordinem *nisi die, nisi expl.*

ibid. l. 15. *An operibus & vineis*) Cod. Flor. h. l. glossema inculcatum habet: (*machinamenti genus ad expugnandos muros in modum turrium factum*) quod primus omisit Puteol.

ibid. l. 22. *Et aliena munimenta*) h. e. adversa s. infesta oppugnantibus.

Pag. 150. *l.* 4. *Tertiam decimam legionem*) Sic MS. Flor. & edd. ante Rhen. qui abscidit h. l. *decimam;* quod dein *tertiadecima* (etiam in Flor. & Puteol.) recurrat. I. Gronov. utrobique *tertiamdecimam* edidit, duas fuisse putans. Tacitus supra I, 37, vocat *XIII geminam;* & II, 11, 43, 67, 86, III, 1, 7, simpliciter *XIII* dicit. Pichena h. l. verius scribi *XIII*, dein *tertiam* censet. Praetorianum vexillum certe fuit apud *Tertianos;* atque dux a dextra regebat aciem. Tertiani etiam potissimi in hoc exercitu fuere; vid. c. 24.

ibid. l. 9. *Per apertum limitem*) *Limes apertus* h. l. opponitur *aggeri*, quae erat media eminentia viae coaggeratis lapidibus strata: & est, quod Ernest. (cf. Liv. XXII, 15) ostendit, immunita viae pars. Infra Noster c. 25 *limitem viae* dicit. Scil. is agris confinis.

ibid. l. 19. *Proruere ratio fuit*) Causa & propositum fuit.

ibid. l. 25. *Cum vexillis nonae*) An *vexillariis?*

ibid. l. 28. *Rapaces atque Italici*) Vexillarii Rapacis & Italicae legionum.

Pag. 151. *l.* 3. *Notum pugnae signum*) s. tessera ad pugnam data.

ibid. l. 14. *Ut tela vacuo atque aperto excuterentur*) E loco vacuo arboribus & undique patenti.

ibid. l. 18. *Lateque cladem intulissent*) Vulg. *intulisset*, int. *balista;* unde Lips. dein haeret, & varie tentat l. *balistae proruebant*, l. mox inepte *tormento tum.* Sed balista a tormentis distinguitur. Unde nobiscum puta *intulissent* scil. Vitel-

liani. Igitur & ante *lateque* cum Put. punctum minus reponimus.

ibid. l. 24. *Donec adulta nocte, luna surgens ostenderet acies, falleretque*) Simile exemplum lunae quasi commilitantis ex Flor. III, 5, Plut. in Mithr. adducit Lipsius.

Pag. 152. *l.* 2. *Cur rursum sumsissent*) Vulg. *cur rari sums.* unde Lips. ad hist. & sententiam voluit *resums.* (cf. supra II, 44) Ferrettus *rursus sums.* quod probat Ernestius. Nos *rursum*, cuius extremum initio seq. idem, eoque absorptum intelligitur. Ryck. ex MS. Agric. vult *cur nam.*

ibid. l. 11. *Mox infensius praetorianis*) Recte sic monuit I. F. Gronov. pro vulg. *infensus;* probantque Ryck. Ernest. & nemo receperat.

ibid. l. 14. *Nam ignominiam consumsistis*) Dictioni huic nihil luminis afferunt, qui non ad rem referunt. Supra L. II, 44, & 67, docuit auctor, praetorianos (proprium Othonis militem) apud Bedriacum victos, a Vitellio, quod ex ipsis metueret, primum separatos, dein dimissos arma ad Tribunos detulisse. Hinc Antonius eos vocat paganos, ni vicissent, & ipsis iam ignominiosa cuncta a *victore* passis nihil superesse, si denuo victi fuerint, nisi mortem, refert ad animos.

ibid. l. 21. *Deduceretve*) MS. Flor. & edd. ante Lips. *duceretve.* Lipsius ob antithesin dedit *diduceret*, quod inde est vulg. Nobis placet magis *deduceret*, h. e. *averteret*, *subduceret*, quod erat pavoris.

ibid. l. 22. *Impulsos sensit*) Vulg. *pulsos.* Acidal. malebat *perculsos*, quod rec. Ernest. Nostrum propius est, & convenit rei. Scil. iam *cedentes*, mox *obturbantur* h. e. *disiiciuntur.*

ibid. l. 30. *Impubem filium*) Sic MS. Flor. monente Ryckio, & rec. I. Gron. Ernest. pro vulg. *impuberem.* Sic & infra IV, 14, teste Pich.

Pag. 153. *l.* 3. *Precabatur piatos patris manes*) Malim *deprecabatur*, int. *culpam.* Mox frustra revocat Ernest. ex Puteol. *placatos;* pro quo Lipsius dederat ex MSS. *piatos* (Flor. *platos*). Malim *impiatos*, h. e. impie tractati patris manes deprecabatur. Sensus constat, & congruunt sqq. *Placatos* certe absonum est. Necdum enim placamentum praecesserat.

ibid. l. 18. *Incipere oppugnationem fessos* (*per diem noctemque exercitum*) *arduum* &c.) Vulgo: *incipere oppugnationem*, *fesso p. d. n. exercitu*, *arduum* &c. Sed MS. Flor. & ed. pr. *fessos p. d. n. exercitum.* Et sane placet *incipere — fessos;* sed &

ceteris ſubveniendum. Neque tamen vulgata ſatis ſana. Quid enim ſit *feſſo per diem noctemque ex.* haud intelligo. Poſſumus *fatigari* per diem noctemque; ſed *feſſi* ſumus, cum *deficimus*. Quare randem intercludimus (*per diem noctemque exercitum*) int. *erat in proelio, itinere, ceteriſque laboribus.* Sic lectio MS. Flor. ſervatur. Conf. infra c. 53 Antonium de hoc proelio ad Veſpaſianum.

ibid. l. 22. *Munire caſtra*) Erneſtius h. l. ſignum rogandi ingerit.

ibid. l. 27. *Ex temeritate ſpes*) Vulgo *&* *ex*. Sed auctore Flor. & ed. pr. delent & I. Gron. & Erneſt.

Pag. 154. *l.* 17. *Hormine ad ingenium*) Omnes edd. *id ingenium.* Explicat, non veris exemplis docet Erneſt. (ceteri enim omnes tranſmittunt) *ing.* per *inventum.* Nobis non ita ſunt ingenia, ut in quaeſitis luſiſſe Tacitum credamus. *Ad eius ingenium* damus, quod quiſque iam facile intelligat, quamvis breviter dictum.

ibid. l. 21. *Quamvis peſſimo flagitio, degeneravere*) *Degenerare* non ſolum *a bono*, ſed & *a vitiis*, Latini dicunt; conf. Cic. Verr. III, 68.

Pag. 155. *l.* 1. *Superiacta tela*) Sic Flor. ſed vulgata *ſuperiecta tela*; cf. infra V, 6; Sall. fragm. c. 12.

ibid. l. 4. *Quos inciderat*) Sic Flor. pro *in quos* l. *quibus.*

ibid. l. 10. *Deturbatis qui reſtiterant*) Rhen. reſcripſit *reſiſterent.* MS. Flor. *reſiſterant.* Pichena noſtrum reddidit, rectius utroque.

ibid. l. 27. *Trabibus*) Heinſius ap. Ryck. tentat *lateribus*, Erneſt. *lapidibus.* Sed neutro opus. Scil. de culmine domuum & propinquarum moenibus & altiorum immittebatur materia tecti, *trabes* &c. Neque ibi opus erat tormentis.

ibid. l. 30. *Langueſcere*) Pro *langueſcunt.* Ita ſpernendum fuit, quod ed. princ. dedit *langueſcerent.*

ead. Ut quis ordine anteibat) Vulg. *& ut quiſque* &c. Sed Flor. *ut quis* —; quod Tacito ſuetum, Ann. II, 24, 73, 83; IV, 23, 36.

Pag. 156. *l.* 4. *Reverteretur*) Urſinus, Mur. Acid. malunt *verteretur.* Sed feramus vulg. Ira victoris prima remittitur in cedentes. Sed in longius reſiſtentes fortior revertitur.

ibid. l. 11. *Lacrimis fatigant* &c.) Intercludimus, quae a prioribus diſpunxit Pichena, verba ſqq. Alii intercidunt tantum.

ibid. l. 19. *Ut praeberi ora contumeliis* &c.) Quomodo ſu-

pra Annal. XII, 51, *ubi quati uterus & viscera vibrantur*, ita h. l. *ut praeberi ora — & — patiebantur.*

ibid. l. 20. *Subit recordatio*) Cod. Bud. *subit ratio;* forsan verius. Rhenanus malebat, *subit miseratio.* Sed vulg. est ab ed. princ. & Puteol. & silent de eo consultores Cod. Flor.

Pag. 157. *l.* 18. *Vernile dictum*) h. e. procax.

Pag. 158. *l.* 10. *In igne considerent*) Int. *cineribus obruto;* h. e. in cinerem versa essent. Virg. Aen. II, 624 de Ilio, *considere in ignes;* unde Heinsius & h. l. coniecit *in ignem.* Statius Theb. III, 185: *Regia tota consedit in cinerem.*

ibid. l. 12. *Hic exitus Cremonae*) Vulg. male *hic ex. Cremonam habuit.* Sed *habuit* abest a MS. Flor. & Bud. unde nostrum voluere Agric. & Rhen. itemque Gruterus ad Romanam h. e. ed. princ. provocans. Recepit Ernestius.

ibid. l. 18. *Ubere*) s. ubertate. Mox distinguit cum MS. Flor. Pich. vocem *agri*, ab *annexu.* Malim tamen *agri annexi.* Annexum gentium non intelligo; neque alii bene explicant per *commercia.*

ibid. l. 27. *Munificentia*) Sic ed. princ. MS. Reg. placetque Lipsio, prae vulg. *magnificentia;* quod cum minus conveniat, illud cum Lallemantio & Brot. indubitanter sequimur.

ibid. l. 29. *Noxia tabo*) *Sanie* s. sanguine corrupto; & sic quoque rescripsimus Ann. II, 69, pro *tabe.*

Pag. 159. *l.* 1. *Componunt*) h. l. redigunt.

ibid. l. 11. *Cum Fabium Valentem — ad bellum impulisset*) Sic Helena Paridem blanditiis ὤρμησε ἐς πόλεμον, Il. VI, 337. Supra Ann. IV, 41, Seianus Tiberium *ad vitam procul Roma — impulit.* Ita h. l. Vit. Valentem precibus magis quam iussis ursit, ut tandem ipse ad bellum expediret. Neque opus cum Ernestio flectere ad *expulisset.*

ibid. l. 13. *Curis luxum obtendebat*) s. curas luxu tegebat.

ibid. l. 15. *In ore vulgi agere*) In conspectu omnium versari; cf. Lips. ad h. l.

ibid. l. 21. *Perculit*) Noli Ernest. sequi, qui edidit *percutit.* Sed *pavore, metu, timore, dolore, voce, nuntiis* &c. *percelli* dicimur; cf. Ann. IV, 42, & exempla in Gesn. Thes. Sed iam I. F. Gronov. saepius eo lapsus, ut verbum mutaret, ubi non opus. Est vero nostrum a Gr. κέλλω, *moveo.* Si animus de statu suo demovetur, *perculsus* dicitur. *Perculsae mentes* Ann. I, 28.

ibid. l. 26. *P. Sabinum, praetorii Praefectum* &c.) Conf. supra II, 92.

Pag. 160. *l.* 4. *Velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem proferebant*) Ad privati in Caecinam odii occasionem Principis ira abutebantur, publice, tanquam pro ipso, querentes. Cf. Ann. XV, 73.

ibid. l. 10. *In locum Caecinae*) Int. sufficiendo alicui.

ibid. l. 11. *Tradentisque accipientisque*) Sic e Flor. recipimus. Τὸ *que* non poëtis solum, sed & historicis, oratoribus saepius geminatum omnes norunt. Puteol. dederat *tribuentis accipientisque*; pro quo Rhenanus tacite ratione inversa edidit *acc. tribuentisque*; quod est vulg. Ernest. sequitur Puteol.

ibid. l. 12. *Rosius*) Sic ex MSS. Flor. Bud. edd. princ. & Put. edidit Ernestius. Vulg. a Beroaldo *Rossius*. Ryckius ab Agric. seductus dedit *Roscius*.

ibid l. 13. *Nunquam antea*) Vertranius cupit *nonnunquam*. Sed nil mutem; cum ipse Tacitus, Caninium non suffectum fuisse Consuli mortuo, *nisi a festinante pr. b. c. dictatore*. Sed periti (legum) non respondebant nisi de regula.

ibid. l. 17. *Festinarentur*) Sic Puteol. & edd. omnes; sed Cod. Bud. *dictarentur*.

Pag. 161. *l.* 12. *Amicorum inimicorumque negligens*) h. e. utrosque non discernens, ut ait Pichena. Dein vulg. *foret*.

ibid. l. 13. *Principis labores*) h. e. morbum, quo laborabat Princeps.

ibid. l. 20. *Notabili gaudio*) Sic Faërnus, Ursinus & Lipsius bene voluere pro vulg. *nobili*.

ibid. l. 29. *Adeo non*) h. e. *nedum*, (bene observante Ernest.) uti Ann. III, 34, VI, 15, *adeo nunquam* pro *nedum unquam*. Sic & Plin. XVII, 22. Ex eo parum adverso desciverant edd. ad falsam mox lectionem. Puteol. quidem, *ut parum abfuerit, ne d. c.* Rhen. dein — *ut parum effugerit, ne* &c. quod vulg. Sed Flor. nostrum habet, quod I. Gronov. probat & Ernest.

Pag. 162. *l.* 27. *Avidos periculorum*) h. e. e quibus sperarent praemia, s. rerum novarum. Neque sic cum Faërno tentes *pavidos per.*

Pag. 163. *l.* 14. *Portum Herculis Monoeci*) Hodie *Monaco*.

ibid. l. 22. *Procurator*) Galliae Narbonensis, l. ipsius coloniae Foroiuliensis.

ibid. l. 27. *Eo gravior auctor*) Cf. supra ad c. 3 extr.

ibid. l. 28. *Forum Iulii*) *Forum Iulii, Octavanorum colonia, quae Pacensis appellatur & classica*, Melae & Plinio vocatur. Erat vero ibidem, teste Strabone, *navale Caesaris Augusti;*

unde Noster addit, *claustra maris*. Ab ipso Iulio C. deducta, & iam Planco ad Cic. 15 & 16 memorata. Eadem *vetere & illustri colonia ortus Cn. Iul. Agricola*, Taciti socer; cf. Agric. 4.

ibid. l. 30. *Favore municipali*) Favore in civitates.

Pag. 164. *l.* 3. *Totidem*) Al. addunt copulam *que*, quam cum Flor. omisit Ernest.

ibid. l. 5. *Volentibus fuit*) Elegans locutio & Graecum sapiens, a Rhenano primum firmata; cuius exempla sunt Ann. I, 59 init. Agric. 18. Sall. Iug. 100. Perperam vero eo traxere Sall. Iug. 84. Conf. notata in ed. Bip. p. 196. Puteol. dederat *liberum fuit*; sed illud expunxit Rhen. ut ingestum.

ibid. l. 9. *Stoechadas — affertur*) Elliptice pro *ad St. — affertur*; uti Apul. V, *vox affertur aures eius*.

ibid. l. 16. *Inclitus — favor*) s. insignis. Frustra Gruterus voluit *inditus*.

ibid. l. 18. *Non sine motu adiunxit ceterarum*) Int. *legionum*.

ibid. l. 23. *Venutio*) Vulg. *Venusio*; sed vide Ann. XII, 40. ibique not. Et Rapinus in Hist. Angl. nostrum habet.

ibid. l. 24. *Cartismanduam reginam*) Cf. Ann. XII, 36 & 40.

ibid. l. 27. *Auxerat potentiam*) Lipsius mavult *potentia*; vim passivam verbi *auxerat* huc trahens.

Pag. 165. *l.* 4. *Ipsorum Brigantum defectione*) Cod. Bud. *defectio*; nec displicet Rhen.

ibid. l. 11. *Perfidia sociali*) Sic e Flor. Ryckius. Vulg. *& perfidia s.*

ibid. l. 13. *Mox memorabimus*) L. IV, 12 — 37; 54 — 79; & V, 14 ad finem.

Pag. 166. *l.* 9. *Vetusta fama civitatem*) Puteol. *vetustam admodum civ.* Sed MS. Flor. *vetusta mama civ.* unde Lips. ac Freinsh. voluerunt nostrum. Pichena rescripsit *vetustam Asiae civ.* quod ex eo vulg. Sed supervacuum de urbe *in Ponto* sita dicere *Asiae civ.* Igitur vel Lipsii, vel etiam Rhenani, qui voluit *vetustissimam civ.* ratio magis placet. Infra V, 2, Hierosolymas dicit *urbem famosam*, h. e. *celebrem*. Et IV, 83, *templum vetere fama*.

ibid. l. 15. *Vacuo mari illudens*) MS. Flor. *vacua mari eludens*; sed vulg. *vacuo mari eludens*; pro quo Lips. & Acid. malunt *illudens*. Commodior inde est sensus, pro libidine praedandi & cum contemtu Romanorum in mari a defensoribus vacuo ambulans. An malis *vacua maris eludens*,

h. e. maris, ut ab hostibus vacui, imperium, facile his adimens?

ibid. l. 18. *Camaras vocant*) Vulg. *quas cameras vocant*. Nostrum ex Flor. dedit Ryck. Straboni etiam LXI καμάραι dicuntur lembi exiles, angusti levesque, qui viginti circiter homines caperent, raro aut ad summum 30.

ibid. l. 22. *Donec in modum tecti claudantur*) Ab hac ipsa tecti curvati forma appellationem traxere *camarae* s. *camerae*.

ibid. l. 23. *Pari utrinque prora, & mutabili remigio*) Similem navigiorum fabricam vide supra Ann. II, 6, & de M. G. 44.

ibid. l. 25. *Vespasiani animum*) Pro *Vesp. an.* mavult Lipsius *Vespasianum*.

ibid. l. 29. *Coëgit in naves*) Sic e Flor. Ryck. Vulg. *cogit*.

ibid. l. 31. *Cohibi*) Colerus legit *Chobi* s. *Cobi*, quod Plin. VI, 14, e Caucaso per Suanos, inter Charientem & Rhoam fl. Arrianus inter Charientem & Singamen deducit.

ead. Sedochezorum regis) Libri variant, sed nullus verum nomen cogniti populi habet. Colerus Ryckio probante emendat, *Sedochi Lazorum regis*. Lazi certe in Colchide habitarunt, ut Ryckius ex Agathia L. III ostendit. Adde Cellar. Geogr. ant. Asiae L. III, 9 extr.

Pag. 167. *l.* 16. *Post Cremonam*) Int. *deletam*.

ibid. l. 20. *Ut captam, Italiam persultare*) Contra sensum haec a prioribus maiori puncto divisa ceteraque dispuncta sunt in ed. Ernestiana. Cohaerent sic: — *Ratus* — *seu* — *patefecit*: (*Antonius*) *persultabat Italiam*, *ut captam* &c.

ibid. l. 21. *Viam sibi ad potentiam*) Sic bene emendat Lips. quod antea habebant edd. *vim sibi*; frustraque revocant I. F. Gronov. & Ryck. Quomodo *dictis struatur vis ad pot.* nemo intelligat; ut cetera taceamus, quae in re aperta longius disputare taediosum foret.

ibid. l. 23. *Centurionum ordines legionibus offerebat*) h. e. iuxta Pich. *ut ipsae legg. sibi quos vellent, Centuriones deligerent*.

Pag. 168. *l.* 11. *Dies rerum*) h. e. dies rebus agendis destinatos.

ibid. l. 21. *Donativi nomen est*) Dati militibus ad caligares clavos, eo certe praetextu. Tale donativi genus l. potius nomen fuit quoque *calcearium* (Sueton. Vesp. 8); immo & *Legato a provincialibus datum donum foedissimo titulo, nomine unguentarii*, narrat Plinius Ep. II, 11, notante Lipsio.

Pag. 169. *l.* 8. *Sed haec aliaque, ex veteri memoria petita*,

quoties res locusque exempla recti, aut solatia mali posceret, haud absurde memorabimus) Tanto maiorem a bonis lectoribus iniisti pridem gratiam, optime, qui *ex aequitate historica* mala exempla bonis compensas documentis.

ibid. l. 17. *Nimius iam Antonius*) Imperii & potentiae; sibi omnia rapiens, militis gregarii ad rapinam ducti violentia etiam duces trahens.

ead. Certiora ex Muciano sperabantur) h. e. quae consideratioris & gravioris viri essent. Atque ab eo, qui Vespasiano proximus erat, sibi praemia certiora sperabant.

ibid. l. 29. *Muciano volentia*) Grata s. placentia; cf. Ann. XV, 36.

Pag. 170. *l.* 2. *Eviluissent pericula sua*) Sic divinavit Freinshem. quod dein MS. Flor. consensu ratum rec. Ryck. & sqq. *Pericula* autem exponit per *res periculose & fortiter gestas*; uti mox *praemia periculorum*. Antea omnes editi habent *coaluissent.*

ibid. l. 5. *lactantius quam ad Principem*) Int. *decebat.*

ibid. l. 31. *Falsis ingravescebat*) h. e. gravabatur s. premebatur, cum consilium, spes, viresque sibi praecideret.

Pag. 171. *l.* 2. *Ac, si liceret, vere narraturi*) Scil. quae audiverant. Flor. sequimur; non vulg. *vera.* Sed & interpunctionem in melius reximus.

ibid. l. 18. *Quae adferret*) Sic Ryck. e Flor. & edd. ante Rhen. qui demum reposuerat *referret.*

ibid. l. 21. *Dabo, cui credas*) Int. documentum.

Pag. 172. *l.* 3. *Latium*) s. ius Latii, quod Romana civitate paulo erat inferius.

ibid. l. 7. *Hiabat*) Vulg. *aderat.* Sed MS. Flor. *haberat;* unde I. F. Gron. pulchre verum divinavit. *Hiare* ad beneficia est ea cupidissime (quasi aperto ore) captare; cf. Seneca Ep. 72: *quidquid excepit* (canis) *protinus integrum devorat, & semper ad spem futuri hiat.* Supra Noster H. I, 12: *hiantes in magna fortuna amicorum cupiditates ipsa Galbae facilitas intendebat.*

ibid. l. 15. *Ut nube atra diem obtenderent*) In Ernestinam foedo mendo pro *nube* irrepsit *urbe.* Sed hoc unum est ex sexcentis. Vir doctus etiam incredibiliter mavult *obtunderent*, quod Rhen. olim rescripserat. Flor. Vat. Agric. Guelf. edd. ante Rhen. Lips. & sqq. omnes, denique res ipsa, pro nostro.

ibid. l. 27. *Summi discriminis*) h. e. *universi discr.* quod No-

ster Ann. II, 12, & H. V, 15, *summae rei discrimen* dicit.

Pag. 173. *l.* 5. *Aspere*) Vulg. *aspera*. Nostrum verius. Sic Annal. IV, 31: *quod, acceptum aspere ad praesens, mox in laudem vertit.*

ibid. l. 12. *Neque strenuus*) s. promtus ad agendum & diligens.

ibid. l. 26. *Quam ipsorum*) Scil. Tarracinensium.

Pag. 174. *l.* 5. *Vocari tribus*) Scil. urbis Romae.

ibid. l. 11. *Ea simulatio officii, a metu profecta*) Sic e MS. Bodlei. rec. bene Ernest. Sensus: primum *simulate, ob metum*, dein *voluntate s. animo* officium exhibuere. Vulg. male: *ea simulatio, officia a metu prof. verterat in fav.*

ibid. l. 14. *Nec deerat ipse*) h. e. *cessabat*; ac verbum istud infinitivo iungitur etiam Hist. IV, 1, 11 & 80.

ibid. l. 25. *Possessa Mevania*) s. occupata a Vitellianis, uti supra c. 8, *possessa — Vicetia.*

Pag. 175. *l.* 5. *Quae — adsuit*) Int. *fortuna.*

ibid. l. 29. *Quam periculorum socias*) Forsan *quomodo per. soc.*

ibid. l. 30. *Esse adhuc Vitellio vires*) h. e. exercitum s. fortes cohortes; (cf. Hist. IV, 15, *vires cohortium, robur exercitus*) — *ambiguas*, h. e. incertas, quo se converterent.

Pag. 176. *l.* 14. *Multis ad transitionem*) Int. *adhortantibus.*

ibid. l. 15. *Donum victori*) Sic supra I, 70: *transiere & ut donum aliquod novo Principi firmissima — municipia — adiunxere.*

ibid. l. 25. *Versa fides*) MS. Flor. *uba fides*; unde Pichena recte suspicatus mendum in vulg. *vera*. Freinsh. inde invenit *versa*, quod verissimum rec. Bernegg. Relapsus I. F. Gronovius ad defensionem τοῦ *vera* traxit Ryckium & Ernest. in suas partes, qui denuo lectionem verterent. Sensus ex mente Freinshemii est: eo quod defectores praemia a Flavianis acciperent, fides Vitellianorum magis concussa; unde iam perfidiae certamen. Nihil sane aptius.

Pag. 177. *l.* 5. *Immane quantum, animo*) h. e. voluntate & alacritate; cf. infra IV, 34 extr.

ibid. l. 17. *Id quoque*) Int. *fecere.*

ead. Non sine decore) Sic MS. Flor. & edd. ante Rhenan. qui, re non satis putata, pro arbitrio reposuit *dedecore*; quod sane praeter mentem Taciti & factum. Ille quidem supra dixit, Vitellii duces, desertis castris, pudore proditionis cunctos exsolvisse. Igitur non modo milites transibant absque *dedecore*, sed etiam *cum decore* int. *belli* h. e. *signis militaribus* (cf. Ovid. Fast. V, 585); neque ut in de-

ditionem, sed ad pacem & societatem venere. Facessat itaque tandem illud *dedecus* cedatque *decori*.

ibid. l. 26. *Ornatusque*) Sic MSS. Flor. & Bud. ac Puteol. idque Rhen. & Lipsius exemplis firmarunt, ac Pich. recepit. Frustra igitur Ernestius revocat *armatus*, quod Puteol. & MS. Agric. habent. *Ornatus* autem exercitus omni instrumento militari, etiam signorum decore; quod factum honori Vitellianorum.

ibid. l. 27. *Secreta Campaniae*) s. secessum in Camp.

Pag. 178. *l.* 1. *Electione litorum*) Scil. secessurus eo in Camp.

ibid. l. 7. *Vigilum cohortes*) Quas ab Augusto institutas refert Dio L. 53; Appianus L. V Civil. a Caesare, post Pompeium victum, ad turbas & latrocinia in Urbe atque Italia comprimenda; notante Lipf.

ibid. l. 24. *Parum iuvisse*) Cod. Flor. & a Puteol. vulg. *praeiuvisse*. Explicant autem *olim iuvisse* s. pro eo solvisse. Malebat sic Heinsius *praes iuvisse*; quod affectatum videtur. Atque non solum vox nemini auctorum usitata parum placet, sed & sqq. non satis apta videtur. Si enim iuvisset fidem labantem fratris, quid tantopere odia fratrum metuebantur? At *parum* inde *iutus* Vesp. a fratre (qui illius fidem pignoribus posteriorem duxerat), ita ut deinde sustinendae dignitatis causa ad mangonicos quaestus descendere coactus fuerit, teste Suet. Vesp. 4. Sic & supra Ann. XII, 63, Lipf. & Pich. *praevisa* feliciter emendarunt in *parum visa*.

Pag. 179. *l.* 10. *Nec tantam Vespasiano superbiam*) h. e. *animi magnitudinem* s. *excellentiam*; quam cum imitetur *superbia*, maluerunt, credo, inimici virtutem, si in Vespasiano esset, nomine in vulgus odioso quam proprio efferre. Atque inest in magnitudine quaedam rerum despicientia; uti *superbia* pro *contemtu* dicitur. Sed & meliorem in partem vocem *superbus* sumi scriptoribus aureis, Plauto, Terentio, Virg. Hor. aliisque, pro *magnifico & excellente*, notissimum; ita ut vox non modo illud Graecorum ὑπερηφάνης, sed & ὑπερέχης notet. Neque desideret quis exempla ex auct. prosaic. cum Comici adsint, sermonis & elegantiae magistri. Sed & Vitruv. VII, 3, *superbiam candoris* dicit; conf. notata ad Terent. Eunuch. V, 10, 18 ed. Bip. Noster certe mox hoc capite *altiores spiritus* vocat, quod h. l. dixerat *superbiam*.

ibid. l. 11. *Ne victos quidem laturos*) Sed. l. uti Lipsius ex-

plicat miseratione Vitellii, bellum reparaturos, ac Vespasianum ad iram provocaturos, l. uti Pich. vult, ipsos Vitellium, uti ludibrio eximant, occisuros. Ita Vitellio periculum esse ex ipsa suorum miseratione.

ibid. l. 20. *Nedum Primus ac Fuscus*) h. e. tantum abesse, ut *Primus* &c.

ibid. l. 23. *Non ab Augusto Antonium*) Reliquit tamen Lepidum ad vitam privatam redactum.

ibid. l. 24. *Nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat*) Sic dicit nunc (sane in bonam partem) quod antea *superbiam.*

ibid. l. 25. *Cum Vitellius collega Claudio foret*) L. Vit. pater bis Claudii collega in Consulatu fuerat.

Pag. 181. *l.* 3. *Aspernante Consule*) h. e. honeste recusante s. deprecante.

ibid. l. 29. *Insedit mixto milite*) Nobis aeque ac Pichenae religio sit, exturbare vocem *mixto*, a Cod. Flor. & ed. princ. firmatam; quam a Puteol. omissam Beroaldus revocavit, a Rhenano denuo deletam restituit Pichena, ac novissime, sed frustra expungit Ernestius. *Mixtum* putes *militem*, ex cohortibus urbanis & vigilum, servitiis primorum civitatis (cf. supra c. 64) in re subita collectum.

Pag. 182. *l.* 3. *Verulana Gratilla*) Vulg. *Gracilia.* Sed MS. Flor. & ed. pr. *Gratilia.* In Plinii Epp. III, 11, Cod. Flor. etiam habet *Gratillia;* ubi legendum fuit *Gratilla.* Conf. & Ep. V, 1, n. 1 & 8; ibique notata in ed. Cort. & Longol.

ibid. l. 5. *Eoque*) Quod socorditer obsidentes locum intrandi reliquissent.

ibid. l. 7. *Misso per neglecta*) Vulg. a Puteol. ingerit ante h. v. *at Sabinus;* quae cum absint in Cod. Flor. & Pich. reiicula visa, adhuc tamen retenta, Ernestius recte omisit primus.

ibid. l. 29. *Deditionibus cohortium iudicatur*) h. e. *decernitur* s. potius *disceptatur de principatu.* Punctum vero, quo male h. l. *togatum se & unum* — a verbo suo *mansisse* disiungitur in omnibus edd. in intercisionem emendamus.

Pag. 183. *l.* 3. *Si conventionis poeniteat*) Cave mutes cum Ernestio, quod praesentis affectus verbum sit, in praet. imperf. Quae enim sequuntur imperff. ex more Latino, & Taciti historici, vim futuri habent; quod iam ex sexcentis exemplis constat.

ibid. l. 22. *Neque illis manus*) Int. Vitellianis.

Pag. 184. *l.* 5. *Quae crebrior fama est*) Intercludimus verba *quae — est.*

ibid. l. 7. *Sustinentes fastigium aquilae*) Fronte tecti in templo, quam Graeci ἀετὸν dicunt.

ibid. l. 11. *Foedissimumque Reipublicae populi Romani*) Omissam a Lipsio vocem *Reip.* ex MS. Flor. reddidit Ryck. laudato I. F. Gronov. qui in Obss. L. IV, 14, exempla collegit; conf. Vellei. II, 16 extr. Liv. XXII, 10 &c. Sequitur Ernestius.

ibid. l. 15. *Pignus imperii*) h. e. quod esset pignus imperii.

ibid. l. 20. *Quid tantae cladis pretio stetit*) Puteol. auctor vulgatae *quo tantae cladis pretio stetit?* Offensus in eo Rhenanus contra Codd. nulloque iure erasit *stetit*, ac distinxit *quo t. cl. pretio, pro p. bellavimus?* Sed auctoritate MSS. Flor. Agric. & edd. prisc. reduxit bene Ryckius *stetit*; nec ausus recipere, quam lenem veramque Io. Fr. Gronov. emendationem Obss. III, 1, 17, *quid*, nos reddere non dubitamus, ne lector amplius offendatur. Sensus vero est: *quid tanto pretio*, (quanta haec clades) constitit? *An vindicta patriae?* In sensu non est error; & oratio Latina. Livius XXIII, 30: *Multorumque sanguine ac vulneribus ea Poenis victoria stetit.* Caesar de B. G. VII, 19: *quanto detrimento & quot virorum fortium morte necesse sit constare victoriam.* Non igitur moramur in aliorum nugis.

Pag. 185. *l.* 2. *Interiecto CCCCXV annorum spatio*) Tot effluxere ab a. 247, quo Hor. Pulv. iterum Cos. ad an. 671, quo L. Scipio & C. Norb. Coss. notante Ryck.

ibid. l. 4. *Hoc solum felicitati eius negatum*) Ipso Sulla confitente; Plin. VII, 43.

ibid. l. 6. *Inter tot Caesarum opera*) Dubia lectio, quam Pichen. dedit. MS. Flor. *int ta* l. *at* — quod vix discerni possit. Sed Ryck. I. Gronov. & Ernest. praeferunt — *tanta Caes. op.* quod Puteol. dederat. Neutrum satis firmum. Dio L. 43 honori datum I. Caesari, ut eius nomen, deleto *Catuli* inscriberetur Capitolio, idque eum recepisse. Ryckius id ita factum putat, ut *Catuli* nomen adhuc appareret; quales interpolationes & in marmoribus antiquis reperiuntur. Unde Martialis L. V, Ep. 10, *Capitolium* appellaverit *Catuli Iulia templa.* Sic forsan novum coniicere liceat. Sed nil audeamus.

ibid. l. 10. *Trepidi milites*) Sic Flor. Alii *trepidus miles.*

Pag. 186. *l.* 5. *Turbae sacricolarum*) Suet. Dom. 1 *Isiacos* fuisse docet: iique & *Linigeri* vocabantur.

ibid. l. 10. *Casus suos in marmore expressam*) Cedimus Ryckio, qui ex MS. Flor. & Agric. edidit, ut auctori locutionem, quae Graecam sapiat, singularem restitueret. Laudat is ex Val. Flacci Argon. I, 398 simile: *casusque tuos expressa, Phalere, arma geris.* Vulg. a Put. *casusque* (melius sit & *casus*) *suos marmore expressit.* Haud bene sic verbum statuariorum proprium ad ipsum Domit. refertur.

ibid. l. 21. *Capite truncum*) Vulg. ante haec inserit *abscisso*: quod in Flor. abest; nec desideramus.

ibid. l. 23. *Quinque & triginta stipendia in Republica fecerat*) Ernestius verba *in Republ.* suspecta habet, ut nullo fine s. exemplo addita; putatque ea melius transponi post *fecerat in Rep. domi* &c. Sed & sic otiosa sunt. Si in MS. sic scriptum fuerit *i r. p. fecerat;* librarius eo delapsus videatur ex verbo *expleverat.* Cf. Ann. III, 33.

Pag. 187. *l.* 15. *Ut supra memoravimus*) Supra c. 57.

ibid. l. 16. *Apollinaris remigibus* &c.) Rectius, quam edd. omnes, sqq. interpungimus.

ibid. l. 23. *Apinius Tiro*) Qui supra c. 57 ducem se defectoribus (a Vitellio) obtulerat.

ibid. l. 28. *Tradi futurum*) Sic MS. Flor. Guelf. & Agric. Itaque a Puteol. vulgatum *furtim traditurum* primi refutamus; & credimus infin. *tradi* instar nominis iungi, uti Cic. pro Sext. 17, *quem deprecari esset.*

Pag. 188. *l.* 19. *Recens victoria miles*) Ryckius frustra ex Agric. suo rescribit *recenti.* Noster & Ann. I, 41, *recens dolore & ira;* IV, 52, *recens praetura*, omittit praep. *a.*

ibid. l. 27. *Ocriculi*) Sic Latini. Hodie *Otricoli;* unde *T* in Puteol. irrepsit, a Ryckio emendatum.

Pag. 189. *l.* 14. *Dum regerit invidiam*) h. e. invidiam exusti Capitolii in Mucianum retorquet. Sed Flor. *regeret;* unde forsan *regereret.*

ibid. l. 16. *Finem eius insignivere*) Int. *flagitiis.* Sic & in malam partem sumit Annal. XVI, 13.

Pag. 190. *l.* 18. *Occiditur proximus lictor*) h. e. proxime a magistratu ingrediens s. primus. Cf. Cic. in Verr. V, 54; Liv. XXIV, 44.

ibid. l. 20. *In exteras gentes legatorum*) Sic MSS. Flor. Bud. Agric. ed. pr. quibus rectius cum Ryckio & I. Gron. cedimus, quam Puteolano, a quo vulg. *inter ext. g. l.* Illud

vero *in* pendet a voce *legatorum;* uti Sall. Iug. 23: *Legantur in Africam maiores natu*, scil. Reip. nomine cum mandatis missi. Neque igitur exponendum *in* cum Rhenano & Ryckio per *erga*. Cf. Annal. I, 39: *ac ni arcuisset*, (*rarum etiam inter hostes*), *Legatus populi Romani*, *Romanis in castris*, *sanguine suo altaria Deûm commaculasset*. Et dein cap. 42 medio.

Pag. 191. *l.* 7. *Diremta belli commercia*) h. e. abruptam spem componendae pacis inter bellantes. Cf. Virg. Aen. X, 532.

ibid. l. 12. *Delubris Deorum consuleret*) f. parceret. Sic Ann. L. III, 16 & 46, XIV, 38.

ibid. l. 13. *Prolationem*) Ante I. Gron. falso: *prolatationem.*

ibid. l. 20. *Trinis & ipse praesidiis*) h. e. tribus agminibus, quae praesidio essent plebi f. ei praef. afferrent.

ibid. l. 23. *Ii tantum*) Int. ex Flavianis.

ead. Conflictati sunt) f. *laborabant;* cf. supra c. 18 extr.

Pag. 192. *l.* 3. *Hos, rursus illos*) Edd. ante Iac. Gron. *hos modo*, *rursus illos*. Sed quod Flor. non habet *modo*, ille delevit; cf. supra c. 22, *his*, *rursus illis* —.

ibid. l. 12. *In scortis miles*) Vulg. *& scortis similes*. Sic fecit Rhenanus, nescio quo sensu. Antea: *& scortis miles;* quod verius putat Ernest. & int. *adiacebant*. Verum sit, si pro *&* legas *in*.

ibid. l. 13. *Quidquid in acerbissima captivitate scelerum*) Int. *iuxta videbatur;* nisi malis sequens *prorsus* emendare in *promiscum*, l. potius *permixtum;* sc. erat.

ibid. l. 20. *Gaudium*) Honestiori hac voce notatur quandoque *libido venerea.* Tum vulg. *accederet*, in quo haesere interpretes, divisimus, sublatis uncinis, quibus Ernest. verba *id — acced.* male intercluserat.

ead. Fruebantur) Scil. gaudio isti. Sed & absolute dicitur. Cave vero tentes, quod est a Flor.

ibid. l. 22. *In oppugnatione castrorum*) Scil. praetorianorum.

Pag. 193. *l.* 2. *Quamquam numero fatoque dispares*) h. e. pauciores & victi.

ead. Inquietare — morari &c.) Infinitivos, instar nominum accus. referas ad verbum *amplectebantur*, quod I. Gron. ex MS. Flor. reddidit pro vulg. *complectebantur*. Spem pacis & vitae abiicientibus suprema solatia ex ira & ultione. Ernestius putat esse *coniuges liberosque*. Sed iam eundum erat ad pugnas, non ad complexus, in quibus nil solatii supererat.

ibid. l. 10. *Per aversam palatii partem*) Ed. pr. *portam;* quod praefert Lipf. Sed Pichena tuetur vulgatum ex c. 70 extr. Add. II, 51.

ibid. l. 12. *Si diem*) Int. *fatalem*.

ibid. l. 13. *Dein mobilitate ingenii* &c.) Quam perfectam dabit Nofter imaginem fati extremi Vitellii! foedus ac miferabilis exitus quam diverfus ab illo Othonis!

ibid. l. 20. *Et pudenda latebra*) Dione tefte, ex cella canum; fed Suet. ait *cellulam ianitoris, religato pro foribus cane*, ipfo *ianitore*.

ibid. l. 29. *Vitellium, infeftis mucronibus coactum, modo erigere os*) f. uti Suet. ait, *mento mucrone gladii fubrecto, ut vifendam praeberet faciem*. Pluribus haec & fqq. illuftrat Suet. in Vit. 17.

Pag. 194. *l.* 8. *Peracta ille luce iam feptimum* &c.) Puteol. falfiffime: *Pater illi L. Vitellius: nam feptimum* &c. quae lectio, omiffa voce *nam*, obtinet omnes edd. At quis verborum ordo, ex quo magis patrem, quam filium Imp. LVII annos expleviffe putes? Et quid opus, notante iam Grutero, iterare de patre, cuius centies ante facta mentio? Addo quod, certe apud Noftrum, aetatis peractae indicium praecedit femper patris fignificationem. Sed Codd. Flor. & Bud. cum ed. princ. corrupta lectionis veftigia habent: *Patrem illi Luceriam* (ed. pr. *Lucerium*) *fept.* &c. unde Rhen. inter varios lufus coniecit *Pater illi L. Nucerin. iam fept.* (Nuceriam Vitelliorum patriam dicit Suet.) Monftrofa hac coni. miffa aliam fecit Gruterus, *Patria illi Nuceria: fept.* Sed & *patria* h. l. inutiliter & praeter morem Taciti ingeritur: nec fane lenis mutatio τοῦ *L* in *N*. Itaque aufi illud fcriptum *Patrẽ illi Luceriã* orrumque credere ex *pacta ille luce iã* fic refcribimus. Nofter quidem, ut Cic. & alii, *vita* & *luce* promifcue utitur Ann. I, 22; & fimilis conftructio Ann. VI, 50 de Tib. — *interclufa anima creditus eft mortalitatem expleviffe*. Pluribus non locus. Conf. tamen morem Taciti Ann. VI, 51; II, 88; Hift. I, 48, 49, II, 50; III, 75.

ibid. l. 20. *Sed imputare perfidiam non poffunt*) Scil. meritum, pro quo a Vefpafiano praemium pofcerent, iactantes inane; cf. fupra not. ad H. I, 38. Simile ap. Phaedr. I, 22: *Noli imputare vanum beneficium mihi;* & in fine: *Quorum privata fervit utilitas fibi, & meritum inane iactant* —.

IN HISTORIARUM LIB. IV.

Pag. 196. *c.* 1. *l.* 5. *Ut quemque fors obtulerat*) Sic fupra XIV, 5. Vulg. *fors*, quod recte fprevit Erneftius.

ibid. l. 8. *Confpexerant*) Sic Flor. Ante I. Gron. male *profpexerant*. Coniiciebant autem Germanicos effe milites, qui proceritate & iuventa confpicui erant. Infra 14 de Batavis: *& eft plerifque procera pueritia.*

Pag. 197. *l.* 7. *Forma captae urbis*) Vulg. *fortuna capt. urbis*; quae fi abfolute dicatur, laeta dat. Noftrum maluit Vertran. placuitque Lipfio. Supra III, 28 extr. *varia pereuntium forma & omni imagine mortium* &c. Cap. 38, *faeva ac deformis tota urbe facies.* Ann. I, 41, *fed, velut in urbe victa facies.* Et in vulgus notum *temporum forma.*

ibid. l. 31. *Circumiecti preffere*) h. e. oppreffere (quod & Faërn. voluit) f. interfecere.

Pag. 198. *l.* 4. *Par vitiis fratris*) Ne tentes cum Faërno *fratri.* Conftrue, *par fratris* in *vitiis.* Sic Sall. L. IV Hift. p. n. 276, *fcalas pares moenium altitudine*; & Cic. in Pif. 8 de Metello, *cuius paucos pares haec civitas tulit.*

ibid. l. 5. *Adverfis abftractus*) h. e. *in exitium tractus.* Conf. Annal. IV, 13.

ibid. l. 16. *Quem proditorem Tarracinenf. diximus*) L. III, 77.

ibid. l. 19. *Romae Senatus cuncta Principibus folita Vefpafiano decernit*) Huius Scti tabula aenea fupereft Romae in bafilica Lateranenfi, quam poft Pich. ad h. l. & Gruterum Infcr. p. CCXLII expreffit Ryckius in animad. ad h. l. p. 420 fq. pariterque Broterius & Erneftius fuis Taciti edd. fubiecere; & nos cum aliis dabimus T. IV, ad calcem. Dubitans Erneftius, an hoc ipfo die, quo Vefpafiano cuncta Principum decreta, illud Sctum, f. lex ac formula poteftatis, perfcriptum fuerit, & hocce in alium diem, de quo cap. 6, differre cupiens, procul dubio errat. Gefta enim huius diei, quibus interpofuit de Helvidio Prifco narrationem, procedunt ad cap. 6 ufque. Cenfuerat illud fieri Cof. def. plerique manu & vultu affentiebantur. Ita facile unus dies decretum de imp. Vefp. & concertationem Helvidii cum Marcello capiebat. Diffenfioni locum aperuerat placitum de legatis mittendis, qui Sctum perferrent. Quis haec coniuncta dubitet? Cf. fupra II, 55.

Pag. 199. *l.* 4. *Insectatio in Vitellium fera*) Post illius caedem.

ibid. l. 5. *Et sine libertate*) Quid enim meliori iure nitebatur Vesp. quam Vit. a milite uterque electus, auctus consensu Senatus? Ita libertati contraria videbatur illiberalis insectatio.

ibid. l. 11. *In Sarmatas expeditio fingebatur*) Causa fingendi sumta ex motu Dacorum coërcito supra III, 46; ut Colerus & Ryckius bene observarunt. Sarmatae Dacique & iunguntur infra c. 54.

ibid. l. 20. *Sententiam, ut honorificam in bonum Principem* &c.) Quatenus scil. Vespasianum fore speraret talem. Haesit vero Lipsius, h. l. desiderans aliquid, in quo offenderit Helvidius, neque ab Agric. expleri vidit, legente, quod responderet τῷ *ut*: *ita falsa aberant;* quod probant Grotius & Freinshem. dederuntque Ryck. & Ern. sed nemo exemplum talis constructionis verum attulit. Itaque intercludimus verba, quae pro more suo interiecit Tacitus: & dein *item* (pro vulg. *&*) lenius rescribimus, quod respondeat τῷ *ut honorificam* —. Sic vero patet offensae, quam Noster mox innuit, ratio. Nimirum Helvidius non minus studiis suis libertatis ac Reip. cuius caput & tutorem Senatum esse volebat, attollebat sententiam supra modum, quem Principes ferunt; & Senatus iudicium quasi praescriptionem esse volebat, ex qua Princeps alios probaret, alios sperneret; cf. cap. 7. Cetera de aerario, Capitolii reparatione, memorantur cap. 9.

ibid. l. 22. *Isque praecipuus illi dies, magnae offensae initium, & magnae gloriae fuit*) Ad acta eo die, post interpositam Helvidii imaginem, redit Noster cap. 7: *Ceterum eo Senatus die* &c. quod in ceteris edd. extremum est cap. 6.

ibid. l. 24. *Quia iterum in mentionem incidimus viri*) Vid. Hist. II, 91.

ibid. l. 27. *Tarracinae municipio*) Vulg. insertum h. l. habet *regione Italiae;* & sic est in ipso Cod. Flor. Manifestum glossema! quod, etiam suspicante Ernest. ex margine in textum MS. Flor. hinc in ceteros libros irrepsit. Neque enim solent scriptt. nedum noster, talia addere; & in claro municipio supervacuum fuit; tum si verum esset, addendum ex mente Freinshem. *regione I Italiae.* Similia glossemata ex textu pridem reiecta vidimus supra Hist. II, 98, & III, 20. Quid igitur retineamus, in quo ipse Lips. & Pichen. laborant?

ibid. l. 28. *Ingenium illustre*) Scil. studiis *eloquentiae*, ceteris elegantibus.

ibid. l. 29. *Altioribus studiis*) h. e. *sapientiae* s. philosophiae.

Pag. 200. *l.* 2. *Qui sola bona, quae honesta, mala tantum, quae turpia*) Int. *habent.*

ibid. l. 17. *Agmen reorum*) Qui aeque ut Marcellus fuere inter accusatores.

ibid. l. 18. *Egregiis utriusque orationibus testatum*) h. e. *insigne*. Nos cum Ryckio ordinem & lect. Flor. (ab aliis versam) sequimur.

ibid. l. 20. *Omisit Priscus*) Int. l. *reum* l. *certamen.*

ibid. l. 23. *Ceterum eo Senatus die*) Novum capitis numerum h. l. praefigimus, aliis mox verbis *Sed Marc.* vulgo appositum.

Pag. 201. *l.* 11. *Sentio*) Sic quidem Flor. sed ignotus. Sine dubio eius fatum cum eorum, quae duobus ultimis annis Neronis accidere, historia intercidit.

ibid. l. 20. *Secundum vetera exempla*) Cf. Cic. ad Att. I, 17.

Pag. 202. *l.* 1. *Per huiusmodi imagines*) Int. *cognitionum*; cf. Ann. III, 17.

ibid. l. 6. *Suadere etiam Prisco, ne supra Principem scanderet* &c.) Malus homo & cuiuscunque Principis, etiam pessimi, servus, qui Helvidii iras in ipsum iustas non molliret, sed maiorem ex iis libertatem in odium adduceret.

ibid. l. 28. *Fuere, qui & meminissent*) s. ad Vesp. deferrent.

Pag. 203. *l.* 9. *Inter Patres*) Sic, Mercero praeeunte, Lipsius & Pichena ediderunt pro *partes*. Nolis tamen aliam rationem adsciscere, quam quod Senatus ipse in studia s. partes diductus esset. Quod enim Pichena dicit, nullas post victoriam superfuisse *partes*, falsum est. Supersunt scil. *partes victrices & victae*; cf. supra II, 59 & 68.

Pag. 204. *l.* 1. *Asiaticus enim* (*is libertus*) *malam* &c.) Puteol. *Asiaticus enim: Is libertus: malam* &c. Clare significatur parenthesis; in quam Lipsius male intrusit quoque *enim*; quod sqq. omnes praeter Ernest. qui uncinas & ex ed. princ: *is* omisit. Nos reddimus priorem formam in primis Lipsianis quoque servatam, & exponimus *enim* per *autem*, uti ap. Caes. B. G. V, c. 7 s. 8; & B. C. II, c. 32 s. 7; Livium Ter. cett. Potuit vero legi *ut lib.* Sic supra I, 46 extr.

ibid. l. 9. *Batavi, donec trans Rhenum agebant*) In campo s. pago ad Adranam, dicto *Battenfeld*, cuius nomen in vico prope *Battenburgum* superest; cf. poëta Saxo ad an. 778,

in Leibnitii Scriptt. Tom. I, pag. 128. In eodem eſt locus *Lieſi* hodie *Leyſa*, unde alii minus congruum pago nomen indidere. Spectabat vero is dein ad pagum maiorem *Heſſonum* Francorum.

ibid. l. 12. Batavam, a ſe dictam, occupavere) Sic tandem reficimus, quae in Cod. Flor. fracte & permixte ſe habent: *invata ſitan occup.* &c. Agr. *vata ſi tam.* MS. Bud. *iuvata ſitam.* Puteol. quem ſequuntur edd. omnes, in peius *inter vada ſitam.* Sed ſitam inter Oceanum & Rhenum ſtatim dicit Noſter; & *vada* in tali ſitu dicere ridiculum; neque τοῦ *inter* ullibi veſtigium. Rhenani coniectura *ſub vada* non e vadis emergit. Lipſii *Vahali aſſitam* anticipat ſitum, & ſupervacuum infert. Ludit Grotius *vacantem*. Sed Colerus germanius correxit *Batavam*, (quod, l. ex Graecis *Bataviam*, Ryckio placet.) Nos perficimus ex notarum veſtigiis inſcitia librarii corruptis, addendo *a ſe dictam*. Similia apud Tac. de M. G. c. 2 ſub finem, & c. 3 de Aſciburgio.

ibid. l. 14. Nec operibus Romanis, ſocietateve alienorum, attriti &c.) Audemus maiora aut licentius, quam multi probent, non tamen contra Codd. primarios, quibus fidem debemus, ſed contra eos, quorum infelicibus curis attrita lectio in vulg. abiit. Sic vero haec a Puteol. corrupta: *nec opibus Romanis, ſocietate validiorum, attriti* &c. Senſus quidem Taciti clarus ex collatis locis, infra c. 17, magiſque ex V, 25, *ſibi non tributa, ſed virtutem & viros indici*; & German. 29, *Batavis manet honos & antiquae ſocietatis inſigne. nam nec tributis contemnuntur, nec publicanus atterit.* Verba a Puteol. edita non item probantur. Sane quidem *opes atttitae* ſupra I, 10. Quomodo autem populus *opibus* eius, qui opes concupiſcebat, *attritus* aut *non attritus* dicatur, non videmus. Neque etiam appoſitio *ſociet. valid.* Codd. primariis nititur. Lipſius vero e Vatic. *ſocietateve aliorum adſtricti.* Sic etiam ed. pr. & Agric. qui lectionem Flor. modo refert, modo ex ingenio emendat *ſocietateve validiorum*. Ex Flor. Pichen. nil profert, ut qui nil iuvet aut variet; ſed is elicit ex Vatic. *nec opibus Romanorum*, (ſi ſcriptum fuerit *Roman.*) *ſocietate vel aliorum attriti.* Nobis vero ſunt *opera Rom.* idem ac *munitiones*, l. *labor muniendi.* Sic Tacitus & alii ſaepiſſime; ſed quod ad rem cf. Agric. 3: *Bona fortunaſque in tributum egerunt — corpora ipſa ac manus ſilvis ac pal. emuniendis verbera inter ac contum. conterant* &c. Talia ſervitia aliis populis, ut victis, indicebantur. *Societas* autem

alienorum h. l. nobis sunt *publicani;* quorum collegium dicitur vulgo *societas*, conf. Caes. B. G. III, 3. *Alieni* autem vocantur, qui e Romanis essent. Alieni viles sunt, item illis viles habemur; cf. & Cic. pro Mil. 28. *Suos* enim habere poterant, qui redimerent vectigalia civitati Batavorum pendenda. Sed modum faciamus. Quibus nostra industria displicet, ii in vulgata porro gaudeant.

ibid. l. 19. *Erat & domi delectus eques, praecipuo nandi studio, arma equosque retinens, integris turmis Rhenum perrumpere*) Cf. Agric. vita c. 18.

ibid. l. 31. *Simili oris dehonestamento*) Scil. oculo altero captus. Liv. XXII, 2. Supra Ann. II, 9: *ex amisso per vulnus oculo oris deformitas.*

Pag. 205. *l.* 18. *Compositae seditionis*) h. e. *condictae* f. quae erat ex compacto. Vulg. male *compositi.* Verum ex ed. princ. edidit Ernestius.

ibid. l. 25. *Quando Legatum, gravi quidem comitatu, & superbo cum imperio, venire*) h. e. *raro*, ac, si veniat, *gravi comitatu* &c. quod tamen tolerabilius, quam *tradi* &c. Sensum hunc efficit signum rogandi a Lipsio iussum, quem seqq. omnes, praeter Ernest. qui illo remisso nihil probabile edit.

ibid. l. 29. *Exquirique novos sinus*) Velut retia, quibus qui implicantur, exitum non habent, praedaeque sunt. Plin. XI, 24, de araneo: *atque ut in plagis lineae offensae praecipitant in sinum.* Cf. supra II, 92, & III, 19.

Pag. 206. *l.* 3. *At sibi robur*) MSS. Flor. Agric. Bud. *& sibi robur.* Vulg. *esse sibi rob.*

ibid. l. 5. *Ne Romanis quidem*) Scil. Antonio & Hordeonio; supra c. 13 sub finem.

ibid. l. 6. *Cuius ambiguam fortunam Vespasiano imputaturos*) Quasi bene meritum, ob retentas tamen legiones Germanicas.

ibid. l. 10. *Ea gens partem insulae colit*) Quam Oceanus, Rhenus dexterior, eiusque brachium fossa Drusiana Isalae coniunctum indeque per lacum Flevum in Oceanum deductum circumluunt.

ibid. l. 14. *Ut supra retulimus*) Supra II, 69.

ibid. l. 16. *Brinno*) Sic e Flor. Ryck. & I. Gron. Ed. pr. *Brino* l. *Brumo.* Puteol. *Brenno.* E Cod. Bud. Rhen. *Brinio.* Lipsius mavult *Bruno.*

ibid. l. 17. *Caianarum expeditionum ludibrium*) Conf. Sueton. Cal. 43 sq.

ibid. l. 19. *Familiae nomine*) Ex MS. Harlei. Broterius temere edidit *omine.*

Pag. 207. *l.* 15. *Directa ex diverso acies*) Int. Romanorum.
ibid. l. 16. *Obversis in hostem*) Scilicet Batavum.

Pag. 208. *l.* 13. *Ne Vindicis aciem*) Mitius sic dicit *cladem.*
ibid. l. 21. *Ante tributa*) Ab Augusto, Cos. VII, instituta, monente Lipsio.

ibid. l. 26. *Hominum bonum*) Sic MSS. Flor. Agric. Bud. & ed. princ. Sed. vulg. a Puteol. *hominis.*

ibid. l. 27. *Arriperent*) h. e. *invaderent*, data iam occasione.
ead. Occupatos) Int. *aliis bellis.*

Pag. 209. *l.* 5. *Mummium Lupercum*) Ante Ryck. *Mumium.*
ead. Duarum legionum hibernis) Int. castris, quibus nomen *Vetera.*

ibid. l. 14. *Esset, hostes*) Vulg. *& hostes.*

ibid. l. 17. *Hortamenta victoriae, vel pulsis pudorem*) Conf. de Germ. c. 7.

Pag. 210. *l.* 25. *Cunctaque, quae*) Sic I. Gron. edidit e Flor. Agric. & edd. priscis, a quibus deficiens Rhen. dedit *quin cuncta quae*; inde vulgatum.

Pag. 212. *l.* 4. *Belli concurrentes minas*) Vulg. *concurrentis*; quod cave cum Ryckio & Ernest. casum secundum credas, quasi sit *belli simul s. undique ingruentis.* Quae concurrunt, plura sunt. Ita referimus rectius ad *minas*, & ad tollendum ambiguum rescribimus usitatius.

ibid. l. 9. *Ut copiae*) Sic Lipsius bene emendavit, quod antea legebatur *ni copiae.* Et tamen post Saliner. id defendit Ryck. immo rec. Broter. Nos cum Ernestio Lipsianam rationem probamus, ut convenientiorem.

ibid. l. 17. *Depromtae silvis lucisque ferarum imagines*) Cf. de Germ. c. 7.

ibid. l. 26. *Exsurgens*) Sic e MSS. Flor. Agric. & ed. princ. (cf. & supra II, 14) recipimus. Vulg. *assurgens.*

Pag. 213. *l.* 1. *Quo discreta virtus manifestius spectaretur*) Cf. Germ. c. 7. Simili ratione Antonius usus, supra III, 27.

ibid. l. 2. *Sibi*) h. e. *secum.* Similem in modum *coniungi cum aliquo* l. *alicui* dicitur. Neque igitur tentandum.

ibid. l. 4. *Pendebant*) Sic MSS. Vatic. Agric. & ed. pr. quod verius videtur Grutero, quam vulg. *haerebant.* Vat. & Agric. certe congruere solent cum Flor. itaque recipimus.

Pag. 214. *l.* 8. *Interfecto traditore*) h. e. qui Vitellianum militem in Vesp. potestatem dolo tradere moliatur. Sic su-

pra III, 77, perfuga pollicitus, *vacuam arcem tradi futurum;* uti Liv. XXIII, 2 de Capua: *sed plebem — vacuam Remp. tradere Annibali — velle;* & XXVI, 40, de Agrigento *tradendo* (per proditionem). Quandoque & Liv. utrumque *prodere* & *tradere* iungit, ut XXII, 40, *castra prodi & arma tradi;* atque alibi: *ea prodendi imp. R. tradendae Annibali victoriae esse.* Adde Ter. Phorm. II, 1, 7: *causam tradere adversariis.* Denique quos quisque prodit, eos alteri tradit. Ita non opus, accedere Ferretto, Ursino, Acid. & Ernest. qui malunt *proditore.* An vero de nomine scrupulos quaeras? Penes Tacitum sit auctoritas. Conf. notas nostras ad Ann. XVI, 2. Militibus primum frementibus, convenit etiam magis dici *traditorem;* quem mox infensiores *proditionis* arguunt.

ibid. l. 21. *Exemplaria*) Sic vulg. a Puteol. Sed MSS. Flor. Bud. & Guelf. *exemplares;* an a librariis? Adiectivum certe non obvium, nisi ap. Macrobium, aeneae aet. script.

ibid. l. 27. *Magis usurpandi iuris*) Int. *causa.* Frequens ellipsis.

Pag. 215. *l.* 1. *Adversum nos armari*) MS. Flor. *arma.* Agric. addit *sumsere.* Puteol. *armatae;* quod non accuratum.

ibid. l. 23. *XIII legio*) Vatic. & Agr. legunt *XVI;* nec rec. Ryck. sed Ernest. quod & sit in ed. pr. Nostrum vulgatum retinent Pichen. & I. Gron. immo ille ad c. 62 firmat. Haec ipsa enim legio XVI in Italiam abducta interfuit cladi Bedriacensi alteri, supra III, 22. Addo, victas tum legiones per Illyricum dispersas dici l. c. 35. Longe igitur abfuit a Novesio, hodie *Nuys.* At fuere *duae legiones XIII,* altera quae Vespasiano accesserat H. II, 86; altera, de qua h. l. in verba Vesp. adigetur serius, IV, 62.

ibid. l. 26. *Cui Gelduba nomen*) Vulg. non habet pronomen, quod Ernestius ex ed. pr. supplet. *Gelduba castellum* ad Rhenum prope Novesium; vestigium nominis superest in vico *Gelb.*

Pag. 216. *l.* 23. *Immensis auctibus*) Sic e Cod. Flor. restituit Pich. contra Lipsii coni. eademque locutione Livius IV, 2, XXIX, 27; Vellei. II, 40; Plin. H. IV, 12 &c. utuntur.

ibid. l. 26. *Aliam manum*) Vulg. *alia manu.* Nostrum l. mox *transiri* suasit Freinshemius. Illud melius, quo commodius referatur *quateret;* & Tacitus varium amat.

ibid. l. 29. *Quod gens Germanicae originis, eiurata patria,*

Romanorum nomen, Agrippinenses, vocarentur) Puteol. *quos genus G. o. e. p. Romanorum nomine Agrip. vocarent.* Pichena e Cod. Flor. Bud. & ed. pr. restituit *quod gens — vocarentur* (quomodo & Rhen. & Lipsio placuerat) cetera libris niti dicens. Sed MS. Flor. per notam *nom*; unde legendum sit *nomen* cum Cod. Bud. Agric. & ed. princ. Grutero quidem & Ryckio *Romanorum nomen* pro glossemate habetur. Sed sic deesse nobis videtur, quod origini *Germ.* & *patriae* e diverso respondeat. I. Gron. spreto *nomine* recepit *nomen*, nec tamen apte illustrat. Ob auctoritatem MSS. secutus Ernest. nihil affert. Et nos sequimur, si quidem *nomen* pro *colonia*, quasi *familia* l. *clientela* sumatur. Cf. Ann. XII, 27. *Romanum*, *Graec. nomen* vocantur saepe *Romani*, *Graeci* Livio, Tac. Vell. & Sall. Livio I, 10, *Caeninenses* dicuntur *nomen Caeninum.* Noster Ann. III, 30, *in nomen* (familiam) *adsciscere.* Catull. 60, 2, 13, *vetus nomen*, i. e. familia.

Pag. 217. *l.* 1. *In vico Marcoduro, incuriosius agentes, quia procul ripa aberant*) Nec putabant, (ut ait Pichen.) Germanos eo usque excursuros. *Marcodurum* (postea *Marcomagum*), ubi hodie superest *Düren*, ad Ruram cis Rhen. oppidum.

ibid. l. 24. *Tendere arcus*) Sic certe Flor. Agric. & vulg. a Puteol. Lipsius mavult *tendere armis*, probatque Ernest. frustra. Utrinque enim a Rom. & Germ. emissa tela incerto ictu. Neque ad hos Germanos s. Batavos pertinebat rarior apud Transrhen. arcuum usus.

Pag. 218. *l.* 9. *Suspensum & nutans machinamentum*) Quod *tollenonem* vocabant; de quo vid. Sigon. & I. F. Gron. ad Liv. XXIV, 34, ubi similis machina ab Archimede contra oppugnantium naves adhibita legitur, & eundem XXXVIII, 5. Talis & adhibetur ad aquam e puteis hauriendam; Plin. H. XIX, 4; cf. praeter Festum, & Veget. IV, 21.

ibid. l. 10. *Praeter suorum ora*) Ante oculos suorum. Et sic Plautus Stich. II, 3, 7: *praeter pedes mustela mihi murem abstulit.*

ibid. l. 12. *Verso pondere*) s. versa ipsa machina, gravi.

ibid. l. 17. *Caecinae edicto*) Tum Consulis, de imperio ad Vespasianum delato edicentis.

ibid. l. 18. *Alpinus Montanus*) Trevir, quem post victoriam Bedriacensem Antonius miserat ostentui in Germaniam; supra III, 35.

ibid. l. 26. *Iurisiurandi verba conciperent*) f. quae praeibantur f. dictata sequerentur pronuntiando.

Pag. 219. *l.* 4. *Externa armis falsis*) Sic MSS. Flor. & Agric. edd. omnes ante Lipf. qui frustra rescripsit *externa arma falsis.* Illud restituit Ryck. & I. Gron. *Externa* int. *arma* f. *res externae* opponuntur *armis civilibus*, qualibus de principatu certabant Vespas. & Vit. Supra I, 79, dixerat Nöster *externa moliri, inter discordias* (civiles), quod Ann. VI, 32, *res externas moliri.* Sic H. III, 46, *externa vi — afflicta res Rom.* & infra c. 38, *externis bellis.* Ovid. Amor. I, 8, 41 sq. *externa arma exercere* opponit τῷ *regnare in Urbe.* Sensus: ne rebellioni praetexeret sumta pro Vespasiano arma.

ibid. l. 10. *Recepi*) Sic ex MS. Flor. (*recipi*) monuit Pichen. & rec. Ryck. seq. Ernest. Vulg. *cepi.*

ibid. l. 14. *Praemium*) Sic e Flor. & Agric. Ryck. & I. Gron. sqq. Vulg. *pretium;* quod supra iam obvium.

ibid. l. 16. *Dominorum ingenia*) h. e. libidines, libertati infestae, f. flagitia in omnes, quasi servitia essent. Plautus Poenul. V, 4, 26, de filia: *ingenium patris habet, quod sapit.* Terent. Heaut. I, 99: *ingenium patris in liberos lene.*

ibid. l. 28. *Asciburgii*) Hodie exiguus vicus inter Novesium & Vetera, nomine *Asburg.*

ibid. l. 31. *Subsignano milite*) Cf. supra I, 70 extr.

Pag. 220. *l.* 11. *Intentos hostes*) Int. pugnae.

ibid. l. 14. *Is error Romanis*) Abest a MSS. Flor. Bud. & ed. pr. vox *Romanis* a Puteol. reddita. Scriptum forsan *R.* eadem prioris vocis litera absorptum.

ibid. l. 30. *Potuit*) Quod e Flor. & Agric. edidit Ryck. latinius, quam vulg. *potuisset.*

Pag. 221. *l.* 4. *Illico*) E re sic monet Freinsh. Vulg. *illic.*

ibid. l. 9. *Depositis impedimentis*) Vulg. inserit *ut;* quod cum absit a MSS. Flor. Bud. Agric. & ed. princ. recte delet I. Gronov. Mox in verbo *certarent* inest iussio eius, quod fieri debeat.

ibid. l. 22. *Credita per utrumque exercitum fama*) h. e. *ob creditam — famam.* Lipsius frustra tentat *dedita* l. *didita.* Illud fortius.

ibid. l. 28. *Nihil aeque exercitus nostros*) Et hunc, quem in castris habebat Vocula, & illum, apud Vetera obsessum.

ibid. l. 30. *Impedimenta legionum*) h. e. iumenta legg. cum curribus.

ead. Cum imbelli turba) Non solum intelligas cum I. F.

Gron. lixas & calones, qui frumentum adveherent, sed & mixtum imbellemque inter hostes militem, qui comitaretur, quasi in eo satis praesidii esset. Tanta erat securitas victori. Cap. 33 extr. *caesorum — imbellior numerus.*

Pag. 222. *l.* 15. *Perculsisque*) Vulg. a Puteol. *pauculisque.* Sed MS. Flor. & ed. pr. *periculisque;* quod Lipsius crediderat *perculsisque;* idque rec. Ryck. I. Gronov. & Ernest.

ibid. l. 16. *Quintadecima*) Vulg. *quartadecima*, ad Ryckium usque, qui ex Merceri emend. recepit nostrum, ex cap. sq. firmum. Neque vero integras legiones adfuisse, recte autumat. Supra H. III, 22, utraque V & XV interfuere proelio Cremonensi.

Pag. 223. *l.* 27. *Vallumque per fines suos*) Int. Transrhenanos, ad utramque Loganae ripam, veram Treverorum patriam; e qua quamvis Rhenum in Belgicam transgressi, civitatem Germanicam retinuere; de qua Hirtius L. VIII, 25, Caesari L. V, 3, & Tac. Germ. 28, cetera consentiens. Hinc eadem Loganensis provincia a Rheno ad Giessam usque & Dillenburgium hodienum est dioecesis Trevirensis. Complectebatur ea pagos Heinrich, Loganensem inferiorem, Engersgoviae & Heigerensem. Nemo Geogr. aut Historicorum illud antehac vidit. Provinciam vero Loganensem ex monitis meis (in Act. Acad. Pal. T. III, p. 358, & in Diss. victrice an. 1770 ad Acad. ill. Palatinam missa) longius dein pro egregia doctrina progressus illustravit mihi olim amicissimus Chr. Iac. *Kremerus* (*cui Pudor & Iustitiae soror Fides nudaque Veritas quando ullum invenient parem! Multis ille bonis flebilis occidit. Nulli flebilior quam mihi*) in opere exemplari, Historia Franciae Rhen. 1778 a summo suo meoque A. Lameio edita.

Pag. 224. *l.* 21. *Epistolis edictisque praeponebatur*) Teste Ursino Cod. vetus sic legit; alius, quomodo & Puteol. *praeferebatur;* quod Rhen. emendat in *proponebatur.* Sed Mureto & Acid. volentibus & pro re, tacite nostrum expressit I. F. Gronov. quem sequitur Ernest. *Proponebantur* quidem *edicta*, sed *nomen* Caesaris *praescribebatur* ipsis.

ibid. l. 29. *Scribonianum Crassum*) Fratrem Pisonis Caesaris maiorem; cf. supra I, 15, & 47 & 48.

Pag. 225. *l.* 24. *Vetustate delapsa*) Ernestius ex ed. pr. *dilapsa*, nihili dicens vulgatum *delapsa.* Quod denuo figimus; haud intelligentes, quomodo *aera legum vetustate dilabantur.* Et sic credimus, apud Cic. pro Marc. cap. 8 cum Cod.

Franc. prim. aliisque legendum: *omnia quae delapsa fluxerunt, severis legibus vincienda sunt.* Mores scil. delabuntur tempore ad deteriora; aera legum fixa, vetustate delabuntur, ac rursus figenda sunt. Quae Suetonius Vesp. 8, de restitutione tabularum in Capitolio conflagratarum a Vespas. undique investigatis exemplaribus facta dicit, nil faciunt ad hunc locum; conflagrata non amplius noscuntur.

Pag. 226. *l.* 8. *Iunius Mauricus*) MS. Flor. *Maricus* (quod Gallicum nomen fuit supra II, 61.) Vulg. Ryckius tuetur ex Plin. Epp. IV, 22; cf. I, 5. Supra XIV, 48 occ. quoque *Iunius Marullus Consul.*

ibid. l. 19. *Probabant religionem Patres*) Scil. verum iurantium. Pichena vult noxiorum, eo quod trepidarent tamen, quamvis simul ob verba arte detorta periuri. Sed non videmus, quantum probari debeat trepidatio eorum, qui nihilo minus periuri sint.

ibid. l. 28. *Scribonios fratres*) Sic e MSS. Flor. Agric. ed. pr. & monitu Lipsii, supra Ann. XIII, 48, ac Xiphilinum laudantis, rescripsit Ryck. pro *Scribonianos.* Seq. Ernest. E Germania autem, cui uterque praefuerant, a Nerone arcessitos in Graeciam atque interemtos, *Rufum & Proculum Scr.* scribit Dio Exc. LXIII.

Pag. 227. *l.* 6. *Pro fratre, Aquilio Regulo*) Bipedum nequissimo; cf. Plin. Epp. I, 5; II, 20; IV, 2; VI, 2 &c.

ibid. l. 8. *Sponte antequam ex S. C. accusationem*) MSS. & edd. omnes *sponte ex S. C. accus.* Sed & omnes haerent in secum pugnantibus *sponte* & *ex S. C.* Rhenanus aliique emblema putant ortum ex glossa *ex se*, quae in textum irrepserit. Gruterus vero putans, facilius *ex se* per *sponte* explicandum fuisse, hoc reiiculum dicit, retinendumque *ex se.* Pichena coniecit *sponte, nec ex S. C.* quod & Lipsio in ultima ed. placet; nobis vero supervacuum inferre videtur. Colero quidem certum fuit, verba *ex S. C.* non dolo malo irrepsisse; sed is nil audet. Nos morem MS. Flor. iam saepius experti, a vocis prioris terminatione paria sqq. interfecta esse, credimus ex voce *sponte* amissum esse *anteq.* Morem certe, quo accusationes & oratores decernebantur a Senatu, ex Plin. Epp. II, 11; III, 4; VI, 29, & Tac. Ann. XV, 21, illustrat Pichena. Saepiusque dati a Senatu oratores & patroni se excusabant. *Famam* vero laesisse putabatur, qui *sponte accusaverat*; cf. Plin. III, Ep. 7, n. 3. Sic igitur Regulum *sponte primum, dein ex S. C.* se ad

perorandum praebuisse credo; cf. Plin. VII, Ep. 19, n. 1.

ibid. l. 9. *Subiisse*) h. e. *suscepisse*.

ead. Nec depellendi periculi) Int. causa.

ibid. l. 11. *Sulpicia Praetextata Crassi*) Vulg. praeter morem Latinum subdit *uxor;* quod & abest ab ed. princ. & MS. Agric. & damnatur Lipsio. Igitur omittimus.

ibid. l. 18. *Hoc certe*) Sic e Flor. Ryck. & Ernest. Vulg. *haec certe.*

ibid. l. 28. *Raptis consularibus spoliis*) Ut praemio accusationis; supra I, 2. Cave tamen putes, ipsum *Consulatum* sibi inde quaesisse, qui mox nonnisi *Praetorius* vocatur. Sed Consularium virorum Scrib. & Orphiti, spoliis, pecunia & pontificatu auctus Regulus.

ibid. l. 29. *Saginatus*) MSS. Flor. cett. ante Lipsium *signatus.* Is edidit *dignatus;* sed Pichena in margine, felici ex emend. Faëtni, *saginatus*, quod receptum Bernegg. indeque omnibus.

Pag. 228. *l.* 9. *Visuri sumus*) h. e. passuri; uti Cicer. in Cat. I, 2: *ducemque hostium intra moenia, atque adeo in Se. videtis — molientem.*

ead. An Neronem extremum dominorum putatis?) Alteram hanc quaestionem subiungit, e qua digrediatur ad dissolvenda, quae ex diverso dici possint ob moderationem Vespas. quo principe Regulus, ceteri accusatores, non ultra nocere, eoque ferri, possint. Dein rediens ad coepta, patientiam Senatus arguit, ut hunc acrius stimulet.

ibid. l. 13. *Sed diutius durant exempla, quam mores* &c.) Sensus dicti: *sed* (per ipsam Senatus moderationem & Principis clementiam) *diutius supererunt exempla*, (h. e. ipsi pessimi homines Regulus, Marcellus, Crispus, impuniti) quae dum vivent sibi alii ad imitandum fortunae pro rerum copia ex delationibus augendae causa proponant & sequantur; *quam mores* (moderati) Principis, cum ipso cessuri. Tum illi, ubi redierit novi domini saevitia, facultatem inde nocendi rursum sibi oblatam habebunt. Exempla igitur pravitatis tollenda, quis non videt? Sed nos *elanguimus — nec iam* &c. Iam aptissima videbitur sententia, quam Lipsius ineptam aut nihili putans fingit *auctores* pro *mores;* neque Ryckius feliciter exponit *exempla* per *poenas malorum*, quae diutius deterreant ab imitatione, quam Principis boni vita duret.

ibid. l. 17. *Optimus est, post malum Principem, dies primus*)

Quo scil. pessimi ministri dominationis, sublato Principe suo, cessant; sed nisi una aboleantur, certissime expergiscentur.

ibid. l. 27. *Regna, praesente Caesare*) Hac arte callide eloquens ille elusit disertam quidem, sed inexercitatam & eiusmodi certaminum rudem Helvidii sapientiam; sibique gratiam paravit apud Vespas. cuius dein amicus evasit. Conf. dial. de Orat. c. 5 & 6.

Pag. 229. *l.* 11. *Octavium Sagittam*) Sic & supra XIII, 44. MS. vero Flor. h. l. *Oct. Sabinum Sag.* indubio errore librarii, qui visa not. *Sag.* primum inde aberravit ad *Sabinum*, dein verius rescripsit. Nolumus vero illustre nomen viliori cum Ernest. affingere. Consensus MSS. nil probat, cum omnia ex uno Flor. fluxerint.

ibid. l. 24. *Patruitus, Senator*) Ante Pichen. *patricius, Senatorii ordinis.* Sed MS. Flor. & Vatic. *Patruitus Senator.* Unde Pichen. edidit quidem *Patruitus*, sed cetera vulg. non mutat. Ryckius totum recepit.

ibid. l. 25. *Colonia Seniensi*) Sic MS. Flor. Plin. H. III, 5, edd. a Lipsio omnes; probatque Cellar. O. A. II, 9. Ernest. frustra ex Puteol. repetit *Senensi.* Hodie *Siena.* Al. volunt *Seniam*, Dalmatiae opp.

ibid. l. 30. *Cognita causa*) Edit. Freinsh. II, per mendum *iussa*, quod propagatum in ed. I. F. Gron.

Pag. 230. *l.* 2. *Cyrenensibus damnatur*) Ut parti victrici. Sic Senec. de benef. VI, 4: *Sic debitori suo creditor saepe damnatur* &c.

ibid. l. 9. *Sed immensa pecunia dicebatur, qua tanta vis hominum retinenda erat*) Decem haec verba ex naufragio colligimus, quae a Puteol. inde in omnibus edd. omissa. Sed audiamus primo Pichen. ad h. l. „Plura hic in Flor. adiiciuntur: *pelli poterant, sed immensa pecunia fer.* Posthaec paginae transpositio ibi a librario facta fuit, sed adeo evidens, ut nullam pariat confusionem.„ Lacuna tamen inde orta, & alibi verba, quae h. l. perierunt, malo omine appulerunt. Scil. quod Pichen. in I notarum ed. a Grutero reddita, clarius indicat, paginae ita transpositae, ut, cum prior pag. clausa fuisset verbis ante allatis, iam nova inciperet a verbis, infra cap. 52, *ne criminantium nuntiis temere acc.* referatque sqq. usque ad verba cap. 53 extr. *quo tanta vis retinenda erat.* Tum demum redibat librarius ad haec: *Ingressus castra Muc.* Ed. pr. Vaticani filia, ut Cod.

Flor. prioribus coniungit verba *sed imm. pec. fer̃*; quod Guelferbyt. plenius scribit *ferunt*. Rud. Agric. ex vero vidit, hisce coniungenda esse, quae in finem cap. 53 transmota erant; scribens — *poterant, sed imm. pec. tanta vis hom. retinenda erat;* sed omisit inde *ferunt*, & pronomen *quo* (l. *qua*) quod infra praeit verbis *tanta vis* &c. Revocamus igitur in h. l. *qua;* & *ferunt* reddimus cap. 52 sic: *Titum — orasse ferunt*, pro *dicebatur*, quod illuc ingestum huc pertinebat; ut legamus *pecunia dicebatur* h. e. *promittebatur*. Ita bene explicat Nonius Sallustianum illud in fragm. H. L. II *dictas pecunias coëgit;* cf. Sall. ed. Bip. II p. 259; & sic *doti dicere* est *promittere*.

ibid. l. 11. *Quo rectius stipendia singulorum spectaret*) Scil. ex cuiusque causis & meritis.

ibid. l. 27. *Cervicibus innecti*) f. brachia implicare.

Pag. 231. *l.* 20. *Summaque & ima miscentis*) Vulg. ante Bernegg. *summaque etiam misc.* Is tandem recepit coni. Agricolae omnibus probatam.

ibid. l. 21. *L. Piso Proconsul interficitur*) De quo confer supra cap. 38.

ibid. l. 22. *Si pauca supra repetiero*) Vulg. *petiero*. Sed cf. Ann. XVI, 18.

ibid. l. 29. *Aequatus inter duos beneficiorum numerus*) Numerum creandorum Tribunorum, Centurionum cett. Legatus ex aequo partiri debebat cum Proconsule, qui antea unus honores militares conferre solitus.

ibid. l. 31. *Pravo certamine*) Verba *pr. cert.* male a prioribus dispuncta bene coniunxit illis post MS. Agr. I. F. Gron.

Pag. 232. *l.* 1. *Legatorum vis*) Vulg. *Leg. ius.* Nostrum, quod est in MSS. Guelf. aliisque apud Broter. h. l. verius. Saepius ea in MSS. confunduntur.

ibid. l. 7. *Et affinitate*) Vulg. *sed aff.* Nostrum ex MS. Agric. & ed. princ. dedit Ryckius. Causas reddit Tacitus, quare Festus gratiam Vespasiani quaesiverit, tollendo Pisone velut eius aemulo.

ibid. l. 16. *Et pace*) Vulg. *& in pace.* Nos cum Faërno, Mureto, Grotio delemus praep.

ibid. l. 27. *Laeta Pisoni omina*) Vulg. *omnia.* Nostrum praeeunte Acid. rec. Ernest. & Brot.

ibid. l. 28. *Continuare*) h. e. continuo precari.

Pag. 233. *l.* 13. *Consternatio vulgi*) Tumultus, ut supra H. I, 89 extr. Ann. I, 39.

ibid. l. 28. *Ad legionem contendit*) Ex ed. princ. & MS. Reg. *contendit* rec. Erneſt. ac Broter. pro vulg. *tendit;* ut perfectum eſſet, quomodo ſqq.

Pag. 234. *l.* 3. *Oeenſium*) Ita pro vulg. *Ophenſium* correxit Lipſ. ex Plin. L. V, c. 4, & recte rec. Ryck. quem ſeq. Ern. Plura de hac regionis Syrticae civitate loca adduxit Cellarius Geogr. ant. Afr. L. IV, c. 3.

ibid. l. 9. *Arctae*) Sic Flor. Ante Ryck. male *arcta.*

ibid. l. 29. *Ferunt*) Vulg. *dicebatur.* Noſtrum verius; cf. ſupra notata ad cap. 46.

Pag. 235. *l.* 3. *Suum cuique ſanguinem indiſcretum*) Tam arcte patri coniunctam prolem, ut ab illo non ſit diverſa.

ibid. l. 15. *Curam reſtituendi Capitolii*) De quo iam actum in Senatu vid. ſupra cap. 4 & 9.

ibid. l. 23. *Evinctum vittis coroniſque*) Iungimus cum Acidalio ſqq. vulgo male interpuncta; & ſic habet etiam ed. princ. Continua igitur oratio: *Und. Kal. ſpatium omne — perluere.*

ibid. l. 24. *Qui fauſta nomina*) Sic (non *quis* l. ut vulg. *quibus*) eſt in Flor. Et quis neſcit, ſaepe *nomina* dici ipſos *homines* magni nominis, l. ſpectabilis, l. etiam debitorum: quod in vulgus notum eſt. Ita & *nomina bona*, *auſpicata*, *fauſta*, *proſpera* dicuntur ipſi homines talibus nominibus. Plin. L. XXVIII, c. 5: *cur publicis luſtris etiam nomina victimas ducentium proſpera legimus?* Conf. de ipſo more Cic. de Divin. I, num. 102; Feſtum in Lacus Lucrinus; quos iam Lipſius laudavit. Talia vero nomina Feſtus dicit fuiſſe *Valerius*, *Salvius*, *Statorius* &c.

ibid. l. 26. *Aqua*, *vivis e fontibus*) MS. Flor. & Puteol. *aqua trimis e f.* &c. Fecit inde Agric. *trinis* (al. *ternis*); ſed Rhen. *rivis & font.* (Ant. Auguſt. addebat *e rivis & f.*) quod in vulgatam abiit. Ryckius, reſpiciens ad Cicer. de Nat. Deor. c. 20, aptius coniecit *vicinis e f.* Sed I. Gron. correxit *vivis e f.* quod ut veriſſimum Erneſt. recepit.

ibid. l. 28. *Plautio Aeliano*) Vulg. *Plauto Eliano.* Sed noſtrum cum docuiſſet Ryckius ex Inſcr. ap. Gruterum, ad h. l. allata (quam Broterius denuo accuratiorem edidit), Lallemant, Broter. & Erneſt. id receperunt.

ead. Luſtrata ſuovetaurilibus area) *Suovetaurilia*, quae Quinctil. Inſt. I, 5, 67, *ex ſue*, *ove*, *& tauro* eſſe docet, adhibebantur in luſtrationibus aut piamentis, more Romano; cf. Ann. VI, 37.

Pag. 236. *l.* 7. *Nullis fornacibus victae*) h. e. coctae. Sed *non victum metallum* eleganter *dicitur* velut *metallum virgo.* (*Virgo* enim dicitur, quidquid recens est & intactum; uti Plin. XXXIII, c. 3 s. 15. *terra virgo*, in cuius viscera nondum itum.) Sic *virgo victa* Ovid. de arte am. I, 699.

ibid. l. 8. *Ut signantur*) Vulg. a Puteol. *gignuntur;* quod sane supervacue dicitur de *primitiis met. nondum victis.* Sed in MS. Flor. est nostrum *ut signantur* a natura s. insignes sunt, & reconduntur in armaria. (*virgo signata* est intacta) Tenent alii in melius. Nos maluimus errorem Cod. Florentini reddere textui, quam editorum somnia.

ibid. l. 11. *Defuisse creditum*) Verba *quo tanta vis hominum retinenda erat*, quae ex naufragio infeliciter huc appulerant & in omnibus edd. leguntur, hinc in suum locum reduximus, supra cap. 46, ubi vide notata.

ibid. l. 22. *Imperio*) Sic e Flor. Ryck. dedit pro *imperii.*

Pag. 237. *l.* 5. *Regium illi genus*) Ab Induciomaro, Principe Trevirorum, (de quo Caesar L. V, 3) ortum probabiliter coniicit Browerus Ann. Trev. proparasc. XII, 11.

ibid. l. 6. *Ipse e*) Ante Lipsium *is se.* Is nostrum restituisse ab ingenio professus; quod & est in ed. princ. Elegantius sic & ad Graecam Homeri rationem dictum habet pro: *Ipse se iactat, hostem potius quam socium esse;* atque exempla alia ex Plauto affert.

ead. E maioribus suis hostis) *E maioribus suis hostis* est *hostis natus.*

ibid. l. 8. *Hic Trevir*) Alii malunt *ille Trev.* Sed & *hic* geminatur Cic. ad fam. IX, 16; Tac. Ann. XIV, 8 init.

ibid. l. 13. *Scrutati*) Vulg. *scrutari.* Nostrum sapientius coniecit Pich. quem sequimur, demto puncto ante *ubi.*

ibid. l. 29. *Pertinaciam accenderent*) Sic e Flor. dedere Ern. & Brot. Vulg. *pertinacia accenderetur.* Int. ne ipsi socii — accenderent pertinaciam Vitellianorum.

Pag. 238. *l.* 1. *Consilii*) Sic Ernest. ex ed. princ. & Broter. ex MS. reg. Vulg. *concilii.*

ibid. l. 11. *Extra confinium*) MS. Flor. *comtum;* unde ed. pr. & Puteol. inane dedere *commentum;* pro quo Rhen. tacite edidit *conventum;* in quo exponendo Lips. Pich. I. F. Gron. & Ryck. infelices sunt. Cum vulgata auctoritatem non habeat extra Flor. vestigia, ex his elicimus, quod certe sensum habeat. Extra Batavae civitatis confinium in *Frisios avectus* supra dicitur c. 18 extr. An malis *extra civitatem?*

ibid. l. 17. *Betasiorumque*) *Betasios* Taciti & Plinii cum *Atuaticis* I. Caes. eosdem, & in Brabantia sedes habuisse; colligit Cluverius. Nos eos propius Mosam versus Leodium habitasse, ab iisque *Vesatum*, quod in divisione regni Lotharing. an. 870 facta occurrit, nomen transposite duxisse credimus; cf. Valef. not. Gall. *Vesatum*.

ibid. l. 19. *Marsacosque*) Marsaci inter Rhenum & Fossam Drusi habitarunt; hodie in Velavia.

Pag. 239. *l.* 1. *Galbam, & infracta tributa, hostiles spiritus induisse*) A Galba perculsi, & tributa aucta I, 53; mox ab illo ad Vitellium descivere I, 57; hinc imminuta rursus tributa, molliusque servitium; unde hostiles spiritus induerint. IV, 55. Neque enim benevolentia contineri Treveros, ipse dicit Tutor, Trevir, infra cap. 77. Savilius, I. F. Gron. Ryck. haec non perceperant.

ibid. l. 17. *Extremum*) Vulg. *hostium;* corrupte. Lipsius nutat, primum non damnans, mox coniiciens *portum*, dein *honestam*, quod ultimum placeat. Pichena maluit *hodie*, & I. F. Gron. *otium;* quae frigida sunt; Trillerus obss. pag. 423 *ostium & f.* ex mente Stoicorum, quibus *mors* dicatur *ianua*. Sed id h. l. ineptum. Acidalius delendum putat *hostium;* unde id interclusit Ernest. ut alienum. Nostro & favet Lucret. III, 1035, qui iungit *terminum malorum* & *poenarum finem*.

ibid. l. 22. *Adeo nos*) Ryckius ex Agric. *vos;* idque & est in MS. Harlei. & Broterio fortius videtur. Non putem.

Pag. 240. *l.* 29. *Foedissimam mortem*) Sic dicit eam, quae mox a desertore illata.

Pag. 241. *l.* 30. *Et qui*) Sic Ryckius cum Agric. dedit. Flor. *atqui*. Vulg. *atque*. Ernest. *ac qui*.

Pag. 242. *l.* 9. *Civilis barbaro voto* &c.) Cf. Tac. de M. G. 31, ubi & Cattis solemne refert, *crinem barbamque summittere, nec nisi hoste caeso exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum*.

ibid. l. 10. *Rutilatumque crinem*) *Rutilarunt* crines ex sevo & cinere (Plin. XVIII, 12) & Galli & maxime Germani.

ibid. l. 19. *Veledae*) MS. Flor. semper simpl. *l.* Ante Ryck. *Velleda*. Cf. de M. G. c. 8.

ibid. l. 29. *Vindonissae*) Hodie *Windisch*, vicus exiguus prope Arolae & Ursae confl. in pago Helvetiorum Ambronico. Conf. cap. 70.

ibid. l. 30. *Legio tertiadecima*) Al. *ſextadecima*. Sed vid. not. ad cap. 26.

Pag. 243. *l.* 13. *Inhonora ſigna*) MSS. Flor. & Bud. *inhora ſigna;* unde noſtrum invenit Lipſ. & rec. Pich. qui ſic dici exiſtimat a revulſis imaginibus. Prius legebatur *innexa*, & I. Gronovius abſurde cupit *viliora*. Diverſa certe erant a *fulgentibus*.

ibid. l. 16. *Dux*) Int. *viae;* quales deditis dabantur, obſervante Pichena.

„ *ead. Effoſſo oculo, dirus ore*) Cf. ſupra c. 13.

Pag. 244. *l.* 15. *Et praecipuo Deorum*) Sic Ryck. e Flor. pro vulg. *ſed praec. Deor.*

ibid. l. 21. *Sub cuſtode & pretio coiremus*) h. e. commercium haberemus, nonniſi milite cuſtoditi, & vectigalia penſitantes.

Pag. 245. *l.* 16. *Deductis olim*) Veteribus colonis.

ibid. l. 17. *Quique mox provenere*) Et qui ex iis nati nobis.

ibid. l. 29. *Ipſa edita in turre*) Agric. legebat *ipſa adyta intrare;* ſed quod ab ingenio eſt ſolo, ſpernitur. Videtur autem ad Lupiam habuiſſe turrim; cf. infra V, 22.

Pag. 246. *l.* 2. *Sunicis*) Quos Cluverius inter Moſam & Ruram, ſ. inter Tungros & Ubios collocat.

ibid. l. 20. *Ingens rerum*) Cave addas cum R. Agric. *tumultus*, l. cum Heinſio *cumulus*, quod placet Erneſt. Illud enim *ingens* & iungitur Genitivo; cf. Ann. I, 69, *femina ingens animi;* Sall. fragm. III, p. 269 ed. Bip. *ingens ipſe virium atque animi.*

ibid. l. 21. *Proiectis foederis Romani monumentis*) Foedera Romana columnis aeneis inſcribi ſolita, erudite pluribus docuit I. F. Gron. ad h. l. ex Livio L. II, 33, XXVI, 24, Polybio, Dionyſio Hal. &c. Cf. 1 Maccab. XIV.

Pag. 247. *l.* 2. *Epponinae*) Plut. in Erotico, T. IX Opp. & P. IV Philoſ. ed. Reisk. p. 86 ſq. Ἐμπονὴν vocans Graece, exponit per *Heroinam;* unde Salmaſ. coniicit Σεμονὴν quod *Semo* notat heroëm. Xiphil. e Dione in Veſp. vocat *Peponilam*. Sed fides ſit ſcripturae Flor. praeſertim cum & Plut. ex Iulio Sabino duas fecerit perſonas.

ibid. l. 3. *Suo loco reddemus*) In libris, qui periere ſub finem imp. Veſp. Ipſe vero Caeſar feminam egregia fide & fortitudine interfici iubens admiſit facinus, quod deleta mox omni progenie Veſp. coelitus vindicatum dicit Plut. apud quem lege totum locum de ea.

ibid. l. 31. *XI & VIII*) Malumus MS. Flor. ut principem, qui noſtrum iubet, ſequi, quam Savilium, & Mercerum, ex quorum ſenſu recepit Pich. *VI & VIII*, hodie vulgatum. (Ante Pich. ex Puteol. erat *VI & XVIII*). *Sexta* certe *Hiſpanica*, de quo vide III, 44, & dein memoratur. Alia *ſexta* etiam poſt Crem. victoriam in Moeſia Dacis oppoſita a Muciano legitur III, 46. Sed *XI legio* victricibus ſe adiunxit, III, 50, dein inter eas agens.

Pag. 248. *l.* 3. *VI ac decima*) Puteol. dederat *III ac prima.* Savilius bene correxit *VI ac decima.* MS. Flor. partim conſentit, partim errat, *VI ac prima.* Facilis error fuit a *X* ad *I. Sexta* certe advenit ad Cerialem V, 13. *Decima* dein V, 19; cf. ſupra III, 44.

ibid. l. 26. *Pro iure iactantibus*) Puteol. dederat inepte *periuriaque iact.* pro quo Lipſius primum ex coni. P. Manutii reſcripſit *per iurgia*, quod MSS. (etiam Flor. & ed. pr.) habeant *periuria iact.* dein vero in ed. Rom. (quae ſic differret ab ed. pr.) reperto *pro iure*, hoc reiicere, iniurium ſane, edixit. Nihilo minus vulgo retentum *per iurgia*, praeter Ryckium, qui ex altero monito reddidit noſtrum. Quid enim opus *in diſcordia* addere *iurgia?* Sed diſcordes iecerunt inania iſta, quae eſſent *pro iure.*

Pag. 249. *l.* 11. *Vindoniſſa*) Cf. ſupra c. 61 extr. Stabat vero ibi legio XXI; cf. Breitingeri Comm. in ant. mon. Tigur. §. 13 & 18 ap. Schelhorn. Amoen. lit. T. VII, p. 36 & 49 ſqq.

ibid. l. 13. *Ala Singularium*) *Singulares equites* erant delectum genus, credo deſultorii. Dicebantur & *ſingulatores.*

ibid. l. 18. *Saravatium*) Vulg. a Puteol. *Caracatium*, ac dein *Caracatibus.* MS. Flor. conſentit teſte Pich. niſi quod I. Gron. ineſſe vult *Caeracatium.* Ceteri MSS. nil iuvant. Nemo autem tale populi nomen novit. Hinc Cluver. L. II, 12, legit *Nemetum* & mox *Nemetibus*, quod nimium a Cod. veſtigiis abeſt. Criticorum in his rebus nugantium ſomnia ſprevit iam Schoepflin. Alſ. ill. T. I, p. 72, nihil ipſe coniiciens. At auctor not. vet. Alſ. in Laguillii hiſt. Alſ. p. 9, bene odoratus, *Saracatium;* & nobis abſque eo in mentem venerat *Saravatium.* A *Saravo* fl. dicti accolae *Saravates;* uti a *Lico Licates.* Nota ſunt *pons Saravi*, *caſtra Sarrae* ſ. *Saravi; Saravicum* ſ. *Saracum.* Plura monendi non locus.

Pag. 250. *l.* 3. *Ut ſupra memoravimus*) Supra c. 62.

Pag. 251. *l.* 1. *Rigodulum*) Hodie *Reol* infra Trev.

ibid. l. 11. *In manus*) Al. contra Flor. *ad manus.*

ibid. l. 24. *Autem metu*) Quod ante Lipf. vulgatum erat *a metu*, ifque omittendo correxit in *metu*, id reftituit Erneftius, volens *a* h. l. pro *ob* dici. Credas primitus fcriptum fuiffe *a'* pro *autem.*

ibid. l. 26. *Civium bello*) Sic e Flor. rec. Erneftius. Vulg. *civili bello.*

Pag. 252. *l.* 4. *Quis vocem precesque*) Vulgatum *qui*, quod Muretus & Erneft. deleri volunt, cum tamen fit in Flor. Acidalius mutabat in *quia*. Pronius videtur noftrum.

Pag. 254. *l.* 4. *Quam obfequium cum fecuritate malitis*) Relegat quifque totam hanc *Prudentiae* orationem.

ibid. l. 9. *Quamquam nuntii occultarent*) Sic Flor. & int. *id.* Vulgo *nuntios.*

Pag. 255. *l.* 3. *In arma pronum*) Ita Ryckius & I. Gron. ex Flor. Antea *promtum.*

Pag. 256. *l.* 2. *Delecta manu*) Sic Flor. tefte Ryckio. Alii *lecta* l. *electa man.*

ibid. l. 9. *Rediffe in memoriam*) Recipimus, quod Lipfius emendando fane attigit. Vulg. *praedixerim, memoriam* &c. Quis id porro ferat, nifi qui pertinax fit aut ignarus, quem in modum librarius Flor. errare folitus fit? Immo faepius notam *p* a librariis praemiffam reperimus, ubi peccatum fufpicabantur.

ibid. l. 26. *Nec fine ope divina* &c.) Veneramur tuam, Corneli, (quem alii impietatis arguunt) pietatem.

Pag. 257. *l.* 14. *Tolbiaci*) Hodie *Zulpich*, a quo pagus *Tolbiacenfis*, unus e V Comitatibus provinciae Ripuariae, inter Rhenum & Mofam, nomen habet *Zulpichgau.*

Pag. 258. *l.* 14. *Vocare offenfas*) h. e. *provocare*; quomodo & Germ. 14 *vocare hoftes*. Cf. Virg. Georg. IV, 76.

ibid. l. 20. *Et certa maris opperiebatur*) A Maio ad Sept. Cf. Veget. IV, 39.

ibid. l. 21. *Quis e coelis favor*) Repetimus lectionem Put. meliorem, quam quod Rhenanus ex ingenio dedit, (cum fit in Budenfi *coelis eft*) *quis coeleftis favor, &* &c. aut ex Guelferb. Erneft. *quis coeli favor, &* &c. Simili utitur conftructione infra cap. 85 extr. *vim — e proximo oftentaret.*

ibid. l. 22. *Inclinatio numinum oftenderetur*) Cf. de iis miraculis Suet. Vefp. c. 7.

ibid. l. 23. *Oculorum tabe*) Medicum vocabulum (quod

Drelincurtius Ryckium monuit) Gr. φθίσις explicatur in Defin. quae Galeno tribuuntur, per *imminutionem pupillae cum obscuratione.*

ibid. l. 26. *Dedita superstitionibus gens*) f. caerimoniis, ritibus facris, quibus Dii, facra coluntur. Cf. Iuftin. XXXIX, 3, 9; & XII, 3, 6; ipfumque Tacitum cap. 83.

ibid. l. 29. *Alius manum aeger*) Flor. hunc habet Graecifmum. Vulg. *manu.* Sueton. l. c. *debili crure* fuiffe narrat. Sed Dio a Tacito ftat.

Pag. 259. *l.* 3. *Exiftimari)* Vulg. *aeftimari.* Noftrum praetulit Erneftius.

ibid. l. 6. *Sed redituram*) Vulg. *& redituram.*

ibid. l. 19. *Sacram fedem*) Templum Serapidis.

ibid. l. 27. *Explorat*) f. certior fit.

Pag. 260. *l.* 15. *Eleufi*) I. F. Gron. mavult *Eleufine* (ab *Eleufin*); & eft in Flor. *Eleufim.* Sed & illud bonum eft (ab *Eleufis.*)

ibid. l. 16. *Quaenam illa fuperftitio*) f. quaenam religio.

ibid. l. 23. *Religionum appetens*) Quod & dicas, uti fupra cap. 81, *fuperftitionibus deditus.*

Pag. 261. *l.* 4. *Verfus animi*) Sic Flor. & Agric. Eft vero *verfus* idem ac *mutatus* h. e. *mutabilis*, varius. Puteol. dedit male *diverfus*, quod eft vulg.

ibid. l. 15. *Adverfari regem*) Nolis cum Mur. & Erneft. vertere in *averfari;* cf. notata ad Hift. I, 1.

ibid. l. 21. *Rhacotis*) Id nomen erat promontorio f. vico ante Alexandriam conditam; cuius poftea pars fuit. Conf. Plin. Hift. V, 10, & Strabo.

ibid. l. 22. *Serapidi*) *Serapidis* religio iam ante adventum ipfius Dei, *Iovis Ditis*, erat apud Aegyptios. Poft ipfe *Dites* antiquiori apud eofdem nomine appellatus *Serapis;* quod obfervavit Pich. & Erneft. Cf. Plut. de Ifid. & Ofir.

ibid. l. 23. *Adventu Dei*) Sic edd. ante Rhen. qui fruftra edidit deinde vulgatum *advectu;* quod fupra cap. 83 extr. dictum *reveherent.*

ibid. l. 25. *Regnante Ptolemaeo)* Cogn. *Evergete.*

ibid. l. 30. *Quidam Ofirin*) Quam fententiam Ryckius dicit maxime probabilem. Cf. Voffium de Idolol. cap. 20.

ead. Antiquiffimum illis gentibus) Foedo mendo in Erneftinam irrepfit h. l. *aut antiq.*

Pag. 262. *l.* 6. *Is nequaquam abiecto animo*) Vulg. non ha-

bet *is*, quod fine prioris vocis confumtum reddimus, ut apta fit oratio.

ibid. l. 26. *Cogitatione*) Veriffimam vocem (conf. Annal. XV, 54, & Vellei. I, 10, p. 112 ed. Bip.) cave cum aliis tentes.

Pag. 263. *l.* 2. *In altitudinem conditus*) Innuit illam *βαθύτητα*, quam & Cic. fuam dicit ad Att. IV, 6, V, 10, & VI; in quam quis tanquam in latebram fe condit fimulando, tacendo, patiendo. Eam quoque Sullae fuiffe fcribit Sall. Iug. 95: *ad fimulanda negotia altitudo ingenii incredibilis.* Neque igitur cum Lipfio velimus fingere *in folitudinem*; quod nequidem ex eius lectione Quinctil. X, 1, 91, a doctiffimo Gefnero probata firmetur. Qui enim ab imperii curis fecedit in opera (ftudiorum), an is ideo in folitudinem feceffiffe dicendus?

Cod. Flor. claudit librum hunc: *Cornelii Taciti liber XX explicit. Incipit XXI.* Cetera MSS. qui turbate quaedam huc ex fuperioribus addunt, non curamus.

IN HISTORIARUM LIB. V.

Pag. 264. *c.* 1. *l.* 2. *Praelatis utriufque rebus*) Puteol. dederat *praeliantis.* Sed Cod. Bud. *preliatis*; unde Rhen. ex ingenio illud Hift. III, 65 *privatis utriufque rebus* huc induxit, quod ab eo in omnes edd. fluxit, & fervatur, etiam cum e Ryckio fciamus in Cod. Flor. effe *platis*, quod & MS. Agr. & ed. pr. recte legunt *praelatis*: quod cur fpernatur, non videmus. *Praelatae res* funt *Augufti* & *Caefaris* honos, ille *patri*, hic *filio* delatus. Sic Virg. Aen. V, 541, *honorem* dicit *praelatum*, quem v. 534 *exfortem* dixerat, fcil. victoriam coelitus fignificatam & ab Aenea decretam Aceftae extra ordinem. Atque Titus, cum patri & ipfi res praelatae effe inciperent, militia *iam* clarus, — *tum* agebat maiori vi. Voculam *tum* referri ad *res praelatas* quis non videat?

ibid. l. 3. *Clarus*) Voculam *iam* fine prioris vocis abfumtam h. l. inferere e re fuerit.

ibid. l. 5. *Super fortunam*) Sic pulchre invenit Lipf. ex veftigiis Vat. (quae & funt in Flor.) *fuperioriunam.*

Pag. 265. *l.* 4. *Addidit e Syria*) Vulg. *tradidit & Syria* &c.

Veriorem lectionem reftituit Erneft. ex ed. princ. Syria certe non tradiderat adductos ex Aegypto. Nec ipfum hoc verbum in ea re placet.

ibid. l. 11. *Occupandi Principem adhuc vacuum*) h. e. cuius gratiam a nemine adhuc praeventam, occuparent circumeundo, quem quafi prenfarent, fuumque facerent. Equus vacuus fefforem, Princeps amicos, a quibus regatur, habeat.

ibid. l. 16. *Primordia eius aperire*) Sex diverfas auctorum fententias de origg. Iud. narrat, quarum ultima, plurimorum confenfu munita, ipfi probabilior videri potuit; cf. quae praef. T. I, §. 9 — 12, pro Tacito contra accufatores breviter diximus.

ibid. l. 21. *Aucto in barbarum*) Sic Annal. VI, 42, *in barbarum corrupta;* vetatque Pichena addere *morem*, quod abeft a Flor.

ibid. l. 29. *Propiora Syriae coluiffe rura*) Vulgata poft *coluiffe* punctum habet. Dein: *Clara alii Iudaeorum initia Solymos* &c. unde primum ellipfis eft, cuius duritatem folus fenfit Colerus, cupiens proinde *clara aliis Iud. initia.* Verum fic non Latine foret. Tum inepta exfiftunt & confufa fqq. hinc Criticorum aufa contra Codd. & fenfum verum. Sed fi quid videmus, *Solymi — initia Iudaeorum fecerunt Hierofolyma* &c. Ab hac urbe initium fuit rei Iudaicae. Vid. not. fq.

ibid. l. 31. *Conditam urbem, Hierofolyma, nomine fuo, feciffe*) Lectionem prifcam, in qua omnes MSS. confentiunt, revocamus. Sed, quibus priora non emendata fuere, f. quibus illud *clara alii Iud. initia*: *Solymos* &c. placet, a Codd. in fqq. ita defcivere, ut ex commento Rhenani legantur: *conditae urbi, Hierofolymam nomen e fuo feciffe.*

Pag. 266. *l.* 1. *Plurimi auctores confentiunt*) Integrum locum, qui fequitur, ad verba ufque *miferias pepuliffent*, Orofius L. I, c. 10, & ex eo Otho Frifing. Chron. L. I, cap. 18, in Scriptt. R. G. Urftif. T. I, referunt.

ibid. l. 10. *Sed fibimet quaerentes, ut duci coelefti, crederent primo, cuius auxilio praefentes miferias pepuliffent*) Vulgo legitur ex Codd. omnibus: *fed fibimet, ut duci coelefti, crederent, primo cuius auxilio credentes, praef. mif. pepuliffent.* Hinc longi Criticorum in coniiciendo errores, quos fecamus facillima reftitutione unius vocis, quae loco mota turbas dedit. Scil. exciderat poft *fibimet* verbum *quaerentes;* idque dein in margine obfcurius additum a librario fequente alie-

no loco ingestum textui (post vocem *auxilio*) latebat sub verbo *credentes*. Sed ap. Othonem Frising. omissa voce *credentes*, legitur — *auxilio praesentes*. Omissa eadem in melioribus Codd. Orosii ed. & Havercampii. Verba *credere* & *quaerere* alias in MSS. permisceri, observat etiam Gesnerus in Thesauro. Qui in nostra emendatione non acquiescunt, docteque aliorum opiniones noscere cupiunt, adeant edd. Gronovianas, & Ernestinam.

ibid. l. 20. *In quis urbs & templum dicata*) Al. addunt *sunt*, quod abest a Flor. teste Ryckio.

ibid. l. 22. *Novos ritus — indidit*) Quasi vincula.

ibid. l. 29. *Quia ipsos scabies*) MS. Flor. & edd. ante Lipsium *qua*. Lipsius tacite dedit *quod*, hodie vulgatum. Sed Ernest. restituit *qua*, & intelligit *clade*. Nos loquendi modum non assequimur, *Scabies turpaverat ipsos clade*. Itaque lenius corrigimus.

Pag. 267. *l.* 10. *Ac pleraque coelestium vim suam & cursum septimos per numeros conficiant*) Sic Lipsius statuit lectionem, contra quam non audemus satis. Ante ipsum habebatur *ac plerisque coelestium vim suam & cursum septimos per numeros commeare*. Verbum sane *commeare* stellis erraticis proprium; & quomodo dicatur *vim conficere*, non videmus; quod alias notat *vim consumere*, *perdere*, (conf. Cic. de divin. II) tum in MS. Flor. est *comearent*. Unde tandem coniicimus, haec ad diversas de Saturno rationes interpositas non referri, sed cum τῷ *alii*, *hon. eum Saturno haberi* coniungi debere sic: *ac plerisque coelestium vim suam recursu septimos per numeros commeare. Ut hi ritus defenduntur*, (ita) *cetera — valuere*.

ibid. l. 15. *Gerebant*) Sic Flor. sed vulg. *congerebant*.

ibid. l. 16. *Et quia apud ipsos* &c.) Male in omnibus editionibus coniunguntur *& quia* &c. prioribus. Rationem ante interposuerat, cur valuerint pravitate cetera Iudaeorum instituta. Nunc ad ipsa haec instituta pergit, quae ipse ex odio in alienas gentes, earumque sacra deducit. Itaque nova interpungendi & intercidendi ratione consulimus textui. Neque enim cura Criticorum adhuc, quod decebat, Nostro profuit.

ibid. l. 20. *Alienarum concubitu*) f. alienigenarum.

ibid. l. 29. *Corpora condere*) Deest per Graecismum *potius*. Sic Noster saepissime, Liv. Terent. Plaut.

ibid. l. 31. *Et de infernis persuasio*) Livius XXXI, 30 &

31, plenius *infernis Diis* (qui *Manes* sunt) opponit *Superos*, qui Nostro *Coelestes*. Vulg. — *cura*, *& de inf. p.*

Pag. 268. *l.* 7. *Nedum templis sinunt*) Vulg. *sunt*. I. F. Gronovius soloecismi causa invenit nostrum. Cf. supra II, 78, de Carmelo monte; & quae Marcellus Donatus notavit in ed. Gronov. l. in Gruteriana.

ead. Non regibus haec adulatio, non Caesaribus honor) Cf. infra c. 9, & Ann. XII, 54.

ibid. l. 14. *Iudaeorum mos absurdus*) A festis illis ritibus alienus.

ead. Sordidusque) Opponitur laeto ritui.

ibid. l. 20. *Fruges nostrum ad morem*) Vulg. a Puteol. *exuberant fruges* &c. sed facessat verbum, quod abest a Flor. & Lipsio redundare visum.

ead. Praeterque eas balsamum) Plin. XII, 25: *sed omnibus odoribus praefertur balsamum uni terrarum Iudaeae cessum* &c. Dioscoridis aevo etiam in Aegypto nascebatur, ipso id prodente L. I, c. 18, quod notat Harduinus ad Plin.

ibid. l. 26. *Libanum erigit*) Int. *terra*. Sic Germ. 28: *sepulcrum cespes erigit*.

ibid. l. 27. *Idem — alit funditque*) Ea pars *Libani*, quae dicitur *Antilibanus*.

ibid. l. 29. *Unum atque alterum lacum*) Prior lacus est *Samochonites*; alter *Tiberias*.

ibid. l. 30. *Tertio retinetur*) Qui dicitur *Asphaltites* s. mare mortuum.

Pag. 269. *l.* 2. *Incertum unde, superiacta, ut solido, feruntur*) Reddimus lectionem Puteol. Lipsio primum ineptam, dein & aptam visam. Ineptior sane est eius emendatio, quam e libris esse, fingit magis, quam probat. Sic ille: *incertae undae superiacta, ut solido, feruntur*. Quid enim in ista palude potius quam lacu dicenda, *incertae undae* sibi velint, nemo, nisi nugando, adhuc explicavit. Quare Freinsh. e re sane fecit *inerti undae*, quae mari mortuo s. stanti melius convenit, eoque & placet Grotio. Nemo vero ex Flor. locum protulit, praeter ultimum *fui*; e quo elicias *ferunt*. Agric. illum sequens a prima manu *incerte unde s. u. s. feret*; dein correctius *incertum unde, sup. ut sol. fert*, quod placet ita, ut *lacus — superiacta — sustinere* dicatur.

ibid. l. 4. *Periti imperitique nandi perinde attolluntur*) Quod

Vespasianum expertum esse, proiectis in lacum hominibus nandi imperitis, vinctisque post tergum manibus, narrat Ioseph. B. Iud. V, 5.

ibid. l. 20. *Specie solita*) Vulg. *sp. torridam*; sed Orosius, (vetustiori MS. usus, quam Florentino) hunc L. I, 5, locum referens habet *solida* (alii male *solitam*). Inde & ex sq. mox *solitam in speciem* veram vocem restituimus.

ibid. l. 22. *Sive herbae tenues aut flores, ut solitam*) Cedimus in rationes Ryckii lectionem Puteol. a Rhen. immutatam spernentis & cum Agric. maxime sequentis Cod. Flor. a quo Puteol. propius aberat. Flor. sic: *sive herbas tenues aut flore seu solitam* &c. Puteol. — *flores seu solitam*. Rhen. ex ingenio: *sive herba tenus aut flore, seu solitam* &c. Sed quis dictum putet a Latino homine, *sata — herbatenus, floretenus, adolescere?* Praep. *tenus* notat partem s. locum in iis, quae sunt; non terminum, qui futurus sit.

ibid. l. 28. *Et Belus amnis*) Cf. & Plin. V, 19, & Ioseph. B. Iud. II, 17. Ryckius ad h. l. plura.

ibid. l. 29. *Lectae arenae*) Sic Flor. Farnes. Agric. & ed. princ. Vulg. *conlectae ar.* ..

Pag. 270. *l.* 3. *Ex primis munimentis urbi, dein vigiliis, ad postremum feminis clausum*) Put. dederat: *& primis munimentis urbs: dein iugis teplum intimis clausum: ad f.* Lipsius locum ita mulcatum recreare non ausus protulit, (quod ipse ait) monstra magis quam verba ex Farnes. — *urbs deigia templum clausum*; ex Vatic. *urbs ob demgia.* Mercerus inde finxit: *primis munimentis urbs; dein regia, templum intimis clausum;* quam rationem a Lipsio probatam Pich. recepit hodieque omnes edd. habent praeter Ryckium (qui Agric. secutus edidit *ex primis munimentis urbis: alienigenis templum interius clausum*). Sed displicet Merceri lectio, quae interpositio potius dicenda, quam appositio. Hanc vero credimus patere ex vocibus *templum — clausum*. Quid vero loci sit *regiae* inter eas, non videmus. Et ex *iugia* s. *ingia* s. *iugis* aptius elicitur *vigiis* (*vigiliis*) *ad p.* Primis vero munimentis mons templi cinctus dividebatur ab *urbe*; inde *pars exterior* s. atrium gentilium, (in quo & erant *vigiliae* s. excubiae Rom.) separata ab atrio *mulierum*; tandem & hoc divisum a spatiis interioribus, s. atrio Iudaeorum & sacerdotum. Lectio igitur nostra sequitur descriptionem templi II, nec recedit a vestigiis corruptis Cod. Flor. si ad notas scribendi referas. Ita vero Flor. *ex primis munimentis urbs*

de ingia teptum intimis clausum. Cf. Iosephus contra Apionem L. II, p. 1066 ed. Ittig. 1690. Plura dicendi non locus.

ibid. l. 12. *Nam ea tempestate Arsaces desciverat*) Verba *nam — desciverat* Ernestio non videntur esse a Tacito, sed glossa, quae e margine in textum irrepserit, ob errorem, quem diligens scriptor non admiserit, a Reineccio, Ryckio iam notatum. Scil. Antiocho I Deo, tertio Syriae rege l. superstite l. paulo post eius obitum sub Seleuco filio defecerat Arsaces circa an. ante Ch. 247. Sed qui Iudaeos ad ritus gentilium moresque Graecorum deducere connisus est, Antiochus IV Epiphanes, regnavit ab an. ante Ch. n. 176 ad 164. Is ipse tamen Epiphanes adversus Parthos bellum gessit infeliciter 2 Macc. IX; notumque, omnes Parthorum reges Arsacidas ex primo nomen *Arsaces* continuasse: & bella continua inter illos ac Syriae reges, ex quo ille defecerat.

ibid. l. 14. *Procul erant*) Sic e Flor. rec. Ernest. Vulg. *procul aberant.*

ibid. l. 19. *Quia honor sacerdotii, firmamentum potentiae assumebatur*) Innuit duces populi ac pontifices e gente Hasmonaea; ex quibus Aristobulus I primus regium nomen sumsit.

ibid. l. 26. *Provinciae*) *Orientis*; cf. Florum IV, 9 & 10. Velleius II, 77 sq. vocat *prov. transmarinas.* Lege autem de hisce Plut. in Antonio.

ibid. l. 29. *Iudaeos C. Sosius subegit*) Quo facto Antigonus II rex Iud. Herodis M. Idumaei aemulus, ab Antonio securi percussus est; qua poena in regem nullum ante animadversum dicit Plut. in Ant. c. 36.

Pag. 271. *l.* 3. *Liberi Herodis tripartito rexere*) Archelaus rex Iudaeam, Herodes Antipas Galilaeam, & Philippus (Herodes) Trachonitidem, ut Tetrarchae.

ibid. l. 6. *Caesaris mors diremit*) Cf. supra Ann. XII, 54.

ibid. l. 7. *Iudaeam provinciam Equitibus Romanis aut libertis permisit*) Procuratores Iudaeae ante Felicem fuere 1) a. Chr. 44 Cuspius Fadus; 2) an. 45 Tiberius Alexander, Iud. relig. desertor; dein in Aegypto Caesarum locum tenens; 3) an. 48 Ventidius Cumanus. Conf. Iosf. A. I. XX, cap. 2 — 4.

ibid. l. 14. *Usque ad Gessium Florum, Procuratorem*) Successerat in Felicis locum an. 62 Porcius Festus; in huius an. 63 Albinus; quem sq. anno excepit G. Florus.

ibid. l. 15. *Sub eo bellum ortum*) De quo Iosephus libros VII composuit.

Pag. 273. *l.* 5. *Simo [quem & Bargioram vocabant]; mediam urbem Ioannes*) Vulg. *Simo; med. urb. Ioannes, quem & Bargioram voc.* Flor. vero & Puteol. *Barbagioram;* quod Lipsius emendavit ex Iof. VII, 20. Sed idem scriptor hoc cognomen tribuit *Simoni*, non *Ioanni*. Itaque verba ad *Sim.* retrahimus; ceterum non a Tacito profecta, sed glossema e margine textui insertum putamus; eoque uncinis includimus.

ibid. l. 7. *Eleazarus*) Flor. *Alazarus.*

ibid. l. 15. *Evenerant prodigia*) Iosephus VII, 31, septem prodigia enumerat, e quibus Noster quatuor affert.

ibid. l. 19. *Expassae*) Flor. *exptae;* Agric. & ed. princ. *apertae.* Sed vulg. a Puteol. Criticis sanctius est.

ibid. l. 25. *Quae ambages*) Oracula ambigua, quorum sensus eventu patuit; cf. Suet. Vesp. 4.

ibid. l. 31. *Sexcenta millia*) Sic clare Flor. Bud. & Agric. Ante Rhen. legebatur *ducenta.*

Pag. 274. *l.* 5. *Impetus*) Est casus quartus plur.

ibid. l. 15. *Secundae & VI*) Vulg. *sec. & XVI.* Sed Mercerus bene correxit in *VI;* cf. infra cap. 16, ubi eaedem tres legg. memorantur. *Sexta* ex Hispania accita venerat. Confer supra IV, 68. Merceri emendationem rec. Ernest. nos sequimur.

ibid. l. 28. *Arma, equi*) Sic e Flor. rec. Iac. Gronov. & Ernest. Vulg. *arma equique.* Sed non video, quomodo *arma hauriri* dicantur &c. An forsan *cum praealtis paludibus, armati aqua haurirentur.*

ibid. l. 31. *Cominus certabatur*) MS. Flor. *cominus minus;* unde I. Gron. fecit *cominus eminus*, quod rec. Brot. ineptum.

Pag. 275. *l.* 22. *Exciderent*) Sic Flor. Alii *exscinderent.*

ibid. l. 24. *Ac tamen*) Sic Flor. Alii *attamen.*

ibid. l. 31. *Praevectus*) Agric. *pervectus.*

Pag. 276. *l.* 5. *Silentem*) Frustra hanc vocem tentat Ernest. cupiens legere *silens* l. *silentio.* Romano duci acclamaverat miles; nec silebat acies Germ. cum Civilis eos allocutus esset.

ibid. l. 10. *Omnia*) Repetit hanc priscam lect. Ernest. pro qua Pichena dederat *omina.* MS. Flor. *oïa.*

ibid. l. 14. *Provisa*) Flor. *provise;* unde Pichena nostrum coniecit. Vulg. *providisse.*

ibid. l. 28. *Quam eductam in Rhenum retulimus*) Vid. cap. 14 extr.

ibid. l. 29. *Tranatavit*) Sic Flor. Alii *transnatavit.*

Pag. 277. *l.* 3. *Solidum illa*) Int. *parte esse.*

ibid. l. 15. *Oppida Batavorum*) Puteol. dederat *opidum Batav.* quod est vulg. hinc multae lites, quodnam fuerit. Cluverius putabat *Batenburgum* castellum ad Mosam; Pontanus & Smetius *Noviomagum.* Sed rectius Ryckius praefert lectionem ed. princ. & MS. Reg. quam cum Alemanno, Brot. & Ernest. sequimur. Neque enim ipsa suorum oppida, sed quae auferri non poterant, utensilia cett. exussit: & ipsa oppida mox insedit miles Romanus. Cf. cap. seq.

ibid. l. 20. *Rhenumque — effudit*) In Vahalis humiliorem alveum, prope munimentum Schenckianum. Quam Pontani sententiam, ut veriorem, Ryckius amplectitur.

ibid. l. 28. *Superius memoravimus*) Conf. supra III, 35; IV, 31 & 32.

Pag. 278. *l.* 1. *Una die Civilis quadripartito*) Vulg. & MSS. corrupte *modicis vicis quadripartita.* Sed Agric. clare legit *uno die Civilis quadripartita;* & sic Ryckius edidit, quem seq. Ernest. nisi quod rectius *quadripartito* expresserit.

ibid. l. 17. *Rumpere*) Vulg. male *irrumpere.* Nostrum restituit Ernestius habetque Lallemant.

ibid. l. 23. *Infensum diximus*) Supra IV, 70; cf. II, 22. Intercludimus vero dicta de eo; ut membra sibi respondentia clarius cognoscantur; quae ab omnibus divulsa exhibentur.

ibid. l. 28. *Veracis*) Vulg. *Germanis,* absurde. Milites enim Germanos in amnem actos modo dixit. Sed nunc de quatuor ducum effugio loquitur. Itaque I. Gronov. recte coniecit *Veracis;* quod probat Ernest.

Pag. 279. *l.* 14. *Suismet tentoriis*) Vulg. absurde *suismet coriis.* MS. Vatic. & Agric. nostrum habet; idque voluit MS. Flor. — *toriis.* Nec tamen Pichen. & Ryck. nisi in margine notant verum, quod rec. tandem Ernest.

ibid. l. 30. *Triremem*) MS. Agr. & ed. princ. *biremem.*

Pag. 280. *l.* 1. *Civilem cupido incessit*) Flor. *C. c. invasit incessit.* Exemplum glossae, quae e margine in textum antiquitus venit; qualia iam plura in isto Cod. annotavimus.

ibid. l. 2. *Quod biremium*) Int. erat.

ead. Quaeque simplici ordine agebantur) Graeco verbo dicuntur *Moneres.* Liv. XXXVIII, 38.

ibid. l. 3. *Adiecta ingens lintrium vis* &c.) Male haec vulgo disfpunguntur a sqq. quae misere corrupta fanari haud posse putant. Nos conamur e Flor. qui cum *tricenos quadragenosque, sed* dedisset, ultima nota mance expressa omisit literas *iu*; hinc turbae Criticorum, quas omittimus. Cod. Reg. pro illo habet *fere;* & Agric. quem Ryckius sequitur *tric. quad. ferre armatos liburnicae solitae.* Sed is nimis recedit a Cod. quem nos sequimur, nisi quod *ferentium* edimus. Intelligimus enim lintres maiores. Vulg. vero insanit: — *vis. tricenis quadragenisque armamenta liburnicis solita.*

ibid. l. 5. *Aptae lintres*) Vulg. *captae;* in quo nihil sani est. Verbum nostrum rei aptum & vim participii habet. Cf. Ann. II, 6: *Simul aptae ferendis equis, aut commeatui, velis habiles, citae remis, augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem.*

ibid. l. 7. *Quo Mosae fluminis os amnem Rhenum Oceano affundit*) Sic MS. Flor. ac voluere Lipsius & Ryckius. Ipse Tacitus eundem in modum de Rheni cursu Ann. II, 6 extr. hinc rec. Ernest. Vulgo: *quo Mosae fluminis amnem Rhenus Oceano affundit.*

ibid. l. 11. *Miraculo magis, quam metu*) Lipsius exponit: *magis quia mirabatur, Civilem hoc audere, quam quod timeret.* Credo potius: magis ut mirabile fecisse videretur hostibus, quam eos metuens. Quod si enim metu direxisset classem, parem certe misisset contra hostes. An legas *metui?*

ibid. l. 15. *Levium telorum iactu*) Vulg. omittit *levium*, quod addimus e Flor.

ibid. l. 20. *Flexu autumni*) f. vergente in hiemem autumno; notatque Rhenanus, sic & *flexum aetatis* dici a Cicerone.

ead. Per hiemem imbribus) Sic Flor. non ut vulgo *pluvialibus imbribus.*

ibid. l. 22. *Nec classis aut commeatus aderant*) Classis scil. nondum redierat cum navibus commeatum advecturis.

Pag. 281. *l.* 2. *Neque aliud — paratum*) Sic Ernest. e Guelferbytano edidit pro vulg. *peractum;* secutusque est Broterius.

ibid. l. 12. *Si Vespasiano bellum navaverint* &c.) Si bellum susceperint pro Vespasiano; non amplius gerendum esse, cum rerum iam potitus sit.

ibid. l. 19. *Germanorum feminas*) Fatidicas illas, qualis Veleda. Cf. supra IV, 61.

ibid. l. 29. *Nabaliae fluminis*) Cluverius, Altingius, Cellarius, Spenerus, Koelerus, viri in his rebus ſummi, intelligunt alveum Rheni, ignoti alias nominis ſ. foſſam Druſianam, qua Iſala Rheno coniungitur. Certe, qui *Vahalis* legi voluere pro *Nabaliae*, magnopere errant. Civilis in Tranſrhenanam conceſſerat; Cerialis in Batavis agebat.

Pag. 282. *l.* 3. *Erga Veſpaſianum vetus mihi obſervantia* &c.) Sidonius Epp. IV, 14 ſqq. ſic laudat: *Cum Veſpaſiano mihi vetus amicitia, & dum privatus eſſet, amici vocabamur.*
